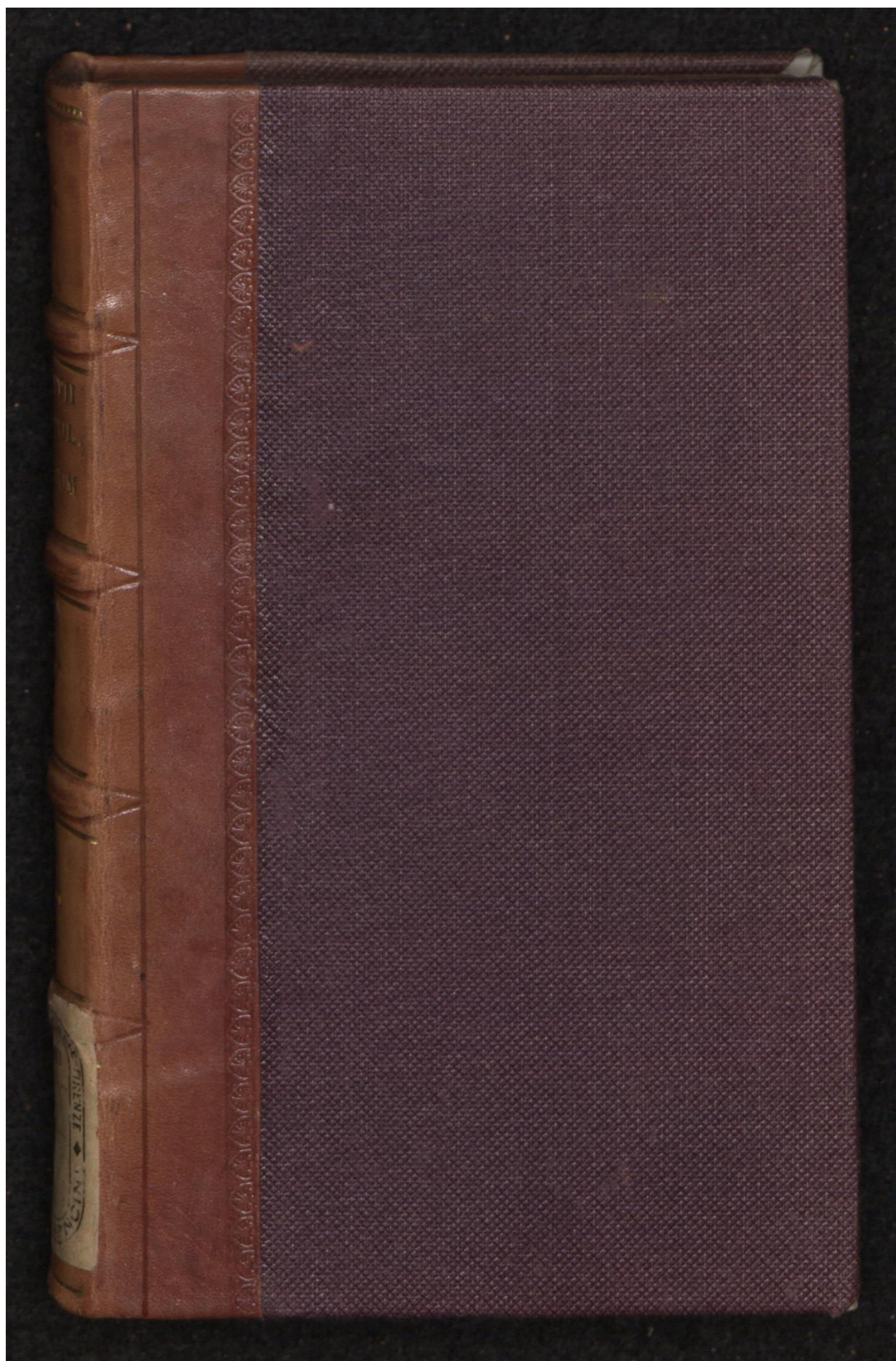
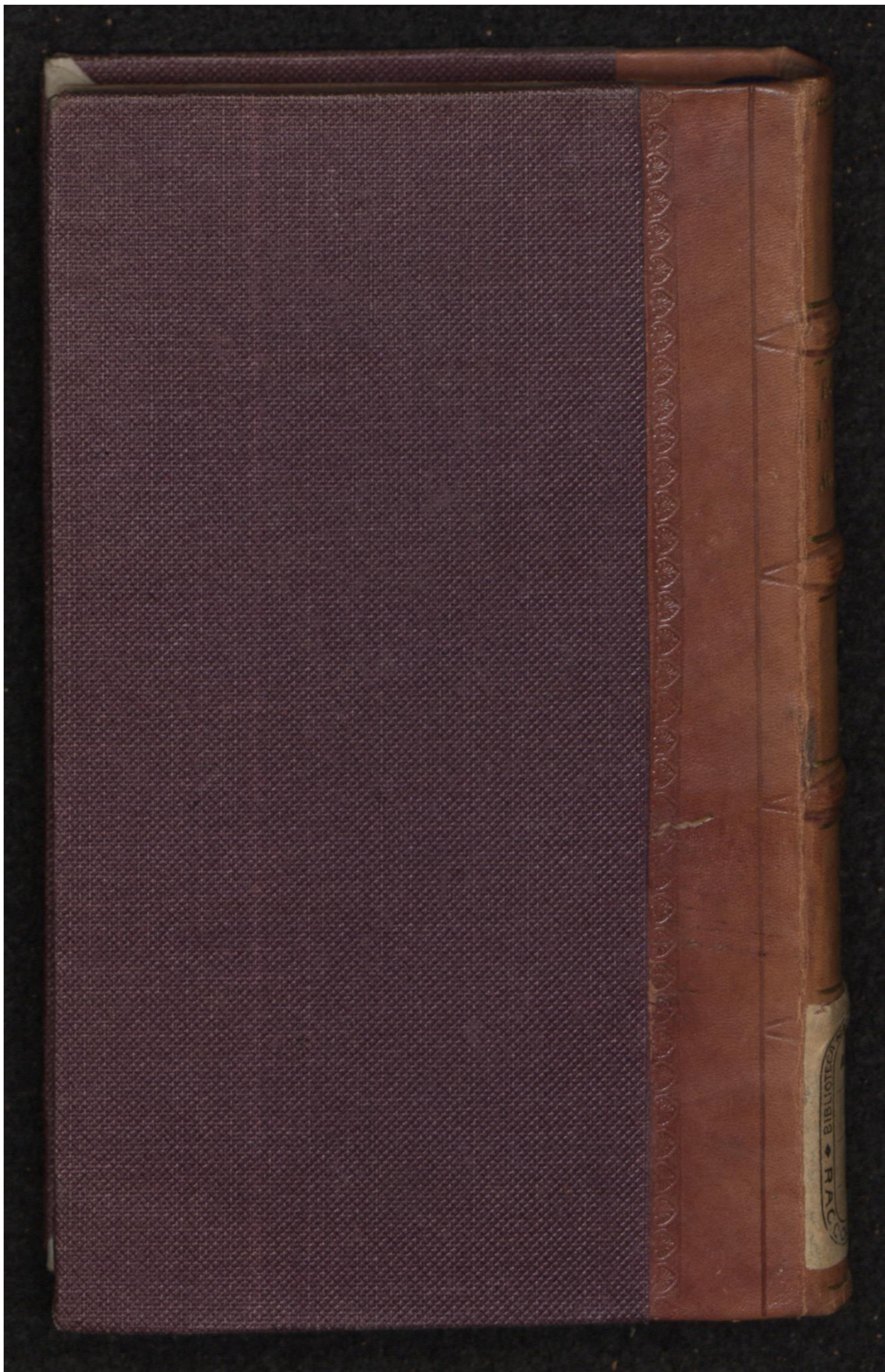

P. MANVTII
IN EPISTOL.
AD BRUTUM
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA
ALDINI
II
2
50
1557

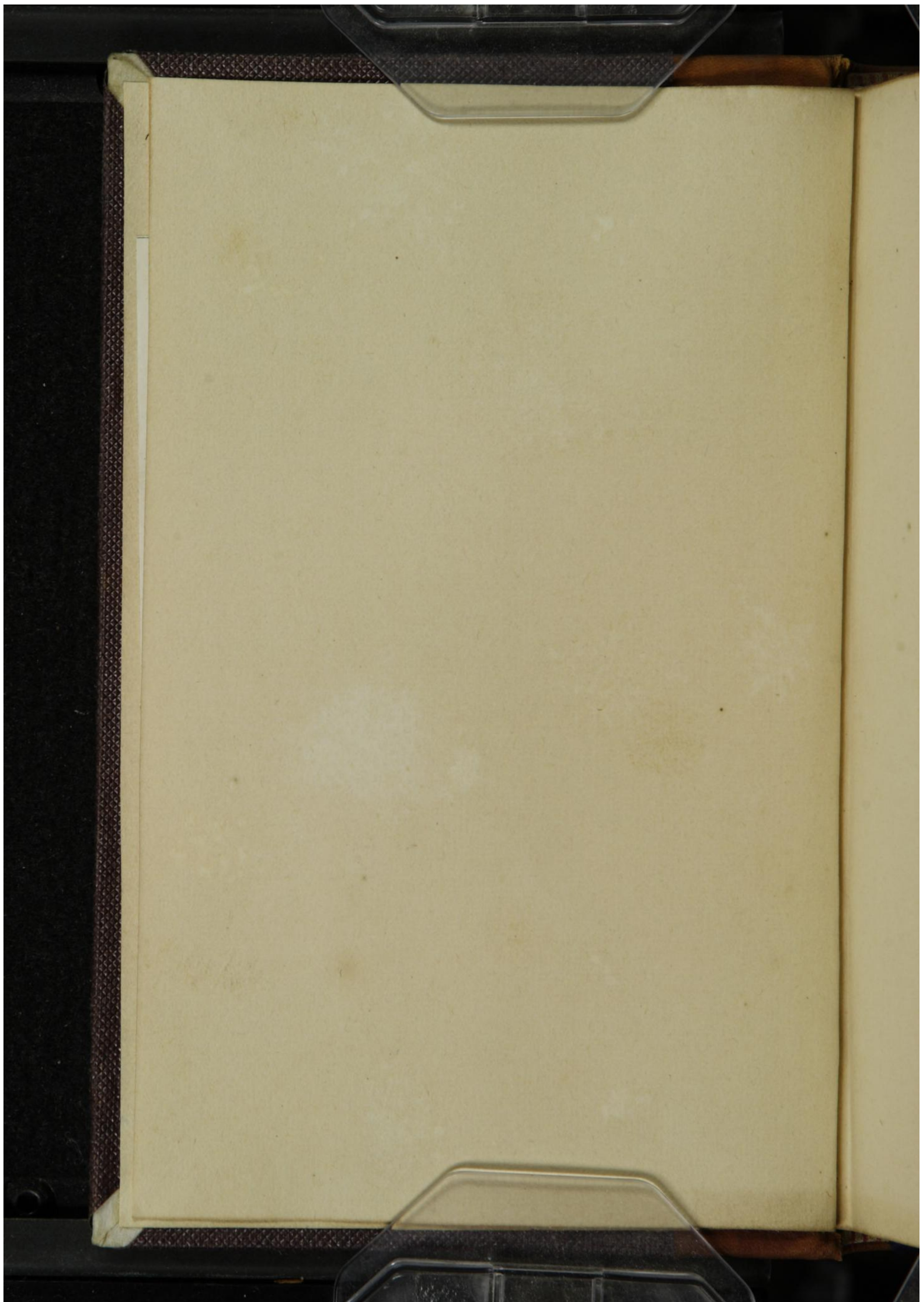

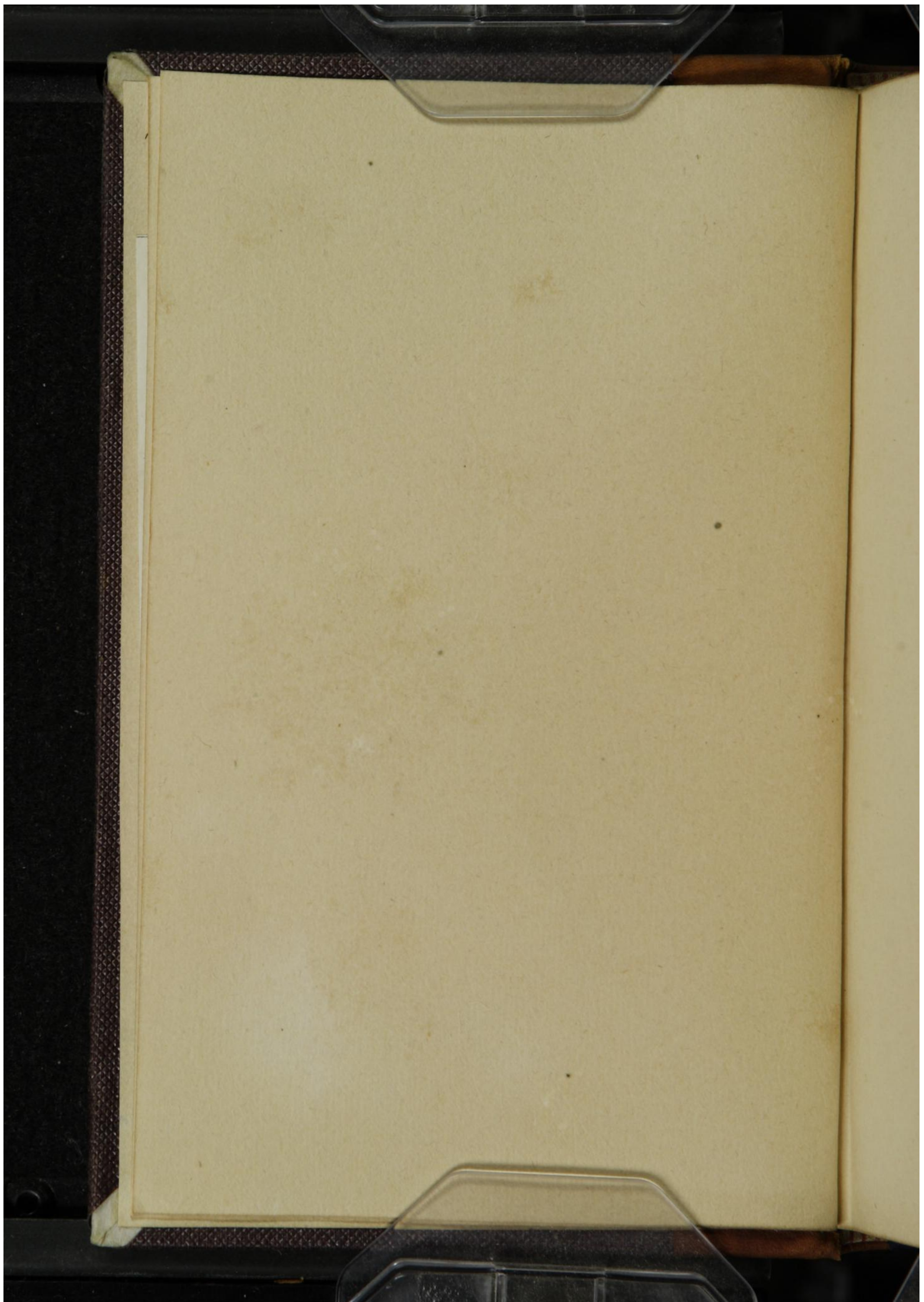

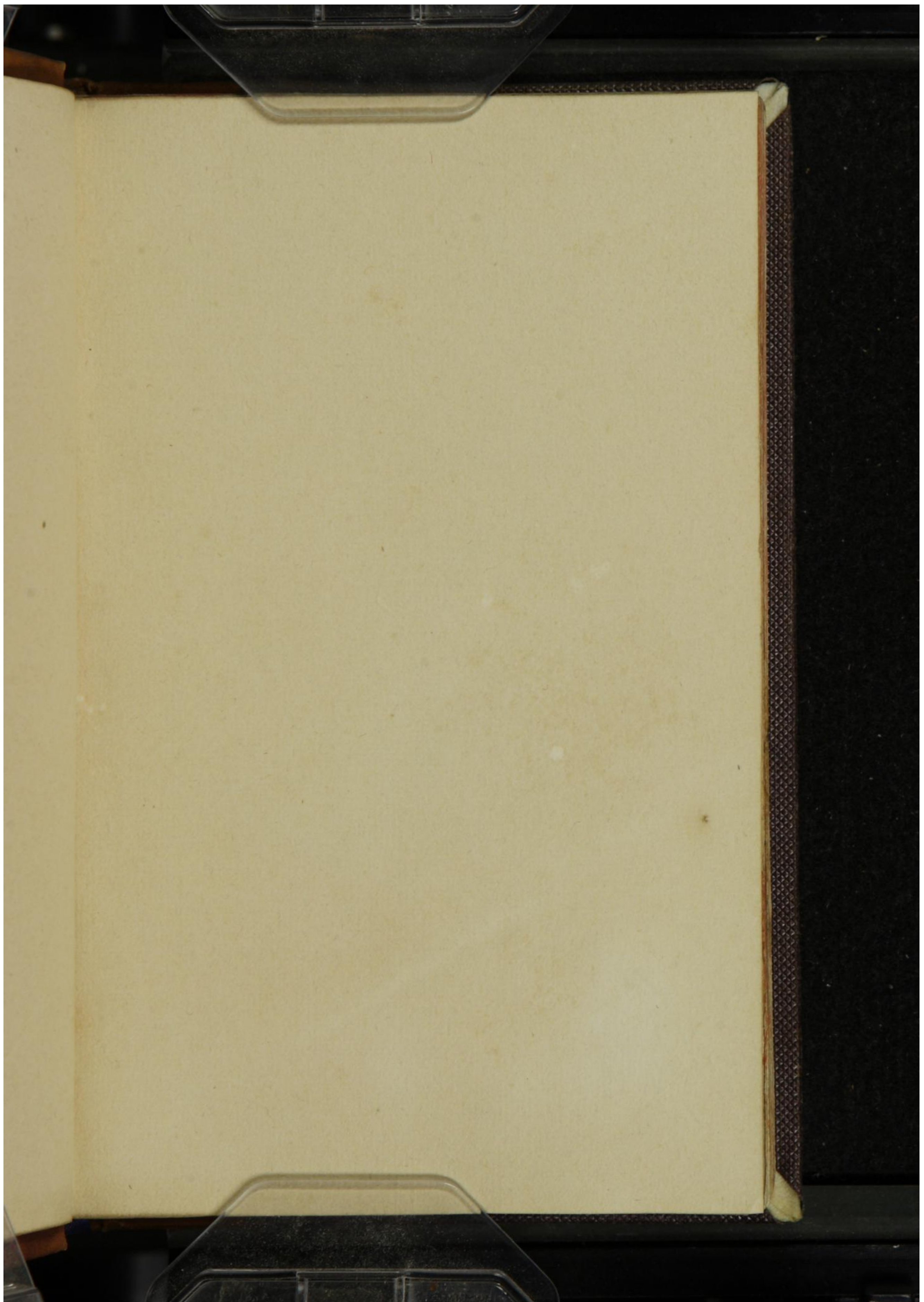

Ex Libris Joannis Nencini
1874

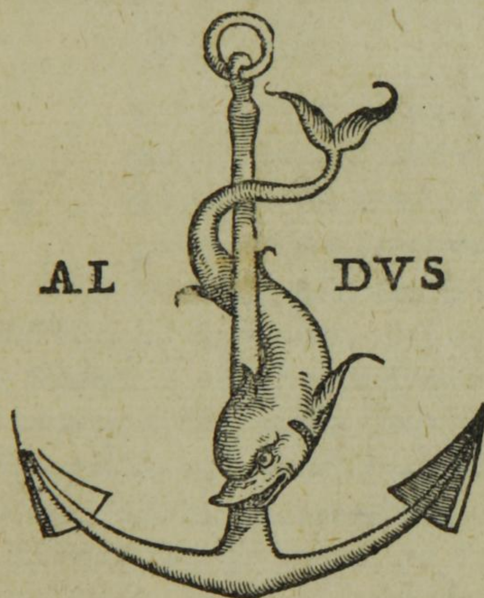

COMMENTARIVS PAVLI MANVTII

IN EPISTOLAS M. TVLLII CICERONIS *ad M. Iunium Brutum, & ad Q. Ciceronem fratrem.*

VENETIIS, M. D. LVII.
Cum priuilegio Pontificis, & senatus Veneti, in annos XX. 10

ALFONSO CARAFAE

PRAESTANTISS. IVVENI,

ANTONII, MARCHIONIS

MONTISBELLI, FILIO,

Paulus Manutius, Aldi filius,

S. D.

*S*I SVO *quæque res merito penderetur, Alfonse Carafa; hominum esset in uirtute uigilantium præclara conditio; contraq;, quos auersa à ratione uoluntas ad malas artes & flagitiosa consilia traducit, cum ijs pessime semper ageretur; eorumq; docti exemplo, sapientius deinde alij non modo suis, uerum etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim, ut è corruptis seminibus uitiosæ fruges, sic à malis exemplis improba studia, à laudabilibus optima nascuntur. uerum hoc totum secus est. quippe non modo ad reprehendendum, quæ reprehendi iure possunt, procliuiores, quàm*

ad laudandum, quæ laude digna sunt, omnes fere sumus, nec satis æqua lance turpe & honestum examinamus; quæ debemus pariter, alterum odisse, alterum diligere: sed etiam sæpe facimus, ut eas res, easq; actiones, quarum causas ignoramus, quæq; recte ne an secus fiant, dijudicare non possumus, accusemus tamen, acerrimaq; uituperatione, quæ interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temere detulisse: ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo uero communem utriusque nostrum causam ago. aut enim uterque agimus egregie; aut uterque similiter peccamus. Audis ne tu uoces in Latinæ linguæ nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimæ scientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq; faciant, atque etiam, si dijs placet, odio dignos existiment, quòd operæ tantum ac temporis in hoc tam nobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in literas abditus, multorum à consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis opinor, magnis non tam

fortunæ,

fortunæ, in qua tamen ipſa multum ineſt, quàm rerum omnium laudabilium præſidijs ad omnia munitus. me uero, humili hominem loco, hac una tibi Romani ſermonis in cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, iſta ſane, quæ feriunt aures meas, uehementer commouent: non quòd ea, quibus utuntur, argumenta firma ſint; quæ oſtendam eſſe inania: ſed quòd, ut eam quiſque uirginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe uelit, ſic ego, quaſi lutoſis maculis aſperſam, ac fœdatam eloquentiam, quam ſemper dilexerim, cum aſpicio, ſenſibus intimis afficior, ſic, ut ferre non poſſim. Obijciunt illud primum: quatenus aliquid cognoſci poſſit, eatenus in eo laborandum: Latinam linguam obſoleuiſſe iam, & extinctam pene totam eſſe: quam enim hodie nationem, ut omnes animo perluſtrentur, Latine loqui? quod uero ex ea ſuperſit in libris, minimum id eſſe, tanquam aliquod inane ſimulacrum corporis exanimis: quocirca neque ſciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cum ſer-

monis usus euanuerit, à nobis posse. Secundo loco statuunt: ut absolute percipi, quod negant, Latina lingua possit; mirari se tamen etiam atque etiam, cur industriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus. uitio quidem id fieri uoluntatis, et iudicij: dignitatem in re tantam non esse, ut hærere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremo: ut de perfecta cognitione, de dignitate, ac præstantia concedatur; tamen esse, cum, ea pulsa, successerit alia, minime necessariam. Hæc isti: quæ specie aliquid uidentur; ego, re nihil esse, si quando me præsente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus atque artibus extremum; quò nostra studia cum peruenerint, quiescendum. sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an uulgi opinione? si opinione uulgi: licet propemodum ociose uiuere: mediocria, quæ putantur excellere, quæramus: id satis est: illa summa, ubi summum decus habitat, quæ uulgus ignorat, omittamus. sin extremum illud esse uolumus, quò peruentum cum est, progredi longius non

licet : moderata ſtudia non dantur . perfe-
ctam enim ſcientiæ laudem adipiſci , maximi
operis eſt : itaque hoc extremum , quod , opi-
nor, Natura nouit una, ſapiens nemo unquam
ſe putauit eſſe conſecutum . extant, literarum
clariſſimis teſtata monumentis , exempla ſum-
morum philoſophorum : qui cum ætatem in
abditarum rerum perſcrutanda notitia con-
triuiſſent , multaq; partim legendo , partim
cogitando præclara & eximia reperiſſent ; la-
tere tamen adhuc, magnis inuolutam difficul-
tatibus, ueritatem, et aliquid ſibi, atque adeo
multum eſſe quærendum exiſtimabant . Ea-
dem nunc , aut certe ſimilis admodum noſtra
ratio eſt . Quærimus id , quod in Latina lin-
gua perfectum putamus . non aſſequemur . e-
ſto : ueruntamen , quo plus , ut aſſequamur ,
contenderimus , eo ſcilicet propius , ſi quid
ſtudio proficitur , accedemus . At laboris &
induſtriæ terminus tamen ſtatuendus aliquis
eſt . concedo : ſed hoc quidem , ſi diligenter at-
tendatur, nihil aliud eſt, quàm perfectum ip-
ſum definire . hoc enim ad unum noſtri labo-
res intenduntur : hoc unum noſtra ſpectat in-

 duſtria.

dustria. perfectum autem ipsum ego mihi certe ab hominibus imperitis definiri nolo. definiant ij, quibus utor magistris, Cicero, Cæsar, Terentius, Plautus; quorum ex libris, quæ Latinæ linguæ sit elegantia, quæ ubertas, quæ uis, facile possum intelligere. quæ si, non dico quanta sunt, (immensa enim esse uideo) sed si ea mihi magna ex parte comparassem; modum fortasse facerem studio meo: sed, ut inter hos, qui nunc homines uiuunt, aliquid esse uideamur, nihil tamen, si uere de nobis ipsis iudicare uolumus, præ illis uiris, quorum extant satis multa scripta diuinitus, nihil umquam plane sumus. quare, quod ad scribendum attinet, habemus abunde, quod imitemur. De pronunciatione uero minimum laboro. quid enim? an putamus in ijs ipsis, qui tum Romæ uiuebant, eandem pronunciandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in urbem, illecti spe summorum magistratuum, quod habuit illis temporibus præmium eloquentia, oratores ex uniuersa Italia. causas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono uocis dissimiles, pronunciatione diuersi: sic tamen

Latinæ linguæ magistri

tamen

tamen quiſque, pro eo, quantum quiſque ualebat ingenio, laudem ferebat. ſi Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum ſtatim, aut Arpinatem agnoſceres. neque tamen à forenſi opera, & à iudicijs propterea quiſquam eſt excluſus, quia minus Romane, hoc eſt quia minus apte, minusue decenter, pronunciaret. nunc ipſum, in hac, qua Itali omnes utimur, lingua eſt ne omnium in diſiunctis & longinquis urbibus ſimillima pronunciatio? mehercule ne in ijſdem quidem. Venetijs enim (domeſtico utar exemplo) aliter in urbe media, aliter in extrema loquuntur. quapropter nimis iniuſto priuilegio damnabitur Latina lingua, ſi, quod in ceteris linguis uſu uidemus euenire, ut non modo diuerſis, uerum etiam ijſdem & temporibus & locis non ſimiliter omnes pronuncient, id ei præcipuum opponatur: cuius etiam magnis ac præſtantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum æquitatis eſſet. Secundum erat de dignitate. in quo, non tam equidem quid ipſe reſpondeam, quàm quid iſtos in hanc mentem impulerit, quæro. Ita

ne?

ne? dignitatem Latinæ literæ non habent? humiles, & obscuræ sunt literæ illæ, quæ populi Romani nomen extollunt, atque illustrant? quæ summorum imperatorum fortiter & præclare gesta per omnes gentes cum laude disseminant? quæ maiores opes, quàm ulla unquam lingua, maiora suorum meritorum præmia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptæ? Sed ineptus sim, si me patronum Latinæ linguæ profitear: quæ tantum possidet eloquentiæ, ut, ipsa suam causam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia uindicare possit. Nunc, quod isti postremo loco argumentum, quasi postrema in acie subsidium firmissimum, collocant, uideamus in eo quantum roboris ac neruorum sit. plus enim est fortasse, quàm ut contemnere, minus certe, quàm ut pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, uiget usus Latini sermonis: aliter nunc omnes loquimur. id uerum est. si quid igitur in Latinam linguã studij confertur, opera non bene ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua utor, ratio probandi. Primum illud suscipio, ac defendo: non, quæcunque necessaria

non

non ſint, propterea ſpernenda eſſe omnia, atque explodenda; deinde, ſi ſpectetur utilitas, ita Latinam utilem eſſe linguam, ut etiam neceſſaria uideatur. Quæ ſunt, quæ uere & proprie neceſſaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo poſſumus. huiuſmodi ſunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq; arcemus, uictus, ueſtimenta, ædes, aut ea, quibus hæc parantur; præterea, in publicis rebus leges, & magiſtratus, in priuatis ſecuritas, et uigilantia. ex hoc numero Latinam certe non eſſe linguam, facile concedo. neque enim is ego ſum, qui libenter cum ueritate pugnem. Sed præter hæc, quibus hominum uita ſuſtinetur, ac regitur, quàm multa ſunt, minime neceſſaria, quæ tamen habemus in delicijs, quæ amamus, quæ etiam honore proſequimur? gemmas, & uaſa pretioſe cælata, columnas marmoreas, laqueata tecta, ſericas ueſtes, textiles picturas, artem in uocibus, & fidibus, odores in unguentis, condimenta in cibis, hæc certe, & huius generis ſexcenta, non ut neceßitati pareret, ſed ut ſenſibus ſatisfaceret, inuenit induſtria. quæ quin habeant

iucunditatis

iucunditatis & ornamenti plurimum, nemo negat. quòd si, quæ sensus iuuant, & laboriose quæsita sunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quæ animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum: quid Liuij sublimius historia, quæ populi R. bellicam uirtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius disputat? elegantia uerborum, & copia: quis eodem ornatior, quis uberior? uarietate scriptorum: quod genus Romanæ literæ desiderant? poetas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quæ si uera sunt; (sint, necne, res ipsa declarat: ambigere non licet) & si uoluptatem studiosis Latina lingua parit incredibilem; possum istis tribuere, quod uolunt, necessariam uulgo non esse, dum ipsi contra, quod ratio postulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam esse uehementer, atque expetendam. Sed hæc ad eam, qua legendo fruimur, uoluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de utilitate uideamus. Omnes linguæ aliarum

admixtione

admixtione linguarum, si moderata sit, augentur; si nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, ut recipientis naturam sua ui, suaq; magnitudine non exuperet. itaque sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici, quasdam etiam aliarum nationum habet partes. causam si quærimus: non alia, quàm earum gentium interuentus, & consuetudo, fuit. quòd si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo, (exempli causa dictum à me sit: omen quidem inane esse uolo) sed si earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruperit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis usus; & fortasse aduenticium illud usque eò ualebit, ut hoc domesticum uincat, suisq; sedibus expellat. quod olim Romanæ linguæ contigit: quam, multarum ætatum spatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuersis tamen populis Italiam occupantibus diuersarum linguarum impetus oppreßit. Cum igitur lingua linguam amplificet; nostraq; hæc Italica, non multis

abbinc

abhinc sæculis orta, nec admodum liberaliter præmiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, ut suis contenta uiribus eße poßit: statuo sic, atque concludo; acceßionem ei fieri maiorem non posse, quàm si cum Latina coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut ornatior; uerum etiam, quia nulla similior: ex quo sequitur, ut ad coeundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur literarum Romanarum cum per se laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum uero, si quidem hunc ipsum, quo nunc utimur, auctum exornatumq; sermonem cupimus, magnopere necessaria. Atque hæc tu quoque uides Alfonse ingeniosißime, tuumq; iudicium cum mea sententia coniungis. itaque, cum à prima pueritia ad eloquentiæ Romanæ cupiditatem incumbere cœpisses; postea te non ambitio, quæ sæpe præclare iacta fundamenta uirtutis euertit, non commodum, non illa, bonis artibus inimica, uoluptas ab hoc studio deduxit. ac ne nunc quidem langues; cum tamen omnia uideas ardere bello, armorumq; strepitu aures tuæ quotidie personent. quin, dum patrui tui,

Carolus

Carolus Cardinalis, & Ioannes Paliani Dux, uterque ob uirtutem immortalitate dignißimus, maximeq; pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omniq; princeps laude cumulatus, urbem Romam, & iura pontificia tuentur, partesq; in bello quisque suas consilio, uigilantia, fortitudine ita explent, ut antiquam maiorum suorum consuetudinem referant, ipse te interea contines in tuis perennibus studijs; animumq; tum alijs magno principe dignis uirtutibus, tum uero maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemq; nactus, diuino quodam munere, uirum excellentem, Ioannem Paulum Flauium; qui te nouo quodam, planeq; admirabili genere disciplinæ, abductum à uulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud ueteris Romanæ linguæ decus facile ducit, quò uel cum summis laboribus ac uigilijs aspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quanquam me non nunquam, de statu Latinæ linguæ cogitantem, miseratio quædam acerbo cum dolore tangit: quòd ita futurum animo cernam, ut hæc, per tot iam sæcula, à tot ingenijs,

nijs, tam diligenter culta, Latine ſcribendi ratio, quæ parentem noſtram Italiam nobilitauit, quæ tot in nos merita contulit, ætate demum noſtra, niſi remedium aliquod diuinitus extiterit, ſuam honeſtatem omnem neglecta prorſus in perpetuum amittat. quòd ſi rebus inclinatis, iam iamq; cadentibus opem ferre quiſquam poteſt; unus eſt Paulus IIII, Pontifex omnium optimus, idemq; diuina potius, quàm humana, ſapientia præditus. unus inquam, aut nemo unquam, & Latinam linguam, & laudabilia quæque ſtudia ueterem in dignitatem uindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumq; illum una uirtus ad eum gradum extulerit, unde humana omnia deſpicit, ſupra caſus omnes, ſupra fortunam ipſam collocatus: hunc te decet imitari, huius uitam, perpetuo ſanctiſsime traductam, huius omnia facta, conſilia, inſtituta tibi ante oculos ponere. uides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontificia, id eſt in ipſa religione tuenda firmitudinem animi, atque conſtantiam. uides multiplicem rerum humanarum diuinarumq; ſcientiam, trium uero linguarum, Hebraicæ,

Græcæ

Græcæ, Latinæ cognitionem pene singularem. eloquentia uero prorsus eum excellere omnes fatentur, qui quidem ita quacunque de re non modo copiose, uerum etiam eleganter, ac diserte loquatur ex tempore, ut ei non arte quæsita, sed à natura donata uideatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius uestigio pedem statue. ipse enim Deum secutus est; cum eam felicitatem, quam plerique mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoque finem spectas, ut audio. et ob eam causam futurum homines augurantur, ut eius dignitatis, quæ summæ proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit; lætabor primum tua, deinde communium studiorum causa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc uidemus, tuosq; plane sensus intelligimus; an, ubi ad istam uoluntatem auctoritas atque opes accesserint, fore dubitemus, ut à te ipso dissentias. Præstabis Alfonse tu quidem alia præclara, te ipso scilicet digna, tuaq;, familia in qua florere uides heroes permultos, gloria circumfluentes, uirtutis in studio defexos: maxime uero gratiam referes optime de te meritæ Latinæ

linguæ, eamq; paulatim Italia cedentem, & ad transalpinas nationes, magno nostro dedecore, migrantem, in suam sedem domiciliumq; reuocabis. cuius gloriæ causa, si monendus es, monitorem ad te; sin rogandus, supplicem uolui mittere commentarium hunc meum in epistolas ad M. Brutum, & ad Q. fratrem: qui cum tibi studia commendat eloquentiæ, in quibus ego per totannos, utinam cum aliqua laude, magno certe cum labore uersor, commendat simul, paulo tamen uerecundius, se ipsum, & uigilias meas: quarum fructus mihi erit uberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. quæsiui omnino, idq; mihi primum fuit, posteritatis utilitatem; quod est proprium familiæ nostræ: sed in te ipsum simul, cum huic operam commentario darem, spectaui. tu si probas ea, quæ literis mandamus; si faues industriæ, optimeq; te esse animatum erga mea studia significas: ego me, quæ summa sunt, omnia consecutum putabo.

ARGVMENTVM EPISTOLARVM M. Tullij Ciceronis ad M. Iunium Brutum, Brutiq; ad Ciceronem.

HVIVS libri epiſtolæ quia non ita ſunt obſcuræ, ut interpretationis lumen deſiderent, non hærebimus admodum in ſententiis: non nulla, ad hiſtoriam, aut ad eruditionem quæ pertineant; quæ, ut extra rem propoſitam fortaſſe uideantur, dignitatem tamen habebunt; perſequi & indagare conſilium eſt. Poſt interitum C. Cæſaris, M. Brutus, qui coniurationis in illum particeps, atque etiam auctor, princepsq; fuerat, Cretam prouinciam à ſenatu accepit adminiſtrandam; nec ita multo poſt, plebis concitatæ furorem extimeſcens, urbe ceſſit; redituq; de ſperato, cum in Creta non multum neque ſibi, neque reip. præſidii putaret eſſe, intendit animum ad Macedoniam: quam ei Q. Hortenſius prætor, Hortenſii oratoris filius, facile tradidit. nam Cæſar

de Parthica expeditione cogitans, & magiſtratus in triennium creauerat, & prouincias diuiſerat: ex quibus Macedoniam regi à M. Bruto, abſoluta prætura, uoluerat. ad eum igitur Macedoniæ præfectum Cicero ſcribit. et ſunt etiam ad Ciceronem aliquot, unaq; ſane præclara ad T. Pomponium Atticum, Bruti epiſtola. Ac ſciendum eſt, ſcriptos eſſe à Cicerone, præter eos, qui nunc extant, multos præterea epiſtolarum libros, ad C. Cæſarem dictatorem, ad C. Cæſarem iuniorem, ad Panſam, ad Hirtium, ad hunc ipſum Brutum. itaque contenti non fuimus inſcriptione uulgata; neque, librum, tantum, ſed, librum primum epiſtolarum ad M. Brutum, inſcripſimus. ſic enim citari à Nonio animaduertimus; qui librum quoque octauum epiſtolarum ad eundem nominat.

PAVLI MANVTII commentarius in epistolas Ciceronis ad M. Brutum, Macedoniæ pro consule.

EPISTOLA PRIMA.

276.

M. Antonio, COS.
P. Cornelio Dolabella,

CICERO BRVTO] Potest ambigi, patricius, an plebeius fuerit hic Brutus. patricium fuisse, Posidonius philosophus, eumq; secutus Plutarchus contendit: Brutum enim eum, qui reges eiecit, tres filios habuisse, duos, quos participes coniurationis in remp. ultimo supplicio, patre consule spectante, affectos, historiæ narrant; tertium, vnde Iunia gens propagata est; & à quo M. hic Brutus originem duxit. Contra, plebeium ut fuisse credamus, Dionysii Halycarnassei facit au ctoritas. nam etsi Plutarchum, pro eo, ac debeo, plurimi facio: tamen Halycarnasseum, qui nititur argumentis, libentius, hac quidem in re, auctorem sequor. Plutarchi est simplex & nuda narratio. nam illud nescio quid, quod affert ex Posidonio; ipsius Posidonij ætate fuisse Romæ præstantes ex ea gen-

te uiros, quorum forma ad ſimilitudinem imaginis accederet illius Bruti, qui ciuitatem dominatu regio liberauit, ita plane nihil eſt, ut refellendum non exiſtimem. Noſter autem Cicero cum in Philippicis orationibus, & in libro de claris oratoribus dixit idem, quod poſtea Poſidonius, & Plutarchus; potuit id Bruto gratificari; quem cum unice diligebat, tum ad ſtudium libertatis recuperandæ facilius impelli poſſe exiſtimabat, ſi ab illo Bruto, qui primus Romæ iugum ſeruitutis uirtute depulerat, progenitum oſtenderet. Dionyſij ratio hæc eſt; eaq;, ut mihi uidetur, admodum firma. Si L. ille Brutus, qui libertatem Romæ conſtituit, uirilem ſtirpem reliquiſſet; eius poſteri patricii fuiſſent. quòd ſi patricij; conſulatum ſine dubio multi geſsiſſent. at per annos CC, quod faſti declarant, conſul Romæ Iunius nemo fuit. nam, quòd Scæuas, & Bubulcos, qui Iunij fuerunt, conſules uideas, CC, ut dixi, poſt reges exactos annis; hoc potius docemur argumento, plebeios fuiſſe, quàm patricios: cum in conſulatu collegas habuerint de gente patricia; eo porro tempore conſules fuerint, cum eum magiſtratum duobus patricijs mandari lex Licinia uetaret. Præterea in eiuſdem Dionyſij hiſtoria tribunum plebis uideo Brutum quendam fuiſſe, plebeiæ partis defenſorem acerrimum; item alterum in oratione pro Quinctio; alios etiam alibi. neque, ut opinor, de gente Iunia fuiſſe, quiſquam negabit; &, plebeios fuiſſe, ideo ueriſimile eſt, quòd, tribunatum pl. plebeijs tantum hominibus deferri, leges iuberent. Liuius ſane duos tantum nominat Bruti filios: in quos, coniurationis crimine conuictos, animaduerſum eſt.

ſed

sed uerbum addit nullum, unde, nullum præterea Bruti filium fuisse, possit intelligi. Apud Dionem eadem fere, quæ apud Liuium, leguntur: ut non facile, utrum senserit, diiudicare liceat. itaque dubitatio ex Dionysio, & Plutarcho, Posidonioq; tota nascitur. quanquam ego quidem, cum argumenta illa duo, quæ posui, cum animo meo considero, unum, de nullo Iunio per CC annos, post reges eiectos, consule; alterum, de Brutis, quos Dionysius, & Cicero nominant, tribunis plebis; non admodum esse uideo, cur dubitem. et ab eo Bruto, quem contra patres multa pro plebe gessisse Dionysius memorat, potuit M. Brutus, Seruiliæ filius, ceteriq; Bruti eius ætatis ortum trahere: is porro ab aliquo L. Bruti patricij liberto. nam liberti ita familiæ nomen assumebant, ut patricij, ab homine patricio manumissi, tamen esse nō possent. CLODIVS] cum sit hic Clodius tribunus pl. designatus; quo honore patriciam gentem leges excludebant; ex ijs Clodijs, qui Pulchri, aut ex ijs, qui Nerones cognominabantur, qui utrique patricij fuerunt, esse non potuit. fuit igitur ex Clodijs Marcellis. aut, si Pulchrum, uel Neronem uelis esse, nec tamen patricium; dic, à Pulchrorum, aut Neronum liberto genus duxisse: cum, etsi libertos à gente patricia leges remouerent, eorum tamen posteris aditum ad magistratus darent. TRIBVNVS PL.] Non uidetur prætermittendum, quod Plutarchus in libro τῶν προβλημάτων scriptum reliquit, tribunatum pl. magistratum non esse; cum neque purpuram habeat; neque lictoribus utatur; neque sella curuli sedens ius dicat; neque

potestatem, creato dictatore, deponat, more omnium magistratuum. Cicero tamen magistratum appellat in oratione pro P. Quinctio. Et, quod ait Plutarchus de purpura, id refellit idem Cicero pro Cluentio: qui, quo loco de L. Quinctij tribuni pl. intolerabili superbia uerba facit, Vultum, inquit, atque amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. DESIGNATVS] designabantur Tribuni pl. comitijs tributis: quod institutum est anno ab urbe condita CCLXXXIII, consulibus T. Quinctio Capitolino, Ap. Claudio Sabino: cum ad id tempus comitijs centuriatis designati essent. designabantur autem ante consules, ut ex prima epistola ad Atticum satis dilucide patet: & ante eosdem etiam magistratum inibant, nempe IIII id. Dec. quod ex Dionysio, Liuioq; planum fit. nam quod in Pediani libris impressum est, tribunos pl. nonis. Dec. magistratum inire solitos; id mendosum esse puto. nam, ut omittam Liuij testimonium, in quo momenti multum statuo esse; Dionysius cum de quarto id. Dec. primo tribunatus pl. die mentionē facit, adiungit illud, μέχρι τοῦ νῦν, cum dicat, suis quoque temporibus idem seruari. eoq; magis adducor, ut suspicer de mendo; quòd, quem locum Ciceronis, qui est in libro secundo in Verrem, Pedianus ibi exponit; in eo Ciceronem de alio magisttatu potius, quàm de tribunatu pl. locutum esse, facile perspiciet, si quis animum paulo accuratius aduerterit. nam si de tribunatu plebis intellexisset, nunquam Sulpicium à Manlio, & Cornificio, quos proximis superioribus uerbis tribunos pl. nominauerat, separasset. nec de

Sulpicio

Sulpicio ullo, (ut etiam hoc addam) nisi patricio, me mini me legisse. hoc satis esse ad hunc locum uidetur: reliqua persequemur in eo libro, qui de magistratibus inscribetur. VALDE me amat.] sic in epistola ad Dolabellam: Tantum accessit ad amorem, ut mihi nunc denique amare uidear, antea dilexisse. Et ad Appium: Nihil est, quod beneuolentia, uel amore potius effici non possit. A SVIS, uel per suos potius] correctione usus est, ut id ab inimicis Clodij non delatum modo, sed fictum etiam & excogitatum significaret. nam, A SVIS, officium continet deferendi: PER SVOS, fictum ab ipsis, & studiose compositum ostendit. Vel dic subaudiri, scriptum: quod uerbum omiserit Cicero, quia delatum potius, quàm scriptum, ab inimicis Clodij uellet ostendere. ut sententia sit hæc: scriptum à suis inimicis, uel per eos potius coram tecum esse actum. infra, paulo planius, Si quis, inquit, secus ad te de illo scripsit, aut si coram locutus est. OCCVLTAS hominum uoluntates, multiplicesq; naturas] eandem fere sententiam translatis uerbis exornat in epistola ad Quinctum fratrem: Multis simulationum inuolucris tegitur, & quasi uelis quibusdam obtenditur uniuscuiusque natura. Et in oratione pro Marcello: Cùm in animis hominum tantæ latebræ sint, tanti recessus. TESTIMONIVM] testes enim duntaxat ea de re, qua de agitur, testimonium dicunt: cetera tacent. item ego, cum indicia multa ad animum Clodij probandum possim colligere, omittam: de ipsa tantum re, cuius causa hanc epistolam scripsi, hoc dicam, Clodium de te amicissime & loqui, & sentire.

AVCTVS Antonij beneficio est.] causa, cur Antonium Clodius uellet saluum. quia tamen beneficium illud à Bruto simul acceperat; utrunque, si fieri posset, saluum uoluisset: quia non poterat, Brutum malebat. A TE EST:] quia tu simul cum Antonio beneficium illud in Clodium contulisti. quod autem beneficium hoc fuit? forsitan ipse tribunatus: quem, Antonio consule, & Bruto prætore suffragantibus, obtinere facile potuit. INTELLIGIT] qui Antonium de regno, uos de libertate cogitantes uidet.

276.

QVALIS ET prudentissimus,] qualis debet esse is, qui & prudentissimus, & idem optima fortuna sit. bonos enim ciues diligit, malos odit, qui prudens est: qui uero optima fortuna, mutationem non quærit: sicuti contra, qui fortuna sunt deteriore, uetera odere, noua exoptant, ut ait Sallustius in Catilina. ergo, cum Clodius Antonium saluis nobis uelit saluum; nos tamen mauult; quia distinguit honestum à turpi, propter summam prudentiam; & stabilem remp. cupit, propter optimam fortunam.

C. Vibio Pansa, A. Hirtio, COS.

SCRIPTA & obsignata iam epistola,] non intelligi, quæ proxima antecedit, epistolam, temporis ratio facile declarat. illam enim Antonio & Dolabella, hanc Pansa & Hirtio cos. neque vero statim, sed

sed mensibus propemodum quatuor post initum magistratum, scriptam esse constat. MAXIMEQVE mirabiles.] literæ mirabiles, mihi quidem non ualde satisfacit, nec usitatum puto. quòd si, Literæ plenæ rerum nouarum, maximeq; mirabilium, legas; tum uero non loquendi modo genus, uerum ipsa quoque sententia mirifice satisfaciet. Ac uideo ita scriptum esse in libro Pauli Magnuli: quo in libro solebat ille (quod ex ipso, cum uiueret, audierim) miniatulis literis ea notare, quæ in antiquis exemplaribus, contra quàm esset in impressis, animaduerterat. DOLABELLAM] P. Cornelius Dolabella, Ciceronis antea gener, cum aliquandiu bonum ciuem simulasset, ut etiam columnam illam, Cæsari erectam, euerteret; ad extremum, corruptus ab Antonio, reip. causam deseruit; &, Syriæ administratione à populo accepta, uictus à Cassio, & Laodiceæ oppressus, seruo suo ceruicem feriendam præbuit. Hæc ex historia: quæ auctoritatibus singula confirmare, putidum uidetur. Vnum addam, patricius fuerit, an plebeius, in dubium uocari posse. uerum dubitationem prorsus omnem tollit Dio: qui, transisse illum ad plebem, lib. 42. tradit. itaque tribunus pl. fuit Cornelius, sed desijt esse patricius: sicuti & Octauios, nomine nunquam immutato, modo patricios, modo plebeios fuisse, à Suetonio docemur. non enim semper adoptione, ut mutare nomen necesse esset, sed aliquo priuilegio aut à plebe ad patres, aut à patribus ad plebem transibant. quod et Octauiæ gentis, & Augurini cognoscitur exemplo: qui cum esset Minucius, hoc est patricius, (Minucios enim plebeios ante nun-

quam inueniam) tribunatum pl. tamen gefsit. suspicari fortasse aliquis posset, Dolabellam ex Cornelio Liuium esse factum, mutato gentis nomine Liuiæ testamento; qua de re in epistola ad Atticum 106: ideoq;, cum Liuij essent plebeij, tribunum pl. fieri potuisse. sed inuenio illum Cornelium, non Liuium, aliquot annis post epistolam illam à Cicerone de Liuiæ testamento scriptam. nam ep. fam. 219: P. Cornelium uocari dicit eum, qui Dolabellæ beneficio ciuitate à Cæsare, uicto iam Pompeio, donatus erat. & Dio eo, quo diximus, loco, P. Cornelium Dolabellam, neque prænomine, neque nomine, neque cognomine immutato, tribunum pl. appellat. EX ASIA fugere] ex Asia cedentem Dolabellam, & in urbem Laodiceam receptum, C. Cassius, cui Dolabellæ oppugnandi curam senatus mandauerat, cum XII. legionibus obsedit. Appianus.

CVM TV EÒ] Dictum paulo durius uideri potest: cum neque Cicero ipse eodem modo locutus alibi sit, neque quisquam, quod sciam, de ijs, qui optime latine scripsisse existimantur. at si, Eò haberes, ita accipias, quasi, prope eum locum haberes; ferri fortasse posset: ut genus loquendi, quale illud, sit, cum dicebant, esse ad urbem, hoc est esse prope urbem. APOLLONIA, DYRRHACHIOQVE] ubi suas copias eo consilio Brutus continuerat, ut, si forte Antonius ad Mutinam exercitum reip. fugasset, quamprimum eas in Italiam ad tuendam remp. posset traiicere.

ANTONII] Marci; quem D. Brutus Mutina, ubi ab eo per aliquot menses obsessus fuerat, erumpens, & cum eo Pansa, & Hirtius Consules, adhi-

bito Octauiano, acie fuderunt. POPVLI ROMANI uictoria] ciuis enim loco Antonius non erat, hostis iam à senatu iudicatus. SCELERATISSIMO hosti] Dolabellam quoque senatus in hostium numerum retulerat. itaque cum dixerit, hosti, uere dixit: cum, sceleratissimo, deprompsit maledictum ex ipsius pessime factis, ac præcipue ex C. Trebonij cæde; quem Smyrnæ, noctu subito aduentu oppressum, occiderat. infra quoque scelus ei attribuit, cum ait: Vt sceleris pœnas persoluat. LVDIBRIO] qui se putaret cum quinque legionibus, populi Romani imperium turbare posse. TVA dignitate,] dignitas est in ijs, qui uel summos magistratus administrarunt, uel maximas res pro patria gesserunt. primum illud, ut opinor, Cicero non spectauit, cum dixit, dignitas: quos enim magistratus Brutus gesserat? præturam ille quidem, sed & à Cæsare datam, nec tamen omnem in ciuitate. nam post idus Martias, paucis interiectis diebus, metu Antonij, plebisq; ab eo concitatæ, urbe excessit: ut per tres menses integros minime præturam exercuerit. alterum igitur, de meritis in remp. significasse potius uidetur, cum eius, qui ciues suos à tyrannide uindicasset, dignitas postularet, ut idem hostem populi Romani bello peteret. DE ANTONIIS] illam seditionem concitauit C. Antonius Marci frater, cum esset in potestate Bruti. itaque expono, De Antonijs, de partibus Antoniorum fratrum subleuandis. Quod autem infert, Magis mihi probatur militum seueritas, quàm tua; significat id, quod à Dione scriptum legimus; cum milites ipsi, qui seditionem fecerant,

cerant, ut delictum suum quodam modo corrigerent, seditionis auctores occiderunt, quæstoremq; etiam & legatos C. Antonij ad necem depoposcerunt: quos Brutus, ad clementiam magis, quàm ad seueritatem, propensus, nauibus impositos, quasi mox mari demersurus, male de se meritos tamen seruauit: ipsiq; etiam Antonio, cuius opera bis iam conflata seditio erat, iterum pepercit. Miror autem quid sibi uoluerint, qui hoc loco pro Antonijs Catonios, & nullo sensu, & contra ueterum librorum fidem, reposuerunt. BENEVOLENTIAM exercitus,] Credo, cum auctores seditionis occiderunt, quo beneuolentiam erga Brutum declararent. PROVIDISSE,] operam dedisse, & à senatu impetrasse, ut decreta nostra ne expectares, ipse ad arbitrium tuum, uti res poscere uideretur, bellum administrares. VT NVNC iudico,] quia uideo, ex ijs rebus, quas geres, multum accessurum ad dignitatem tuam. tunc id esse è rep. intelligebam, nunc è tua etiam dignitate iudico futurum; cum ita te & copijs instructum, & animo paratum uideam, ut et remp. in libertatem uindicare, & te ipsum laudibus illustrare possis. MAXIMO OCIO] ita ueteres libri, sine dubio mendose. quid enim elicitur sententiæ? ego mallem, Maximo animo, non omnino procul à uetere scriptura. nam si, animo, tribus duntaxat literis, linea super imposita, scribas, sic, aio; neque contra consuetudinem facias, &, facilem fuisse ex, aio, in, ocio, mutationem, facile perspicias.

277.

ANTONIOS,] tres fratres, Marcum, Caium, Lucium

Lucium: qui ut hostes à senatu iudicarentur, maxime Ciceronis opera est perfectum. NEQVE clementiæ tuæ concedo.] neque concedo, clementior ut ipse sis, quàm ego sum. INANEM speciem] est enim clementia specie quidem præclara, sed re ipsa non nunquam perniciosa. qui enim ita sunt perditi, ut ne beneficio quidem affecti prauitatem mentis exuere possint, præstat eos tollere, quàm seruare. Brutus tamen, cum C. Antonio de concitata seditione pepercisset, iterum ei, in eiusdem culpæ crimine deprehenso, ueniam tribuit. MIHI quidem &c.] quod in epistola ad Atticum græce dixit, βεβίωται; hic latine, Plautinis uerbis, acta ætas est. et inter illum locum, & hunc aliquantum est in sententia similitudinis. ibi enim, Mihi quidem βεβίωται; uiderint iuuenes: hic,

„ Mihi quidem ætas acta ferme est; tua istuc
„ refert maxime.

emendandi autẽ sunt, qui typis impressi circũferuntur, Plautini libri. nã, ut in ijs nũc omnibus legitur,

Mihi quidẽ ætas acta est; tua istuc refert maxime; uersus neque iambicus esse, neque trochaicus potest. itaque dictio, ferme, illuc est ex hoc Ciceronis loco transferenda. SENATVS ducem] se ipsum designat: cuius fuit in senatu singularis auctoritas. EX ORACVLO] uere. nam, ut Cicero futurum prouidit, ita cecidit. in quo singularem illius prudentiam licet agnoscere. Caussæ autem, in quas intuens mouebatur, ut assiduis, & in eam sententiam accuratissime scriptis literis Brutum in Italiam accerseret, huiusmodi ferme erant. Imminebat M. Antonius libertati, pecunijs, quas de templo

templo Opis abstulerat, & legionibus, quas è Macedonia in Italiam euocauerat, instructus. præsidium reip. in quatuor maxime hominibus erat, in D. Bruto, qui Galliam cisalpinam, à senatu datam, administrabat; in adolescente Octauiano, qui priuato consilio exercitum comparauerat; in consulibus, Pansa, & Hirtio, qui, delectu acerrime habito, eas collegerant copias, quæ ad impetus Antonij reprimendos sufficere uiderentur. Quid igitur erat, cur Brutum Cicero, quasi publicæ causæ diffidens, tam sæpe, tamq; uehementer, ut in Italiam ueniret, hortaretur? Primum incertos belli casus, Martemq; communem extimescebat: itaque, si quid accideret, adesse Brutum, quò ciuitas, perditis rebus, tanquam ad arcem, confugeret, exoptabat. deinde non admodum erat, cur ab ipsis ducibus confideret. D. Brutus bene ille quidem de rep. sentiebat; nec erat quidquam de illius uoluntate dubitandum: sed eius exercitus etsi numero amplissimus, firmitate tamen erat exiguus; quippe qui magnam partem ex tironibus constaret. tres reliqui suspecti esse poterant; Octauius, quòd esset à C. Cesare adoptatus, quòdq; ueteranis fere Cæsaris militibus uteretur; Pansa & Hirtius, quòd Cæsarianas partes ciuili bello semper fouissent, & à Cæsare magnis beneficijs ornati, percussores illius, Brutum & Cassium, libertatis auctores, nequaquam amare possent. atque hanc animi uoluntatem Pansa, diuturna simulatione obtectam, aperuit ultimo uitæ die; cum ex illis uulneribus iam iamq; moriens, quæ aduersus Antonium pugnans accepisse pro rep. ac libertate uidebatur, Octauium, lectulo

assistentem,

assistentem, multis uerbis est cohortatus, ut, quoniam, quicquid resp. uirium habuerat, totum id ad ipsum unum, profligato Antonio, consulibus interfectis, infirmo D. Bruti exercitu, belli fortuna contulisset, occasione uteretur, & de patris ulciscenda nece consilium susciperet. Siue igitur Antonius uicisset, præcauendum erat, ne uacuam ac destitutam in remp. uictor irrueret: quod malum Bruti præsentis exercitus arcere poterat: siue, ut uinceretur, casus tulisset; id ipsum plane, quod euenit, Cicero metuebat; ne non satis in ijs esset constantiæ, ac fidei, quibus ipsa se resp. necessitate coacta commiserat. Vere igitur dixit, Hæc ex oraculo Apollinis Pythij edita tibi puta. aduentum enim suum in Italiam Brutus ita distulit, ut spatium Antonio & Octauio dederit coeundæ in publicam perniciem societatis.

EPISTOLA II.

Pansa consule, Hirtio interfecto.

277.

GESTA sunt.] ad Mutinam; cum duo consules, Pansa & Hirtius, & pro prætore Cæsar Octauianus cum Antonio pugnarunt. SAEPE scripsi] fortasse, quòd eorum voluntatem suspectam haberet M. Brutus; qui eos C. Cæsaris, olim contra remp. pugnantis, in præsidiis fuisse meminisset. INDOLES VIRTVTIS.] uirtutem enim uiris attribuimus, indolem pueris, & adolescentibus. et quanquam Octauianus è pueris iam excessisset, tamen ad earum rerũ, quas contra Antonium pro rep. gesserat, maiorem admirationem sæpe puerum Cicero appellat, ut in epistola ad Cornificium: Puer egregius præsidium sibi primum, & nobis, deinde summæ reip. comparauit. Et in alia ad D. Brutum: Ne adolescentem, uel puerum potius Cæsarem iudices temere fecisse. & Philippica IIII. Laudo, laudo vos Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel pueri potius. HONORIBVS] non præsentibus: magistratum enim nullum adhuc gerebat, tantum erat pro prætore: sed iis, quos, uideo fore, ut optime de rep. meritus assequatur. GRATIA] quia nihil extraordinarium in libera ciuitate sperare quisquam potest, nisi gratia ualeat. recte igitur honores, & gratiam coniunxit,

coniunxit: quòd utrunque animos facere potest male cogitanti. GRATIA,] ex amicitiis, propinquitatibus, clientelis Cæsaris mortui collecta. PERSVASVM EST] hoc illi persuasum non esse, magis è rep. fuisset. hæc enim illum ad immoderatam potentiæ cupiditatem extulit opinio. ANTONIVM] cum Macedonicis legionibus Brundusio redeuntem. epist. fam. 197: & Philippica III. 184. & IIII. 192. & V. 200. ANTE hanc rem pulcherrimam] ante prælium Mutinense. EFFVNDEBAT:] cum ad te in Macedoniam traijcere decreuisset, si Antonius pugna vicisset. Idem scribit ad C. Casſium his uerbis. Brutus Mutinæ vix iam sustinebat: qui si conseruatus erit; vicimus: sin; quod dij omen auertant; omnis omnium cursus est ad vos. AD XII. CAL. MAII:] quo die de profligatis Antonij copijs nuncium accepit.

277:

IN CAPITOLIVM] vt Ioui Opt. Max. propter victoriam gratias agerem. IN ROSTRIS COLLOCATVS] vt inde Pansæ literas de victoria recitaret. quod ab ipso factũ tradit Appianus lib. 3. Illud addo, de Rostris verba facere priuato cuiquã non licuisse, nisi magistratus ei concionem daret. COLLOCATVS igitur, concione à magistratu data. GRATIARVM actio,] quòd eo auctore bellum contra M. Antonium decretum susceptumq; esset, ut Philippicæ orationes declarant. POPVLAREM me esse] quod alioqui in malam partem accipi soleret. nam fere ad seditiones excitandas, & statum reip. perturbandum, populi

puli ſtudium quærebatur. ſed, popularem eſſe in populi ſalute, præclarum eſt: vt ipſe in quadam epiſtola, Facti iam ſumus in re ſalutari populares.

LIBERALITAS] liberalitatem poſuit pro clementia: quia capto C. Antonio, & ſeditiones concitanti, Brutus tamen pepercerat. quem ut occideret, dicitur à Cicerone literas accepiſſe, ut apud Plutarchum legimus. VNAM & eandem eſſe cauſam.] hoſtium loco omnes pariter eſſe habendos. quod ſi ita eſt, cur tu C. Antonium ſeruas? cum ipſi Marcum & Lucium, eius fratres, armis perſequamur. CONSVLES duos] Hirtium & Panſam. DVNTAXAT BONOS:] non etiam fortes & ſtrenuos: quoniam uterque ceciderat. bonos autem, bene ſentientes. HIRTIVS quidem] corrigit quod dixerat, Duntaxat bonos: ſed corrigit tantum modo quod ad Hirtium attinet. FVGERAT:] Bononiam. Appianus. FERRE NON POTVIT] ideo bonus magis, quàm fortis. PERSEQVITVR,] lentius tamen, quàm oportuit: quod habuit ſpatium Antonius ſui recreandi. uide infra, & epiſt. fam. 173. SIVE captiuos, ſiue dediticios] rurſus ad C. Antonium redit. fuit enim grauiſsimum Ciceronis odium in Antonios. Adiungit autem, Siue dediticios, quia non prælio captus erat C. Antonius à Bruto, ſed ſe ipſe dediderat. leniores autem in dediticios, quàm in captiuos, debemus eſſe. ſed omnium eandem eſſe cauſam Cicero uolebat, odio uidelicet permotus: quod tamen diſsimulat duobus modis, primum, cum interpretationem illam alijs aſcribit; deinde, cum infert, Nihil diſſerui durius.

EPISTOLA

EPISTOLA III.

278.

Nullis consulibus, cæsis Pansa & Hirtio.

B RVTI nostri, & consulum,] Decimi Bruti, & Hirtij, & Pansæ, consulum; qui Antonium pugna uicerant. et obseruandum, cum eius particeps uictoriæ Cæsar Octa uianus fuisset, tamen hic à Bruto non nominatum; qui eum & ut Cæsaris filium odio prosequeretur, & pugnare contra Antonium non tam pro rep. vt videbatur, quàm priuatæ potentiæ causa suspicaretur. quam suspicionem res ipsa deinde comprobauit. IVDICIVM esse de ijs ciuibus,] ad senatum, aut ad populum R. spectare, ut iudicet de ijs ciuibus, qui M. Antonium in bello secuti, pugnantes non interierint. itaque ego de C. Antonio, qui in mea potestate est, per me ipse non statuam: sed senatui, aut populo R. iudicandum relinquam. QVOD enim non senatus censuit,] cur ego in C. Antonium durius aliquid statuam, cum id senatus aut populi R. iudicium esse debeat? iustissime igitur facio, cum in eum, ut in hostem, non animaduerto: siquidem senatui, aut populo R. suam potestatem præripere non debeo. RES non coegit,] Non accidit, ut ego eum occiderem: quoniam se

ipſe mihi, eiusq; legio tradidit. QVIDQVAM ERIPVI:] hoc ideo dicit, quia ornamenta militaria illi reliquerat. Plutarchus. DISSOLVTE:] neque crudelis in eripiendo fui, neque diſſolutus in remittendo: cuſtodiui enim illum diligenter. QVOAD BELLVM FVIT:] in Italia. quaſi nunc, M. Antonio deuicto, belliq; timore ſublato, de Caio dimittendo, aut certe Romam mittendo Brutus cogitet. quem tamen non multo poſt, cũ de Ciceronis & Decimi Bruti nece cognouiſſet, occidi iuſsit. Plutarchus. TRIBVERE potentibus,] aculeus in Ciceronem, qui Octauianum honoribus extraordinarijs ornabat. Quod autem pro, potentibus, in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt, petentibus; reſpuo. nam tum in uoce, potentibus, Bruti, de libertate admodum timentis, animus magis exprimitur: tum relatio illa, miſerorum, & potentibus, uim in ſententia, concinnitatem habet in uerbis. CVPIDITATEM, & arrogantiam] Cupiditas & de bonis, & de improbis hominibus uſurpatur: ipſa per ſe neque turpitudinem habet, neque laudem. addit igitur, Et arrogantiam; quòd poteſt aliquis cupere, quæ non licet, neque tamen ea per arrogantiam occupare. TRADVCI ad mala conſilia] uerus uates de Octauiano. LARGITIONIBVS:] honoribus, qui ſupra modum deferantur: quibus, etiam qui recte ſentiat, non nunquam corrumpitur, & deprauatur. ubi enim maiorem aliquam potentiam nacti ſumus, tantum abeſt ut humilia cogitemus, ut etiam ad altiora animum extollamus. Eſt autem hic largitio, in tribuendis honoribus nimia liberalitas. nam lar

largitio pecuniæ locum hic habere non uidetur.

278:

NEV SEMPER &c.] hoc dicit. Cæsarem occidimus; sed regiam potestatem M. Antonius, Cæsare nequior, assumpsit. ita uidendum est, ne, dum in Antonio tollendo sumus, hæc sit causa, ut Octauianus, potentia elatus, Antonio peior existat. NEQVE opinantibus, aut patientibus nobis] siue id nobis non opinantibus, siue patientibus euenerit. æque enim nobis uitio dabitur. Et aduerte, hanc loquendi consuetudinem ueteres adamasse, ut libentius dicerent, Neque opinanti, quàm, non opinanti; ut exemplis intelligitur. QVANTA maxima] antiqua locutio, ut de oratore lib. I. M. Cato eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora, atque illa ætas ferre maximam potuit. Dixit etiam Celsus, non malus latinitatis auctor: Vt tumor, quantus maximus esse potest, se ostendat. Et ipse Brutus infra, 287. SED etiam prudenter] subaudi, sentiendo. potest enim aliquis bene sentire, nec tamen prudenter. quod obiectum est Ciceroni; quasi, cum in remp. optime fuerit animatus, ei tamen male consuluerit, quia nimis extulit Octauianum. TVAE VIRTVTES]. In Bessarionis libro, Tuæ uirtutis, uideo scriptum esse, & coniungi cum sequentibus: ut sit, Tuæ uirtutis unum hoc. Mihi; ut dicam, quod sentio; neque scriptura uetus, neque impressis libris recepta satis probatur. uetere quid significetur, non uideo. recens primum non caret suspicione mendi, quòd ab antiqua discrepat: deinde occurrit animo quiddam fortasse probabilius. periodum

enim libentius ita concluderem; Alia omnia sic adsunt, ut cum quolibet antiquorum comparari possint. Tuæ uirtutes, additum fortasse est, ut, quænam essent illa, quæ cum quolibet antiquorum comparari possent, exponeretur. GRATO animo, liberaliq; profectum,] Laudem cum turpitudine coniungit, quo sit reprehensio tolerabilior: quod ingenij, atque artis est. Et in cohortationibus, præceptum Ciceronis est in epistola ad Trebonium, ut laudes eum, quem cohortere. sic Brutus Ciceronem primum laudat ut gratum & liberalem, deinde reprehendit ut minus cautũ, nec satis in tribuendis honoribus moderatum. nam ex Ciceronis sententia senatus & lictores & cetera imperij ornamenta, nomenq; pro prætore Octauiano decreuerat: post uictoriam autem Mutinensem quinquaginta dierum supplicationes. Philippica V. & XIIII. & Plutarchus. EXEMPLO, aut præsidio] utrunque refertur ad illud, Male cogitantibus: ut tamen, male cogitantibus, ambigue dictum sit, hoc sensu: EXEMPLO, male cogitantibus ijs, qui cum dari aliquid à senatu, contra quàm legibus & more maiorum liceat, uiderunt, incendi facile possunt, ut eadem concupiscant: PRAESIDIO, ei, qui accepit à senatu, male cogitanti. ITAQVE timeo &c.] sensus hic est. cum uestris decretis locum quæstorium, & honorem pro prætore contra leges habuerit; uereor, ne putet se altius ascendisse, cum ad hos extraordinarios honores ascendit, quàm sit ascensurus, si inde ad consulatum ascenderit. plus enim est ex priuato loco ad quæstorium, prætoriumq; ascendere, quàm ex quæstorio

quæstorio prætorio ue ad consularem; cum presertim Octauius annum ageret XIX, cum quæstorum prætorumq; iura consecutus est. timeo, inquit, ne plus putet esse, quod iam habet, quàm quod habendum restat; ideoq; in consulatus cupiditatem facile ueniat. quod ita contigit. nam Octauius, consulibus ad Mutinam occisis, consul fieri uoluit: quod cum non impetrasset, iratus quasi ob ignominiam, prodita reip. causa cum Antonio ac Lepido societatem iniuit. placet igitur legi, ascensurum, pro descensurum. alioqui cum satis erit perplexa, tũ inepta quoque uidebitur sententia. NON tyranno,] regnandi enim instrumenta facilius arripimus, si à senatu deferuntur, quod de Octauiano timendum est; quàm si à tyranno relinquantur: qua occasione usus est Antonius. INTERFECTO:] non solum tyranno, quem imitari turpe fuit, sed eo tyranno, qui est interfectus; cuius exitum timere debuit Antonius. duæ igitur dictiones, TYRANNO INTERFECTO, altera turpitudinem, altera periculum designat. IMPERIA quælibet] quæ restant; præturam ipsam, consulatum, atque adeo dictaturam. FACILITATEM] in tribuẽdis honoribus. PROVIDENTIAM:] ad futura dispicienda. putas enim Cæsarem extraordinarijs honoribus, quos illi decreuistis, fore contentum. TE CONSVLEM factum] scribit Appianus, Ciceronem in senatu consuluisse, ut amissis consulibus Octauianus surrogaretur, eiq; deinde aliqnis collega adderetur, qui adolescentiam illius quasi magister regere & moderari posset: senatum affecti ætate hominis ineptam ambitio-

bitionem risisse. satis enim patuit, quò spectaret. 279.

FILIVS] filium Ciceronis, qui Athenis philosophiæ operam dabat, Brutus secum abduxit, & equitibus præfecit. epist. fam. 191: Dio, Plutarchus, alij.

EPISTOLA IIII.

Nullis consulibus.

SERVILIVS etiam de Ventidio.] Seruilius Isaurici filius, is, qui C. Cæsaris collega fuerat in consulatu: Ventidio Basso Mulione, qui ex humili admodum fortuna ad consulatum est euectus, primusq; Romanorum de Parthis triumphum duxit. uide Gellium lib. xv. cap. 4. IISDEM locis] ubi esses. nam, utrum in Macedonia esset, nec ne, fortasse ignorabatur. non erat certe, cum epistolam proximam superiorem scripsit: cum dicat à se filium Ciceronis in Macedoniam cum equitatu esse præmissum. AD FIDEM, & ad dignitatem] cum enim tyrannum uita priuasti, quasi tuam in eo fidem obstrinxisti, eodem te in remp. animo semper futurum. persequi igitur ministros, imitatoresq; tyranni, qui tyrannum ipsum occideris, tuæ fidei uidetur esse. DIGNITATEM: in primis enim hoc te decet, tuisq; præclare factis dignum est.
SCELERIS] quia remp. non solum deseruit, sed

ſed etiam oppugnauit: multoq; etiam magis, quia C. Trebonium occiderat. HOC] vt perſequerere Dolabellam bello. TVM:] cum te ad perſequēdum Dolabellam literis hortabar. FVGAE:] bonorum, ſi ad Mutinam ſecunda fortuna uſus eſſet Antonius. VT SPERO:] dubitat adhuc, neque ſine cauſa: nam Antonij equitatus integer pene omnis ex prœlio diſceſſerat: præterea Ventidius ſuas legiones tres cum eo coniunxerat: & habebat ipſe legionem ſecundam, & ex reliquis legionibus magnam multitudinem. epiſt. fam. 161. VESTRVM collegium] pontificum minorum. pontifex enim erat Brutus. 285. SACERDOTVM COMITIIS:] ratio creandorum ſacerdotum hæc fuit. Creati ſunt à collegio pontificum uſque ad conſules C. Marium, & C. Fimbriam: qui fuit annus ab vrbe condita DCL: quo anno Cn. Domitius tribunus pl. lege lata inſtituit, vt populi comitiis crearentur: vt ex oratione II. in Rullum, & ex Suetonio in Nerone cognouimus. rurſus uictor Sylla eorum creandorum poteſtatem, populo ereptam, collegio pontificum reſtituit, vt ex Dionis hiſtoriarum XXXVII. collegimus. mox Labienus tribunus pl. lege Domitia renouata, ius creationis à pontificibus ad populum tranſtulit, anno ab vrbe condita DCLXXXXI. vt ex eodem Dionis loco perſpicuum eſt. Eiuſdem fere ſententiæ, nouo aliquo iure adſcripto, legem tulit C. Cæſar dictator. poſtremo conſul M. Antonius, qui triumuir fuit, pontificibus veterem cooptandi poteſtatem, lege lata, reſtituit, vt apud Dionem legimus lib. XLIIII. in extremo. quam tamen à Panſa conſule ſequenti an-

no esse abrogatam, ostendimus in libro de legibus Romanis, quem propediem edituri sumus. HABERI POSSE:] lex quidem, quæ vetaret, non erat: consuetudo tamen non ferebat. itaque lib. II. ad Atticum, 25: Quoniam, inquit, Nepos proficiscitur, cuinam auguratus deferatur. Nimirum significat, Nepotis absentis rationem haberi comitijs augurum non posse.

279:

IN CAPPADOCIA] quò profectus erat, specie quidem ad vota matri deorum peragenda, re vera ad bellum excitandum. Plutarchus. LEGE Domitia] populi comitijs, vt Cn. Domitius tribunus pl. lege sanxerat. AVGVR:] augures sacerdotum numero continentur. lex autem Domitia de omnibus sacerdotijs erat. QVI PETIT, cuius ve ratio habebitur. qui petit, de præsentibus est: cuius ve ratio habebitur, de absentibus. DE DOMITIO, & de Catone nostro] altero L. Domitij Ahenobarbi, altero M. Catonis Vticensis filio, vtroque arctissima affinitate Brutum attingente. nam duas Porcias, Vticensis filias, alteram Ahenobarbus in matrimonio habuerat, alteram Brutus habebat: vt etiam alio loco diximus. ASIAM,] non, quæ de tribus orbis partibus vna numeratur, sed, quæ prouincia est Ciliciæ finitima. COLLEGAM sibi surrogasset] locus multis difficultatibus obstructus: quem tamen, vt spero, ita explicabimus, atque aperiemus, vt ad veritatem nemo non possit, aditu patefacto, peruenire. Ac primum illud ponatur, Ciceronem Bruto significare, vt, si eundum sibi statuit in Asiam, decernat ante de

Marco

Marco filio, vtrum velit eum ad sacerdotum comitia Romam uenire, præsentemq; petere; an in Asiam una proficisci. quò si proficiscatur, incommoda sequuntur illa. primum, si accersere eum ad comitia voluerimus, facultatem nobis omnem auferet locorum longinquitas. sin, vt absens petat, placebit: infirma spe nitemur: cum sint omnia præsentibus faciliora, quàm absentibus. Accedit illud, quo maxime Cicero perturbatur, quia, quando futura sacerdotum comitia sint, ignorat. nam cum ea non nisi à consulibus, aut ab interrege, aut à pontice maximo haberi posſint; consules porro hoc tempore nulli sint; interrex creari non posſit; pontifex maximus M. Lepidus ab vrbe absit: sequitur, vt de comitiorum illorum die prorsus incerta coniectura sit. quam ob causam de filio accersendo constituere non potest. itaque totam rem ad Bruti consilium ac prudentiam reijcit. Quod autem dixi, comitia sacerdotum solis consulibus habere licuisse, aut, si consules non essent, interregi; probatur hoc modo. Pansa viuo, celeriora omnia fuissent: mortuo, futurum, vt tardiora sint, Cicero videt. cur tardiora? nimirum quia quæ potestas surrogandorum sacerdotum penes consules erat, ea, sublatis consulibus, ad eos magistratus, qui supererant, non transferebatur. hoc ita esse, satis, vt opinor, illa verba declarant: Nunc per auspicia longam moram video. Cum igitur, præter consules, ex ordinariis magistratibus habere sacerdotum comitia nullus posset: simile veri est, ab interrege haberi ob eam causam potuisse, quòd interrex eodem, quo consules, iure esset; vtpote qui creandis consulibus habere

bere comitia posset. prætores autem eodem, quo consules, iure non erant. nam, quamuis collegæ consulum dicerentur, minime tamen consularia comitia, ac ne prætoria quidem, habere poterant. quod à Messalla in libro de auspicijs traditum, obseruauimus. longæ igitur moræ, quam Cicero timet, hæc est causa; quòd, extinctis consulibus, neque magistratus tunc erat, qui sacerdotes comitijs rogare posset; & interrex toto anno creari à senatu non poterat. sic enim mos maiorum obtinuerat, vt, cum nullus iam esset patricius magistratus, tunc demum interrex à senatu crearetur. at hoc anno, mortuis Hirtio & Pansa consulibus, alij tamen supererant patricij magistratus, vt prætores, ædiles curules. ita nodus erat difficilis: quia neque prætor, aut ædilis curulis habere sacerdotum comitia poterat; &, qui potuisset, interrex, is ne creari posset, eorum causa fiebat. auspicia enim, quibus eum patres creare soliti erant, (nihil enim, neque publice, neque priuatim, maioris rei, sine auspicijs, apud veteres gerebatur) redire ad ipsos non poterant, dum vel vnus esset patricius magistratus. expectandum igitur erat, donec patricij magistratus annuo munere essent perfuncti. tunc enim creatus interrex à patricijs senatoribus comitia primum consulibus rogandis, deinde sacerdotibus habuisset. Aut intellige sic. Comitia primum consularia interrex habuisset, deinde consules creati sacerdotum comitia ipsi habuissent. quod similitudinem veritatis maiorem babet: vt interregis vna cura de rogandis consulibus esset; consules deinde reliqua perficerent. Quæri potest; cur, quemadmodum Crispinus

nus conſul morti proximus, ſecundi belli Punici temporibus, dictatotem dixit; ne reſp. ſine conſulibus eſſet, (iam enim & M. Marcellus, collega ipſius, interfectus erat) itidem Panſa, ſummo in vitæ diſcrimine conſtitutus, dictatorem non dixerit; à quo & conſulum, & ſacerdotum, aut ſaltem conſulum, qui deinde ſacerdotes rogarent, haberi comitia poſſent. Hanc dubitationem facile tollit hiſtoria. non enim, quo tempore Panſa petijt, creari dictatorem licebat: cum dictatoris nomen M. Antonius conſul funditus iam è rep. ſuſtuliſſet. PANSA viuo] is Bononiæ perierat ex vulneribus Mutinenſi prœlio acceptis. SVRROGASSET,] in locum Hirtij eodem prœlio interfecti. PRAETORIA,] deſignandis inſequentis anni prætoribus. de conſularibus comitijs, quæ ante prætoria fiebant, ideo non meminit, quia deſignati iam erant à C. Cæſare, Parthicum bellum cogitante, qui poſt Hirtium & Panſam conſules eſſent, L. Munatius Plancus, & D. Iunius Brutus. Et prætorijs anteceſſiſſe ſacerdotum comitia, quòd deorum immortalium religionem rebus humanis æquum eſſet anteponi, vel hic locus perſpicue demonſtrat. SACERDOTVM comitia] hæc non, vt magiſtratuum, quotannis, ſed, cum ſurrogandus aliquis eſſet in demortui locum, habebantur. PER auſpicia] quæ ad patricios magiſtratus pertinebant, nec ad ſenatum, niſi cum ij non eſſent, tranſferri poterant. VNVS] quaſi dicat, duo nunc ſunt, prætor, & ædilis curulis. patricij enim magiſtratus dicebantur ij, qui, maiorum ætate, patriciorum cauſa ex gentibus patricijs erant inſtituti.

AD

AD PATRES] non dicit, ad ſenatum, in quem non ſoli patricij, ſed plebeij quoque, in primisq; qui ex equeſtri eſſent ordine, legebantur; ſed, ad patres: quòd, à ſolis patricijs ſenatoribus creari interregem, moris eſſet. et quanquam, patres, interdum pro vniuerſo ſenatu vſurpatur; proprie tamen de patricijs dicebatur; quibus aditus in ſenatum initio ſolis patuit. itaque in epiſtola ad Pætum, Ad patres, inquit, cenſeo, reuertare: plebeij quàm improbi fuerint, vides: cum de patricijs Pæti maioribus intelligeret. REDIRE] tunc redeunt, cum, magiſtratibus nullis dum deſignatis, quod ſæpe ciuium in diſſenſionibus contigit, annus abijt.

EPISTOLA V.

Nullis conſulibus.

GRATIAS agam.] quòd eam ſententiam dixiſti, qua mihi honorificentius nihil eſſe potuit, vt meum eſſet liberum iudicium de bello gerendo. AVT AD commendationem honoris] vt, ſi comitia ſacerdotum eſſent, peteret: ſi non eſſent, honorem ſuum ad inſequentis anni comitia commendaret: quibus abſens peteret, ne abeſſet ab exercitu, tam neceſſario reip. tempore.

280.

IN SVSPICIONEM] legimus & apud Suetonium, ſuſpectam Panſæ mortem fuiſſe, medicumq;

cumq; Glyconem custoditum esse, quasi venenum vulneri indidisset. TORQVATO:] cur Torquato potissimum? quia Pansæ quæstor fuerat, vt ex Appiano cognouimus; consulisq; sui mortem persequebatur, pro ea necessitudine, quæ inter consulem & quæstorem fuit: quam ad paternam caritatem accessisse, traditum est. ACHILLEVS] pro, Achilles: ad græcam inflectendi rationem, ut cum dixit, Achilleos nostri. TREBONII] quem Asiæ præfectum Dolabella Smirnæ occiderat. TVLLIO:] Tullio Cimbro, qui Bithyniam administrabat. Dio lib. XLVII. Appianus lib. III. Plutarchus in Bruto. FLAVIVS:] in exercitu Bruti opificum præfectus: quo in extrema illa Philippensi pugna cæso, dicitur Brutus in illius mentione vehementer suspirasse. Plutarchus. NECESSARIIS tuis] erat enim Dyrrhachium in fide Ciceronis. itaque lib. XIIII. ad Terentiam, Ciuitas, inquit, hæc semper à me defensa est. Et ad Atticum lib. III. Quòd mei studiosos habui Dyrrhachinos, ad eos perrexi. Et in oratione pro Plancio: Dyrrhachium, quòd erat in fide mea, petere contendi. IMAM] ultimam: quæ longissime distat ab urbe Roma. sic Horatius,

,, - hæc Ianus summus ad imum
,, Perdocet.

CANDAVIAE] cuius montes Dyrrhachio LXXIX. distare, Plinius tradit.

EPISTOLA

EPISTOLA VI.

Nullis consulibus.

BIBVLVS] Bruti priuignus. fuit enim M. Calpurnij Bibuli, qui C. Cæsaris collega fuerat in consulatu, ex Porcia filius; quæ post obitum prioris viri Bruto nupsit. Sed videntur duo Bibuli sacerdotium cupiuisse, vt est 284. Brutus autem priuignum solum commendauit. Plutarchus in Bruto, & Catone. Et, hunc de M. Bibuli liberis primum non fuisse, prænomen ipsum declarat. fuisset enim Marcus, non Lucius, ex vetere consuetudine. Marcus autem, vt opinor, perierat aliquanto ante, interfectus à Gabinianis militibus. Valerius cap. I. lib. III. CVIVS tantæ pro rep.] hæc verba indicant, cum dixit, Quàm carus mihi esse debeat, non significasse propter affinitatem, sed propter Bibuli virtutem studiumq; erga salutem reip. SI MODO iusta est, aut pro officio &c.] cum dixit, IVSTA, ad virtutem Bibuli spectauit; quam ornari, iustum erat: cum, PRO OFFICIO NECESSARIO, ad necessitudinem, qua Bibulum attingebat: vt vel hoc nomine eius causa velle cogeretur. IN PANSAE locum] vt pontifex minor creetur. 284. auctor rhetoricorum ad Herennium itidem locutus est lib. I. Augur damnatus de pecunijs repetundis, in demortui locum qui petat, nominauit. quam loquendi rationem

nem qui non intelligebant, pro, IN PANSAE LOCVM, fecerunt, IS PANSAE LOCVM, non modo contra veterem latine loquendi consuetudinem, verum etiam contra quàm in antiquis libris scriptum est.

280:

NOMINATIONEM] vt tu de eo referas. sic Cicero auguratum petens, à duobus auguribus nominatus erat, Pompeio & Hortensio. neque enim à pluribus licebat. Philippica II. & de claris orat. APPVLEIVM vero] quasi Ciceronis auctoritate Appuleius magis, quàm Domitius, egeret, genere inferior, & patre natus minus nobili. CELEBRABITVR:] laudabitur à me, tibiq; commendabitur. quasi dicat: Sed hæc epistola Bibuli solum causa scripta est: neminem admisceo. DIMITTERE ex sinu,] ita loquimur de ijs hominibus, aut rebus, quæ nobis carissimæ sunt. ad Quintum fratrem lib. II. 317. Iampridem istum canto Cæsarem. mihi crede in sinu est, neque ego discingor. EX QVANTO POTEST EVADERE:] ex tanto viro, quantus iam est, facile potest euadere, qui vestras paucorum laudes assequatur. quasi & magnus vir esset Bibulus, nec tamen Ciceronis adhuc paucorumq; similium laudibus par; sed qui, cum in via virtutis tantum processisset, eos aliquando assecuturus videretur.

EPISTOLA

EPISTOLA VII.

Nullis consulibus.

S EQVITVR iudicium tuum;] volunt omnes boni idem, quod tu, remp. liberari: in eoq; te ducem sequuntur. MVNICIPEM Suessanum] cum duæ sint Suessæ, Arunca, & Pometia; vtram intelligit? Pometiam. nam Aruncam fuisse coloniam, non municipium, ex Velleio cognoscitur. METELLO imperatore] qui à Creta deuicta Creticus est cognominatus, & cum Q. Marcio Vatia consulatum gessit. Plutarchus in Pompeio. OCTAVVM principem] in quauis legione erant, ætas prima, triariorum; altera, principum; tertia, hastatorum; vltima, velitum: quæ, velitibus exceptis, diuidebantur singulæ in decem centurias: singulis autem centurijs primarij centuriones præerant: eæq; in triarijs ita appellabantur, primum pilum, secundum pilum, tertium pilum, & deinceps vsque ad decimum pilum; in principibus, primus princeps, secundus princeps, vsque ad decimum; in hastatis, primus hastatus, secundus hastatus, item vsque ad decimum. duces appellabantur, primi pili centurio, primi principis centurio, primi hastati centurio, & ita vsque ad decimum. velites vero in has triginta centurias pro rata parte distribuebantur. Nasennius igitur octauum principem, idest octauam centuriam principum,

pum, duxerat sub Metello Pio, Numidici filio. Polybius, Cæsar, Liuius, & alij.

EPISTOLA VIII.

Nullis consulibus.

VNGERER officio,] Assequi non possum, qua in re tantam iacturam fecisset Brutus, aut quod accepisset tantum vulnus, vt hac tam exquisita consolatione indigeret. suspicarer aliquid de Porcia vxore, quam Nicolaus philosophus ex quadam epistola, quæ Bruti nomine circumferebatur, viuo adhuc marito mortem sibi consciuisse, colligebat; nisi & grauiter Plutarchus illam Nicolai opinionem conuelleret, & ego alia haberem argumenta, quibus, hanc epistolam nullo modo ad Porciæ mortem referri posse, facile intelligo. nam, vt alia omittam, Brutus ipse infra ad Atticum scribens, Valetudinem, inquit, Porciæ meæ tibi curæ esse, non miror. Neque vero est, quod quisquam dicat, fieri posse, vt inuersus sit ordo epistolarum; vtq; illa Bruti ad Atticum, quæ posterior legitur, ante hanc tamen scripta fuerit. etenim, cum hæc à Cicerone scripta est, nondum erat ab Octauio superatus Antonius. id vel ex eo intelligi potest, quod ad finem ita scribit: Nos te, tuumq; exercitum expectamus: sine quo, vt reliqua ex sententia succedant, vix satis liberi videmur fore. Nempe igitur adhuc in ambi-

guo res erat. at vero illam alteram, ſuperato iam Antonio, ſcriptam fuiſſe, nemo ignorare poteſt, qui eã legerit. Quare,vt dixi, de Porciæ morte nõ eſt cur poſsimus intelligere. Quid igitur? omnino ſciri poſſe non arbitror: niſi, quidquid eſt, magnũ aliquid ſit,neceſſe eſt; cum & ei Cicero nihil in terris ſimile fuiſſe dicat, & in tota epiſtola multa ponat, quæ inſigniter magnitudinem vulneris, à Bruto accepti, amplificent. quid autem fuerit, cum diligenter & accurate cogitauerim, reperire, verum vt fatear, non queo. IN MEO luctu,] in obitu Tulliolæ: quam cum illi cariſsimam eſſe conſtaret, ſuſceptum ex amiſſa dolorẽ lenire literis præſtantes viri voluerunt, Ser. Sulpicius, M. Brutus, Cæſar ipſe, cum eo tempore in Hiſpania contra Pompeii liberos pugnaret. IIS remediis,] rationibus & argumentis ex philoſophia depromptis. VT ES TV,] Quantus es tu, conſuetudo amat. eſt igitur minus vſitata locutio notanda.

281.

CVM rationes, tum auctoritas tua] hæc enim ad conſolandum plurimum valent. itaque & Sulpicio per literas conſolanti idem reſpondet lib. IIII. fam. Me non oratio tua ſolum, ſed etiam auctoritas conſolatur. Notanda ſunt quaſi capita quædã conſolationis. OFFICIO, & naturæ] officio, quòd immoderatus luctus turpis videretur, preſertim in me ipſo, quem ætas, & dignitas, & res geſtæ à muliebri mollitia deterrerent: Naturæ,quæ moriendi legem, communem omnibus, ita ſanxiſſet, vt abrogari nunquam poſſet. POPVLO, & ſcenæ] omnibus hominibus: quòd omnia tua fa

cta

cta æque manifesta sunt, vt ea, quæ histriones in scena, spectante populo, agunt. FORTIORES ceteri sumus,] exemplo tuo, qui tyrannum occidisti, ad fortitudinem excitati. CVI simile in terris nihil fuit] adhuc considero, ad quem hæc verba referri possint, cum, vt ostendi, neque ad matrem possint, neque ad vxorem. NE ID IPSVM,] nam, vt scripsit in IIII. Tusculana, id ipsum nihil dolere, immanitatis est in animo, stuporis in corpore. VT MODICE,] doleamus.
VIX satis liberi] quasi solidam libertatem præter Brutum nemo spectaret, ne ex iis quidem, qui tum reip. causam contra M. Antonium in Italia tuebantur, presertim cum Octauium Cæsaris nomen incitare contra libertatis auctores videretur. Plutarchus etiam vnum M. Brutum legitima reip. iura cogitasse tradit. scripsit idem ad C. Cassium his verbis: Vt omnia, vt spero, prospere succedant, multum interest te venire. exigua est enim spes reip. Et ad ipsum Brutum infra scribens, indicat, se non optime sperare de rep. ne hostibus quidem victis. 286. VETERI] Antistio. 282: intelligit autem eas literas, quarum infra initium est, Etsi daturus eram.

EPISTOLA IX.

Nullis consulibus.

COGNITA senatus auctoritate,] occisis consulibus ad Mutinam, Octauiani potentiam senatus suspectam habere cœpit, presertim cum is, vt alteri è consulibus sufficeretur, postularet. itaque Brutum è Græcia decreto reuocauit, sed frustra. nam, inter Antonium, Lepidum, Octauianum conspiratione contra remp. facta, trium virorum armis oppressa sunt omnia. AVCTORITATE] non hic, vt alibi, senatus auctoritas à senatusconsulto differt. qui enim simile veri est, cum in aperto discrimine resp. versaretur, Octauiani opibus post Antonii fugam immoderate auctis, senatum in tanta re auctoritate fuisse contentum? quod, vt ostendimus in libro de senatu, voluntatem quidem senatus indicabat, infirmior tamen erat, quàm senatusconsultum.

281.

FRANGEBANTVR] Non Octauianum designat, qui ab initio belli optime sentire de rep. visus est: nec in eum, Frangebantur, vllo modo conuenit: sed Antonii studiosos maxime intelligit. SOCERVM] nisi me coniectura fallit, Pansæ socer fuit Q. Fusius Calenus. coniecturam inde duco, quòd eum video à Pansa consule sententiam primum rogari; qui tamen neque dum consul fuerat, neque Ciceroni certe rebus gestis, & meritis in

remp.

remp. antecellebat. vt hoc ei deferre honoris, nisi propinquitate moueretur, Pansa non debuerit. Recitemus Ciceronis verba ex oratione x. in Antonium. Necessitatem, inquit, mihi attulit paulo plura dicendi, sententia eius, qui rogatus est ante me. & infert proxime: Quæ est enim ista tua oratio Calene? quæ mens? qui nunquam post Cal. Ianuarias idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat. Et in VIII. in eundẽ, posteaquam Caleni consilium de pace cum Antonio iungenda satis multis verbis exagitauit, subiungit hæc: Satis multa cum Fusio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderate ferat, æquo animo laturum amici. quo in loco quin Caleni gener Pansa, qui consul erat, demonstretur, vix putauerim posse dubitari. conuenit enim, Generi querelam, cum huius epistolæ verbis, Vehemens & acer Pansa, cum in ceteros huius generis, tum maxime in socerum. GEREBATVR,] tum, cum senatus erat erectior. NON nulla in Hirtio.] Hirtius enim ante Pansam ad Mutinam peruenit. Pansæ aduentu duobus prœliis confecta res est. ideo solum Hirtium nominat. VT IN secundis, fluxa; vt in aduersis, bona.] huius belli fortuna neque secunda plane fuit, neque aduersa. nam, si secundas res cogitemus, in hoc minus felices fuimus, quòd victoria nostri duces vsi non sunt, hostibusq; spatium ad instaurandum bellum dederunt: sin aduersas, hoc prospere succeßit, quòd prœlio vicimus. ergo est hoc, quamobrem lætemur, quòd erat victrix resp. cæsis Antonii copiis, ipso expulso: illud cur doleamus, quòd post victo-

riam ita multa peccata à D. Bruto, vt quodam modo victoria exciderit è manibus. iisdem verbis de se ipso vsus est in epistola ad Atticum libro IIII. Ita sunt res nostræ, vt in secũdis fluxæ; vt in aduersis, bonæ. BRVTI deinde] Et sententia patet; & ita scriptum est in antiquis libris. miror tamen, cur istam culpam in D. Brutum nominatim Cicero contulerit, cur non potius in Octauianum, quem à Bruto, vt Cæsaris filium, non amari, probe nouerat: cuius certe grauius, quàm D. Bruti, peccatum illud fuit, quòd Antonium, ex Mutinensi prœlio fugientem, persecutus non est. habebat enim copias veteranorum militum firmissimas: at D. Brutus & tirones, & omnium rerum inopia, propter diuturnam obsidionem, pessime acceptos: quod ipse in quadam epistola, suam tarditatem in Antonio persequendo excusans, conqueritur. præterea ipse Cicero proximis verbis non vni Bruto id tribuit, sed inter duces communicat: ait enim: Per territos, inermos, saucios non sunt nostri duces persecuti. videndum igitur, an glossa fuerit dictio, Bruti, ad illud, peccata, scripta ab homine imperito, qui, quod Bruti, Octauianiq; cõmune fuerat, id vnius Bruti proprium putarit. LEVITATEM eius,] etiam D. Brutus in quadam epistola hominem ventosissimum appellat. & infra 285. Lepidus inconstantior, Antonius impurior. & 286. BONI,] bene sentientes, sed à robore infirmi, ob veteranorum infrequentiam. epist. fam. 158. LITERIS,] ab vrbe missis. epist. fam. 159. INTERPRETIBVS:] iis, qui mandata ferunt, & referunt: vt illud in epistola Planci, fam. 150: Do operam,

peram, vt Lepidum ad huius rei societatem incitem. vtor in hac re adiutoribus, interpretibusq; fratre meo, & Laterense, & Furnio. Et in Verrem lib. VI. Hæc non occulte, non per amicos, atque interpretes, sed palam de loco superiore ageret pro imperio & potestate. SPEM CERTISSIMAM:] si peteret, certo adepturum. NECESSARIOS] ad propinquos & amicos refertur. De L. tamē Marcio Philippo accipiendum non crediderim; quem de rep. potius, quàm de Octauiani potentia, laborasse, demonstrant illa verba in Bruti ad Atticum epistola: Quid prosunt Ciceroni, quæ de libertate patriæ, de dignitate, de morte, exilio, paupertate scripsit copiosissime? quanto magis illa callere videtur Philippus, qui priuigno minus tribuerit, quàm Cicero, qui alieno tribuit? et apud Suetonium legimus hæc de Octauio: Vrbe repetita, hæreditatem adiit, dubitante matre, vitrico vero Marcio Philippo consulari multum dissuadente. CONSILIORVM FONTES] cum dicerem, à quibusdam in eam spem Octauianū esse impulsum; qui armare illum contra Brutum & Cassium, hoc est, contra libertatem cuperent. EXTRAORDINARIO] ideo quia consulatum nemo inibat, nisi annum ætatis quadragesimum tertium absoluisset. extra ordinem quandoque iunioribus ea dignitas demandabatur. POTENTISSIMI] Hirtii enim & Pansæ victores exercitus solus occupauerat. AVCTOR] neque ad populum, neque in senatu. MILITVM deliciis,] cum milites, omissa veteris disciplinæ seueritate, per summam indulgentiam à duce corrupti, facilius li-

bidinem illius secuturi, quàm imperium reip. videantur. DELICIIS igitur, perniciosa licentia, qua sibi eorum animos imperator deuinxit. IMPERATORIS INSOLENTIA.] qui ex victoria ita insolens est factus, ut consulatum audeat postulare. FVGIEBAM EX Italia,] in Græciam proficiscens. qua tota de re plenius in Philippica I. & epist. fam. 198: VESTRORVM] Bruti, & Cassii: de quibus Phil. I. CONSILIO, & auctoritate] adolescẽtem enim, militibus instructum, consilio, quo illa ætas indiget, iuui, & auctoritate publica contra Antoniũ armaui. Plutarchus in Cic. MAGIS, quàm euentis rerum,] tyranno enim à te interfecto, libertas consequi debuit: quod secus accidit: nondum enim resp. sui iuris est. PRAESIDIIS] Principiis, esse video in antiquis libris: quos ego libenter sequi soleo. hic tamen teneo me paulisper. nam etsi, principia, locum in castris fuisse, non ignoro: mihi tamen noue, nec satis ad exprimendam sententiam accommodate dictum videtur. cur enim, In principiis vestrorum castrorum, potius quàm, in vestris castris? quibus in totis certe, hoc est, in vniuerso Bruti exercitu, non in principiis, hoc est, in parte aliqua, spes erat posita libertatis. præsidiis, vel vnus antiquus liber si haberet, probarem multo magis, quàm, principiis. esset aperta sententia, esset vsitata locutio. AB occidente,] in Hispania. videtur Sextum, Pompeii Magni filium, & Asinium Polionem significare. ADOLESCENTIS:] Octauiani. Sequitur ita aperta translatio, vt indicanda non sit, firmum, labefactant, moueatur. QVANTVLVM reliqui est?] quasi

quasi dicat: Mea ipsius causa non nimis dolebo: cui quantulum vitæ superest? vos id potius iuuenes cogitate: quorum istuc refert maxime. 277.

EPISTOLA XI.

282:

Nullis consulibus.

E T I N Cæsare, & Antonio] fuit, cum Cæsaris nomine Octauianum acciperem: nũc aliter sentio. nam neque de Octauiano rép. defendente, neque de eodem oppugnante accipi potest. defensio nondum eius vlla fuerat, neque fuit ante Mutinensem pugnam: oppugnatio item nulla, nisi post Antonium ad Mutinam fugatum. ergo de Octauiano, non est, vt possimus intelligere. de Cæsare dictatore dictum potius videtur. hic enim primus, post eum Antonius remp. oppugnauit. Quod autem infertur, Si occasioni potuisset occurrere; id non eò refero, vt eius belli, quod C. Cæsar contra communem libertatem gessit, breuitate exclusum Antistium à nauanda reip. opera existimem; (non enim aut laboris, aut temporis parum in eo Cæsar consumpsit) verum, quia voluerit quidem, sed ideo non potuerit, quia voluntatem minime subsecuta sit occasio. ideo enim occasioni occurrere non potuit, quòd ea sese illi non obtulit. non igitur ei tempus, non voluntas, sed res ipsa defuit. IN ACHAIA] cui, vt opinor, præerat: aut

aut certe in qua exerci um habebat: quod infra patet. CONGRESSVS] cum Dolabellæ in Syriam proficiſcenti occurriſſet. PARATISSIMI] vt qui etiam C. Trebonium per inſidias occiderit. XX H-S] non viginti ſeſtertiorum millia, quod Bruto exercitus habenti minimũ ſubſidium fuiſſet; ſed vicies ſeſtertiorum, id eſt, ad noſtratis pecuniæ rationem, ſcutatorum aureorum, quibus in ſingulis decem Iulii Romani numerãtur, ſexaginta millia. et ſæpe occurrimus in has notas, quæ non ex aperta ſignificatione, ſed multiplici numero ſunt exponendæ, vt XX vicies potius, quàm viginti, XXX vicies potius quàm triginta, & huiuſmodi. EVNDVM] Romam. LEGATIONE] libera: quam ſenatus dabat. CONSVLES] apparet, aut hanc epiſtolam ante mortem Hirtii & Panſæ ſcriptam eſſe, aut Brutum, cum ſcripſit, Mutinenſis prœlii nuncium nondum accepiſſe. DIGNITATEM perfuncturus] quanto maior tua dignitas futura eſt. ſic Terentius, opinor in Adelphis: Functus eſt officium probi adoleſcentis. duriuſcule tamen dictum, Perfuncturus dignitatem, pro conſecuturus dignitatem. nec, perfungi, video quo modo hoc ſignificare poſsit: nec vſquam à veteribus ad hanc ſententiam vſurpatur. malim, non ita magna literarum mutatione, Dignitatem perfruiturus. quo participio & Cicero ipſe vſus eſt. et, fruor, Plautus cũ quarto caſu vſus eſt. TVIS LAVDIBVS,] ſi tu eum de optimo in remp. ſtudio laudaueris. INDVLGENTIA] tua in illum facilitate: ſi gratificaberis illi quacunque re poteris.

EPISTOLA

EPISTOLA XI.

283.

Nullis consulibus.

M ESSALLAE] Bruti amicissimo, qui deinde apud Augustum opibus & gratia floruit. de hoc 284. & Dio lib. XLIX. CORVINO] Dubium non est, hunc originem ducere à Valerio illo, cui à Coruo, qui ei pugnanti opem tulit, Corui cognomen est inditum. qui si Coruus dictus est, vt veteres tum lapides, tum nummi testantur; quod à Carolo Sigonio, viro doctissimo, & in examinanda antiquitate diligentissimo, notatum est: videtur & hic Coruus potius, quàm Coruinus, esse nominandus. quanquam non nihil in dubium me reuocat veterum librorũ consensio; in quibus esse video, Coruino: & quod Manilius poeta, qui Augusti temporibus vixit, Coruinum, non Coruum, nominat. MATRIS tuæ] quæ socrus erat Lepidi. 283: CEDERE,] non enim licuit, cũ Lepidum hosté iudicaremus, eius liberos excipere. omnes enim eadem lege tenentur. SATISFACTVRVM] facile meam causam probaturum; vt meam excusationem & satisfactionem acciperes. HONORIBVS AMPLISSIMIS] vt etiam illi statua in Rostris erecta sit. 286: DE VI damnatus esset;] Perduelles, hoc est, ii, qui contra remp. arma suscepissent, de duobus alterum effugere non poterant, vt aut, si pergerent insanire, armis

petiti

petiti debitas patriæ pœnas exoluerent; aut, si se intra diem præfinitam ad sanitatem recepissent, iudicio de ui omnino damnarentur. EANDEM calamitatem subirent] quanto magis, cum eorum pater arma non posuerit, & in furore perseuerauerit, neque intra tempus à senatu constitutum ad sanitatem redierit. CONSILIO] in bello, exercitu eius resp. indigebat; victis hostibus, consilio, ut urbanæ res componerentur. simile illud est in epistola ad C. Cassium: Te in Italiam uenire cum exercitu, persuasum erat ciuitati: ut, si hæc ex sententia confecta essent, consilio, atque auctoritate tua; sin quid forte titubatum esset, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur. et ad ipsum Brutum infra 284: & 287.

283:

ET TE] hoc aut uidetur abundare, cum iam dixerit, Tecum; aut ita corrigendum, vt legas, esse; & illud, esse, quod postea sequitur, tollas.

EPISTOLA XII.

Nullis consulibus.

DE M. LEPIDO uereri] de industria, vereri, dixit potius, quàm timere: ut aliquid tamen se de Lepido sperare significet. SOLICITVDINE] de pueris: quos Brutus & immerentes, & sororis suæ filios, affici pœna, inique ferebat. STOMACHO,] in patrem Lepidum.

A CONSVLARI

284.
A CONSVLARI, tali viro] vel, inquit, coniunctionis nostræ, uel reip. causa impetrare hoc à te debeo. vterque enim ita de illa meriti sumus, ut hoc potissimum nomine gratificari alter alteri debeat.

EPISTOLA XIII.

PONDVS] cum grauissimis de rebus scriptæ sint omnes. EXTRVSI] non dicit, conuitijs male acceptos tabellarios, qui tuas literas attulerat, dimisi, sed, propere tabellarios cum literis ad Ciceronem misi. MEA summa contentione] cur, Summa contentione? nō, in alterum annum, etiam nemine contendente, produci ea necesse erat; cum, ut supra satis copiose ostendimus, ea qui habere posset, magistratus nullus esset? forte (tale enim aliquid est cogitandum) habuisset ea prætor; forte; pontifex maximus, pene dixi. sed, hoc fieri non potuisse, in mentem venit: cum, qui pontifex maximus erat, M. Lepidus, is in vrbe non esset. IN ALTERVM annum] vt Cicero filius adesse posset. QVANQVAM] quanquam ex literis meis cognoscere potuit, non esse, cur petitionis suæ causa rediret, cum in alterum annū comitia sint reiecta. 279. DOMITII, Catonis, Lentuli, Bibulorum:] qui erant in castris Bruti, & in collegium pontificum minorum cooptari cupiebant, neque tamen ad petitionem mature satis venire poterāt: ideo, vt præsentes petere possent, in alterum

rum annũ comitia protruserat. De Domitio & Catone ante diximus. Lentulũ non opinor eius Lẽtuli filiũ fuisse, qui Spinther dictus est, & consul Ciceronem ab exilio reuocauit. nam is hoc tempore Asiã prouinciam regebat, vt est ex ipsius epistola satis apertum. fam. 190. itaque priuatus esse in castris Bruti non poterat. De Bibulis quoque supra 280: SVSCEPTVS,] genitus. vnde suscipere liberos ex aliqua, pro gignere. LEPIDI,] quia se cum Antonio coniunxerat. OPTIMVS,] optime in remp. animatus. vt ad mentem potius, quàm ad vires, referatur. INFECTI PARTIBVS,] quòd alii cum aliis sentiant: quod eos vitium, quasi labes aliqua, inficit, atque contaminat. NONDVM ERAT.] &c. non enim scripsisses Ciceronem meũ à te discessurum.

284:

CVM Planco coniunctum] Plancus tamen paulo post, cum Antonio societate inita, reipublicæ causam deseruit. IDIBVS MARTIIS:] quo die Cæsarem in curia Pompeia occisum ita notum est, vt superuacanea significatio sit.

EPISTOLA XIIII.

SVBTILIVS] subtilitas in scriptis est, non tenuitas, & humilitas, sed accuratus quidam ordo, nihil vt prætermittatur. ELOQVENTIA:] fuit orator Messalla suæ ætatis præstantissimus. Plinius, & alii. OFFICIO:] in remp. SEQVEBATVR] cum ad causam reip.

reip. defendendam proficisceretur, in quo summam laudem videbat esse constitutam. QVANDAM EPISTOLAM:] eam, cuius initium est, Quanta sim lætitia affectus, 277.

285.

VTRVNQVE] quòd & honores Octauiano extraordinarios decreuisset, & in Lepidum Lepidiq; liberos nimis grauem pœnam statuisset. quanquam, quod ad animaduersionem attinet, communiter etiam accipi potest de sententiis, quas contra malos ciues dixit. NEQVE solum vt Solonis dictum vsurpem,] possem me iudicio Solonis, sapientissimi viri, aduersus reprehensionem tuam defendere; qui præmio, & pœna contineri remp. dixit: sed ego non hoc solum faciam, vt meum factum Solonis auctoritate excusem: causam etiam adiungam consilii mei; vt ostendam, cum & de præmio, & de pœna sententias dixi, quid spectauerim.

PRAETERMISSVM] satellitem tyranni M. Antonium, sæpe queritur, simul cum tyranno interfectum non esse. Vellem, inquit in epistola ad Trebonium, me ad illas epulas inuitasses: reliquiarum nihil haberemus. INCONSTANTIOR,] Lepidus, qui modo libertatis, modo regni cupidus uideretur. etiam 281: leuitatem illi ascribit. et epist. fam. 172. NIMIS ACRES.] cum omnes acceptam à uobis libertatem retinere uellemus; uos autem libertatis auctores (tacite Cassii & Bruti discessum ex Italia reprehendit) urbem uestram, Antonij armis oppressam, desereretis; qui etiam, Italiæ sua uobis studia profitenti, remisistis.

MIHI

285:

MIHI QVOQVE IPSI] indicat se non fuisse discessurum, nisi Brutus & Cassius, quos maxime subsidium ferre oppressæ reip. oportuerat, ante discessissent et duplicem affert pro se ipso defensionem, tum quòd ipsorum liberatorum exemplo discesserit, tum quòd propere tamen redierit, qui discessum à reip. periculis ferre non posset. ETESIARVM diebus auster] quasi discessum meum dij non probarent, qui etesiarum diebus austrum spirare præter consuetudinem uoluerint. etesiæ autem in orientem nauigantibus secundi sunt, auster in occidentem: itaque Ciceroni Græciam petenti prosperi etesiæ, contrarius auster. TE VIDI] Veliæ: 282. & Philippica I. 154: SAPIENTIS.] Stoici, quorum sectam Brutus, ab auunculo suo M. Catone institutus, sequebatur, fugere negabant esse sapientis: quem nulla re perturbari, nihil timere affirmabant: ita sequebatur, ut nec fugeret: timet enim, qui fugit. A CERVICIBVS] cum Antonius, Macedonicis legionibus instructus, bonis iratus urbem peteret, Octauianus priuato consilio se opposuit. epist. fam. 171. & Philippica III. IIII. V. HONORIFICVM,] placeret, Nimis honorificum.

286.

PHILIPPVS] L. Marcius Philippus, qui consulatum gessit cum Marcellino, Octauiani uitricus. 291. CELERITATEM] magistratus, vt celerius posset petere, quàm leges permitterent. id autem Ser. Sulpicius decreuit. sed, cum ille decreuisset, ut Octauianus uerbi gratia decem annis

celerius

celerius, quàm per leges liceret, petere poſſet; Iſaurici filius Seruilius decreuit, vt etiam aliquanto celerius. quod autem Seruius decreuit, opinor hoc eſt, vt tanquam quæſtorius petere poſſet Octauius: quod Seruilius, vt tanquam prætorius. 278: REPERIMVR] non omnino diſpliceret, reperiuntur; vt eſt in antiquis libris. poteſt enim ſubaudiri, homines. LARENTIAE] quæ populo Romano agros, Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquit: ex quo eſt annuis parentationibus honorata. Varro, Ouidius, Macrobius lib. I. Sat. PONTIFICES] minores. IN VELABRO] hic videtur de ſecunda potius Larentia, quàm de priore, accipiendum. vide Plutarchum in Romulo. SEMPITERNAM memoriam] vbi ſunt, qui ſe libros impreſſos ſine manuſcriptorum ope facile putant poſſe corrigere? hæc, hæc nimirum temeritas antiquorum ſcripta maculis innumerabilibus inquinauit. neque vero dum repreſſum eſt hoc malum, ſed in dies, vt video, ſerpit magis. id adeo iis libris, qui quotidie typographorum quorundam ex officinis prodeunt, legendis intelligo. Hic in duabus vocibus, Sempiternam memoriam, me quoque hactenus, vt ingenue confitear, cum ceteris, νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα. nec dubitaui, quin ita recte legeretur, ſenſu ſatis aperto. nunc, à Beſſarionis libro dictionem, memoriam, cum viderem abeſſe; omiſſam primum incuria librarii ſum opinatus; deinde, cum accuratius animum intendiſſem, agnoui veritatem, &, memoriam, abundare, prorſus iudicaui. quod à nemine fuerat animaduerſum. et eſt pulcherrima ſententia. ideo, inquit, de-

creui, ut in fastis ad eum diem, quo victus esset ad Mutinam Antonius, Bruti nomen ascriberetur; quia notam esse in fastis volebam, quæ victoriam illam futuris etiam gentibus testaretur. notam enim hic pro signo, ac monumento quodam accipio. quod quibus occultum fuit, ii, memoriam, de suo intruserunt; vt esset, notam memoriam. confirmat igitur nostram correctionem primum libri manuscripti auctoritas, deinde sententia; quam ego in hac emendandi ratione maxime soleo spectare; postremo ipsemet Cicero, qui eadem de re, paulo post, iisdem fere verbis vsus est. infert enim: Extare volebam in crudelissimos hostes monumenta odii publici sempiterna. AQVILAM etiam] vnum ex percussoribus Cæsaris, qui perierat in prœlio Mutinensi. epist. fam. 166. APERIENDVM non est,] quid significat? hoc opinor; ideo se id sensisse, non tam vt pro beneficio gratiam referret, quàm vt Octauianus, ouationis honore illectus, in vrbem rediret, statimq;, vt mos erat, imperium deponeret: itaq; eius exercitus ad alium transferrentur: quæ fuisset reip. summa cautio. timendum enim erat, id quod euenit, ne Octauianus, cum exercitus in sua potestate haberet, ad persequendam patris mortem animum conuerteret. hoc est, vt opinor, in quo se Cicero prouidum fuisse significat. HOC ipsum nimium] aperire nolebam, cur ita esset; aperuisse tamen nimis videor; cum dixi, ne magis videar prouidus fuisse, quàm gratus. quare hac de re verbum ne addamus. transeamus ad alia. HONORE] non est hæc dictio Bessarionis in libro: et potuit esse glossa.

THEMISTO-

286:

Themistoclis] qui proditionis est damnatus, eiusq; bona publicata. Plutarchus, & Aemilius Probus. Ivdicio]de vi.283. Qvisqvam] ex iis, quos ego hostes iudicandos censui. Si vicisset] ad Mutinam. loquitur enim de M. Antonii secta.

287.

Sororis tuæ filiis] Lepidi filiis: quos, cum pater Lepidus hostis esset iudicatus, bonisq; omnibus exutus, ad inopiam redactos necessariis rebus sustentabat.

EPISTOLA XV.

Nullis consulibus.

De rep.] ab eo contra M. Antonium defensa. Conditionis] pudet eò nos redactos conditionis, ac fortunæ, vt commendandos Octauio putes. Vel expone, conditionis tuæ, ac fortunæ, qui homo consularis, tantis rebus gestis, nunc cum isto puero tam suppliciter, tam demisse agas. Non perniciosior?] si precario habeatur. Qvid pro quoque timendum] nam neque est, cur de nobis timidus aut solicitus sis; cum ipsi nihil timeamus, & ita animati simus, vt honestam mortem turpi vitæ anteponamus: neque hoc ab Octauio petendum est, vt nos velit esse saluos: nimium enim illi tribuis.

287:

Si me carum habes, vis Romæ videri;] ideo quia

me carum habes, vis Romæ videri amicus Octauio? quoniam quidem, vt ibi esse possem, (hoc pertinet ad illud, si me carum habes) commendandum illi puero me putasti. CVI QVID agis gratias,] si optime sentit de republica; quod tu existimare videris, cum illi gratias agis: cur eum rogas de salute bonorum ciuium, hoc est nostra? aut igitur gratiæ non sunt agendæ, si rogandus est: aut, si aguntur, rogandus certe non est. VINDICI quidem &c.] si Octauius vindex est, vt tu iudicas, & vltor dominationis Antonii, non, vt ego vereor, vicarius: absurde facis ò Cicero, qui ei remp. defendenti supplices pro iis, qui optime de rep. meriti sunt. amicis enim, & earundem partium studiosis non supplicamus. non enim opus est. In hoc loco, video quibusdã in libris impressum esse, pro, ecquis supplicat, sed quis supplicat, ascripta asterisci nota, quæ mendum significet. nostri libri veram germanamq; Ciceronis scripturam referunt, distinctione tantum à mendi suspicione vindicati. quod enim pro, & quis supplicat, fecimus, ecquis supplicat; in eo mutatio nulla est. fuit enim hic multis in locis in impressis libris error, vt, et quis, pro, ecquis, legeretur. quod vitium vbique fere minimo negotio sanauimus. IMBECILLITAS, & desperatio] puto illud maxime tempus designari, cum Pompeius eiectus est ex Italia. quo tempore boni ciues si vtrunque reliquissent, ac solam remp. respexissent: tum certe, vel pudore, vel vi, vterque tum dux, tum exercitus discessisset ab armis. sed contigit, vt alii alterum metuentes ad alterum confugerent; alii ignauia, ac desperatione remp. relinquerent.

rent. quo facto Cæsar in regni cupiditatem est impulsus. quod idem & Pompeius cogitabat; vt sæpe queritur Cicero.

288.

TANTORVM scelerum] tyrannidis Antonianæ. QVID enim neget] cum sit de præteritis commemoratio; negaret, probarem magis: idq; conueniret cum insequenti verbo, videret, & cum antecedentibus proximis, potuimus, vellemus. HIC ipse puer,] non modo Antonius, sed Octauius ipse, eius, quem occidimus, filius, summi beneficii loco ducet, si, nobis permittentibus, regiam potestatem obtineat. itaque nobis esset illo domino perhonorifica seruiendi conditio: verum non de seruiendi conditione agimus: ipsam seruitutem, quæcunque sit, odimus, ac detestamur. QVONIAM viuere] in Ciceronem, cum stomacho, qui pluris vitam, & pecunias, & honores faceret, quàm libertatem. SI MORTVO,] si, illo occiso, alteri seruituri eramus.

288:

HEREDI eius, quem occidi,] Octauio, Cæsaris heredi, & adoptiuo filio. DIMITTIMVS] abiicimus. in ea vita, inquit, in qua neque dignitas, neque libertas est, salus esse nulla potest. QVI tyranni nomen asciuit sibi,] Octauius enim Cæsaris nomen assumpsit; cum testamento & filius adoptatus esset, & institutus ex dodrante heres.

289.

NIMIVM magnam mercedem statuis] summam potestatem illi tribuis: quæ merces est earum rerum, quas contra Antonium gessit, certe nimis

magna. ILLVD malum] prioris Cæſaris tyrannidem. HOMINES metuant,] timor facit, vt quibuſdam plus poteſtatis, quàm reſpublica patitur, largiamur. ſed iidem meminiſſe deberemus, hoc ipſo timore noſtro factum eſſe, vt Antonius ad tantam potentiam peruenerit. iſta enim imbecillitas animi, & deſperatio, Antonio perſuaſit, vt interfecti Cæſaris locum occupare conaretur. DE CAESARE vero] quorſum de Cæſare, cum de Antonio loquatur? Cum, inquit, vidiſſet Antonius ex metu & languore noſtro Cæſarem regnandi occaſionem arripuiſſe, eius exemplum ſecutus eſt. verum, quod ad Cæſarem attinet, tranſactum eſt: occidimus illum: nunc, ne idem poſsit Octauius, cauendum eſt. NON modo non ſupplicem] poſterius, non, in Beſſarionis libro non eſt: et poteſt ſubaudiri. quo loquendi genere vſum ſæpe eſſe Ciceronem, oſtendimus in ſcholiis, quæ in familiares epiſtolas adoleſcentuli edidimus. VIRTVS aliena] noſtra ſcilicet, qui tyrannum occidimus: quorum exemplo fortiores eſſe, & vitam minus aliquanto, quàm libertatem, diligere debebatis. PIETATI meæ] erga patriam: quæ me ad præclarum illud facinus excitauit: cui pietati debitum præmium eſſe perſolutum exiſtimabo, ſi modo, quod tum ſenſi, idem in reliqua vita ſenſero.

289.

NON ſuccumbam ſuccumbentibus,] vos non imitabor, iugum ſeruitutis ſponte recipientes. NEC vincar ab iis] vincerer enim à vobis, ſi ve-

ſtra

stra imbecillitas me commoueret, & de mea veteri sententia deduceret. VINCI volunt] quia sponte succumbunt. GAVDEBIMVS omnes] etiam ii, qui succumbunt. hic ostendit Ciceronem optime sentire de republica, cuius secunda fortuna lætaturus sit, sed dulcedini succumbere. NEV DIFFIDAS] etenim, ob desperationem, etiam ante rempublicam perdiderant: vt in hac ipsa epistola, 287: CONSVL] in opprimenda coniuratione Catilinæ. CONSVLARIS] in Antonio persequendo. QVIA ille consul] quia consulatus ille tuus præclarissime administratus postulat, vt talem te consularem præstes. DIREXIT] si pueris hæc scriberem, essem in ostendendis translationum luminibus diligentior, vt hic in duobus verbis, & translatis, & antithetis, Flexerit, Dixerit. sed hæc ipsa se ostendunt. nostrum autem consilium id fuit, quoniam pueris simul & viris satisfacere non possem, viris vt mallem. IVDICII ratio] vbi enim iudicium apparet, ibi laus recte agentem sequitur. si quis autem casu potius, quàm iudicio, recte agit, id amplum, vereq; laudabile nec habetur, nec est. porro, iudicium ibi esse constat, ubi factis facta congruunt, perpetuamq; in recte agendo æquabilitatem & constantiam tuemur.

EPISTOLA XVI.

290.

Nullis consulibus.

DE SVIS actis] pro republica contra Antonium: de quibus laudari voluisset: vt etiam de extincta coniuratione Catilinæ, scripsit ad Pompeium, se mirari, quòd nihil significasset. epist. fam. 63. QVID dicam, imperite &c.] significat, & stultitiæ Ciceronem accusandum, & ambitionis: cum tamen in vtroque videatur eum excusare. sed imperitum in eo significat, quòd plus Octauio tribuerit, quàm è rep. esset: ambitiosum, quòd, modo habeat à quibus colatur, ac laudetur, seruitutem non recusat: ita ob stultitiam & ambitionem Octauium Antonianæ dominationis vicarium constituit. QVI valentissimum &c.] in quo certe ambitio esse non potuit: sed fuit studium constantissimum, & singularis in patriam pietas, qua permotus valentissimum Antonium suscipere non dubitauit inimicum. PVERI] Octauii. INDVLGENTIAE] vsque eò indulget Cicero Octauio, vt maledicat Cascæ. MALEDICTIS] in Cascam. mirari autem satis non possum, Ciceronem Cæsaris necem obiecisse Cascæ. et id tamen Bruti verba declarant. PLVRES occidit vno] crimini dat Cascæ, & sicarium appellat, quia Cæsarem occiderit. at, si hominem

occidere, crimen est: quanto grauius ipse peccauit, qui consul non vnum, sed quinque occidit, Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, Ceparium. OBIICIAT Cascæ] cur Cascæ potius, quàm ceteris coniuratis? forte, quia gratificari vellet Octauio, potissimum in Cascam incenso, qui primus Cæsari vulnus inflixit, à Cimbro impedito. Suetonius, Plutarchus. IMITATVR in Casca Bestiam.] ita reprehendit Cascam ob pulcherrimum factum, vt Bestia Ciceronem ob ea, quæ in consulatu gesserat, reprehendere solebat. et vt tunc iniquus in Ciceronem Bestia, sic nunc in Cascam Cicero. Casca autem hic è gente Seruilia fuerat, vnus è percussoribus Cæsaris. fuerunt enim in illa coniuratione duo Seruilii Cascæ, duo Bruti, tres Cassii, C. Trebonius, Cn. Domitius, L. Tullius Cimber, Q. Ligarius, Cornelius Cinna, Labeo, P. Turullius, P. Cornelius Lentulus, Cæcilius & Bucolianus fratres, Rubius rex, M. Spurius, (quanquam, Spurius, mendosum est: non enim duo prænomina simul esse possunt) Ser. Galba, Sextius Naso, Pontius Aquila, Minutius Basillus; & alii, quorum nomina in iis libris, qui ad nostram ætatem peruenerunt, non extant: quorum nemo, præter Cn. Domitium, naturali morte periit. IDVS Martias] quo die Cæsarem occidimus. NONAS Decembris] quo die de coniuratis in carcere supplicium est sumptum. EO MELIORE conditione] minus turpiter nos vituperabit de Cæsaris nece, quàm illum Calpurnius Bestia & P. Clodius de coniuratorum supplicio reprehendere soliti sunt? hic est Bestia, qui tribunus pl. Ciceronem extremo consu-

latus

latus die concionis habendæ poteſtate priuauit; ſi Plutarcho credas. ſed ego maiorem ipſi Ciceroni fidem habeo: qui ſibi concionaturo non L. Calpurnium Beſtiam, ſed Q. Metellum Nepotem ait obſtitiſſe. vide epiſt. II. lib. v. fam. SVCCESSIO] quæ laus Ciceronis eſt, ſuſtinuiſſe Antonium; ſi patitur eius locum ab Octauio poſci? AVCTOR extitit] extraordinariis enim honoribus Octauio decernendis cupiditatem illius & licentiam irritauit. NON dominationem, non] hoc loquendi genere veteres eſſe vſos, cum aliquid paulo ſtudioſius affirmarent, oſtendimus in commentariis ad Atticũ lib. IX. 165. REM ipſam] ſeruitutẽ. TRIVMPHVS] ouatio, quam Octauio, quia Mutinenſi prœlio Antonium uiciſſet, Cicero decreuit.

290:

FORTVNAM] & conditionem turpem: ut illud in ſuperiore proxima eiuſdem Bruti epiſtola: Pudet conditionis ac fortunæ. CVIVS nomen ſuſceperit] cuius nomen his factis ſibi comparauit: poteſt enim & turpiſsimus, & omnium miſerrimus iure dici. CONSVLARIS hoc,] eius, qui ſummos habuit magiſtratus. CICERONIS] eius, qui maximas res pro patria geſsit, artiumq; nobiliſsimarum cognitione excellit. et eſt vis in nomine, ut in epiſtola Sulpicii: Noli te obliuiſci Ciceronem eſſe. hic multum diſcrepant ueteres libri à noſtris. habent enim: Pudet concupiſcere fortunam, cuius nomen ſuſceperit conſularis, ut Ciceronis eſt. quos ſi ſequimur, ita exponemus. Pudorẽ ab ea fortuna conſularis hominis concupiſcenda, cuius nomen ſuſceperit, quemuis deterrere debet:

ea,

ea, inquam, fortuna, quæ Ciceronis est. uidebitur omnino paulo durius: sed nec ubique dictio Bruti mollis est. TIBI necesse est molesta esse] cum uideas te quoque in Cicerone notari, qui nullam reip. partem suscipias, sed communi causæ tanquam indormias. quanquam ego te non reprehendo: tua enim alia causa est. nam cum antea semper à rep. abstinuisti, tum uero hoc tempore ætas, mores, liberi segnem efficiunt. reprehendo autem Ciceronem, quia, quod ab adolescentia præclarissime fecit, ut in patria iuuanda totus esset; id nunc, extrema fere ætate, turpiter omittit. DESPERATAM] excusat Atticum, in eodem errore cum Cicerone uersantem. non parcit autem Ciceroni; quia, cum non idem, quod Atticus, uitæ genus secutus esset, facere idem, quod Atticus, cum excusatione non poterat. PERSPEXI] ex iis, quæ mihi Flauius, sibi à se responsa, narrauit, cum negasti te principem esse uelle priuati ærarii Cæsaris interfectoribus constituendi. hac tota de re Nepos in Attici uita. SALVIDENVM,] Q. Saluidenum Rufum, Octauii studiosissimum. Dio, Suetonius, Appianus. RELIQVIAS BELLI ciuilis.] ob eam causam, inquies, Cicero ornat Octauium, quia timet etiam nunc ab Antonio. at illi timendum ab Octauio magis esset, qui & exercitibus ualet, & propter ætatem facile potest ad temeritatem impelli, quàm ab Antonio, qui iam profligatus uoluntatem potius ad nocendum, quàm uires, habebit. AMPLITVDINEM] summam potentiam, cum uictores exercitus in eius manu sint. ID ipsum] regnum, & summã unius potestatem. VLTIMA] extrema

extrema,& maxima. REFERAT omnia] quæcunque habet, Ciceroni omnia referat accepta.

291.

DE dignitate,] hæc omnia ſcripſit, ut patriæ libertas omnibus rebus anteponeretur. ſcripſit autem maxime in quæſtionibus Tuſculanis. et, DE DIGNITATE, in quo ſita ſit uera dignitas. DE morte] contemnenda: cum tamen re ipſa aliter oſtendat, cui mors, exilium, & paupertas ultima in malis uidentur eſſe. nam, niſi ita eſſet, non id ageret, ut propitium haberet Octauium. PRIVIGNO] Octauio. eius enim matrem Aciam, poſt obitum prioris uiri, uxorem duxerat Philippus. GLORIANDO] cum gloriaretur, plus beneficii à ſe in remp. eſſe collatum, quàm ab iis, qui Cæſarem occiderant: quoniam illi quaſi radicem tyrannidis Antonium reliquiſſent, ipſe Antonii bellum togatus ſuſtinuiſſet, atque oppreſsiſſet. 290. DOLORES noſtros] quos inſectari & augere non deberet: cum ſatis ex eo doloris ſit, quòd, occiſo tyranno, remp. tamen liberatam non uidemus. QVID enim noſtra &c.] uide ſupra in hac ipſa epiſtola eandem ſententiam aliis uerbis expreſſam, 290 DVBIA] non ita uictum eſſe Antonium, vt ab eo nihil timere poſsit reſpublica. VT SCRIBIS,] fuit inter Atticum & M. Antonium amicitia, & quidem ſumma: Atticumq́; , victis in Italia reip. partibus, de proſcriptorum numero Antonius eximit NON ſtomacharis,] ut ego. ideo autem non ſtomacharis, quia Ciceronis amantiſsimus es. quanquam ego quoque eiuſdem amantiſsimus ſum. perſuade enim tibi, de ueteri meo erga

illum

illum amore nihil eſſe detractū, de iudicio multum. itaque & ſtomachor, nec tamen minus amo. Vel, Nunc ſtomacharis, ut eſt in antiquis libris. dicet enim hoc: Dolet mihi, quòd tu nunc ſtomacharis ob ea, quæ de amiciſsimo tuo Cicerone ſcripſi. DE VOLVNTATE] ſumamus hic quiddam à philoſophis, ut ſententia pateat illuſtrius. Amor in uoluntate eſt, opiniones in mente. uelle, nolle, in noſtra poteſtate eſt: opinari, non eſt. quale enim quidque uidetur, talem de illo neceſſe eſt opinionem habeamus. ergo, cum uoluntas mea propria ſit, iudicium non ſit: laudandus uideor, qui, quod poſſum, & quod in me eſt, facio, ut Ciceronem amem; excuſandus, qui de eo non optime iudicem; cum id à me neceſsitas quædam, & quaſi mentis imperium exprimat. LARGITER] hoc aduerbium apud ueteres quandoque uim nominis habuit: itaque dixit Plancus, largiter acerbitatis, pro, multum acerbitatis, in concione, quam Pedianus recitat. et Plautus in Truculento, largiter uini: in Rudente, largiter argenti, largiter mercedis. CONDITIONES] Atticæ conditiones uocat, quia pertinebant ad Atticam Attici filiam: de qua, ut opinor, in matrimonium collocanda quiddam Atticus ſcripſerat. DENIQVE] extremum hoc eſt, quod ad tuas literas reſpondeam. SORORES] ipſius Bruti; altera uxor M. Lepidi, altera C. Caſsii. HOMINEM] neſcio quem, literis ab Attico & à Bruti ſororibus commendatum.

EPISTOLA VLTIMA,

291:

N EQVE id arbitrarer dubitare] idemq; arbitrarer ſentire tuos neceſſarios. MATRE TVA] Catonis Vticenſis ſorore uterina. nam, ſi fuiſſet ex eodem patre, non Seruilia, ſed Porcia fuiſſet, cum fœminæ eius gentis nomine appellarentur, qua ex gente earum patres eſſent. CASCA, & LABEO] duo ex percuſſoribus Cæſaris. Plutarchus. SCAPTIVS] duos Scaptios familiares Brutus habuit. 82 : 82. FVGIENTEM hoſtem] Antonium ad Mutinam profligatum. IMPERATOR] M. Aemilius Lepidus. VOBIS affinibus] Bruto, & Caſſio. nam ex duabus Bruti ſororibus alteram Caſſius, alteram Lepidus in matrimonio habebat. QVID dicam, in tanto &c.] Adderem hoc, In tanto ſenatus populiq; conſenſu, niſi uiderem addi non uere poſſe, cum tantum reſideat intra muros mali, multis Antonio fauentibus, multis etiam Octauium contra Cæſaris percuſſores incitantibus.

292.

FALSI honoris] conſulatus. 281 : & Plancus in epiſtola. MEA promiſſione] propter ea, quæ de illo reip. promiſeram. operam enim dedi, ne promiſiſſe temere uiderer. EX centeſima] ut de centum nummis unus tribuatur ſingulis menſibus. IMPVDENTI cenſu] in hoc enim impudentes

pudentes

pudentes sunt locupletes, quòd multo minus soluunt, quàm deberent. PRAEMIIS] non stipendijs, sed præmiis ante uictoriam promissis: in quæ haud paulo plus pecuniæ, quàm in stipendia, erogabatur. ORNATVS] instructus pecunia. et sane ad cogendas pecunias aptior erat Cassius, qui etiam auaritiæ nomine male audiit. Plutarchus in Bruto, & epist. fam. 120. DVM scriberes] dum eos mihi commendares. consulebam illis iam antea diligenter. 287: INTEGRAM tibi causam reseruant.] uideo fieri posse, ut tu eos è numero hostium eximas. nam si te absente bellum in Italia contra improbos ciues susceptum conficeretur; prodesse illis nihil posses. cum uero bellum ducatur; satis mature poteris cum exercitu tuo in Italiam uenire, & his malis unus ipse finem imponere. quo beneficio affecta respublica nihil tibi petenti denegabit. itaque ipsa tempora integram tibi causam puerorum reseruant, ut possis illis consulere. exitus enim huius belli in aduentum tuum differetur. CVM diuinare &c.] feci eorum causa, quæ potui, magis quia te ipsum diligo, quàm quia fore putarem, ut tuo exercitusq; tui auxilio egeremus. præter amicitiam nostram nihil spectaui. A PRINCIPIO ita causam egi] cum de Lepido, eiusq; filiis ageretnr, distingui filiorum causam à patris causa volebam.

PAVLI

PAVLI MANVTII commentarius in primum librum Ciceronis epistolarum ad Quintum fratrem.

EPISTOLA PRIMA.

L. Afranio,
Q. Cæcilio Metello Celere, COS.

ARGVMENTVM.

MORALIS admodum est hæc epistola: et, cum ad vnum Q. Ciceronem scripta sit, omnibus tamen prouinciarum, aut ciuitatum rectoribus norma quædam & bene agendi regula esse potest. Est autem totum eius argumentum, admonitio. nam hanc vnam ob causam scribit ad Quintum fratrem, vt ei proponat ea, quæ si faciat, honori suo præclare consulat. ea porro diuiditur in laudem, vituperationem, cohortationem: laudem, quia, vt ipse scripsit in epistola, opinor, ad Trebonium, multum refert, si laudes eum, quem cohortere: vituperationem, quia dissuadendi locus est optimus, cum turpitudinem ostendimus: cohortationem, vt eius, qui admonet, propensa quædam ad eius, qui admonetur, laudem voluntas ac

ſtudium declaretur. Laudat Cicero Quintum à fortitudine, ſapientia, humanitate, continentia, integritate, & vſu rerum gerendarum: vituperat ab iracundia, obiecta illi ab omnibus fere, qui è Græcia Romam proficiſcebantur. Hortatur primum, vt æquo animo ferat annuam imperii acceſsionem: & in ſuſtinendo negotio facilitatem oſtendit, cum dicat, obueniſſe illi imperium nullis fere fortunæ motibus expoſitum, ſed quod virtute & animi moderatione facillime poſsit adminiſtrari: deinde, vt ſuis tantum committat, quantam in vnoquoque fidem eſſe cognouerit: poſtremo, ne aures præbeat falſa dicentibus; ne quid iniuſtum ad aliorum arbitrium annulo ſignet; accenſum quem diligat, animaduertat; ne quid inſolens lictor faciat; caueat ab aſſentatoribus; cum ſeueritate regat ſeruos; ne quid, quod ad imperium ſuum, vel ad remp. attineat, ſeruis etiam fidelibus committat: ſit ipſe integer & continens; det operam, vt in omnibus, quos ſecum habebit, ſit pudor: familiaritate prouincialium, & Græcorum percaute & diligenter vtatur; diſciplinam adhibeat regendæ familiæ grauem, & conſtantem; facilis ſit in audiendo, lenis in diſcernendo, diligens in ſatisfaciendo, ac diſputando: omnibus, quibus præeſt, vtilitatem afferat: ius æquabiliter & diligenter dicat; curetq; vt idē faciant ii, quibus aliquam partem eius muneris conceſſerit: conſtantiam & grauitatem adhibeat, quæ non ſolum gratiæ, verum etiam ſuſpicioni reſiſtat; linguam in iracundia contineat; in tuendis honoribus, quos adeptus eſt, operam ponat; quandoquidem eſſet in iis ciuitatibus cum imperio & poteſtate, in

quibus virtutes suas consecratas, & in deorum numero collocatas videbat. Hæc ad argumentum. Quod ad prouinciam;præerat Quintus pro prætore Asiæ,quæ minor dicitur;quæ ab ortu solis Lycaonia & Phrygia, ab occasu Agæo mari, à meridie Aegyptio pelago, à Septentrione Paphlagonia terminatur. cumq; prouinciarum administratio annua fere esset; præfuit tamen per triennium, successorem senatu non mittente; sicuti & Siciliæ per triennium præfuerat Verres. prætor autem sæpe in hac epistola Quintus nominatur; quòd ii, qui prætura functi in prouincias mitterentur, & pro prætoribus, & prætores appellabantur, quandoque etiam pro consulibus. itaque Suetonius in Augusto, Extant, inquit, M. Ciceronis epistolæ, quibus Quintum fratrem, parum secunda fama proconsulatum Asiæ administrantem, hortatur, & monet, imitetur in promerendis sociis vicinum suum Octauium. et libro v. epistolarum, quæ familiarium nomine significantur, epistolæ leguntur, Q. Metelli pro consule titulo inscriptæ; cum is ex prætura in prouinciã missus esset: & Suetonius Cæsarem,cum ex prætura Hispaniam sortitus esset, pro consule appellat. neque solum, qui consules non fuerant, pro consulibus tamen vocabantur; sed contra etiam, qui consules fuerant, prætores in prouincia dicebantur. itaque in iisdem epistolis libro II. Quod ego, inquit, officio quæstorio te adductum reticere de prætore tuo non moleste ferebam. cum loquatur de M. Bibulo, qui consul fuerat cum C. Cæsare: quem rursus pro consule appellat epistola prima, etiam tertia libri XV.

292:

ACCESSISSE desiderio nostro,] quo te absentem desideramus. nostro, reditus in urbem tui. In hunc autem annum, qui fuit Quinto in administranda Asia tertius, incidit exilium M. Tullii: ut est 42: A PRAETORIBVS] qui non tam Quinti, quàm sua ipsorum causa, contendebant; ut, Quinto decedente, eorum aliquis ad regendam Asiam mitteretur. 292: NON NVLLORVM negociatorum] quorum inhonestæ cupiditati obuiam eundum censerem. uide 296.

293:

NOS summa necessitudine attingunt,] non solum, quia publicani equites erant, & ex equestri familia natus erat Cicero; sed etiam, quia ordinem equestrem semper defenderat, atque ornauerat. ad Atticum lib. I. pag. 15. & oratione IIII. in Catilinam, pag. 121: NOSTRI consulatus beneficio] quia, nisi ego coniurationem Catilinæ consul oppressissem, impetus in omnium fortunas esset factus. GRAECI quidem] ipsi socii. prouinciam enim diuisit in duo genera, socios, & ciues: rursus ciues in duas species, publicanos, & negociatores. 296. Græcos autem appellat Asianos, quia tum fere totus ille terrarum tractus Græco sermone vtebatur: itaque M. Cœlius in quadam ad Ciceronem epistola Græcas pantheras uocat, quæ in Cilicia capiebantur.

294.

NON itineribus tuis perterreri homines] cum alii pro cõsulibus, quacũque irent, socios expilarẽt. quo nomine Appium accusauit lib. VI. ad Att. 84.

NOSTRA

NOSTER cum animo] Bessarionis liber: noster et cum animo. forte, noster est.

294:

QVEM SORS DEDIT] sorte quæstores prouinciarum rectoribus dabantur. epist. fam. 30. & in diuinatione 64. QVOAD PER SE NEGLIGERET] in priuatis rebus, quæ ad ipsum duntaxat pertineant: in iis uero, quæ ad tuam dignitatem spectant, ferre te nollem. COMITES, & adiutores] ut legatos, & quæstorem. FINIBVS iis] duntaxat in iis rebus, quæ ad tuam dignitatem pertineant. nam in iis, quæ ad ipsos priuatim pertinent, feras. QVASI ex cohorte prætoris] non dicit, ex cohorte, sed, quasi ex cohorte: quòd in ea paulo nobiliores homines essent. nã accensi, ministri erant; cohors prætoria, comites consulares, ut exponit Pedianus in II. Verrina. HORVM non modo facta sed etiam dicta] cur horum potius, quàm eorum, quos resp. comites dedit? quia, quos ipsi probauimus, & delegimus, ii quacunque in re peccauerint, non tam ipsis, quàm nobis, adscribitur. LIBERALITAS] rectius, ut opinor, in Bessarionis libro, libertas. solét enim, qui minime fraudolenti sunt, ex ingenio suo ceteros pendere. NON ut uas aliquod,] quod assidue circumfertur. sed uide, quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, signet ea, quæ tu non probares. MINISTER] ne quis eo, quoties uelit, uti possit. Et fortasse hic tacite Statium libertum designat. de quo uide 302. & 303: EO ETIAM numero] è numero bonorum uirorum:

quales eos maiores nostri esse uoluerunt; qui libertis in hoc utebantur, ut iis imperare, & bene agendi leges imponere facilius possent. Accensus autem nomen ordinis fuit, & promotionis in militia, ut Pediani uerbis utar.

295.

EX EO genere hominum,] prouinciales homines auaritiæ notat. QVI PECVNIAE,] hoc non ab iis uerbis pendet, Ex eo genere hominum. nam si ita esset; ex iisdem uerbis illud quoque penderet, Te autem, alienum hominem, ament ex animo. ita, quò spectarent ea uerba, qui potes reperire, prorsus non esset. quare ego sic totam sententiam dispono. Ex eo genere hominum, ex prouincialibus inquam, qui potes reperire, qui & pecuniæ cupiditate adducti careant iis, quæ à nobis coluntur, uirtutibus, & te, hominem alienum, ament ex animo, ac non sui commodi causa simulent? mihi quidem difficile in primis uidetur. itaque cauendæ sunt eorum familiaritates. IIS REBVS] iis uirtutibus, ut humanitate, & continentia.

295:

PRAETORES semper omnes] quod est simulationis indicium. nam si essent natura boni, & ad humanitatem propensi, nam tam prætores, quàm priuatos homines, amarent. QVA'M temporis] qui te ipsum potius, quàm temporis causa, diligant. E GRAECIS ipsis] locutus enim hactenus est de negociatoribus, qui quæstus causa in prouinciis uiuunt. SIC VERO] sed, vti nunc sunt, fallaces plerique sunt. nam vetus Græcia bonos permultos habebat. ET INVIDENT]

sic

sic in omnibus impressis libris, præter eos, qui postremi ex ædibus nostris, multis partibus meliores facti, prodierunt. occasionem nobis attulit con iecturæ Bessarionis liber: in quo scriptum cum videremus, Et non inuident, facile tum ex emendandi vetere consuetudine, tum ex latini sermonis obseruatione sumus adducti, vt, vbi, non, legebatur, reponendum putaremus, vero, mutatione nulla: vt facile, qui libros manuscriptos cum impressis con ferre soliti sunt, iudicabunt. quo ex numero Faernus meus excellit; qui singularem optimarum disciplinarum scientiam eximia huius quoque generis laude cumulauit. NON enim audent] nam aperte nobis aduersari non audent, quamuis male animati sint, sed occulte obtrectant. TRALLEIS, an Formias] Tralles in Caria, quæ est in Asia minore, quã Quintus regebat: Formiæ in Cãpania.

296.

SVSTINERE] defendere, & tueri. nam alioqui summa seueritas in eo prætore posset reprehendi, cuius vitam labes aliqua turpitudinis & improbitatis inficeret. INHONESTISSIMAM cupiditatem] erant enim negociatores, quorum cupiditas & impudentia esset pœna coercenda. itaque dixit supra, Dum sociorum saluti consulo, dum impudentiæ non nullorum negociatorum resisto, 292: NE VARIETVR gratia] dum eadem sit seueritas in omnes: ne cui gratificans aliud alio tempore decernas.

296.

SVSTINERI] totum hoc, quidquid est oneris, iurisdittionis est. LENITAS in discernendo,]

dissentio ab ijs, qui malunt legere, Decernendo. est enim hic, discernere, idem quod dijudicare: quod is, qui iudicio præest, in re dubia & controuersa facit. SATISFACIENDO, ac disputando] satisfacit iudex duobus modis, primum, cum litigantes facile ac libenter audit; deinde, cum eos, aduersus quos sententiam dederit, vultu & verbis ita mulcet, & quasi consolatur, vt irati prorsus maleq; animati nõ discedant. hoc alterum genus hic intelligit Cicero. nam, quod ad audiendi facilitatem attinet, id primo loco iam posuit. DISPVTANDO, autem quid est? an ad prætorem refertur? non videtur. non enim prætor disputat, sed disputantibus aures præbet. quòd si ad litigantes pertinet; disceptando, malim legere: quod verbum de litigantibus proprie usurpatur. exempla non affero, quia nota sunt. paulo tamen durius hæc duo coniungentur, diligentia, & disputando, siue disceptando: siquidem, diligentia, referas, ad Quintum; ad litigantes autem, disceptando: cum presertim illa tria reliqua, audiendo, discernendo, satisfaciendo, manifeste ad Quintum omnia referantur. cur igitur, aliquis obiiciat, ad eundem non refers? dixi iam: quia prætor non disceptat, sed disceptantes audit. CN. OCTAVIVS] hic est, opinor, de quo infra 303: qui fuit Augusti pater; & Macedoniam rexit, quæ Quinti prouinciam attingebat. videtur autem Caio potius, quàm Cneo, prænomen ei fuisse. vide, quæ notauimus in ad Atticum lib. II. 23: vt omittam, quòd infra 303: Bessarionis liber habet G. Octauius, corrupta quidem litera, sed qua tamen librarius Caium significare voluerit.

PRIMVS

PRIMVS lictor quieuit] antea, Primus lictor qui fuit. verum neque magna mutatio est inter F & E: & erit aperta sententia: vt sit, Quieuit, dicendi locum vnicuique concessit: cum aliorum prætorum lictores obstrepere solerent, & silentium dicentibus imperare. Sequor autem in hoc meam consuetudinem libenter, vt, quid à quoque acceperim, confitear. nam, cum Romæ essem, anno M. D. XXXV. Octauius Pantagathus, vir eiusmodi, cuius assequi virtutes nulla satis laudatione possum, amicis aliquot, quorum in numerum me quoque proximis superioribus diebus humanissime receperat, locum hunc ita esse emendandum indicauit. postea vero Ferrariæ, cum has epistolas cum Benedicto Accolto, Cardinali Ciceronianæ eloquentiæ studiosissimo, subsiciuarum horarum temporibus percurreret; renouatam memini, & ab vtroque confirmatam eandem huius loci correctionem. itaq; sua manu in eo, quo tunc vtebatur, libro Accoltus notauit. TVERETVR] propter hanc lenitatem excusabatur illa seueritas, quòd ab eo cogebantur Syllani homines &c. GRATA Romæ est,] in iis, qui Romæ magistratum gerunt. VBI TANTA arrogantia] duabus de causis lenitatem in magistratibus vrbanis valde laudari, mirum est; & quòd in summa hominum arrogantia uix agnoscitur lenitas; & quòd iniuriosus esse magistratus impune non potest; quoniam acerbius tractati, aliorum magistratuum auxilium implorant, maiorem potestatem contra minorem appellantes: vt eo minoris æstimanda lenitas videatur, quoniam contra acerbitatem & iniurias tot magistratus, tot

auxilia

auxilia sunt. quòd si, vbi tanta arrogantia est, vbi tot auxilia, tamen & grata est, & plurimi æstimatur lenitas: quanto magis in prouincia? in qua &c. NVLLA conquestio,] vbi de magistratu queri nemo potest. non est enim, vt Romæ, ad quem confugiat, quem appellet. Nec tamen displiceret, vel placeret potius, Nulla quæstio: vt de iudiciis accipiatur; ad quæ contra magistratuum iniurias in vrbe appellatio est. sic triplex auxilium erit, iudicia, senatus, populus.

297.

CYRVS ille] is, cuius morientis orationem ad filios de animorum immortalitate recitat Cicero in libro de senectute. NON AD historiæ fidem scriptus] hoc exemplum non ob eam causam Cicero attulit, vt ostenderet, Cyrum esse à Xenophonte scriptum; sed vt ex eius institutis argumentum caperet, prouinciarum rectoribus grauitatem esse cum humanitate iungendam. nam si ea sic ille coluit, qui priuatus futurus nunquam fuit; quonam modo, &c. Opinor igitur, non terminari sententiam in verbo, scriptus, nec subaudiri, est; quod non nulli putant: sed pendere, donec excipiatur ab illa parte, Eaq; si sic coluit ille. vt sit, quod Græci ἀνακόλουθον vocant. quale illud est in Tusculana secunda. Etenim si orationes, quas nos multitudinis iudicio probari volebamus, (popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audientium approbatio) sed si reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, nisi quod imitari se posse confiderent, &c. similia notauimus & apud Græcos multa. NOSTER ille] à nobis celebratus in libris de rep.

infra,

infra, lib.III. 327: & ad Atticum lib.IIII. 63: & VI. 86.91: & VII. 101: 124: & X.156: AD QVAS reuertendum] à quibus legibus imperium in alios accepimus, iisdem, cum in vrbem reuerterimus, nobis priuatis parendum erit. LIBERATAS vrbes] placet potius, verbum, liberatas, ad ciuitates referri, quàm coniungi cum sequentibus. non enim, cum eadem de re, de ære, inquam, alieno, Cicero loqueretur, ciuitates & vrbes dixisset; cum aliud ciuitas sit, aliud vrbs. quod facile declarat illud in epistola ad Dolabellam: Liberasti & vrbem periculo, & ciuitatem metu. item hic, vt à ciuibus ædificia distinguat, ciuitates ait ære alieno liberatas; vrbes autem, quæ dirutæ fuerant, ac pene desertæ, per Quintum esse recreatas. SAMVM, & Halycarnassum,] Samum Ioniæ, Halycarnassum Cariæ, quæ fuit Herodoti patria, & Dionysij, eius, cuius extat de rebus Romanis vberrima, eademq; certissima historia.

297:

CALVMNIAM] fuerant enim quidam prætores in prouincia vsque eò auaritia perditi, vt accusatores locupletum ipsi compararent, atque instruerent: quo maximos ex eorum condemnatione quæstus facerent. qualis Verres fuit. QVI EARVM ciuitatum fines incolant,] non satis fuisset ab ipsis ciuitatibus; sed dixit, ab omnibus plane, qui sub ijs ciuitatibus incolunt. nam plerunque ciuitates imposita tributa in homines oppidanos atque agrestes ita transferunt, vt tolerari vix possint. AEDILICIORVM,] ædiles enim ad suos ludos imperare prouincijs pecunias solebant.

NOSTRVM] non cum Quinto commune, sed

Marci

Marci proprium: quod infra patet. CIVITATES] Asiæ. MAGNIS meis meritis,] quibus Asiã prouinciã affeceram. TVIS] in isto imperio, quod tibi nunc est in tertium annum prorogatum.

298.

LEX] de repetundis; quæ sanciebat, ne cui aut capere pecunias liceret, aut conciliare. quod ex epist. patet ad Att. lib. VI. 88: & in Verrem IIII. 137: QVIBVS nec deberetur,] perspicuum est ædiles significari. EI GENERI hominum] Græcis.

298.

CONSECRATAS] hoc dicit, quia iustitiæ ceterarumq; virtutum templa erant in Græcia. DE NOBIS optime meritum,] erant enim publicani ex ordine equestri, & Catilinæ coniurationis temporibus equites consuli Ciceroni assidue cum gladiis astiterant. pro Sextio, & post reditum in senatu 206: 211. & I. in Catilinam, 101: PER NOS] vide orationem IIII. in Catilinam, 121: EOS PERIRE] Asiæ ciuitates: quas publicani vectigalibus acerbe nimium vexabant.

299.

VLTIMIS terris] non orbis vltimi, nec imperii Romani, sed admodũ remotis. PVBLICIS male redẽptis,] ideo videris publicanis satisfacere vix posse, quoniã publica nimiũ magno cõduxerunt: vt ob eã causam acerbius à sociis exigere cogãtur; neque tu tantũ illis possis cõcedere, quo nõ plus postulent, atque efflagitẽt. SINE publicano] ipsæ.n. per se ciuitates nõ facile ad colligẽdũ vectigal aducũtur, nisi sit, qui pręcipuã huius muneris curã gerat, & suo periculo à sociis exigat. quod faciebat publicanus.

AEQVALITER]

AEQVALITER] quo facilius sine publicano exigi videbatur posse. SYLLA descripserat.] id fuisse talentorum xx millia, &, cum duplum mutuantibus publicanis Asiani se esse reddituros promitterent, facta esse c & xx millia, tradidit Plutarchus in Lucullo. CAVNII,] pars prouinciæ Quinti: sunt enim in Caria, & Caria in Asia minore. RHODIIS Attributæ] quo beneficio? forte, quia Norbanum, Sylla repetente, reddendum censuerunt.

299:

GENVS ipsum,] vectigal. RELIQVA] vt publicanorum exactio. NON LEGEM spectare censoriam,] quæ in pactionibus faciendis consuleret prouincialibus potius, quàm publicanis. qua de causa, cum pactiones facere cum prouincialibus publicani ex lege censoria, vtpote in ipsos iniquiore, omnino recusarent; possunt, inquit Cicero, prouinciales quoquo modo pactiones facere cũ publicanis, etiã si non iis plane conditionibus, quæ sunt à censoribus in uectigalium locatione constitutæ; vt scilicet negotium aliquando conficiant, & ea molestia liberentur, quam capiunt, cum se à publicanis quotidie appellari atque vrgeri vident. Et est à parum multis fortasse animaduersum, legem censoriam hoc in loco, non re vera pro lege ad populum lata, sed pro locatione ipsa, vsurpatam. censores enim ferendarum legum ius non habebant. cur autem non haberent, diximus in libro de legibus. CENSORIAM] de vectigalibus; quorum locandorum cura penes censores erat. quidquid autem publicanis prouinciales debebant, id

vectigalium

vectigalium erat nomine contractum. COMMODITATEM] quid enim commodius, quàm ære alieno liberari, nec, vt ante, vſuris exhauriri? SED ET ab iis] vna in re duo monet fratrem; primum, vt, qua valet gratia, atque auctoritate, ea cum Græcis publicanos coniungat; cum ita dicat, ſummam eſſe in publicanorum ordine dignitatem; ei ſe plurimum debere: deinde, non vt iam gratia, aut auctoritate cum prouincialibus agat, ſed ab iis pro eo, quantum ei debent, quod plurimum eſt, petat, vt hoc ei de ipſis optime merito, quaſi mercedis loco, retribuant, ne quid aſpere nimium, aut acerbe contra rem aut voluntatem publicanorum decernant. COMMODIOREM] ſuauiorem, ac faciliorem. SOCIETATES] publicanorum: erãt enim in plures ſocietates diſpertiti. epiſt. fam. 207: IDEM faciunt Græci.] quod argumento eſt, tua prudentia factum eſſe, vt inter eos conueniat. PROPE natura] vt ignis & aqua, ſic fere diuerſi eſſe videntur publicani & ſocii; quòd publicani ſuum commodum ſine ſociorum incommodo curare non poſſunt. quos tu tamen, inquit, amore & beneuolentia coniunxiſti.

300.

A DOCTISSIMIS hominibus] Ariſtotele in ethicis maxime, Platone in Philæbo, & in IIII. de rep. RES IPSA, ac fortuna] Res; quia patre nati equite Romano, Romæ viuentes, literis à pueritia exculti, quid aliud ageremus, non erat. contulimus igitur nos ad remp. non tam ſtudio gloriæ, quàm quòd genus illud vitæ nobis potiſsimum conueniret: vt ipſa res, ſtatus quidam, & conditio

rerum

rerum nostrarum deducere nos in hanc vitæ rationem videretur. FORTVNA] quia potuit ea nos ad aliud vitæ genus impellere. tres enim caussas attingit Cicero, cupiditatem gloriæ, rem ipsam, fortunam: recte: nam priores duas, nisi accedat tertia, infirmas experimur. posset ita loqui, si quis casu in via inimico occurrens, petitus ab eo primum verbis contumeliose, deinde gladio cum periculo vitæ, vim vi repellere dum vult, eum interficiat. dicet enim ad eleuandam culpam: Me non tam odiũ, aut veteres inimicitiæ, quàm res ipsa ac fortuna ad hoc facinus adduxit. nam, vt esset in me cupiditas, non erat occasio: neque vero cupiditas simul & occasio satis ad perficiendam rem valebant, nisi fortuna cum vtraque consensisset.

30C:

VT TE ante] notandum, particulam, vt, esse repetitam. quod alibi quoque factum à Cicerone animaduertimus. LENTITVDINIS] non solum, inquit, vt ne irascamur, grauitas facit; quod laudabile est; sed etiam lentitudo, hoc est, segnities quædam naturæ, quam Græci dicunt ἀοργησίαν. in qua non modo laus, sed vitium quoddam videtur esse constitutum. THEATRVM est totius Asiæ] neque Est, neque Asiæ, Bessarionis habet liber. alter manuscriptus, Theatrum totius Asiæ virtutibus est datum. ego ex hac varietate legendum coniicio sic: Theatrum tuis virtutibus est datum. nam eo fidentius dictionem, Asiæ, tollo, quòd abest à Bessarionis libro. in eo tantum muto, quòd pro, totius, lego, tuis, ita postulante sententia. et opinor, cum ad dictionem, Theatrum, aliquis pro glossa adscripsisset, Asiæ, eamq;

mox

mox in Ciceronis verba esset recepta, vt ita legeretur, Theatrum tuis Asiæ virtutibus est datum, factum esse, Theatrum totius Asiæ, magnamq; inde perturbationem esse consecutam. ILLA OMNIA] non modo talem vt virum te præstiteris, qualem illa postulant, sed etiam præstantiorem.

MIHI casus vrbanam] casu accidit, vt ego in vrbe, tu in prouincia remp. gereres. Proprie tamen in Quinto magis, quàm in Marco, casus nominatur. nam Quintus iuit in prouinciam, quòd, eundum vt esset, casus tulit: qui contra ferre potuisset, eundum ne esset. Marcus vero non casu non iuit in prouinciam, sed voluntate, & consilio. prouinciam enim deposuerat; vt ipse in epistolis ad Metellum, Catonem, Atticum scribit. ELABORABIS] Plane, & aperte, quod ad sententiam attinet; sed, quia nimium amamus antiquitatem, visum est quod in Bessarionis libro vidimus, id notare. habet enim, Alaborabis. vt fortasse, allaborabis. vsitatum est Horatio verbum. AMPLISSIMIS monumentis] scriptis annalibus, de quibus ad Att. lib.11.32.

301:

TERTIVS actus] Quintus, non tertius, extremus in comœdiis est actus: isq; perfectior, & ornatior videtur. hic tertium annum imperii, quasi vltimum actum in fabula accipit, quando in administratione prouinciæ vltimus est. sit, inquit, ita vltimus annus in prouincia perfectus, vt est vltimus actus in fabula.

EPISTOLA

EPISTOLA II.

302.

C. Iulio Cæsare, M. Calpurnio Bibulo, COS.

S TATIVS] Quinti libertus, gratiosior apud eum, quàm deceret. QVÒD ita scripsisti,] dubitationis quiddam subesse uidetur his uerbis. quasi dicat: Nisi tu ita scripsisses, aliter existimarem. Eodem illa uidentur spectare, quæ, non multis interiectis uersibus, sequuntur: Quod prorsus credo; quoniam tu ita iudicas. DIREPTVM] quòd rem domesticam, Statij studio ac fidelitate conseruari Quintus arbitraretur. NEQVE antea uisus esset,] ita scripserat Quintus: Maxima fuisset Romæ expectatio, maximus hominum concursus in reditu meo, talis, inquam, qualis nunquam uisus est, si Statius una mecum de prouincia decessisset, Romamq; uenisset. itaque doleo illum sine me uenisse. Tu hoc doles, respondet Marcus: ego lætor: quæ enim post eius reditum in te absentem coniecta sunt, ea tu maiore cum dolore præsens audisses, si tecũ Statius venisset. exhaustus igitur te absente totus est hominum sermo, & multæ eiusmodi uoces, ἀλλ’ αἰεὶ τινα φῶτα μέγαν: quæ emissæ iam sunt. Homeri uersus est in οδ. ι, de Vlysse à Polyphemo pronunciatus: à quo tã pusillo tamq; imbecillo miratur se esse excæcatũ: qui ex uaticinio Eurimedis ab Vlysse quidẽ se id passurum, sed Vlysse aliquo magno ac

formoſo viro, ſuſpicabatur. uerſus hi ſunt integri:

Αλλ' αἰεὶ τινὰ φῶτα μέγαν καὶ καλὸν ἐδέγμην
Ενθάδ' ἐλεύσεσθαι, μεγάλην ἐπιειμένον ἄλκην.
Νῦν δέ μ' ἐὼν ὀλίγος τε, καὶ οὐτιδανὸς, καὶ ἄκικυς
Οφθαλμοῦ ἀλάωσεν, ἐπεί μ' ἐδαμάσατο οἴνῳ.

Nunc, qua ratione horum verſuum ſententia, de Vlyſſe & Polyphemo ab Homero prolata, ad Quintum & ad Statium accommodari poſsit, vt certe egregie poteſt, conſideremus. Per triennium iam Quintus Aſiam rexerat. ſcripta enim eſt epiſtola in exitu fere anni tertii. rationem eius adminiſtrationis fama iam nuncijq; Romam pertulerant: ſatisq; notum erat, omnibus in rebus eum uti conſilio Statij liberti; quod Cicero modo occulte, modo aperte conqueritur. expectabant igitur homines liberti Statij aduentum in Vrbem cũ Quinto, quaſi τινὰ φῶτα μέγαν; à quo prouinciã eſſe adminiſtratam, tanquã à pro conſule, audiſſent: qui cum ueniſſet, quaſi decepti, itidem vt Polyphemus, ijſdem, quibus ille, uerſibus errorem ſuum poterant indicare. Quæ igitur uoces, ſi cum Quinto Statius vrbem eſſet ingreſſus, coniectæ fuiſſent; eas in unum Statium, abſente Quinto, emiſſas, Cicero gaudet; idq; modeſte ſignificat, cum ait, Id mihi non incommode uiſum eſt accidiſſe: ne offenderet animum Quinti, ad iracundiam propenſi, & de Statio optime exiſtimantis.

302:

PROTVLISSE?] cum diceret, ſe à te plurimi fieri. QVONIAM tu ita iudicas:] de Statij fidelitate ſcripſit Quintus & in ea epiſtola, qua manumiſſum Tironem gratulatus eſt his verbis: Si enim mihi Statii fidelitas eſt tantæ voluptati: quanti eſſe

in iſto

in isto hæc eadem bona debent, additis literis, sermonibus, humanitate? BLAVDENIO,] ex vrbe Blaudo, quæ est in Phrygia; non Blandenio, vt est in quibusdam libris. DE HOC genere toto] cum ego tibi tam multos Græcos commendauerim. AD FALLENDVM] eos, apud quos queruntur. astuti enim & ingeniosi ad fingendum & persuadendum Græci sunt. INIMICISSIMI mei] feci tamen, vt, inimicitiarum ratione neglecta, eos in te lenirē. HEPHAESTVM] in hac dictione ausus sum, contra meam consuetudinem, paulisper ab antiquis libris discedere. nam Ephæstum, pro Ephesium, reposui. cur enim dicat, Apamensem Ephesium, duarum ciuitatum nominibus coniunctis, cum vnum hominem proprio, simulq; eius patriam velit nominare, vt cum infert, Megaristum Antandrium, Niciam Smyrnæum, Nymphontem Colophonium? NVGAS maximas] leuissimos infimæq; conditionis homines: qui nec nominandi sunt.

303.

DVO MYSOS] ita scripsi, vt antiquitatem retineam. sic enim est in Bessarionis libro. sic & Virgilius locutus est:

„ Si duo præterea tales Idæa tulisset
„ Terra viros.

CAECILIVM?] hi sunt homines Romani, qui in prouincia Quinti negociabantur. SANARI non potest] quia tu in eum grauissime animaduertisti. vide 296. ECCE supra caput] ecce præter eos, quos significaui, occurrit animo meo, & quasi supra caput astat, à me nominandus Catienus.

EQVESTRI censu,] ex equestri ordine. census equestris erat quadringenta millia nummum.
MILVINO] videtur fuisse Licinii seruulus, aut certe comes in rapinis hoc nomine. addit, Pullo, per iocum, ad rapacitatem indicandam: quia miluii rapaces. TRIBVTA] quòd pecuniam quasi do minus imperaret, & minaciter exprimeret. quod præpotentes non nulli solent.

303:

DICENDI sal facetiasq;] quòd acute dictis multorum animos offenderet. TVVS vicinus] Macedoniæ, quæ Asiæ proxima adiacet, prætoris: de quo 296. INTERIORIBVS vicinis] qui in ipsa Asia sunt, & aliquam prouinciæ tuæ partem, à te demandatam, administrant. VALDE magnum] cum ironia. QVOS nominaui] Virgilium,& Octauium intelligit. hos enim duos nominauit: Cilicensis vero, Syriaciq; nomina non posuit. QVI NEQVE Cyrum] cum tamen literis exculti non sint. AGESILAVM] Lacedæmoniorum regem, qui in ore erat rhetorum declamantium, vt ait Suidas. INEXORABILEM] mallem, Exorabilem: vt, quia multis petentibus satisfacere Quintus voluerit, ideo scripserit iniquas, inusitatas, contrarias. TOLLE] da operam, vt colligantur, & supprimantur. hoc paulo post dicit apertius. SCRIPTAS] ab iis, qui eas à Quinto petiuissent. quas fuisse iniquas, inusitatas, contrarias, cum iidem homines & peterent eas, & scriberent, mirum non est. NVLLVM delectum] cum omnes peræque literas, quæ ad te afferebantur, obsignari iuberes. SELECTA-

RVM

RVM] quæ ante ipſius aduentum annulo tuo fuiſſent obſignatæ. VARIE] multis de rebus: in quibus, hoc quoque de genere quid ſentirem, intelligere potuiſti.

304.

VIDE per homines amantes tui,] da negocium hominibus amantibus tui, vt tecum ſimul videant, ne qua à te ſcribatur epiſtola aut iniqua, aut contraria, aut abſurda, aut inuſitata, aut denique in aliquem contumelioſa. SYLLA nomenclator] de miniſtris Quinti: à quo ſcriptam epiſtolã, Quintiq; annulo obſignatam, Cicero legerat, minime probandam. TEMPORE ipſo] opportune hæc de epiſtolis, à te paulo conſideratius ſcribendis. L. FLAVIVS] Dio lib. XXXVII. nominat L. Flauium, Pompeii ſtudioſiſsimum: qui tamen hic non eſt. nam ille tribunatum pl. geſsit Afranio & Celere cos. vt etiam patet ex libro I. ad Atticum: hic autem, Piſone & Gabinio, præturam, anno tantum vno poſt Afranii & Celeris conſulatum. non enim arbitror, anno poſt tribunatum pl. proximo quenquam potuiſſe prætorem deſignari. quòd ſi curulem ædilitatem omitti placuit: biennium tamen inter tribunatum & præturam oportuit intercedere. itaque Domitius, & Ancharius, cum tribunatum geſsiſſent, poſt annum, omiſſa ædilitate, præturam petierunt, & adepti ſunt. vide orationem pro Sextio, & noſtrum commentarium. de hoc autem Flauio, prætore deſignato, Dio libro XXXVIII. & Aſconius in commentario orationis pro Milone. SI INFICIATVR?] deberi quidquam Fundanio. PRAETOR ſolet]

prætor non iudicabat, sed ius dicebat. iudicabant autem iudices à prætore dati, cum aliis de causis, tum etiam de iis, in quibus, petita pecunia deberetur, nec ne, diiudicari oportebat. monet igitur Quintum, contra consuetudinem eum fecisse, qui iudicauerit deberi.

304:

REMITTAS de diminuendo,] permittas, vt de bonis Octauii diminuere possint. AMPLIVS] hoc amplius te rogo, Flauii causa, & scilicet Pompeii, qui Flauio amicissimus est, facias omnia. EX TVA iniuria in illum] noli credere, me hac de re propterea tecum agere, quia liberalitatis laudem quæram, ex eo facto, quod iniuriosum est. ego tuam iniuriam tolli volo, existimationis tuæ causa: non id ago, vt videar in Flauium liberalis RELINQVAS] tempus enim decessionis appropinquabat; cum annuum prætoris imperium vltra Decembrem mensem non produceretur. IVRIS, dignitatisq; retinens,] qui neque de re, neque de dignitate sua quidquam detrahi passurus est. NEQVE iure] cum iudicare prætor non debueris, deberi. DE PACTIONE] inter Græcos & publicanos à te facta. 299. fam. 227.
IN EADEM epistola] quam dixit se scripsisse iracundius. GRAVIORA] in te obiurgando. ὀρθὰν τὴν ναῦν] fortasse dicit hoc: Rectum nauis cursum teneamus: deinde, si res ita postulet, moriamur. quasi dicat: agamus, quod rectum est: reliqua omnia contemnamus. et est eius obiurgationis, qua paulo grauiore vsus erat, excusatio. verba græca vnde sumpserit, mihi quidem ignotum est. potuit à poeta mutuari;

mutuari; quod ſæpe ſolet. MAIORA iſta erunt.] an hoc? iſta, quæ te moneo, quæ ad te, ſimulq́; ad me pertinent, maioris erunt momenti, quàm illa, quorum cauſa ille protulit hæc uerba: ὀρθὰν τὴν ναῦν ἄπαξ θανεῖν. ſunt igitur eo nobis diligentius obſeruanda. QVAE SVNT nonnulla,] hoc non ad ipſa uerba, quæ antecedunt, ſed ad eorum ſententiam accommodat. quæ, inquit, in te reprehendi, ſunt omnino aliqua, ſed tamen mediocria, & parua potius.

305.

SARDIANVS] Sardis urbs in Lydia fuit. DEDVCAS.] Romam. QVI IAM nihil ſit:] Non uideo, quò referatur particula, Iam: ac malim, Qui tam nihil ſit: cum & ſeruus, & nequam ſeruus nihil omnino eſſe uideatur. homo nihil, ueteres dixiſſe, tradit Varro de analogia lib. II. CATO adoleſcens,] C. Cato, is, qui poſt triennio tribunus pl. rogationem promulgauit de abrogando Lentulo imperio. fam. 4. CONCIONEM] ab aliquo magiſtratu datã. nam alioqui, priuatus cum eſſet, concionari non potuiſſet. ad Atticum lib. IIII. 54: PRIVATVS] cum à conſule dictator dici ſoleat. OCCIDERETVR.] hoc ſignificãt illa uerba Iulij Obſequentis: Propter Pompeij dictaturam ingens ſeditio in urbe fuit. quod eſſe factum Cicerone & Antonio cos. imperite falſoq́; Obſequens tradidit: qui, cum & is, qui ſcripſit epitomen Liuianam, & Dio, C. Antonium à Dardanis fugatum Cæſare & Bibulo cos. ſignificent, Antonij calamitatem & Pompeij dictaturam ſimul ſtatuerit, titulumq́;

lumq; fecerit, ad annum indicandum, Cicerone & Antonio cos.

305:

NOSTRAE causæ] si diem nobis Clodius dixerit, qui nunc est tribunus pl. designatus. ET QVIDEM,] liber Bessarionis manuscriptus admodum à nostro impresso discrepat: habet enim sic: Vt quidam cum spe summa maxima tum maiore etiam animo sperent superiores fore nos confidant animo &c. Ex hac scriptura uidetur non magna mutatione elici ueritas posse. optime enim cum sententia Ciceronis congruet, si legatur sic: Vt quidam, cum spe summa, tum maiore etiam animo, sperent, superiores fore nos; confidant adeo, ut in hac rep. &c. IN HAC rep.] malim, In hac re. NE CASVM quidem ullum] ne fortuita quidem: quæ tamen ideo uidentur pertimescenda, quia non sunt in potestate nostra. DIXERIT] ad populum, quòd ciues Romanos indicta causa contra legem Semproniam condemnarim. DISCEDAMVS:] ex iudicio. HORVM REGVM] Pompeij, Cæsaris consulis, Crassi, qui perniciosam reip. societatem inierant. sic ad Atticum lib. II. 27: Mirandum in modum reges odisse superbos. & eodem lib. 29. Hoc uero regnum esse, ferri nullo pacto potest. & ibidem 30. Nec iam ipsi agri regnum uestrum ferre possunt. CAESAR] consul: qui Clodium iam ad plebem traduxerat. DE MEA comparatione] ita credo, ut nihilo me languidius comparem, ac muniam. tale illud lib. II. 311: Pompeius se comparat, homines ex agris accersit. Ciceronem autem non admodum affirmanti

Pompeio

Pompeio credidisse, indicat illud ad Atticum libro 11. 35. Alterum facio, ut caueam: alterum, ut non credam, facere non possum. et ibidem 36: Pompeius confirmat, eum nihil esse facturum contra me. mihi periculosum est credere. ad resistendum me paro. AMICI] omnes præter Clodium, hoc est, nouem: ex quibus tamen, Cicerone in exilium profecto, defluxit unus; & octo duntaxat de reditu Ciceronis rogationem promulgarunt. hinc illa in oratione pro Sextio. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. nam ex nouem, quos tunc habueram, vnus me absente defluxit; qui cognomē sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit; quo magis nationis eius esse, quàm generis, uideretur. Cuius loci sententiam in nostro in illam orationem commentario satis aperuimus. CONSVLES] designati, Piso & Gabinius: qui tamen se non, quales ostenderant, præstiterunt. PRAETORES] Hos quoque designatos. DOMITIVM] L. Domitium Ahenobarbum, Cæsaris inimicissimum; quem prætorem cum C. Memmio collega, quem hic Cicero nominat, de eius actis ad senatum retulisse, Suetonius prodidit. atque huius maxime prætoris metu consensisse Cæsarem cum P. Clodio tribuno pl. de Ciceronis exilio, facit illud, ut credam, quòd in oratione pro Sextio scriptum est his uerbis: Illi autem, aliquo tum timore perterriti, quòd acta illa, atque omnes res superioris anni labefactari à prætoribus putabant, tribunum popularem à se alienare nolebant; suaq; sibi propiora esse pericula, quàm mea, loquebantur. NIGIDIVM] P. Nigidium Figulum, Romanorum omnium, uno

excepto

excepto M. Varrone, doctissimum, ad quem est epistola lib. IIII. fam. 56: MEMMIVM] C. Memmium, eum, qui sacris Iuuentutis, quibus ipse præerat, M. Luculli uxorem, ut Cicero in ad Atticum epistola iocatur, initiauit, quiq; Cn. Pompeij uxorem, per Curtium Niciam grammaticum, codicillis de stupro solicitauit: ut est in libro de claris grammaticis. LENTVLVM] non potest hic esse P. Lentulus Spinther, qui consul fuit anno proximo post Pisonem & Gabinium cos. distat autem biennio à consulatu prætura. Cn. Lentulum Marcellinum fuisse ne credam, eadem ratione adducor. gessit enim consulatum post Lentulum Spintherem. itaque prætor, Pisone & Gabinio cos. uno tantum inter præturam & consulatum anno interiecto, esse non potuit. Quid, si de L. Lentulo, flaminis filio, intelligatur? ne hoc quidem licet. repugnat enim historia. nam qui potest hoc anno, idest eo, quo Gabinius & Piso consules designati sunt, prætor ipse designatus esse, cum hoc anno consulatum cum Gabinio petierit? id quod in Vatiniana interrogatione Cicero significat his uerbis: L. Lentulum, hunc iudicem nostrum, flaminem Martialem; quòd erat eo tempore Gabinij tui competitor. Fuisse igitur crediderim L. Lentulum Crus: qui cum C. Claudio Marcello aliquot post annis consulatum gessit.

EPISTOLA III.

306.

A. Gabinio,
L. Calpurnio Pisone, COS.

CONSVLATVS] siquidem, quæ consul gessi pro salute patriæ, ea me afflixerunt, rogatione à Clodio lata aduersus eos, qui ciues Romanos, indicta causa, necassent. quod sane veteres quoque leges vetabant. verum in eo paruit Cicero senatusconsulto; quod in M. Catonis sententiam factum est. PRAETER vnum me.] vereor enim, ne, qui me perdiderunt, iidem, non plane mea pernicie satiati, eadem, quæ mihi, eripere tibi conentur, dignitatem, patriam, fortunas. FLENS flentem,] non aliqua tristi de causa: ibat enim ad Asiam regendam Quintus: sed hoc in digressu fratrum amantissimorum solet euenire, presertim vbi vident futurum, vt absint alter ab altero & aliquandiu, & magno locorum interuallo seiuncti. PROSEQVENTEM] cum in Asiam imperio proconsulari profectus es. mos enim hic erat, nimirum laudandus ob humanitatem, vt non solum propinquos, verum & amicos, ad prouincias administrandas proficiscentes, prosequerentur extra vrbem. hinc illud ad Ap-

pium,

pium, fam. lib. III. Cum te paludatum prosequerer. DEFENDERET.] tueretur. sic enim factum esset, ne viuo me careres, viuo me aliis indigeres. nunc mea pietas, & amor in te venire in dubium potest: quandoquidem commisi, vt viuo me careres: & quæ sequuntur proxime. PROPE fratrem] tolle, Fratrem: syncerus erit, qui nunc mendosus locus est. itaq; Franciscus Petrarca, poeta sermonis Italici hodierni omnium elegantissimus, Latini veteris haud valde bonus, in quadam epistola legit. habuit enim librum manuscriptum iis, qui nunc reperiuntur, emendatiorem.

306:

IMAGINEM meam] Tuam, magis placeret: sed, Meam, ferri potest. sunt enim, qui patrum fratres ore magis referant, quàm patres ipsos. PROTINVS pergas,] ne ad me venias, sed protinus Romam pergas. TE PRAESIDIO] te ipsum tibi præsidio præsentem esse. nam, si quid temporis in reditu poneres; fieri posset, vt aliquid interim absens calamitatis acciperes. Hoc & ad Atticum scribit lib. III. 42: AVCTORITATIS] si modo quid apud te valet hoc, quòd me sperare vides, erige te, & confirma. spero autem tibi tuam integritatem, & amorem in te ciuitatis, & aliquid etiam misericordiam nostri, præsidii laturam. ISTO] quod ad te attinet. Timebat videlicet, ne quis ei, in vrbem reuerso, diem diceret ob prouinciam auare administratam. ad Atticum lib. III. 47:

307.

REPREHENSIONEM] nam, si restituor, magis eorum extabit iniquitas, qui cum inimico

meo

meo ad me perdendum consenserint. non enim restituerer, nisi mea pateret innocentia. HONESTIVS] cadere enim in patria, fortiter cum inimicis pugnantem, honestum fuit. VTILIVS] forte enim crudelitatem inimicorum mors mea satiasset: qui nunc, mea calamitate non contenti, valde timeo ne tibi immerenti negocium mea causa facessant. TVVM tempus] tuum periculum. Non placet, inquit, viuere; nisi si aut aliquid tuis rationibus, dum in periculo versaris, possum consulere; aut spem, non dico aliquam, aut mediocrem, sed omnino firmam de meo reditu esse intelligis. non enim exigua in spe tantum pono, vt in tam misera turpiq; vita diutius velim commorari. GENERE ipso pecuniæ] placeret sic: Genero ipso, pecunia: vt C. Pisonem generum suum significet: cuius & mores, & ingenium uehementer Cicero probauit. uide de claris oratoribus. DE PERMVTATIONE] te, cum ad urbem perueneris, pecuniam, permutatione sumptam, si ego uellem, mihi curaturum. quorsum hoc ad me retulisti? quasi uero nunc &c. ACCEPTAM] cum iturus essem in exilium. EX AERARIO] quæ tibi Asiæ prætori de publico debebatur. certam enim pecuniam prouinciarum rectoribus resp. numerabat. epist. fam. lib. 11. 33. FRVSTRA] cognosce summam Ciceronis exulis desperationem: qui cum ea pecunia ad se sustentandum usus esset, FRVSTRA, tamen dicat, quasi in res nos necessarias erogatam; quòd in tam afflicta fortuna uitam sibi non necessariam, ac pene molestam duceret. ET M. ANTONIO]

duo

duo Quinti creditores, Antonius, & Cæpio. nec tamen abundat particula ET, ut primo aſpectu ui detur. QVOD cogito] ipſe ſe exponit, cum infert, Huic enim.

307:

MOLESTIAE,] ut aliquis, noſtris malis non contentus, negocium tibi faceſſat. ſic in proxima, quæ ſequitur, dixit, Si te ſatis innocentia tua & miſericordia hominum uindicat à moleſtia. CONFERAS] auxilij cauſa. nec dubium eſt, de M. Craſſo dici, qui a Parthis cæſus eſt; & de M. Calidio, qui fuit orator dulcis potius, quàm uehemens; & prætor anno proximo de reditu Ciceronis legē promulgauit, ut eſt in oratione poſt reditum in ſenatu. ARRIO:] Q. Arrio, de quo 27. & in Varronis libris de re ruſtica. FOVENDVM] ſumma fuit inter Hortenſium & Pomponium Atticum amicitia, ut ait Nepos in uita. uult igitur Hortenſium Cicero ſuæ cauſæ per Pomponium conciliari. et Hortenſium potius nominat, quàm quemuis alium, quòd is præter ceteros noſſe diceretur id, quod à Quinto contra leges commiſſum opinio erat. NE ille uerſus,] uerebatur, puto, ne Quintus frater de ambitu accuſaretur; quòd in petenda ædilitate pecuniam contra leges dediſſet. quo tempore uerſus quidam in eum de lege Aurelia, qui ambitum notaret, conferebatur. Licet autem exiſtimare, lege Aurelia ſancitum de ambitu aliquid fuiſſe. FALSO teſtimonio] Hortenſij in te. CONFIRMETVR] ut id nunc uerum eſſe dicatur, falſisq; teſtibus comprobetur, quod tunc ſignificauerat ille uerſus, te ſcilicet in

honore

honore petendo pecunia usum esse. MESSALLAM] eum, ut opinor, qui cum M. Pupio Pisone consul fuerat. ETIAM SIMVLATOREM] etiam Pompeius, si minus ex animo nobis fauebit, saltem fauere se simulabit. quod ad nostram causam subleuandam aliquid, atque adeo multum erit, cum homines Pompeium nostri studiosum suspicabuntur. AFFERET] iam enim de se, ut de mortuo, loquitur: & ideo infert, Sed, te incolumi, orbi non erunt.

EPISTOLA IIII.

308.

Iisdem consulibus.

MISERICORDIAEQVE] Quid hic habet loci misericordia? an ipsius misericordia factum erat, ut eijceretur? Malo igitur, quod indicat mihi meus ille, quem ego nunc ad singula uerba inspicio, Bessarionis antiquus liber; malo, inquam, pro misericordiæq;, legere miseriæq;: cum ueterem scripturam huiusmodi esse uideam, mīæq;, dictione contracta, unde fluxit error. DECIPI] ut à Pompeio, quem summis beneficijs ornaueram. PRAETER fidem amicorum] uerbum, obfuit, aut simile quid, præ dolore omisit. CAVTVM] cum discedere malui, quàm pugnare. A MOLESTIA] ut tibi ipsi nemo periculum intendat. SEXTIVS] P. Sextius tribunus pl. designatus. PISO,] gener Ciceronis, qui obijt ante

ante reditum illius. RETINVERVNT,] literis. MOTVS] urbanos: quorum expectatione longius discedere nolui. EXITVM illorum] exitum illorum motuum. INIMICO,] P. Clodio tribuno pl. OBTRECTATORVM,] Pompeij, Cæsaris, & Crassi; qui meæ dignitati obtrectantes, inimicum meum fouerunt. DENOCIVS] sic antea. nos, de nouis, reposuimus. ut nouos pro designatis ponat, sicuti libro ad Atticum III. 50: Noui tribuni pl. si essent timidiores. et ibidem dixerat iam, Veterum tribunorum pl. rogatio. Alij, Domitius autem tribunus pl. quorum est manifestus error; quòd, ut iam ostendimus, inter illius anni tribunos Domitius non fuit. GRATIDIVS,] uideo sic esse & in libris manuscriptis. magis tamen placeret, Fabricius. nominantur enim octo tribuni pl. in oratione post reditum in senatu, T. Annius Milo, P. Sextius, C. Cestilius, M. Cispius, (sic enim in postrema nostrorum librorum editione reposuimus; cum legeretur, Mosopius) T. Fadius, M. Curtius, C. Messinius, Q. Fabricius: qui octo tribuni pl. de reditu Ciceronis promulgarunt. duo reliqui, quos in ea oratione non nominat, propterea quòd promulgare simul cum collegis noluerant, fuere, vt apud Asconium legimus, Sex. Atilius Seranus, Numerius Quintius. quos à me ideo nominatos omnes uolui, quo certius probarem, in hac epistola &, Fabricius, potius legendum esse, quàm, Gratidius; cui sententiæ subscribere uidetur etiam oratio pro Sextio; & iis assentiendum non esse, qui, Domitius, malunt, quàm, De nouis, legere. INTERCESSOR]

CESSOR] ex ipsis tribunis pl. aliquis. MENTEM exturbarent meam] omne mihi consilium eriperent. CONSVLVM] designatorum, Lentuli, & Metelli. totam enim posuerat spem in proximi anni magistratibus. TIMOR] quòd timeo, ne prætores designati, ubi magistratum inierint, nobis non amici sint. PVBLICANORVM arma] forte id est, quod dixit, Propter nescio quos motus. ex armis autem grauior existit inter ciues dissensio: & ad restituendum Ciceronem summa omnium consensio requirebatur. uerum, quid si aliter distinguatur, sic inquam? Alienatio consulum, etiam prætorum, timor publicanorum, arma. mihi quidem placeret magis. MEORVM] uxoris, filiæ, generi. nam filius annum ætatis uix septimum agebat.

308:

PHAETONTI] liberto. COMMVNEM casum] meam calamitatem, quæ tibi communis est: quæ non vt omnis auferatur, postulo: sed, si aliqua ex parte releuabitur, magnum quiddam facies. QVI ERIT consul] iam enim designatus erat: quod inde patet, quia in hac ipsa epistola mentio fit de tribunis pl. designatis. QVID SIT] rei aut spei ad salutem nostram. VIDEBIS omnino.] potest & sic interpungi: Videbis. omnino, si tuam &c. NE CESSARIS.] ne sis languidior, sed strenue resistas. NON ENIM gladiis] se ipsum nominat, cum de fratre intelligat; quòd eandem utriusque fortunam ducat. non, inquit, me, hoc est, te, gladijs, sed litibus petent.

PAVLI MANVTII commentarius in librum II. Ciceronis epistolarum ad Quintum fratrem.

EPISTOLA PRIMA.

309.

SCRIPSIT hanc P. Cornelio Lentulo Spinthere, Q. Cæcilio Metello Nepote cos. mense Decembri, id est in extremo anno; cum mense Sextili, iisdem consulibus, restitutus esset. Quintus frater erat in Sardinia, legatus, ut opinor, à Pompeio missus, rei frumentariæ causa. nam quindecim sibi eius muneris gratia Pompeius legauit, epist. 1. lib. IIII. ad Atticum, & apud historicos. SVB DIES festos.] à XVII. cal. Ianuarii ad usque fere extremum mensem dies erant festi, Saturnalia, Opalia, Angeronalia, Larentinalia, Iuuenalia. DVO CONSVLES designati,] Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, L. Martius Philippus: quos immiscet consularibus. P. SERVILIVS,] Isauricus, pater eius, qui consul nouem post annis fuit cum C. Cæsare. M. LVCVLLVS,] frater, non germanus, sed consobrinus, vt ait Eutropius, L. Licinii Luculli, qui

Mithridatem

Mithridatem Tigranemq; deuicit. et quãquam Liciniæ gentis cognomen sit Lucullus, hic tamen nõ Licinius, sed Terentius est. cur ita censeam, argumentis, ut opinor, facile probabo. Primum actione tertia in Verrem consules simul M. Terentium & C. Cassium uideo nominari. collegam autem C. Cassii fuisse in consulatu M. Lucullum, plane constat ex oratione pro Cluentio. Neque uero quisquam illud obiiciat; alterutrum esse necesse, ut uel ex Licinia gente sit, cum Lucullus, quod eius gentis cognomen fuit, dicatur; uel, si ex Terentia est, Varro potius, ut Terentiæ gentis cognomine utatur, quàm Lucullus uocetur. hærebit omnino, hac dubitatione impeditus, qui morem antiquum ignorat. mihi quidem facile uiam aperit antiquitatis obseruatio. legi enim sæpe, ac notaui, eos, qui iure adoptionis in aliam familiam transissent, duobus cognominibus, uno prioris familiæ, altero posterioris usos esse, ita, ut nouum cognomen ueteri anteponeretur. hoc ita esse, cum alia exempla, quæ breuitatis causa omitto, tum illud satis indicat in eo senatus consulto, quod insertum epistolæ M. Cœlius ad Ciceronem misit. sic enim est in eo. Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, cognomine Scipionis post Metelli ac Pii cognomen collocato: quia Scipionem Q. Metellus Pius, Numidici filius, adoptauerat. itidem hic noster & Varro, & Lucullus dicebatur, sed frequentius tamen Lucullus ob eã causam, quia ueteri, quàm nouo, cognomine notior erat. adducor autem in hanc opinionem èo libentius, quòd lapides illi Capitolini, proximis annis Romæ reperti, Lucullum hunc consulem, dictionibus ue-

tuſtate conſumptis, ita ponunt: M.——V S. M. F. ——R. LVCVLLVS. neque enim dubito, quin litera illa, R, quæ ab illis duabus M. F. longiſſime diſtat, alterum cognomen ſit, quod à Terentio, patre adoptiuo, Lucullus accepit, hoc inquam, VARR. quod, Varro, ſignificat, ſicuti LVCVLL. pro Lucullus, ibi ſcriptum uidemus, & in iiſdem lapidibus, MARCELL. MESSALL. DOLABELL. NASIC. pro, Marcellus, Meſſalla, Dolabella, Naſica, ita diuiſa ſyllaba poſtrema, ut interdũ duæ literæ, interdũ una tantũ omittatur: ut, cũ ſcribebant, MAI. pro MAII. Quod autẽ, ubi nomen eſſe oportuit, lapis habet VS: ſupplementum eſſe uerum dico, TERENTI. ut, quod imperfectum nunc eſt, integrum hoc ſit: M. TERENTIVS M. F. VARR. LVCVLLVS. niſi ſi quis prænomen etiam aui putet adiungendum: qnod ſane deſiderari ſuſpicor in lapide uideo enim inter F. & R. ſpatium eſſe paulo latius, quàm ut tribus tantum illis literis, VAR. quas ego addo, totum impleatur. præterea, ubi lapis corruptus non eſt, auorum prænomina conſulibus adiuncta licet animaduertere. prænomen autem illud, quod eſſet addendum, aſſequi diuinatione non poſſumus: cum is Varro, cuius filius Lucullum adoptauit, conſulatum non geſſerit, ac non modo in lapidibus illis, ſed nec in hiſtoriarum monumentis, quod ſciam, uſquam nominetur. Eſt igitur hic, M. Terentius M. F. Licinianus, Varro, Lucullus; a quo, & ab eius collega C. Caſſio, lex illa Caſsia frumentaria lata eſt, de qua Cicero bis meminit in Verrem. LEPIDVS,] non M. Lepidus, qui poſtea triumuir perdendæ reipu-

blicæ

blicæ fuit, qui nominari non potuit inter consulares; cum non nisi multis post annis consul fuerit; sed, M' Lepidus, qui consulatum gesserat cum L. Volcatio Tullo. itaque eos Cicero deinceps memorat. GLABRIO] M' Acilius Glabrio; qui anno ante Lepidum & Volcatium consul cum fuisset, post eos tamen hic nominatur. quod mirari, puerile est. prætor fuit in causa Verris. PRAETORES] cum ex prætoribus neminem nominet, apparet omnes affuisse. omnes autem hoc tempore octo omnino fuerunt. argumenta, quibus adducor, ut ita esse credam, hæc sunt. Prætores, gesto magistratu, exibant in prouincias. hoc in dubium uocari non potest. plena exemplorum omnia. uidetur igitur esse rationi consentaneũ, ut earum prouinciarũ numerus cum prætorum numero congruerit. has porro in senatusconsulto, quod M. Cælius ad Ciceronem misit, octo uideo nominari. Itemq;, inquit, senatui placere, in Ciliciam prouinciam, inq; octo reliquas prouincias, quas prætorii pro prætore obtinerent: & quæ sequuntur. Et in oratione pro Milone, Erat, inquit, id temporis consul P. Lentulus, septem prætores, octo tribuni plebis, defensores mei. Septem nominat, uno Appio de omnibus excepto: quod aperte indicat in oratione in Pisonem, his uerbis: De me cum omnes magistratus promulgassent, præter unum prætorem, à quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterq; duos de lapide emptos tribunos pl. legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegæ Q. Metelli sententia. Et pro Sextio sic: Collegas Milo adiutores habebat. consulis alterius summum

ſtudium, alterius animus pene placatus. de prætoribus unus alienus. Quòd ſi quis putet, unum quidem Appium ex uniuerſo prætorum collegio à collegis in Cicerone reuocando diſſenſiſſe, collegas tamen ipſos non plane ſeptem fuiſſe, locumq́; , iam à nobis ex oratione pro Milone recitatum, fortaſſe mendo non uacare; quod in notis numerorum facile ſolet euenire: huic, opinor, hanc ſuſpicionem eripiam, ipſius Ciceronis teſtimonio. nam in oratione poſt reditum in ſenatu, ubi commemorat eos magiſtratus, quorum ope redierat ab exilio, nomina ponit octo tribunorum pl. & ſeptem prætorum, eorum ſcilicet omnium, quos in ea pro Milone ſignificauerat. Scriptum eſt etiam apud Dionem lib. XLII, de prætoribus à C. Cæſare, poſt Cn. Pompeium in Pharſalia deuictum, decem creatis, ut gratiam bene de ſe meritis referret. ἵνα γὰρ, inquit, πλείους αὐτῶν ἀμείψηται, στρατηγούς τε δέκα ἐς τὸ ἐπιὸν ἔτος ἀπέδειξε, καὶ ἱερέας ὑπὲρ τὸ νενομισμένον. quòd ſi, plures ut remunerari poſſet, decem prætores, & plures, quàm antea fuerant, ſacerdotes creauit: nimirum conſtat, prætores non antea decem fuiſſe. Nam quod in Pomponio de origine iuris legitur; Cornelius Sylla quæſtiones publicas conſtituit, ueluti de falſo, de paricidio, de ſicariis, de iniuriis; & prætores quatuor adiecit: deinde C. Iulius Cæſar duos prætores, & duos ædiles, qui frumento præeſſent, à Cerere Cereales conſtituit: id me minime conturbat. non enim dixit, adiecit quatuor prætores ad numerum ueterum prætorum; ſed, adiecit quatuor de iis, qui prætores erant, ad publicas quæſtiones; vt quatuor ab ipſo quæſtionibus in-

stitutis quatuor item prætores præessent. quos autẽ duos ait prætores à C. Cæsare adiunctos, eos, opinor, intelligit, de quibus meminit Dio, qui denarium numerum absoluerunt. Patet igitur de prætoribus octo usque ad tertium C. Cæsaris consulatũ. quid enim dubias coniecturas colligere opus est, in ea re, quæ satis manifeste probatur & ex eo senatusconsulto, cuius uerba recitauimus, & ex quatuor Ciceronis orationibus, & ex Dionis historia? sed arguit nescio quis, ut decem prætores ostendat, hoc modo. Prætores publicis quæstionibus præerant: publicæ quæstiones erant septem, inter sicarios, de repetundis, peculatus, de ambitu, de maiestate, de ui, de falso; quæ crimen ueneficii, & alia quædam complectebatur. ergo, cum septem essent quæstiones, & quæstioni inter sicarios duo prætores præessent, reliquis autem singuli prætores: fuisse prætores octo, qui quæstionibus præessent, & duos præterea, quorum alter inter ciues, alter inter peregrinos ius diceret, necessarium uidetur. Dixi iam, non esse agendum coniecturis, aut argumentis, vbi ueterum testimonia perspicua sunt. nec uero illa, quæ iam attuli, obscura uideri possunt. Quòd vero ad numerum quæstionum attinet, diuersa ratio est. nam si numerum prætorum ad numerum quæstionum accommodabimus; non modo plures quàm octo, sed plures etiam quàm decem creari prætores necesse erit. est enim quæstio de falso, est de parricidio, inter sicarios, de iniuriis, de ueneficio, de ui, de ambitu, de maiestate, de repetundis, de peculatu, de incestu, aliæ. Ego autem ad argumentum illud, ne quis eo in aliquam dubitationem uocetur,

ita respondeo: primum, præesse potuisse unum prætorem quæstionibus pluribus, sicuti non unus prætor, sed duo quæstioni inter sicarios quandoque præfuerunt. quod indicat locus in oratione pro Cluentio. possunt, exempli gratia, sex prætores ita distineri crebritate iudiciorum, ut nouis exorientibus quæstionibus uacare non liceat. potest eo tempore septimus prætor (reliquus erat unus urbanus, qui non quærebat, sed ius dicebat) in ea quæstione minime occupatus esse, quæ sorte illi contigerat. hic, non dubito, quin ad eas quæstiones exercendas decreto senatus traduceretur, quibus uacare sex reliquos prætores non potuisse iam dixi. non enim committendum, ut impunita crimina differantur, nec sit locus quò nocentes rei adducantur. Age uero, concedatur quæstiones ab uno prætore plures exerceri non licuisse: sequitur ne necessatio, ut ideo plures, quàm octo, prætores, quia quæstiones plures, quàm octo, fuerint? non sane, mihi quidem ut uidetur: nisi si mihi illud ante rationibus probetur, quæstiones non potuisse ab alijs, quàm à prætoribus, exerceri. quod si quis aggrediatur probare, fortasse hærebit. At nostra ratio quo modo procedit? optime uidelicet: nititur enim testimonio ueterum: à quo ego, quantum in me est, do operam ne discedam. quid igitur ueteres testantur? præfuisse & publicis quæstionibus & capitalibus qui prætores non essent: qui iudices quæstionis dicebantur. nam quæstionem de ueneficio, quam exercuit prætor Q. Voconius Naso, apud quem Cicero Cluentij causam egit, exercuerat ante C. Iunius, non ut prætor, sed ut iudex quæstionis, qui & quæsitor

sitor uocabatur. patet ex oratione pro Cluentio: patet etiam ex Asconij commentarijs. iudicum autem quæstionis duo fuisse genera, alios prætores, ut Q. Voconium Nasonem in causa Cluentij, alios non prætores, ut C. Iunium in causa Oppianici, multis uerbis demonstratum est in libro de legibus. Atque hac ratione tueor locum illum in oratione pro Cluentio, in quo sex prætores cum nominasset Cicero, Q. Voconium Nasonem, M. Pletorium, C. Flaminium, C. Orchinium, se ipsum, C. Aquillium, subiunxit, Quid reliquæ quæstiones? quibus ex uerbis reliquos prætores intelligi, falso coniecit is, quem supra significatione tantum, ne cui uideamur uoluisse detrahere, appellauimus. uel enim, ut dixi, de ijsdem prætoribus ibi nominatis, qui reliquas illas quæstiones exercere possent, licet intelligere; uel, quod iam probaui, de illis quæstionum iudicibus, qui cum prætores non essent, quæstionibus tamen non modo publicis, uerum etiam capitalibus (hoc enim publicæ capitales omnes erant) interdum præerant. Reliqui duo prætores, Ciceronis collegæ, P. Cassius, & C. Antonius fuere. Cassius de maiestate quæsiuit: Antonium, cum reliqui septem, quos nominauimus, omnes quæsierint, prætorem urbanum fuisse, iusq; dixisse, necesse prorsus est. Hic teneris, inquit. octo prætores nominasti, & peregrinum omisisti: quem adiungi necesse est: &, si adiungitur, plures erunt, quàm octo. Explico me Pediani ope: cuius elegantem, plenumq; antiquitatis, ac uere aureum libellum non me pœnitebit unquã legendo contriuisse. is igitur in commentario orationis aduersus

Antonium,

Antonium, & Catilinam, prætorem eum, qui de repetundis quæreret, eundem ius inter peregrinos dixiſſe demonſtrat. quod nec à ratione uidetur diſcrepare. non enim ciuium, ſed ſociorum, hoc eſt peregrinorum, cauſa iudicia repetundarum ſunt inſtituta. iure igitur idem prætor & ius dicebat inter peregrinos, &, iis petentibus, de repetundis quærebat. quod cum ita ſit: ius inter peregrinos prætorem Ciceronem dixiſſe, qui de repetundis quæſiuit, pro certo putandũ eſt. uerum Pediani uerba, ut eius teſtimonio res pateat, ſubſcribamus. Antonius, inquit, multos in Achaia ſpoliauerat, nactus de exercitu Syllano equitum turmas. deinde Græci, quos ſpoliauerat, eduxerunt Antonium in ius ad M. Lucullum prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat. egit pro Græcis etiam tum adoleſcentulus C. Cæſar, de quo paulo ante mentionem fecimus. et cum Lucullus id, quod Græci poſtulabant, decreuiſſet; appellauit tribunos Antonius, iurauitq; ſe ideo appellare, quòd æquo iure uti non poſſet. quem locum & Plutarchus attigit in uita Cæſaris, ſed ita mendoſe, ut mirer eum in rebus Romanis tam turpiter eſſe lapſum. primum P. Antonium nominat, qui C. fuit: deinde Macedoniæ prætorem appellat M. Lucullum, qui prætor Romæ fuit: tertio, de corruptis iudiciis accuſatum ait Antonium, qui accuſatus eſt de repetundis: poſtremo, tradit eum ideo tribunos pl. appellaſſe, quòd ſibi non licere cum Græcis diceret æquo iure in Græcia contendere: cum appellare in prouincia ad tribunos pl. qui Romæ erant, nemo ſoleret. queſtum potius ad ſenatum ſocii ueniebant, nec de cor-
ruptis

ruptis iudicijs, sed de pecunijs ereptis, aut de nece iniusta, aut huiusmodi flagitijs: de quibus aut ad prætorem aut etiam ad populum quandoque agebat accusator. quare Plutarchum hoc in loco non puto posse ab inscientiæ culpa uindicari. Hæc præter consuetudinem meam, hoc est eam, quam puto esse tenendam in conficiendis commentarijs, paulo fusius tractaui, non ambitione adductus, sed studio ueritatis; ne confirmaretur opinio illa de decem prætoribus ante bellũ ciuile Cæsaris & Põpeij. AD DVCENTOS] hic tamen frequens senatus dici uere non potest. nam in epistola quadam ad Atticum CCCCXV, & in oratione post reditum in senatu CCCCX senatores nominantur. non igitur, frequentes, ex uniuersi senatus numero, sed, frequentes, ut mense Decembri. COMMORAT expectationem] quia senatum coegerat, ut ageret causam agri Campani. licebat enim senatum habere etiam tribunis pl. quòd in libro de magistratibus patebit. hic autem senatum à Lupo esse habitum, non modo ex duabus illis dictionibus, Commorat expectationem, coniicio, sed inde etiam, quód in hac epistola nullam prorsus neque Lentuli consulis, neque collegæ eius Metelli fieri mentionem uideo. LVPVS] P. Rutilius Lupus. hic sine dubio tribunus pl. erat; cum rogandi sententias potestatem haberet, ut paulo post liquet. sententiæ porro non nisi à magistratu rogabantur. sed quid opus est argumentari? in epistola ad Lentulum, quæ scripta est Marcellino & Philippo cos. epist. fam. 4. Lupus, inquit, tribunus pl. quòd ipse de Pompeio retulisset. Quid autem, si quis ita obiiciat?

ciat? fuisse Lupum tribunum pl. Marcellino & Philippo cos. quo Ciliciam anno Lentulus Spinther administrauit: quod utrunque cognoscitur ex epist. fam. lib. I. non posse igitur, quo anno scripta est hæc epistola, hoc est, Lentulo Spinthere, & Metello Nepote cos. tribunum pl. esse. Inepta dubitatio non est, quæq; rerum Romanarum imperitos facile perturbet. ea tamen diluitur, si sic obijcienti respondeas. Tribunus pl. sane fuit Lupus Marcellino & Philippo cos. idem tamen Lentulo quoque & Metello cos. utrunque enim licuit. nam, cum consules per totum Decembrem mensem magistratum gererent; tribuni autem plebis ad usque tantum IIII. id. Dec. sequebatur, ut per eius mensis dies reliquos consulibus ijs, qui ab exitu magistratus minimum aberant, noui tribuni pl. essent, ijdemq;, cum primo Ianuarij die noui cōsules magistratum inissent, per totum insequentem annum, ad IIII. id. Dec. quod à Dionisio Liuioq; didicimus. erat igitur tribunus pl. Lupus Lentulo & Nepote cos. in extremo anno, hoc est, post IIII. id. Decemb. annoq; insequenti, Marcellino & Philippo cos. ad eundem usque diem magistratum peregit. Collegas eius inuenio septem, L. Porcium Catonem, C. Caninium, L. Racilium, Cn. Plancium, A. Plautium, Sex. Antistium Veterem, * Cassium. ipsi prænomen fuit Publio, nomen Rutilio. epist. fam. lib. I. pro Plancio, ad fratrem, Dio. prætor fuit belli ciuilis anno I. Lentulo & Marcello cos. quod Cæsar in comm. de bel. ci. lib. I. docet, & Cicero ipse lib. VIII. ad Atticum, 129: & IX.

& IX. 134: AGRI Campani] ut ager Campanus ueniret. publicus enim erat. 315. MATERIAM REI] quæ ipsa sibi audientiam facit. NOSTRIS ACTIONIBVS] laudauit omnia, quæ acta sunt à me in consulatu, ne ager Campanus P. Seruilij Rulli tribuni pl. lege ueniret. IN C. Cæsarem] qui consul de agro Campano plebi diuidendo legem tulerat. Suetonius, Appianus, Dio, ad Atticum non semel libro II. Necesse igitur erat, ut Lupus eam diuisionem, lege Iulia factam, sua lege tolleret, eodemq; de agro uendendo simul ageret. quò spectat illud infra 315. Acriorem causam inopia pecuniæ faciebat. GELLIVM] L. Gellium crederem, qui cum Cn. Cornelio Lentulo consul fuit; sed eum inter consulares nominasset. aut igitur alius Gellius est: aut, si consularis est, non affuit in senatu, sicuti nec Cæsar aderat, nec Pompeius; quorum in alterum aculei, cum altero expostulationes fuerunt. EXPOSTVLATIONES] cum quereretur, agrum Campanum à Cæsare diuisum esse, consentiente Pompeio. ad Atticum lib. II. 31. Plutarchus, alij. ABSENTE Pompeio] aberat rei frumentariæ causa. ad Atticum, lib. IIII. 53: ad hunc, 315. SENTENTIAS se rogaturum] & hic apparet, tribunum pl. fuisse Lupum. præter enim magistratus, rogandi sententias potestatem, ut iam dixi, nemo habebat. NE QVOD onus] nolle se à senatoribus sententias dici; ne, cum aduersus uoluntatem alicuius loquerentur, in simultates, & inimicitias inciderent. CONVICIIS] meminerat enim, quæ in senatu superioribus temporibus, cum ageretur de agro Campano,

Campano, altercationes, & conuicia fuissent. inde, quid quisque sentiret, poterat intelligere. nam cum antea conuicia in eos, qui de agro Campano diuidendo agebant, essent à senatoribus plerisque coniecta; tunc autem, ipso uenditionem suadente, mirum silentium esset: ex eo silentio, probari, quod ipse uellet, ita cognoscebat, ut antea, quod de agro Campano ferebatur, improbari, de conuicijs intellexerat. MILO cœpit dimittere] senatum. sed in uoce, Milo, insignem esse mendam existimo. fuit omnino tribunus pl. T. Annius Milo ijs consulibus, quibus hæc epistola scripta est: sed exierat iam è magistratu, cuius, ut diximus, extremus erat dies V. id. Dec. suumq; magistratum noui tribuni plebis, quorum vnus erat Lupus, inierant. quare potestatem dimittendi senatus, cum tribunus pl. non esset, habere Milo non potuit. puto igitur, hæc tria uerba de Lupo esse dicta; vt, qui senatum uocauerat, idem cœperit dimittere. neque uero, quod ad correctionem attinet, quò me coniectura ducat, non habeo: sed ego non is sum, qui, cum aliquid sine antiquorum librorum ope, aut sine manifesto historiæ consensu corrigo, ipse mihi magnopere placeam. dicam tamen, quod sentio. pro, Milo cœpit dimittere, reponi posset, una tantum addita litera, In illo cœpit dimittere: hoc est, in postremis illis uerbis, Se intelligere, quid senatus sentiret. MARCELLINVS] consul designatus; qui paucis post diebus, hoc est, cal. Ianuarii, consulatum iniuit. propterea primus à Racilio tribuno pl. sententiam rogatus est: quod proxime sequitur. sententiam

enim

enim primi rogabantur consules designati: qua de re plenius in libro de senatu. CVM Pompeius absit,] qui cum bello Mithridatico se diuisurũ suis militibus agrum Campanum ostendisset; ipso absente, agri Campani causam agi, non satis æquum uidebatur. SE SENATVM negauit tenere.] dixit, licere senatoribus abire; cum illis uerbis uteretur, quæ magistratuum erant peculiaria in dimittendo senatu: Patres conscripti, nemo uos tenet. Liuius. RACILIVS] L. Racilius, tribunus pl. de quo epist. fam. lib. 1. hic senatum, Lupo dimittente, retinuit, pro potestate tribunicia.

309:

SVRREXIT] ex hoc loco, stantes magistratus in senatu uerba fecisse, constat: quod de senatoribus tradidit Pedianus. et, Surrexit, nimirum cum in senatu sederet. quo fœdior patefit error Dionis, ac Valerii Maximi, quorum uterque non licuisse tradit ingredi senatum tribunis pl. DE IVDICIIS] ut iudicia fierent in eos, quibus dicta dies erat. et unum maxime Clodium animo spectabat. IS CVM grauiter de Clodianis incendiis] paucis ante diebus idem senserat: quod ad Atticum Cicero scripsit his uerbis: Proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat; vt totam nostram causam, areæ, incendiorum, periculi mei, iudicio complecteretur, eaq; omnia comitiis anteferret, proscripsit se per omnes dies comitiales de cœlo seruaturum. VT IPSE iudices per prætorem vrbanum sortiretur:] Clodius de ui, accusante Milone, reus erat; quod in

in epistola ad Lentulum, 13. illa uerba significant: Impunitatem est eorum sententiis assecutus, qui, cum tribunus pl. pœnas à seditioso ciue per bonos uiros iudicio persequi uellet, exemplum præclarissimum in posterum uindicandæ seditionis de rep. sustulerunt. Et in oratione pro Sextio. In eum igitur Marcellinus ipse sortiri iudices, prætoris urbani opera, uolebat. quanquam rectius, meo quidem iudicio, legeretur: Vt ipse iudices prætor urbanus sortiretur. forte enim, cum in libro uetere aliquo scriptum esset, Præt. urb. hoc est, prætor vrbanus; addita ab imperito homine, mendosum locum suspicante, particula, per. quòd si legatur, ut dixi; intelligendum erit, hoc anno non urbanum prætorem, sed alium è collegio de ui quæsiuisse, iudicesq; sortitum esse: porro Marcellinum munus illud sortitionis ad prætorem urbanum uoluisse trāsferri; fortasse quòd eius prætoris, qui de ui quæreret, diligentiæ, aut fidei non ita confideret. atque hæc, quæ tantum à coniectura manant, nec ullius loci testimonio confirmantur, examinari paulo accuratius uolumus ab eruditis. SORTIRETVR:] ex uniuerso numero; qui ex tribus ordinibus, senatorio, equestri, plebeio, constabat. quod multis docemur exemplis. COMITIA] ædilicia, quibus petebat Clodius; & ob eam causam ante iudicia haberi comitia uolebat, ut ædilis factus, Milonis accusationē facilius eluderet. quod ita contigit. hinc illud ad Atticum lib. IIII. 56: Ille postea, si sua comitia non fierent, urbi minari. HABERENTVR:] paucis ante diebus fieri iudicia Marcellinus ante comitia uoluerat: itaque dixit

Cicero,

Cicero, in ea, quam nominaui, ad Atticum epistola, Eaq; omnia comitiis anteferret. nunc sententiam ex parte mutat. concedit enim, ut comitia habeantur ante iudicia, sed sortitione iudicum prius facta; cum eo, ut, habitis comitiis, iudicia statim fiant: qui iudicia impedierit, is contra remp. fecisse iudicetur. ita nec impedit comitia; & , causam iudiciorum eripi cupientibus bonis, non patitur. C. CATO] tribunus pl. 311:313: & epist. fam. lib. I. CASSIVS] & hic tribunus pl. ACCLAMATIONE] aduersus Cassium; quia comitia fieri ante iudicia uellet. PHILIPPVS] L. Marcius Philippus, Octauij, cui Augusto postea cognomen fuit, uitricus. hic cum designatus consul esset cum Lentulo Marcellino, sententiam post eum proximus rogatus est. nam qui priore loco designatus consul erat, is priore item loco sententiam rogabatur; ut in libro diximus de senatu. DE PRIVATIS] ergo post omnes magistratus. DE TOTO furore] non de eo solum, quòd expulisset fabros de area nostra; quòd Catuli porticum, quæ ex senatusconsulto, consulum locatione, reficiebatur, disturbasset; quòd Quinti fratris domum inflammasset; quòd insecutus esset me lapidibus, fustibus, gladijs; quòd Milonis domum, meamq; incendere conatus esset; quorum criminum nomine reus erat; sed plane de omnibus delictis, quæ, immani quodam furore incitatus, aut in me, aut in alios, aut in ipsam remp. commiserat. SECVNDIS] assensum indicantibus. ductum à uentis: quibus cum utimur secundis, fertur, quò uolumus, recto

K cursu

cursu nauis. SEVERVS Antistius] cum in epistola M. Bruti Veterem Antistium uocari uideam, suspicor hic de menda. et forte legendum sic; Sex. Vetus Antistius: aut, Vetus Autistius: quòd dictio, uetus, in uerus, duarum literarum, t & r, similitudine, conuersa facile sit; & uerus, deinde abierit in seuerus; ut sunt homines ad ea mutanda procliues, quæ statim ut intelligerent, uel rei difficultate, uel ingenii uitio non successit. nam quod, Vetus Antistius, si legatur, nomini cognomen anteponetur; eo minime perturbor, qui huius generis exempla sæpe notauerim. dixit enim infra 312: Macer Licinius: ad Atticum 133. Balbi Cornelii: epist. fam. 22. Gallus Caninius.

IVDICIORVM causam suscepit,] cum hæc uerba, ut Antistium tribunum pl. existimem fuisse, me adducunt; tum illa, quæ sunt in clausula epistolæ: De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus. uidetur etiam Antistius amicus nobis fore. nam Plancius totus noster est. IN EAM sententiam] quam? an Antistii, qui, se antiquissimam esse habiturum iudiciorum causam, proxime dixerat? non puto. nam, cum tribunus pl. esset, certe ante Ciceronem, inter ceteros magistratus, rogatus erat sententiam. laudauit enim potius Ciceronem Antistius, quòd, ut optimatem decet, ita locutus erat, quàm sententiam dixit. expono igitur, EAM, Marcellini, cui Philippus assenserat, & Cicero deinde multis uerbis. Quod autem inquit, IBATVR, non puto, pedibus, subaudiri. nondum enim sententiam rogati omnes erant: quod ubi factum non esset, eundi pedibus in sententiam initium non fiebat.

fiebat. Ibatur, igitur, omnium pene consensu. DIEM dicendo eximere] licebat enim senatori, & qua de re uellet, & quàm diu uellet, dicere. qua potestate abutebantur multi; cum oratione longa diem consumerent, ne quid in senatu contra uoluntatem eorum decerneretur. Gellius. A' RACILIO] qui cum de iudiciis retulit, libera cumprimis, ac minime uerecunda oratione, asperso multarum facetiarum sale, (id enim est urbane) Clodium uexauerat. liber Magnuli habet, Inurbane: & puto sumptum à libro manuscripto: quia, Inurbane, rubris literis factum est: qua ille, ut iam diximus, ueteris libri nota utebatur. nec male congruet, inurbane, cum dictione, contumaciter: ut Clodius ideo fureret, quòd esset contumaciter, & inurbane uexatus. AGRAECOSTASI] locus fuit ante curiam: de quo Varro. GRADIBVS] quibus ad curiam ascendebatur. OPINOR, in Q. Sextilium] opinor, dicit, quia Clodii operæ in eos, qui senatus ad fores adstabant, incitatæ sunt: quos autem de iis, plane scire non poterat, cum ipse esset in senatu. et Sextilium nominat; quòd is eius multitudinis, quæ Milonem extra senatum, mox exiturum, operiebatur, quasi dux esse uideretur. habebat enim, ut Clodius, sic & Milo suam factionem. Ideo autem, In Sextilium & amicos Milonis incitatæ, quia Clodium Milo de ui accusabat. VT ARBITROR, in mensem Ianuarium] quia reliqui erant Decembris mensis dies, quibus haberi senatum liceret, paucissimi, nempe quatuor, ut opinio mea fert. nam, cum ab idibus Decembris, quo die senatum à Lupo esse habitũ existimamus,

(cur ita existimemus, supra ostendimus) ad cal. Ianuarii dies XVIII. numerentur; ex iis porro festi sint V. comitiales IX. fasti IIII: sequitur, ut per quatuor tantum dies, hoc est fastos, haberi senatus posset. nam, festis diebus non potuisse, notius est, quàm ut probari debeat: comitialibus item, facile intelliget, qui senatusconsultum, quod est in epistola Cælii ad Ciceronem, attente legerit. sic enim in eo scriptum est, D. E. R. I. C. uti C. Paullus, C. Marcellus cos. cum magistratum iniissent ad ex cal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouinciis ad senatum referrent, ne ue quid prius ex cal. Mart. ad senatum referrent, ne ue quid coniunctim de ea re referretur à cos. utiq; eius rei causa per dies comitiales senatum haberent, S. Q. C. facerent. Nominatim de comitialibus diebus non dixisset, ut per eos senatum haberent, si haberi alioqui licuisset. et ut iis, qui acuti nimium uideri uolunt, dum ab aliis excogitata delicato quodam fastidio reiiciunt, omnis calumniandi præcludatur occasio; uerba Ciceronis, quæ id, quod agimus, aperte probant, ex epistola sequenti recitabimus. Consecuti sunt, inquit, dies comitiales, per quos senatus haberi non poterat.

PLANCIVS] mendose (sic enim puto) legebatur in omnibus libris, Plautius. nos, Plancius, reposuimus: primum, quòd hunc esse Cn. Plancium credidimus; quem tribunum pl. eodem anno cum L. Racilio fuisse, oratio pro ipso, quæ extat, à Cicerone habita demonstrat: deinde, quod apud me ponderis est maximi, quia Bessarionis in libro, Plancius, non Plautius, plane uideo scriptum esse,

placet tamen hoc anno & Plautium tribunum pl. fuisse: quod à Dione lib. xxxix. traditum est. sed hic de Cn. Plancio malim, quàm de A. Plautio, quem nominat Dio, intelligere. sequor enim antiquum librum: sequor historiam: sequor etiam illud, quòd, cum dicat Cicero, Noster totus est, magis id conuenit in Plancium, Ciceronis amicissimum, quàm in Plautium, cui nullam cum Cicerone intercessisse insignem necessitudinem legimus. et forte is est Hypsæus ille, de quo in epistola I. ad Lentulum his uerbis: Libonis & Hypsæi non obscura concursato, & contentio in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere uideatur. Hypsæus enim Plautiæ gentis cognomen. DE MENSE Decembri,] usitata ueteribus locutio, pro, mense. qualia sunt, de nocte, de die, & similia. Cicero pro Murena: Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas. et in epistola ad Atticum, libro VIII. Obsignata iam epistola, quam de nocte daturus eram. Horatius:

Offensus damnis media de nocte caballum
Arripit. Catullus:
Vos conuiuia sumptuosiora de die facitis.

Scripserat Quintus, ut ex his Marci uerbis coniicio, sibi constitutum esse, Romam hoc mense transmittere. quod tamen nec omnino quatuor post mensibus ab eo factum, sequentes epistolæ declarant.

EX EPISTOLA II.
310.

Cn. Lentulo Marcellino L. Martio Philippo, COS.

E XCVSO] de literarum infrequentia. TE PVTO sæpe habere] post hæc uerba sequebatur, Etsi non semper. quod cum mihi nunquam satis probatum fuisset, (absurdum enim, minimeq; necessarium uidebatur) tollere tamen, nisi meam opinionem manuscriptus liber confirmaret, nunquam ausus sum. nunc in meo illo, mihi magnopere probato, Bessarionis antiquo exemplari uideo, quod coniecturæ meæ respondeat, scriptum esse, sic inquam: Te puto sæpe habere, qui, num quid Romam uelis, quærant. LENTVLI, & Sexti] ut à Lentulo & Sexto debitam tibi pecuniam exigamus; exactam Pomponio Attico, cui debes, persoluamus. CINCIO] L. Cincio, qui Attici negocia Romæ procurabat. ad Atticum libro 1.4: AD RECORDATIONEM præteritæ memoriæ] ad excitandam eius rei recordationem, quam ex animo nostro deleuit obliuio. GRACCHVS] Ti. Sempronius, Tiberii & Caii, clarissimorum oratorum, pater: qui cum recordatus esset, in designatione consulum non recte à se tabernaculum esse captum; deq; uitiosa designatione ad augurum collegium

gium misisset; augures ad senatum retulerunt; senatus, ut consules abdicarent, censuit: consules abdicarunt. Historia est libro II. de natura deorum, libro primo de diuinatione, apud Valerium Maximum libro primo. VENIT] pro consule. etsi prætoria potius prouincia, quàm consularis, erat Sardinia. sed interdum et à pro consulibus prætoriæ administrabantur. quod exemplo Macedoniæ, in oratione in Pisonem, demostratur. IN CAMPO Martio] ubi magistratus omnes creabantur. COMITIA consulum habenti] cum esset iterum consul cum M. Iuuentio Thalua. habuit autem ea comitia Gracchus potius, quàm eius collega Iuuẽtius; quia qui priore loco creatus erat consul, is comitia sequentis anni consulibus rogandis habebat. itaque & Cicero, qui prior consul erat, consulem à se esse Murenam renunciatum, in oratione pro eo narrat. plura in libro de comitiis. CONTRA auspicia] Veteres nihil non auspicato gerebant. Gracchus autem, quia tabernaculum uitio cepisset, contra auspicia consules creauerat. DE FORMA Minuciana,] ædificium forte Quintus ad eam formam, quam Minucius architectus fecerat, extrui uolebat. qua de re uidetur significari 312. NOMINIBUS Pomponianis] pecunia, quam debes Pomponio Attico, & à Lentulo & Sexto solui uelles. EMI NIHIL.] ubi ædificetur ad formã Minucianam. AUCTIO] de bonis Culleonis mortui; quæ fiebat inter coheredes, quo facilius ad suum quisque perueniret. CONDITIO] emendi Tusculani. CYRUM] archi-

tectum. ad Atticum 24. epist. fam. 102. & pro Milone. AEDILITATIS] quam Clodius petebat. COMITIA] ædilicia. nam consularia iam fuerant; cum de consulibus designatis mentio fiat in epistola proxima superiore. EDICTA sunt] edicto consulum Marcellini & Philippi. cur autem eò usque tracta erant comitia ædilicia; quæ, si mos seruaretur, anno superiore fieri debuissent? quia, cum iudicium, quo Clodius de ui causam dicturus erat, ante comitia fieri, & Marcellinus, & alii uoluissent; contra Clodius intelligeret, se iudicium effugere, nisi ædilis designaretur, non facile posse; ideoq; contenderet, ut comitia iudiciis anteferrentur: utriusque partis cõtentione factum est, ut iudicia simul & comitia ultra spatium legitimi temporis producerentur. CAUTIONIS] ne quid Clodius, si euenerit ut ædilis creetur, nocere nobis posſit. REGE Alexandrino,] Ptolemæo Aulete: qui à suis ciuibus pulsus, ad senatum confugerat, petebatq;, ut restitueretur. epist. fam. lib. I. Dio, & alii. restitutus demum est ab A. Gabinio Syriæ pro consule; qui prouinciæ suæ terminis, pretio ductus, est egressus. quo nomine postea condemnatum, in Dione legimus. MULTITUDINE] cum qua regem reduci, uetabant libri sibyllini. hinc illa apud Lucanum carmina:

Haud equidem immerito Cumanæ carmine uatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasq; æstate tumentes.

Dio quoque sibyllæ uerba recitat lib. XXXIX. LENTULUS] P. Cornelius Lentulus Spinther, qui proximo anno consul fuerat, & in Ciliciam

tunc

tunc pro consule ibat. OFFICIO] quia consul Lentulus ad senatum de Cicerone restituendo contra legem Clodiam retulerat; ut ei, cuius maxime beneficio restitutus esset, nihil Cicero non debere uideretur. VOLVNTATI Pompeii] quia, etsi pro Lentulo studiose, ita tamen egimus, ut animum Pompeii ne offenderemus.

310:

CALVMNIA] fictis ad impediendum causis. dicit idem eadem de re in epistola ad Lentulum, 4. DIES comitiales] dixi iam de hoc genere dierũ.

EPISTOLA III.

310:

Iisdem consulibus.

LEGATIONES] quibus audiendis, mense Februario senatus habebatur; idq; lege Gabinia; quod infra patet, 317. & epist. fam. 4. A' CAL. Febr.] legitimi habendo senatui dies erant, calendæ, nonæ, idus. reliquis diebus, modo comitiales non essent, haberi quidem senatus poterat; sed certus neque lege, neque more statutus erat dies. positum id erat in uoluntate magistratuum. legationes igitur à calendis in idus reiiciebantur; non quia senatum haberi ante idus non liceret; sed quia, si haberetur, alia de re potius,

potius, quàm de legationibus, agi placeret. habitus autem quinquies ante idus est, primo nonis, ut opinor, de prouinciis quæstorum, & de ornandis prætoribus; iterum, tertio, quarto, VIII, VII, VI. idus, de Clodianarum operarū ui; quinto, IIII. idus de sodalitatibus, & decuriatis. MILO affuit:] operæpretium est nosse, à quo accusaretur Milo, quo de crimine, apud quos iudices. accusabatur à P. Clodio ædili, de ui, apud populum. accusatorem & crimen illa demonstrant, quæ sunt in oratione pro Sextio, manifeste de Clodio pronunciata. Nam quid ego de ædile ipso loquar? qui etiam diem dixit, & accusauit de ui Milonem. et infra ibidem: Volitat ædilis; accusat eum, qui aliqua ex parte eius furorem exultantem repressit. et infert continenter, de Milone: Hic, qui se est tutatus sic, ut in priuata re deos penates suos, in rep. iura tribunatus, auspiciaq; defenderet, accusare eum moderate, à quo ipso nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs. Idem & Dio lib. XXXIX. demonstrat. Accusatum autem esse, non ad prætorem, sed ad populum, patet ex eo, quod ad Lentulum in epistola scriptum est, fam. 5. Pompeius apud populum ad VIII. id. Febr. cum pro Milone diceret, clamore, conuicioq; iactatus est, in senatuq; à Catone aspere, & acerbe, omnium magno silentio, est accusatus. quod ipsum argumento est, reum de ui Milonem fuisse. nam etsi non de ui tantum, sed etiam de maiestate, ac de incestu, populi iudicium erat: ab horum tamen criminum suspicione Milonem abfuisse, eo quidem tempore, notum est. Et, Affuit, in foro; ubi cuiuslibet generis

neris

neris exercebantur iudicia. ADVOCATVS] non ut pro Milone diceret, sed ut præsentia sua reũ subleuaret. is enim aduocatus est, ut in Diuinatione Pedianus testatur. quarto igitur nonas Miloni aduocatus, octauo idus eidem patronus Pompeius uenit. MARCELLVS] non dubito, quin M. Marcellum significet, eum, quem, post deuictum acie Pharsalica Pompeium, à P. Magio Chilone interfectum fuisse, Ser. Sulpicii ad Ciceronem epistola declarat. existimo autem potius Marcum significari, quàm aut Caium, eius fratrem, aut alium quenquam; quia & erat hic bonarum in rep. partium tutator, & Ciceronis amicissimus, & Milonis ipsius proprie studiosus, qui etiam ipsum, quo tempore de Clodii cæde causam dixit, cum Cicerone defenderit. ut omittam, quòd, cum sine prænomine appelletur, de ipso potius, qui uirtute, & honore reliquis Marcellis antecellebat, quàm de quouis alio, accipiendum uidetur. HONESTE discessimus.] hoc dicit, quia VIII. idus, quo die iterum Milo affuit, turpiter potius, quàm honeste, fugientes discesserunt. INTERIM,] inter quartum nonas, & octauum idus, habito senatu, referebatur de prouinciis quæstorum, & de ornandis prætoribus. fieri enim potest, ut non modo nonis, hoc est, die legitimo, uerum etiam tertio nonas, & pridie nonas habitus senatus sit; cum de tribus diebus potius, quàm de uno, significare uideatur dictio, Interim. DE PROVINCIIS quæstorum,] ut quæstores anni superioris prouincias sortirentur. cuius rei ad consules relatio pertinebat. quæstores autem sorte in prouincias iuisse,

docet oratio pro Murena. ET DE ornandis prætoribus] malim, prætoriis: ut de prouinciis intelligatur. quod probat latine loquendi consuetudo. nam in epist. ad Atticum lib. III. Antequam, inquit, ad me scripsissetis, uestro cōsensu consulares prouincias ornatas esse. ad eundem lib. IIII. Qui se dicerent in ornandis prouinciis consularibus scribendo affuisse. et in epistola ad Catonem, epist. fam. lib. XV. Prouinciam, inquit, ornatam, & spem non dubiam triumphi neglexi. poterat enim facile triumphum sperare, cum ornatam prouinciam acciperet, hoc est, exercitu, pecuniaq; instructam. id est enim ornare prouinciam. quod etiam diximus aliquot abhinc annis in commentario ad Atticum. Suspicor autem apud Suetonium in Iulio mendose legi; Ac neque more, neque iure, antequam prouinciæ ordinarentur, profectus est in ulteriorem Hispaniam; &, pro ordinandis, reponendum ornandis. QVERELIS de rep.] cum essent in senatu, qui non de prouincijs agi, sed de rep. uellent. Quid igitur, existet aliquis qui obijciat, non ad rempublicam prouinciæ pertinent? sane: sed hic remp. accipio pro rebus urbanis: quæ maioris esse momenti, quàm prouinciæ, quibusdam senatoribus uidebantur: ideoq; reipublicæ nomine recte possunt appellari. CATO] C. Cato tribunus pl. qui triennio ante, Cæsare & Bibulo cos. Pompeium priuatus dictatorem appellauerat. lib. I. 305. PROMVLGAVIT.] proposuit, ut deinde legem ferret. hoc de more diximus in libro de legibus. ABROGANDO] non abrogauit tamen, Lentulo Marcellino consule dies comitiales, quibus ferre

legem Cato potuisset, omnes eximente. infra, 314. et ex epistolis, quæ familiares uulgo uocantur, satis constat, P. Lentulum non ante annuum spatium, quod erat administrandæ prouinciæ legitimum, decessisse. IMPERIO] Ciliciæ administratione. nam præfecti prouinciarum imperium habebant senatusconsulto & lege curiata. quanquam Appius P. Clodij frater, si curiata lex ferri non posset, ex senatusconsulto se esse in prouinciam iturum affirmauit. epist. fam. 17. ad Atticum 65: LENTVLO] Spintheri, qui anno proximo consul ab exilio Ciceronem reuocauerat. uidetur autem hic Cato P. Clodii studiosus fuisse, qui contra Lentulum & Milonem, quorum in primis opera Cicero in patriam redierat, rogationes promulgauerit. 311: MVTAVIT.] sordidata ueste, ad commouendam misericordiam, sumpta: quod magnarum calamitatum in metu facere solebant: itaque, lege Clodia promulgata, uestitum & Cicero cum innumerabili amicorum clientiumq; multitudine mutauerat.

311.

PEREGERAT] Petrus Danesius, quem habet Gallia clarissimum ingenij doctrinæq; lumen, cum Venetijs ad eum sæpe honoris causa in ædes Georgij Siluæ, Vaurensis episcopi, adolescentulus uentitarem, in sermone dixit, rectius legi posse, Semper egerat. quod idem mihi quoque nunc uidetur. et optime duæ dictiones, interdum, semper, altera cum altera congruet: ut Pompeius silentio non sane semper egerit, sed interdum; cum auctoritate uero semper. hanc enim operarum Clodij clamor

clamor eripere nunquam potuit. SVRREXIT Clodius.] ædilis, Milonis accuſator. ORE] cum immutatus color mentis ſolicitudinem indicaret; contra quàm Pompeio euenerat; qui, clamore operarum minime deterritus, cum auctoritate ſemper egerat. HORA VI.] tertia diei hora, iudiciorum erat prima. docet hoc Martialis ille uerſus, Exercet raucos tertia cauſidicos. idem fere eſt hodie quoque in conſuetudine poſitum. CLODIAM] P. Clodij ſororem, eam de tribus, ut opinor, quæ Q. Metelli Celeris uxor erat. nam etſi reliquæ item duæ, una, quæ Q. Marcio Regi, altera, quæ L. Lucullo collocata fuerat, male audiebant impudicitiæ nomine, ut etiam cum fratre Clodio rem habuiſſe dicerentur: hæc tamen Metelli uxor, quam Quadrantariam eſſe appellatam, Plutarchus tradit, infamia præſtabat. et hanc ſignificat Cicero libro ad Atticum II. cum appellat Βοώπιδα: & in oratione de aruſpicum reſponſis, cum ait: Ne id quidem ſentis, conniuentes illos oculos abaui tui magis optandos fuiſſe, quàm hos flagrantes ſororis? in ea uero pro Cœlio, non modo exagitat eam, quia uirorum concubitum, inſtigante libidine, nimium petulanter appeteret, uerum etiam ſatis aperta ſuſpicione carpit, quaſi uenenum Metello coniugi dediſſet. PLEBEM fame necaret.] quaſi Pompeius, qui rei frumentariæ præeſſet, frumentum comprimeret. ALEXANDRIAM] reſtituendi Ptolemæi cauſa. DE Roſtris] non, quòd accuſatores in foro de Roſtris loquerentur; ſed, quia Clodius, Milonis accuſator, ædilis erat;

&

& iure magistratus ad populum de Rostris uerba facere poterat. SENATVS uocatus in curiam.] VIII. idus, hoc est, eo ipso, quo pro Milone Pompeius dixit, die. Licebat igitur fastis diebus haberi senatum, iudicijs uidelicet confectis; nisi si quid maioris rei præripi tempus cogeret. CVRIAM.] cum nihil additur, Hostiliam intelligi notum est. BIBVLO] M. Calpurnio Bibulo; qui cum C. Cæsaris esset inimicissimus, generum eius Pompeium, & in ferendis legibus, hoc est in euertenda rep. consentientem, amare non poterat. CVRIONE] C. Scribonio Curione, uiro consulari, oratore non postremo; cum tamen neque memoria, neque ulla omnino doctrina ualeret. pater eius Curionis fuit, qui ciuilli bello Cæsaris partes secutus, in Africa est interfectus. FAVONIO] M. Fauonio, Catonis æmulo in propugnatione reip. & loquendi libertate. occisus est inter captiuos à triumuiris, post Brutum & Cassium Philippensi pugna uictos. SERVILIO filio] qui consul postea fuit cum C. Cæsare. et addidit, Filio, quia uiuebat adhuc pater eius, P. Seruilius Isauricus. BONORVM] apparet, ab eo bonos uocari Bibulum, Curionem, Fauonium, Seruilium, quia libertatis causam contra extraordinarias Cæsaris, Pompeijq; opes tuerentur. QVIRINALIA] quæ erant XII. cal. Martij. DIEM] accusationis. sed quæro, qui potuerit Quirinalibus, hoc est, die festo, iudicium exerceri. hoc sane mihi præter consuetudinem uidetur. nisi si potestas in eo singularis fuit ædilium curulium, atque omnino ceterorum magistratuum.

AD

AD Apollinis] non modo qui Græce sciunt, sed qui Latinas literas uix primoribus, quod aiunt, labris attigerunt, in hoc loquendi genere subaudiri ædem intelligunt. et senatum modo in templa, modo in sacras ædes uocari solitum, ex Varrone constat; qui distinguit à templis ædes sacras. VT Pompeius adesset.] puto, quia prope templum Apollinis Pompeius habitaret: qui longius à suis ædibus discedere, metu Clodij, non audebat. ideo, paucis ante uersibus legitur, eum, senatu in Hostiliam curiam uocato, domesticis se parietibus tenuisse. CATO] tribunus pl. quod iam diximus; qui antea Pompeium dictatorem appellauerat, nunc, mutata uoluntate, uehementer eundem accusat.

3 I I:

ME INVITO] nam cur laudari se ab eo uellet, quem contra suæ salutis auctores, Milonem, & Lentulum, rogationes uideret promulgasse? PERFIDIAM] cum Pompeius contra fidẽ suam Ciceronem destituit, pellíq; in exilium à P. Clodio passus est. MALEVOLORVM] eorum, quibus immoderata Pompeij potentia grauis erat. ex his quatuor iam nominauit. hac de re epist. fam. lib. 1. 5: DESCRIPSIT] non nominatim appellauit, sed quasi quibusdam coloribus ita depinxit, ut, eum notari, homines intelligerent. AFRICANVS] minor: cuius uita non extat; cum tamen eam Plutarchus literis mandauerit, ut ipse testatur in Gracchis. C. CARBO] de gente Papiria, tribunus pl. quo Africanus interfectus est anno. is, accusante L. Licinio

nio Crasso, singularis eloquentiæ uiro, cantharidas sumpsisse dicitur. epist. fam. lib. IX. 139. & in Bruto. Plutarchus tamen in Gracchis suspicionem ait fuisse de M. Fuluio, & C. Graccho, neque Carbonem nominat. in epitome Liuiana, libro LIX. eius facinoris culpa in Semproniam confertur, Africani uxorem, Gracchorum sororem, quibus cum simultates Africanus exercuerat. SVPPEDITARI] à Crasso, Romanorum omnium ditissimo, Pompeij potentiæ semper infenso. CONCIONARIO illo populo] ea maxime populi parte, quæ ad conciones tribunorum pl. facile soleret accurrere. quam populi fecem appellat infra. ALIENATO] nam ante popularis maxime fuerat Pompeius, cum alijs de causis, tum ob eam, quòd populo tribuniciam potestatem, ereptam à L. Sylla dictatore, consul restituerat. Alienato autem, quia Pompeius Milonem, inimicum P. Clodij, accusatum ab eo, defenderat. infra. NOBILITATE] de principibus loquitur ciuitatis, Crasso, Bibulo, Curione, & alijs. 305. diximus enim iam, nobiles esse dictos non patricios tantũ, sed quicunque honoribus ac dignitate pollerent. NON æquo senatu] non optime in ipsum animato. argumentum eius rei minime dubium habebat, quòd C. Catonis orationem magno silentio audiri, hoc est comprobari, uiderat. IVVENTVTE] quæ nec antea Pompeium amauerat. ad Atticum lib. II. 27. 27: QVIRINALIA] quo die Milonem Clodius erat accusaturus. MAGNA manus] clientum, Pompeij, Ciceronis, Lentuli, Milonis. VT ETIAM] ut non mo

do Clodius aliquid in nos per uim agere non possit, sed nec Cato rogationes eas perferre, quas de Milone & Lentulo promulgauit. DE Milone] quid Cato de Milone promulgasset, compertum non habeo: nisi si hoc, ut, quando gladiatoribus, & bestiarijs contra leges esset usus, pœnas daret. hoc mihi uideor posse coniicere ex illis uerbis, quæ sunt infra 314. Ille uindex gladiatorum, & bestiariorum. LENTVLO] ut ei abrogaretur imperium. RESISTAMVS.] si per uim eas perferre conetur, auspicijs, aut intercessionibus, aut denique legibus neglectis. SEXTIVS] Publius, qui anno proximo tribunus pl. cum septem collegis de Cicerone restituendo rogationem pertulerat. INDICE] non in hac causa indice, cum esset accusator, sed Indice; quòd ante quasi cognomen illud, ex aliquo fortasse indicio, accepisset. PVPINIA] ex tribu Pupinia. sic enim loquebantur; quod Pedianus notauit. de tribubus autem & diximus alio loco satis multa, & plura tamen exponemus in libro de comitiis. DE ambitu] quòd tribunatum plebis, corruptis pecunia tribubus, cepisset. aut intelligendum de quæstura, quam gessit Cicerone & Antonio cos. quod ex oratione pro ipso cognoscitur. POSTVLATVS] apud prætorem. judicium enim de ambitu prætor exercebat: itaque subiũgit proxime. Dixi pro Bestia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. Postulare autem simpliciter accipit Vlpianus pro, in iure agere contra aliquem. ego duobus modis expono; ut postulet is, qui nomen alicuius defert apud magistratum, &

postulet

postulet idem, cum, post nominis delationem, in iure agit, hoc est contra reum uerba facit. Vtrunque probabimus, recitatis è Cicerone exemplis. Ac primum quidem uel hic ipse locus, de Sextio postulato, indicat, accusationi postulationem antecedere. nam infra sequitur: De iis, quæ in Sextium apparabantur crimina. nondum igitur acta causa erat, cum dicat, apparabantur. Accedit illud, quod est in epistola prima libri III. ad hunc ipsum, 323. Gabinium tres adhuc factiones postulant; Lentulus, qui iam de maiestate postulauit; Ti Nero, C. Memmius. ad urbem accessit ad XII. cal. Oct. nihil turpius, nec desertius. sed de iudicijs nihil audeo confidere. et in eodem libro, 325: admodum aperte: De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt, à Memmio Domitius, à Q. Curtio Memmius, à Q. Pompeio Messalla, à Triario Scaurus. magna res in motu est: propterea quòd aut hominum, aut legum interitus ostenditur. opera datur, ut iudicia fiant. et in Vatinium: Postea quàm es postulatus, ex legatione rediisti, ne quis te iudicia defugere arbitraretur. et in epistola Cælij: Pilius de repetundis eum postulauit: magna illico fama surrexit; & de damnatione feruenter loqui est cœptum. Postulatio igitur, quod ex his locis facile liceat intelligere, accusatoris actionem anteit. quod si ita est: aut postulatio, nominis est delatio; aut, quid præterea esse posit, ego quidem non uideo. Rursus, postulare, non esse idem, quod nomen deferre; locum habeo, qui clarissime demonstret. scribit enim hæc Cælius in epistola ad Ciceronem: Non dubito, quin perla-

tum ad te sit, Appium à Dolabella reum factum. et paulo post: Illud mihi occurrit, quòd inter postulationem & nominis delationem uxor à Dolabella discessit. Quid igitur? an sibi ueteres non constabant, & modo hoc, modo illud? ego hanc inconstantiam non appello, sed libertatem, qua in usu uerborum utebantur; ut ea modo latius, modo angustius usurparent; latius, ut cum, postulare, dicebant pro, accusare, sicuti nunc de Sextio postulato dixit Cicero; angustius, ut cum propriam uerbi significationem intelligi uolebant; quale illud, ex epistola Cælii quod recitauimus, Inter postulationem, & nominis delationem. Sic, accusare, modo ualet nomen deferre, modo causam ipsam in iudicio contra reum agere. exemplis abundamus.

A QVODAM M. Tullio] cui cognomen fuit Albinouano; quod interrogatio in Vatinium docet.

DE VI] apud M. Aemilium Scaurum prætorem, ut ipsa Ciceronis oratio declarat. uim autē re uera non attulerat, sed passus erat Sextius. quod in oratione pro eo multis uerbis probauit Cicero: iudicesq; ita esse crediderunt. absolutus enim est Sextius omnibus sententiis; ut infra in epistola proxima.

VT DEBVIMVS] ob eius in nos merita: quia tribunus pl. nostram causam studiosissime iuuerat.

IVRE succensere ob eius peruersam, morosamq; naturam. sic enim de eo scribit in epistola sequenti.

ITAQVE faciemus] nostram operam, ut polliciti sumus, ita præstabimus. EDIDIT ad allegatos] dubia sententia fluctuamus. uidemus enim aut hoc significari posse: Nerius iis, quos ad eum misimus, ut ab accusatione desisteret, dixit, etiam si ipse desisteret,

steret, Sextio nihil profici: quando, præter ipsum, accusatores duo futuri essent, Lentulus, & Cornelius. aut hoc igitur intelligi potest, aut illud: Dixit, uelle se, præter Sextium, postulare Lentulum, & Cornelium: ut omnino non tam Sextii, quàm reliquorum duorum causa, peragere accusationem cogeretur; cum rei simul eiusdem criminis essent Sextius, Lentulus, Cornelius. EODEM die] ergo, ut iam diximus, & iudicia, & senatus eodem die. SODALITATES] sodalitates in urbe fiebant multarum rerum causa. hic de sodalitatibus intellige ambitus causa factis, quæ coitio dicebatur. DECVRIATIQVE] & uerbum, decuriare, & decuria sæpe non pro decem tantum hominibus, sed pro aliquo numero in unum coacto, & tanquam in decuriam descripto, eiusdem rei tractandæ causa. sic Philip. v. Non improbos decuriabat? non solicitabat agrarios? Et in oratione pro Plancio sæpe utitur hoc uerbo, cum loquatur de ambitu: item in Verrem, & aliis in locis. DISCEDERENT] de campo Martio; cum ad creandos magistratus, qui eo anno creati ob factiones nondum erant, populus conuenisset. DE VI] publica: nam priuatam leuior pœna sequebatur. de publica uero condemnati, presertim homine necato, ciuitatem amittebant. diximus copiose in libro de legibus. BESTIA] cognomen Calpurniæ gentis. de L. Bestia uix intelligi crediderim, eo, qui consulatum Ciceronis reprehendere solitus est. tametsi ne hoc quidem esse non potuit: quia Cicero, à quibus iniuriam tulerat, eos sæpe defendit, ut P. Vatinium, A. Gabinium: eiusq; rei causam exponit his uerbis

in epiſtola ad Marium: Cogor non nunquam homines non optime de me meritos, rogatum eorum, qui bene meriti ſunt, defendere. DE AMBITV] puto Beſtiam de ambitu ob emptam præturam eſſe accuſatum, & condemnatum. nam, niſi iudicio notatus eſſet, nunquam de familiaritate Beſtiæ, de opera ei nauata in petitione præturæ, accuſator obieciſſet M. Cœlio. qua de re Cicero ſic in oratione: Ac prima pars fuit illa: fuiſſe Beſtiæ Cœlium familiarem, cœnaſſe apud eum, uentitaſſe domum, ſtuduiſſe præturæ.

312.

CN. DOMITIVM] Caluinum, qui poſt biennium conſul fuit cum M. Valerio Meſſalla: tribunatum pl. geſſerat, conſulibus Cæſare & Bibulo; ut in oratione pro Sextio: præturam gerit hoc anno, ideſt conſulibus Lentulo & Philippo; quod item eadem pro Sextio, & interrogatio in Vatinium demonſtrant. IN FORO medio,] non enim ſemper in foro, ſed pro arbitratu, modo in hac, modo in illa urbis parte prætores tribunal habebant: omnes tamen & eodem ſimul in loco, &, ubi magiſtratus initio, ibi per totum annum. In libro de iudiciis. ACCEPTIS,] à Clodianis, cum eſſet tribunus pl. Legatur oratio pro ipſo. προῳκονομησάμην] tanquam bonus cauſæ Sextianæ gubernator præmuniui quiddam opportune, cum pro Beſtia dicerem, quod in Sextii iudicio prodeſſe poſſet. EVM] Sextium potius, quàm Beſtiam. VERIS] uere enim & in quæſtura & in tribunatu plebis rationibus reipublicæ fuerat utiliſsimus. EIVS nuptiis] cum Piliã duxit uxorem

rem: ex qua ſuſcepit Atticam, quæ deinde Agrippæ nupſit. hinc error patet eorum, qui legendum putant in Attici uita, Statuas aliquot ipſi & Piliæ poſuerunt: cum (omitto alia ornamenta) ſtatuas illas adoleſcenti Attico poſuerint Athenienſes, Piliam autem uxorem duxerit iam quinquagenarius. LVCVM Piſonis] qua in regione urbis, antiqua monumenta non indicant. CALENDAS Quint.] is dies terminus erat locatarum ædium. CARINIS] in quibus erat auita Ciceronis domus. eam fortaſſe Quintus in diuiſione bonorum à fratre acceperat. P. Victor in regione quarta. MVNDI] amatores elegantiæ. CAMIAE] cuius gentis hoc fuerit cognomen, nondum reperi. uidendum eſt, an Lamiæ, legi poſsit; qui ex gente Aelia fuerunt. OLBIENSEM] Olbia datam. 313. HYEMS] qua parte anni non ita morbis tentamur. SARDINIAM] prouinciam graui cœlo; eoq; te diligentius cura.

EPISTOLA IIII.

312.

Iiſdem conſulibus.

ABSOLVTVS] iudicio de ui, accuſante M. Tullio Albinouano. extat Ciceronis oratio. nam iudicium de ambitu factum eſſe non exiſtimo, forte quia Nerius accuſandi conſilium abiecerit. OPPVGNABATVR,] dixit enim teſtimonium Vatinius in Sextium.

312:

ARBITRATV nostro] cum id mihi per omnes, quatenus ego uellem, liceret. itaque infert, Diis, hominibusq; plaudentibus. pessime enim Vatinium omnes pene homines oderant. ex quo Catullus, Odissem te odio Vatiniano. Macrobius libro II. Satur. Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. forte iis diebus Casellius iurisconsultus cõsultus à quodam, num nux pinea pomum esset, si in Vatinium missurus es, inquit, pomum est. PRODVCTVS] cogebantur legibus, atque etiam nunc coguntur homines, uel in amicissimos, postulante accusatore, testimonium dicere. produci autem testes dicebantur, siue uolontarii, de quo uellent homine, siue coacti legibus, in quem nollent, testimonium dicerent. de uolontariis exemplum illud habemus (ut omittam alia) in Vatinium: Cum in eundem nuper ab eadem illa furia productus ad populũ cupidissime falsum testimonium dixeris? de coactis legibus, hoc, de Paullo in Sextium producto. NOMEN Vatinii delaturum.] non enim accusandi Vatinii materia deerat. ita multa præter leges commiserat. quod in ipsum Ciceronis interrogatio significat. MACER Licinius] unus de Sextii patronis, & forte Licinius ille Caluus, eloquentiæ laude insignis, filius C. Macri, qui reus Cicerone pretore de repetundis factus, cum se damnatum iri uideret, uoluntaria morte iacturam rei familiaris effugit. qui enim in reatu, ut iurisconsulti uerbum usurpemus,

usurpemus, obierat, eius bona subiici hastæ leges uetabant. Plutarchus, Valerius. CVNCTARETVR] nisi statim Licinius Vatinium accusaret. SVBSELLIIS] erant subsellia iudicum, reorum, accusatorum. ILLI] Vatinio potius, quàm Paullo: hoc est, se esse Vatinio diem dicturum affirmauit. DEBILITATVSQ;] animo fracto, ac demisso. refertur enim ad, Audax; Perturbatus uero ad, Petulans. TYRANNIO] satis usitatum grammaticis nomen. nam & is, qui Aristotelis Theophrastiq; uolumina, dictatore Sylla Athenis reperta, digessit, Tyrannio dictus est. APVD ME] domi meæ, non, ut ante, domi tuæ. VTRIVSQVE nostrum] de una domo sermo uidetur esse; cum sequatur, Spero nos ante hyemem contubernales fore. et rursus duas domos illud ostendit, Redemptori tuo dimidium pecuniæ curaui: & illud, quòd utriusque domos Clodius euerterat, atque inflammarat, ut est ad Atticum 55: item illud, quod hic infra subiicitur: In aream tuam ueni: &, Domus erit egregia: &, Itemq; nostra celeriter ædificabatur. quare statuamus fuisse domos omnino duas, quæ inuicem contingerent: ut, cum in suis uterque ædibus habitaret, contubernales tamen essent, quia domus utriusque nullo interiecto spatio disiungerentur. REDEMPTORI tuo] Longilio. CRASSIPEDE:] Furio. nupsit Tullia tribus, contra Pediani Plutarchiq; sententiam, primum L. Calpurnio Pisoni Frugi, deinde Furio Crassipedi, postremo P. Cornelio Dolabellæ. Piso Cicerone periit exulante, Crassi-

pes

pes Tulliæ nuncium remiſerit, an è uita exceſſerit, incertum eſt: Dolabella diuortium fecit. hæc, ipſo ſuis in libris narrante Cicerone, cognoſcuntur. LATINAS] ſi Varronem & Macrobium ſequamur, antiquitatis utrunque peritiſsimum, conceptiuæ feriæ erant Latinæ, non ſtatiuæ; concipiebanturq; in dies uel certos, uel incertos. Liuius tamen ſtatiuas indicat fuiſſe, cum ait libro XXV. Romæ conſules, prætoresq; uſque ante diem V. cal. Mai. Latinæ tenuerunt. eo die perpetrato ſacro in monte, in ſuas quiſque prouincias proficiſcuntur. non enim ſimile ueri eſt, conſules, cum uictor Annibal uaſtaret Italiam, conſulto in V. cal. Mai. qui dies à primo initi magiſtratus die, hoc eſt ab idibus Martii, XLIII. dierum ſpatio diſtat, Latinas diſtuliſſe; ut ipſi ſibi diutinæ in urbe manſionis neceſsitatem imponerent: cum ire in prouincias neque conſulibus, neque prætoribus liceret, niſi Latinarum ſacro perpetrato. aut igitur eas è ſtatiuis in ordinem conceptiuarum poſtea tranſiſſe credendum eſt: aut latentem cauſam alii perſcrutentur. placet enim indicare, in quo, cum ipſe mihi non ſatisfaciam, eorum, qui magis ingenio doctrinaq; præſtant, elaborare poſsit induſtria. RELIGIOSI] quibus aut priuatim, aut publice quidquam fieri, maioris momenti quod eſſet, religio uetabat. CONFECTVM] eò perducta res erat, nihil ut iam eſſet reliquum, niſi ut mulier uiro deſponderetur. quod poſtea factum eſt nonis Apr. ut ex epiſtola, quæ ſequitur proxima, intelligitur. LATIAR] mendoſa uox: & in menda conſentiunt ueteres libri. multa mihi, de correctione

rectione cogitanti, ueniunt in mentem, nec tamen quidquam, quod magnopere probem. Lucceius erat exiturus, legi poſsit, ſi ſententia tantum ſpectetur: ſed affinitas abeſt illa literarum, quam ego in locis emendãdis maxime quæro. Lucceium quidem Roma exiturum fuiſſe, in hac ipſa epiſtola his uerbis infra ſcriptum eſt: Lucceium conuenire non potueram, quòd abfuerat: uidere autem uolebam, quòd eram poſtridie Roma exiturus, & quòd ille in Sardiniam iter habebat. Poſſet etiam reponi, Latiare, & coniungi cum antecedentibus uerbis: ut ſit: Ceteroqui confectum erat Latiare. deinde: Eram exiturus. ut hoc dicat: De Tullia & Craſsipede alioqui confectum erat, confectum autem ipſo Latinarum die. nam Latiare, latinarum ſolenne ſignificat: quod ex Macrobio conſtat. hanc ego amarem correctionem: uidetur enim, ut ita dicam, uerecunda; quia fit unius tantum literæ adiectione, & eius literæ, quæ prima ſequentis dictionis eſt. ex quo minor quodam modo licentia uidetur: cum, literam aut elidere, aut addere in ultima dictione, quæ ſit eadẽ cum prima dictionis inſequentis, unum ſit de priuilegiis illis, quæ ueterum ſcripta corrigentibus iure conceduntur. ergo, ut illa prior emendatio placet in ſententia, diſplicet in literis: ita hæc contra, cum in literis maxime, in ſententia tamen haud ualde probatur. nam illud, Ceteroqui, uniuerſum quiddam quod non uno tempore de nuptiis actum ſit, ſignificat. Latiare, autem ſi addatur, quo dies unus intelligitur; nimis in anguſtum uniuerſum illud contrahetur. uerum ego fortaſſe calumnior, præ nimio ſtudio ueritatis; &

imitor

imitor Caluum illum, qui cum optimam in dicendo rationem quæreret, nimium inquirens in ſeſe, metuensq;, ne uitioſum ſanguinem colligeret, uerum etiam deperdebat. quare ſatis habeamus, quæ noſtra ſententia ſit, oſtendiſſe. uera ſit, an ſecus, uolo diiudicandi poteſtatem ad alios pertinere.
ERAT exiturus.] Craſsipes, rediturus poſt duos religioſos dies. aut, ſi cui, Erat, referri ad Craſsipedem non placet; eidem fortaſſe, Eram exiturus, placebit; ſi modo, uere hoc à Cicerone de ſe ipſo ſcribi poſſe, intellexerit. intelliget autem ex illis uerbis, quæ ſunt infra: Lucceium uidere uolebam, quòd eram poſtridie Roma exiturus.

EPISTOLA V.

312:

Iiſdem conſulibus.

DEDERAM ad te literas] hoc, uſque ad illa uerba, Ad pedes uniuſcuiuſque iacentem, librarii, genus hominum indiligens, atque imperitum, longe à ſua ſede tranſtulerant, & ad alterius epiſtolæ partem, ipſam quoque quaſi membrum à ſuo corpore auulſam, agglutinauerant. mihi hanc perturbationem oſtendit ratio temporis, & earum rerum ordo, de quibus ad fratrem in his epiſtolis Cicero ſcribit. Beſſarionis liber diſſentit ille quidem ab impreſsis, mendo tamen minime uacat. nam hoc totum, à uerbo, Dederam,

deram, ad, Iacentem, principium eſt in eo epiſtolæ, ſequunturq; continenter illa uerba, In eo multo ſu mus ſuperiores ipſius copiis; quæ ſunt in epiſtola, cuius initium eſt, Scripſi ad te antea ſuperiora. quæ quàm ſint præpoſtere coniuncta, cuiuis, paulo attentius ea conſideranti, dilucide patebit. cum igitur neque uulgatum in libris impreſsis ordinem ullo modo probarem; neque mihi, uerus alioqui ac certus ubique fere, Beſſarionis liber hac quidem in parte ſatisfaceret: dedi me ad conſiderandum ſubtiliter argumentum, ut eo quaſi filo ad ueritatem peruenirem. Primum agit Cicero de Tullia pridie non. Apr. Craſsipedi deſponſa. deinde ſubiungit, uelle ſe, quæ poſt eum diem acta ſint, perſcribere. quis igitur pridie non. Aprilis conſequitur dies? nonæ. ab his igitur quaſi narrandi capit initium, cum ait: Nonis Apr. ſenatuſconſulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam. Nonis autem quis proximus adiunctus eſt dies? v i i i. idus. erant igitur mihi huius libri epiſtolæ peruoluendæ, donec acta v i i i. iduum Apr. inuenirem, inueni. eſt enim illud: Ad v i i i. id. Apr. ſponſalia Craſsipedi præbui. et quæ deinde connexa his pone ſequũtur. quod autem infra impreſſum eſt in noſtro libro, Ad v i. Id. Apr. non, ut in aliis libris, atque adeo in manuſcriptis, Ad i i i. id. Apr. id feci coniectura ductus, contra ueterum librorum conſenſum. tres porro, cur in hanc opinionem uenerim, habeo cauſas, unam, quòd Cicero id agit, ut continuatos aliquot menſis Aprilis dies perſequatur: itaque à die pridie non. Apr. ad nonas tranſiit, à nonis ad v i i i. id. ab v i i i. id. autem

ad

ad III. id. omisso quatuor dierum spatio, nunquam opinor ttaiecisset. quid enim? nihil ne daret illi ad scribendum de quatuor diebus ullus? totum ne qua triduum Cicero dormiuit, ut nihil omnino ipse ageret, nihil, actũ ab aliis, posset cognoscere? prorsus credibile non est. Altera, cur VI. pro III. reposuerim, causa illa fuit, quòd Ciceronem, qui summum quendam in Quintum fratrem his omnibus epistolis amorem declarat, Quintum filium, & unicum filium, ita neglexisse uix crediderim, ut, eius inualetudine audita, non eum, nisi quatuor dierũ interposita mora, uisitauerit. Postremo, qui fieri poterat, ut mendosa dies non esset, cum infra dicat Cicero de Lucceio: Erat autem iturus ad III. id. Apr. ex quo patet, ante III. id. Apr. epistolam certe scriptam esse. quocirca, quin VI. id. aut VII. id. (ut statim post sponsaliorum diem, nulla facta mora, ierit ad Quintum) rectius multo sit, quàm III. id. mihi quidem nõ uidetur esse dubitandum. erunt igitur hæc quatuor dierum acta: Pridie nonas desponsa Tullia; nonis decreta à senatu Pompeio pecunia, & actum de agro Campano, Flaccus de collegio eiectus; VII. aut VI. id. iuit ad Quintum filium, in aream uenit, ad Pompeium delatus, Lucceium conuenit. DESPONSAM] hæ literæ, de Tullia Crassipedi desponsa, non extant. non enim de proxima superiore epistola licet intelligere: in qua scripsit, Spero nos cum Crassipede confecisse. quibus uerbis non, desponsam esse Tulliam, significat, sed sperare se futurum ut despõdeatur. Addo illud. literæ de Tullia desponsa datæ sunt pridie non. Apr. hoc est in ipso, quo

desponsa

desponsa est, die. nam in hac epist. quæ post pridie non. acta sint, persequitur. at proximas superiores quis credat pridie non. Apr. datas, cum de Sextio III. id. Martii absoluto significet? eò neusque tantam rem, tam expectatam Quinto, distulisset? postremo, cum hic dicat Cicero, se scripsisse in iis literis de re publica, & priuata; hoc in superiores literas nos conuenire, satis patet. uerbum enim de republica nullum prorsus habent. REM frumentariam] cui senatus populusq; Pompeium, annonæ subleuandæ causa, præfecerat. ad Atticum lib. IIII. 53: HS M CCCC.] his notis non, mille quadringenta, quòd fortasse aliquis existimet, sed, millies quadringenties, intelligitur. millies autem quadringenties ualet, quadragies biscentena millia aureorum scutatorum pecuniæ nostratis: ut ueterem nummariam rationem ex Plinii potius, & Celsi, quàm ex Budæi, sententia exponamus. neque mirum est, in tanta annonæ caritate tantam uim pecuniæ in emptionem frumenti fuisse necessariam. nam, cum populus Romanus his temporibus hominum CCCCL millia censeretur; quod à Liuio traditum esse, epitome demonstrat; præterea, cum peregrinorum, cum seruorum infinitus prope numerus esset; annonæ uero subueniri, non per unum mensem, sed usque ad messem, hoc est, per tres menses, necessitas cogeret: immensus erat frumenti numerus, qui tantæ multitudini satisfaceret, uidendus: quæq; item ad emendum frumentum sufficeret, ingens erat pecunia comparanda. quod ita esse, si quis cogitauerit, multis partibus plures fuisse seruos, quàm ciues;

ues ; (ut peregrinos omittam) is , opinor , habita grauis admodum annonæ ratione , mecum existimabit. EODEM die] quid mirum ? cum ager Campanus & frumenti multum solitus esset afferre , & durissimis , ac difficillimis temporibus præsentissimum reip . ad inueniendam repente pecuniam subsidium esse posset . hoc, inquam , ex eo agro erat commodi, cum is esset publicus ; qui nunc priuatus erat , lege , quam tulerat C. Cæsar in consulatu . nunc igitur cum & annonæ summa caritas maturum remedium postularet , nec satis ad id pecunia suppeteret : hæc utraque res dolorem in animis hominum excitabat ob agri Campani alienationem : proptereaq; magnis clamoribus,cuiusmodi leuissima plebs edere in concione solebat, actum est in senatu , ut ager Campanus in publicum restitueretur. INOPIA pecuniæ] Eius , qua senatus uti posset . nam pecunia populi R. quæ ad belli temporis necessitatem reseruaretur , in ærario custodiebatur . eam fuisse maximam , tum ex publicis uectigalibus coniicio ; tum etiam , quia Paullum Aemilium , historiæ narrant , Macedonia debellata , bis millies centies HS in ærarium contulisse . quam pecuniam adhuc attigerat nemo . ea deinde ciuili bello contra Pompeium Cæsar usus est . hoc à me dictum oportuit , ne quis populum R. non habuisse putet M CCCC, qui ex annuis redditibus caperet supra ter millies centies.
NE ILLVD quidem] quod eodem die , hoc est non. Apr. factum est. singulorum enim dierum acta Cicero persequitur ; & , post hanc de Flacco mentionem , pergit ad VIII. id. Apr . hoc est , ad eum

diem, qui post nonas primus est. EQVITEM Romanum] uide, non eam modo plebem, quæ infra equestrem ordinem censeretur, sed ipsos quoque equites in collegia distributos fuisse. de senatoribus tamen, uix est, ut idem putem. nam si in huiusmodi collegiis etiam senatores fuissent, non, opinor, ea senatus sustulisset. quod esse factum, docet Pedianus in commentario Cornelianæ, idemq; confirmat in Pisonianam. collegia uero hæc, L. Cæcilio, Q. Marcio cos. sublata, restituit nouem post annis lege lata P. Clodius tribunus pl. qui etiam noua quædam addidit, ex omni fece urbis ac seruitiorum, ut in Pisonem Cicero dixit, constituta. crediderim autem, falli eos, qui existimant, sodalitates & collegia idem fuisse. nam, collegia nunquam senatui placuisse, facile possumus conicere: quia cœtus hominum fieri multos in libera ciuitate, tutum non est, nisi si publica in eo intercedat auctoritas. nostramq, coniecturam Pediani testimonium confirmat: cuius hæc sunt uerba: Frequenter tum etiam cœtus factiosorum hominum sine publica auctoritate malo publico fiebant: propter quod postea collegia senatusconsulto, & pluribus legibus sunt sublata, præter pauca, atque certa, quæ utilitas ciuitatis desiderasset, ut fabrorum, fictorumq;. non igitur, in ea collegia esse adscriptum, honori fuit, quæ senatus atque etiam populus sæpe damnauerit, & in quibus sordidi ac sedentarii opifices, ut fabri, fictoresq,, uersari solebant. at uero sodalitates ne ingenuo dignas homine non existimem fuisse, Catonis auctoritas facit, grauissimi uiri; quem de sodalitatibus, quasi honesta de

re, loquentem induxit Cicero in libro de ſenectute. Sodalitates, inquit, me quæſtore ſunt conſtitutæ Collegium uero, quo Flaccus eſt eiectus, de ſacris rebus, ad Mercurii Iouisq; Capitolini templa pertinentibus, non artis ſedentariæ cauſa, fuiſſe conſtitutum, facile licet exiſtimare; cum equeſter ordo, quo ex ordine Flaccus erat, mœchanicas artes non exerceret. CAPITOLINI & Mercuriales] duo genera hominum, ex quibus collegium illud, unde Flaccus eſt eiectus, conſtabat. forte ita dicti, quia prope templum Mercurii, propeq; Capitolium, aut etiam in ipſo Capitolio habitarent. SPONSALIA Craſsipedi præbui.] aliud igitur eſt deſpondere, aliud ſponſalia præbere: cum deſponſa Tullia ſit pridie non. Apr. ſponſaliorum uero dies fuerit VIII. id. Apr. quid autem ſit, ſponſalia, ipſe indicat, cum ait, Huic conuiuio.

COMMOTVS] morbo potius, quàm iracundia. nam ſequitur: Ad Quintum ueni, eumq; uidi plane integrum. quod eſt bene ualentis. unde integrum corpus, integra ualetudo. præterea, puto, indecorum, minimeq; ſua perſona dignum Cicero exiſtimaſſet, uenire ad Quintum puerum, ut eum iracundia commotum leniret. VENI] ergo non erat Quintus apud ipſum. quod ſupra inde patefit: Tyrannio docet apud me. niſi ſi, Docet apud me, non quòd apud eum Quintus habitaret, intelligamus; ſed quòd, quas diei horas cognoſcendis literis daret, per eas horas eum apud ſe Cicero uellet à Tyrannione erudiri; ut, quo ingenio ac uoluntate Quintus puer, qua etiam fortaſſe diligentia, qua ue doctrina eſſet Tyrannio, poſſet animaduertere.

tere. MVLIERVM NOSTRARVM] Terentiæ, & Pomponiæ. raro enim fit, ut inter duas duorum fratrum uxores conueniat. ac sæpe carissimorum fratrum suauissimæ coniunctiones earum dissensione dirimuntur. quod ipsemet, magno rei familiaris detrimento, maiore animi dolore, sum expertus. FESTIVIVS] amabile quiddam est in pueris; quod si uerbis pluribus uelim describere, dicam esse id, quod aduersatur seueritati. itaque & in epistola ad Torquatum, Res, inquit, molesta est, ab ijs pueris abesse, quibus nihil potest esse festiuius. ETIAM de te] ne Quintus commoueatur, quia dixerat, De discordijs mulierum nostrarum, placato iam animo esse Pomponiam significat, quæ apud ipsum de longiore, quàm uellet, coniugis absentia familiariter ac libere questa sit. MVLTIS structoribus] in ædificando utimur opera architecti, qui formam facit ædificii; redẽptoris, qui totum opus impensa studioq; suo faciendum conducit; (ut interdum tamen architectus redemptoris item partes agat) structorum, qui calcem & lateres tractant; fabrorum, qui lapides aut ligna cædunt.
FORMA] quam Minucius fecerat. 310.
REDDERET] non ut te secum Romam reduceret, sed ut te statim huc remitteret. LABRONE] non dubito, quin de Ligurni, ut nunc appellant, portu intelligat. uocem corrupit, ut alias innumerabiles, uetustas. Ἀμφιλαφίᾳ] cum epistola Quinti, cui respondet Cicero, non extet: diuinare, quid sit ἀμφιλαφία hoc loco, nostrum non est. non enim placet eos imitari, qui,

ri, qui, ne quid nescire uideantur diuersas in opiniones leui coniectura feruntur. BONO modo] non, omnino, sed, quadam ex parte: μετρίως quòd Græci dicunt: ut, Bono, temperamentum quoddam, non, ut alibi, magnitudinem significet. sic ad Atticum lib. XIII. 213: De die tantum uidebis, & id ipsum bono modo. LIBERALIVS] quòd minus restricte sumptus faceret, quòd uiuendi rationem non ea, qua solitus erat, frugalitatis regula metiretur. OPVS erat] opus erat ad relaxationem animi mei, ut paulisper ab his tumultibus secederem, ac fabris locum darem. defessus enim iam sum ex molestia, quam illis urgendis capio. id igitur facerem, si te haberem. tu enim, absente me, meam uicem eos exerceres. nunc eo non licet, quia, si pedem hinc mouero, nemo futurus est, qui præsentia sua illos in opera contineat. SED ET hæc] dixerat iam, Sed hæc coram agemus, cum de discordiis mulierum meminisset. recte igitur usus est particula, &: ut significet uelle se non illa tantum superiora, sed & hæc præsenti sermoni reseruare. atque hæc de causis una fuit, quæ me, ut hanc epistolæ partem, quæ incipit à dictione ἀμφιλαφίαν, usque ad extremum, cum ea parte, in qua mentio fit de discordiis mulierum, connecterem. RES Romanæ] à priuatis rebus ad publicas sermonem traducit. et cum dixit res Romanæ, potius quàm publicæ, festiuum simul & amplum quiddam uidetur adamasse: quòd, cum hæc uox, res Romanæ, magnum aliquid præ se ferat, ipse tamen ea significet, quæ infra Romani nominis dignitatem sint. unde & illud ad Atticum

cum 62. Nunc Romanas accipe res. et ad eundem, quo in loco certum non habeo, sed ad eundem certe: Iam exclames necesse est, res Romanas diutius stare non posse. et hic, infra: Res Romanæ sic se habebant. LENTVLVS] Marcellinus; quem hoc anno consulem fuisse cum Marcio Philippo, iam dixi. COLLEGA] cum sua sponte bono, tum, ut opinor, consilio maxime, atque exemplo M. Catonis, generi sui. Plutarchus. EXEMIT] sustulit: effecit, ne per eos lege agi posset: ne scilicet C. Cato tribunus pl. quas de P. Lentulo Spinthere & Annio Milone rogationes promulgauerat, eas perferre posset. tollebantur autem comitiales dies cum aliis rationibus, quas in libro de comitiis attigimus, tum feriis indicendis: cum & comitialis & festus dies idem esse non posset. ETIAM Latinæ instaurantur] cum dicat, etiam, liquet, non instaurandis modo Latinis exemptos esse à Lentulo comitiales dies, sed alio etiam genere impedimenti, cuiusmodi erat, seruare de cœlo. nam etsi augur non erat Marcellinus; nihil tamen obstabat, quin, pro potestate consulatus, seruare de cœlo posset. quod aperte demonstrant illa uerba in oratione secunda in Antonium: Hic bonus augur eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspiciis uel impedire, uel uitiare posset. in quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. quid enim? istuc, quod te sacerdotii iure facere posse dixisti; si augur non esses, & consul esses, minus facere potuisses? uide, ne etiam facilius. nos enim nunciationem solum habemus, consules & reliqui magistratus etiam spe-

ctionem. et interrogatione in Vatinium: Tribunus pl. fuisti; collegas habuisti uiros fortes nouem. ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas de cœlo seruare, quos irridebas, quos priuatos esse dicebas. quibus ex locis licuisse constat etiam iis, qui augures non essent, seruare de cœlo. nam certe neque Marcellinus, neque tres illi tribuni pl. Vatinij collegæ, augures erant; quorũ numerus supra quindecim esse non poterat; & inter eos nemo erat ex iis, quos nominaui. omnes enim habeo diligenter notatos in meis lucubrationibus. LATINAE] feriæ conceptiuæ, à consulibus, aut ab eo, qui summum in urbe magistratum gereret, in Albano mõte factæ. primus eas in unum diem Tarquinius Superbus instituit: secundus additus pulsis regibus: tertius post secessionem in Auentinum: quartus, plebe & patribus à dictatore Camillo in concordiam reductis. INSTAVRANTVR:] quasi, faciendis iis, aut prætermissum aliquid esset, aut, quod non oporteret, commissum. quibus de caussis, sæpe legimus apud Liuium, instauratos esse ludos. instauratas autem decreto pontificum Latinas, ex Liuii lib. XXXII. planum est. SVPPLICATIONES.] quæ imperatoribus pro re bene gesta decernebantur: eæq; dum fierent, lege agere non licebat. ILLE uindex] qui se uindicem quodam modo, atque assertorem gladiatorum & bestiariorum professus erat, lege in Milonem promulgata, quòd gladiatoribus & bestiariis contra remp. usus esset. eam legem supra Cicero significat in eo loco: Magna manus ex Piceno, & Gallia expectatur; ut etiam Catonis rogationibus

gationibus

gationibus de Milone & Lentulo resistamus. VNVS est] non quia re uera unus, sed quòd unus inter omnes eo magistratu dignus esset. similiter locutus est in epistola ad M. Catonem: Et, si in ciuitate multi Catones essent; in qua unum fuisse mirabile est. in magno enim Catonum numero, singularem uirtute fecit M. Catonem. TABVLAM proscripsit,] in publico posuit; cum in ea scripsisset, seruos sese uenditurum C. Catonis: quod illi esse dedecori intelligebat. HVNC igitur Catonem] de quo hæc, quæ risum excitarent, sunt à me dicta. itidem eum infra locutum puto 315: MONSTRA] quas, opinor, leges perniciosissimas paulo ante appellauit. INTERCEDERET nemo.] quibus enim legibus ab aliquo tribuno pl. intercessum iam erat, de iis impediendis, non erat, cur Marcellinus cogitaret: quibus autem intercederet nemo, iis, qua ratione poterat, obsistebat. has autem leges si uel pro Cæsare, uel contra Cæsarem scriptas fuisse dicam, uaticiner fortasse, & aberrem à uero: quod tamen consequi coniectura liceat, crediderim, pro Cæsare fuisse. alioqui non iis impedimento fuisset Marcellinus: qui, cum Pompeio esset infensus, quod paulo infra Cicero declarat, Cæsarem (est enim ita consentaneum) non amabat: cuius & affinitatem cum Pompeio, & perniciosam reip. cum eodem, & cum M. Crasso initam societatem boni & sapientes ciues oderant maiorem in modum, ac timebant. CANINIVS] tribunus pl. qui rogationem promulgauerat, ut Pompeius regem Ptolemæum cum duobus legatis restitueret. hoc

Cicero ſignificat, obſcure ille quidem, ſed Plutarchus apertiſsime. REFRIXIT] quo diligentius hoc uerbum conſidero, eo minus exiſtimo, Refrixit, ideo dictum eſſe, quia rogationi à Caninio promulgatæ aliquis tribunus pl. interceſſiſſet. libentius in eam ſententiam delabor, ut in ipſo Caninio remiſsionem quãdam animi in re cœpta ſignificari exiſtimem. quò ſpectare uidetur illud: Neque enim res probatur. Refrixit igitur, ipſo remittente Caninio: qui de rogatione perferenda non laborauit, cum rem probari non uideret. ſic locutus eſt, ſimili ſententia, ad Atticum 18. Hæc tota res, interpellata bello, refrixerat. VITVPERATVR] qui, cum à Lentulo fuiſſet ornatus, reſtituendi Ptolemæi regis honorem ei uellet eripere. ornamentum autem in Pompeium à Lentulo profectum, id fuit, quòd, ut rei frumentariæ præficeretur, conſul anno proximo retulerat: idq́; ſignificant illa, quæ ſunt in epiſtola ad Lentulum: Pompeio qui nolunt, iidem tibi, quòd eum ornaſti, non ſunt amici. FAECEM populi] P. Clodii ſtudioſam. PROPTER Milonem] defenſum contra Clodii accuſationem VIII id. Feb. qua de re ſupra. SVBOFFENDIT] non omnino, ſed leuiter propter Milonem offendit. quòd alioqui popularis maxime Pompeius eſſet. itaque & ſupra, cum hac ipſa de re loqueretur, ita locutus eſt: Concionario illo populo à ſe prope alienato. MVLTA ab eo deſiderant] quæ non præſtat, cum deberet. MVLTA reprehendunt] quæ committit, cum non deberet. HOC uno] quia

quia dixerat iam, Conſul eſt egregius Lentulus; unum excipit, aſperitatem in Pompeium: ne, quæ in hominem amicum, de ſeq; optime meritum fiant, ea probare uideatur. SENATV non inuito] iure. quid enim ei faueret, cuius nefaria contra libertatem conſilia, coitione cum Cæſare, & Craſſo facta, cognouiſſet? ſupra: Cato eſt uehementer in Pompeium inuectus: auditus eſt magno ſilentio maleuolorum. et in epiſtola ad Lentulum: Pompeius in ſenatu à Catone aſpere & acerbe, nimium magno ſilentio, eſt accuſatus. A CVRIA] ne in dicenda ſententia uel bonos offendam, ſi pro Pompeio ſentiam; uel ingrate faciam in ipſum, ſi ſequar eos, qui ab illo diſſentiunt. CELEBRATVR] clientium frequentia. idem ad Atticum 37. Remp. nulla ex parte attingimus. in cauſis, atque in illa opera noſtra forenſi, ſumma induſtria uerſamur. domus celebratur. IMPRVDENTIA Milonis] non, quòd ipſe accuſauerit imbecille, ſed quòd tum alieno tempore, tum ab accuſatoribus minime firmis accuſandum curauenit Sex. Cœlium. SEX. Cœlio] cenſeo legendum, Sex. Clodio. is enim & Milonis ac Ciceronis fuit inimiciſsimus; & Marcellino & Philippo cos. accuſatus, atque abſolutus eſt. de quo ſic in oratione pro M. Cœlio in extremo fere: Oro obteſtorq; uos iudices, ut, qua in ciuitate paucis his diebus Sex. Clodius abſolutus ſit; quem uos per brennium aut miniſtrum ſeditionis, aut ducem uidiſtis; in ea ciuitate ne patiamini etc. congruunt igitur tempora: nec res ipſa diſcrepat. de temporibus dubitari non poteſt: cum oratio pro

M.Cœlio

M. Cœlio iisdem, quibus hæc epiſtola ſcripta eſt, conſulibus habita ſit, Marcellino, inquam, & Philippo. nam in oratione cum ait: Intelligis pro tua præſtanti prudentia Cn. Domiti, cum hac ſola rem eſſe nobis: facile aperit, quo anno illa dixerit. uideo enim, Domitium Caluinum, qui prætor quæſtionem illam exercuit, præturam geſſiſſe conſulibus Marcellino & Philippo. id quod, opinor, iam cognitum eſt. dixit enim ſupra: Ad III id. Feb. dixi pro Beſtia de ambitu apud prætorem Cn. Domitium. quam epiſtolam in conſulatu Marcellini & Philippi ſcriptam oſtendimus. Quod ad reum attinet; homo eſt, quem Milo pariter & Cicero perditum uoluerint. quod utrunque non ex oratione minus, quàm ex hac epiſtola, colligitur. NEQVE hoc tempore] quòd ei Clodius, qui tunc ædilitatem curulem gereret, prodeſſe ſuo ſtudio plurimum poſſet. etiam illud: quòd eo tempore ſit accuſatus, cum Pompeius neque carus pleriſque de populo eſſet, propter Milonis patrocinium; & ſenatoribus offenſus. ex quo paulo poſt: Ea ipſa in re Pompeii offenſio nobis obſtitit: ſenatorum enim urna copioſe abſoluit.

314.

ACCVSARI] de ui, ut opinor: cum, omnium ſeditioſiſſimũ fuiſſe, Ciceronis ſcripta demonſtrẽt. TETERRIMAE defuerunt] quæ niſi defuiſſent, condemnatus eſſet. et, Teterrimæ, cum odio. nam ſi abſolutus eſt Sex. Clodius immerito, non tres plane ſententiæ, ſed omnes omnino teterrimæ. notat igitur nominatim eas tres, quæ condemnationis numero defuerunt. uerum quæro, cum ex tri-

bus

bus ordinibus unus absoluerit, alter damnauerit, tertius neque absoluerit, neque damnauerit, qui uiderit: potest Clodius absolutus? quia, non ordinum iudicia, sed sententiarum numerum spectari, lex iubebat. quod cum aliis exemplis, tum ex epistola Cœlii ad Ciceronem cognoscitur, lib. VIII. fam. 117. IN concilio] iudicum, ut infra. REVOCAT] rursus accusandum esse dicit. FVERVNT] malim, ferunt. nam, Non fuerunt homines, ineptum quiddam, atque eneruatum uidetur. APVD suos] quòd ei iudices potius, quàm accusatoribus, fauerent. VIDENT damnatum] non dubitant futurum, quin condemnetur. VRNA] tres erant urnæ, cum tres ordines, senatores, equites, tribuni ærarii ex ea lege, quam tulerat in prætura L. Aurelius Cotta, iudicarent. in eas separatim cuiusque ordinis tabellæ coniiciebantur. TRIBVNI ærarii] genus hominum fuisse constat dignitate inferius ordine equestri: de quibus Varro: Quibus attributa erat pecunia, ut militi redderent, tribuni ærarii dicti. hos ego existimo, perfunctos eo munere, nomen postea retinuisse. quo modo enim tot uno tempore tot in iudiciis tribuni ærarii? quid, si bellum esset nullum; nulli ne ideo tribuni ærarii? qui ergo tres ordines iudicarent? nomen igitur non à præsente magis, quàm absoluto iam munere ceperunt. SERVIVS] antiquus Bessarionis liber, Seuius: alter, quo Magnulus usus est, Seius. quod potest esse uerum. Seius enim Romanum nomen. ALLISVS est.] adductus quidem in aliquod condemnationis, ut naufragii, periculum, sed ex quo

quo tamen emerſit, me non inuito, qui non eo illum, quo ceteros Clodianos, odio perſequor. CONCIDVNTVR] iudicio perduntur, damnantur. eadem narratione uſus eſt ſupra: Vatinium arbitratu noſtro concidimus. NON ſiturum] nec ſiuit, tribunicio intercedendi iure. nulla enim hoc anno habita comitia, ac ne duobus quidẽ proxime ſequentibus, ſed ex interregno conſules per triennium creatos, Cicero ipſe aliquot locis, & Dio lib. XXXIX. præterea Plutarchus, Appianusq; declarant. hoc autem anno, ſublatis comitiis à C. Catone tribuno pl. ueſtem ſenatus mutauit. epitome, Dio lib. XXXIX. EXEMPTI] eximebat Marcellinus conſul, ut eius pernicioſiſsimis legibus obſiſteret. APPIVS] P. Clodii frater. A CAESARE] quò iuerat, forte ob eam cauſam, ut ei ſuam conſulatus petitionem commendaret. ualebat enim in comitiis Cæſar uel plurimum, ut qui popularis ſemper in primis fuiſſet. et in Gallia togata, Cæſaris prouincia, municipia erant multa, quæ ſuffragium, in ſua quodque tribu, aut centuria, Romæ ferrent. itaque & M. Antonium iis ad petitionem auguratus Cæſar commendauit. quod ab Hirtio ſcriptum legimus. aut igitur ob eam cauſam Appius ad Cæſarem iuerat: aut, ut ab eo tribunatum mil. aliquem auferret. quod ei à Domitio collega obiectum, infra ſcriptum eſt his uerbis: Etiam in ſenatu luſit, Appium collegam propterea iſſe ad Cæſarem, ut aliquem tribunatum auferret. REDIERANT] Romam. falſus igitur Plutarchus; qui, Appium Marcellino & Philippo cos. quo anno ſcripta eſt hæc epiſtola, Sardiniam prætoris

toris

toris officio administrasse, in Cæsaris uita significat. nam, si pro prætore Sardiniæ Appius est; qui uagatur, ab urbe in Galliam, ex Gallia ad urbem? uerum, ut Sardiniam sortitus esset, fecit tamen, aliqua causa retardatus, ut non ineunte anno, hoc est cum primum prætura in urbe perfunctus est, sed aliquot post menses in prouinciam proficisceretur. hoc ego ita suspicor: quia etsi Plutarchus in rerum Romanarum notitia sæpe labitur, non errasse tamen, cum de Appii prouinciali huius anni prætura tradidit, eo mihi similius ueri fit, quòd annus, quo Marcellinus & Philippus consulatum gesserunt, proximus eum annum sequitur, quo præturam in urbe Appius administrauit: ut necesse sit, aut non iuisse Appium in prouinciam ex prætura, aut hoc anno iuisse. nam anno post Marcellinum & Philippum cos. certe ab urbe non descessisset, cum is ei ad petendum consulatum legitimus annus esset. distat enim biennio consulatus à prætura: & biennio Appius ipse post præturam consul fuit.

CLAVSVM] ob hyemem, quòd eo uti per anni tempus non liceret. ita ueteres loquebantur. atque hac de re Vegetius de re militari libro IIII. cap. XXXIX. Ex die, inquit, III. iduum Nou. usque in diem VI. iduum Martii maria clauduntur. nam lux minima, noxq; prolixa, nubium densitas, aeris obscuritas, uentorum, imbrium, uel niuium geminata sæuitia non solum classes à pelago, sed etiam commeantes à terrestri itinere deturbat.

OLBIA] Sardiniæ urbe, de qua supra bis.

IN prouincia] fecit aliquando hæc uox, ut Quintum existimarem in Sardinia fuisse pro prætore, extra ordinem,

extra ordinem, dum aliquis annuo legitimo imperio succederet: quia non ultra mensem Maium in Sardinia Quintum fuisse constat. nunc illum à Cicerone omnibus literis Romam uocari cum uideam; opinionem muto. qui enim accerseret eum Cicero, quem sciret non ante successoris aduentum posse decedere? fuit igitur potius in Sardinia Quintus alia de causa. quod illa indicant uerba 307: Tu, si ita expedit, uelim quamprimum bona & certa tempestate conscendas, ad meq; uenias. Certe enim, si Quintus pro prætore Sardiniam regeret, non hoc Cicero diceret; Si ita expedit, statim conscendas. nec rediit Quintus Romam, nisi quatuor fere post menses, mense Maio. quòd si hæc uerba, In prouincia plurimi fieri, uix in priuatum uidentur posse conuenire: credamus, iuisse quidem in Sardiniam eo nomine, ut suam rem ageret, cum libera tamen legatione, ut esset honoratior; aut potius, quod iam diximus, rei frumentariæ causa, Pompeii legatum. certe hoc anno, ut proxime ostendimus, pro prætore Sardiniam rexit Appius.

EX EPISTOLA VI.
314.

Iisdem consulibus.

L ATERIO] fundo Quinti, in Arpinati. 321. et ad Atticum 59. 154: POMPEIANVM, Cumanum] non Quinti, sed ipsius Marci fundos. DIES] iudicii. 310: PRODVCTA] Bessarionis liber, Prodita: recte,

ut

ut opinor. quòd enim usitatius uidebatur, Producta, quàm prodita; forte minus notum uerbum in familiare conuertit aliquis latinæ linguæ non omnino peritus. Prodita uero idem ualet, quod producta. sic Terentius: Saltem aliquot nuptiis prodat dies. AD EAM diem uiderem.] non uidit, nisi post idus: ut in epistola, quæ sequitur proxima. ARCANI] uilla Quinti fuit. SVSTENTARI] differri. pudet in iis uerbis immorari, quorum usum congesta in libros exempla declarant. tametsi in his ipsis, qui omnes diuitias nomine pollicentur, est sane cur aliquid, atque adeo multa, nec ea leuia, desiderentur.

EX EPISTOLA VII.
314:

Iisdem consulibus.

CVM DESIDERIO] antea, cum tuas literas expectabam, tui absentis desiderio tenebar; quia, non ita propinquum esse tuum reditum, intelligerem: postea uero quàm, te esse iam iamq; ad nos nauigaturum, significasti; ita expecto tuas literas, ut interea me timor solicitet, eorum periculorum causa, quæ nauigantibus impendent. ita primo quidem erat, cur te absentem desiderarem; cur timerem, non erat: nunc reditum maturum cum sperem, sublato desiderio timor est exortus. IDIBVS Mai.] hoc anno consules erant

erant Marcellinus & Philippus. proximo ſuperiore, Lentulo & Metello cos. Gabinius ineunte anno in prouinciam ierat. ergo ultra annum prouinciam adminiſtrauit. annum dico? immo, ultra triennium. rediit enim L. Domitio Ahenobarbo Ap. Claudio Pulchro cos. quod infra patet, 323. & ad Atticum 65: GABINIO] qui tunc Syriam pro conſule regebat. PORCILIVS] antiqui libri, Procilius. cuius gentem nominis nondum inueni. Porcilius, placet: ut à Porcio deductum ſit, quemadmodum à Sextio Sextilius, Quinctio Quinctilius, Curtio Curtilius. NEMINI accidiſſe] ut imperatoris literis, bene geſtam remp. nunciantibus, ſenatus non crederet. quod Gabinio contigit. diuinus igitur ſenatus, quòd poſtulanti ſupplicationem Gabinio frequens denegauit. hac de re his uerbis in oratione de prouinciis conſularibus: Quæ, inquit, homini, in quo aliquis ſi non famæ pudor, at ſupplicii timor eſt, grauior pœna accidere potuit, quàm non credi literis iis, quæ rem bene geſtam in bello nunciarent? hoc ſtatuit ſenatus, cum frequens ſupplicationem Gabinio denegauit; primum, homini omnibus ſceleribus, flagitiisq; contaminatiſsimo nihil eſſe credendum; deinde, à proditore, atque eo, quem præſentem hoſtem reipublicæ cognoſſet, bene rem geri non potuiſſe; poſtremo, ne deos quidem immortales uelle aperiri ſua templa, & ſibi ſupplicari, hominis impuriſsimi & ſceleratiſsimi nomine. et in ea in Piſonem: Ab altero allatæ literæ, recitatæ; relatum ad ſenatum. dii immortales, id ne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam, ignominia

ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam iam benignitatis consuetudinem uenit, ut eos, qui bene rempublicam gesserint, nouis honoribus afficiat, & numero dierum, & genere uerborum; huius unius literis nunciantibus non crederet, postulantibus denegaret? FORIS ualde plauditur] Foris, est in uulgus, ut in epistola ad Lentulum: Cum ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset. Plauditur autem, senatui, quia fecerit, quod antea nunquam, ut allatis è prouincia literis non crederet, iis, quibus rem à se feliciter gestam Gabinius significauerat. εἰλικρινὲς IVDICIVM] sincerum illud est ac simplex iudicium senatus: nihil in eo gratiæ meæ tribuit.

POSTRIDIE] non uideo, si uerus est Macrobius, qui potuerit postridie idus agi de agro Campano, in senatu, cum omnes dies postridie calendas, nonas, idus, decreto pontificum atri fuerint.

DE AGRO Campano actum iri] ex eo senatusconsulto, quod non. Apr. ex Ciceronis sententia factum erat. de quo sunt hæc in epistola ad Lentulum. Quin etiam, Marcellino & Philippo cos. non. Aprilis mihi est senatus assensus, ut de agro Campano, frequenti senatu, idibus Maii referretur.

AQVA hæret.] quam in partem me dem, quid sententiæ dicam, incertus sum. ductum à clepsydris; in quibus non semper fluebat aqua, sed interdum hærebat immobilis. sic hærebat Cicero, dubius animi, quid ageret, utrum agri Campani uenditionem probaret, quod uidebatur è rep.; an Pompeio, de se optime merito, gratificaretur, qui diuidi potius agrum illum suis ueteranis militibus

uo'uisset; qui etiam Vibullium ad Ciceronem miserit cum mandatis, ut integrum sibi de causa Campana ad suum reditum reseruaret. quod ita à Cicerone esse factum, aperte constat: quia scribit ad fratrem, non esse actum idibus de agro Campano. ILLVD scilicet] expono, scilicet, scire licet: ut ab eo, Illud, regatur. Sic Terentius, Scilicet facturum, pro, scire licet. CENABIS] forte scripserat Quintus, qui erat in locis urbi admodum propinquis, se esse post cenam Romam iturum. Cicero, qui præ fratris uidendi desiderio moram illam non ferret, Aduola, inquit: nimirum cenabis, cum ueneris.

EPISTOLA VIII.

314:

Cn. Pompeio Magno, M. Licinio Crasso, COS.

LIBRVM MEVM] hic liber, quo erat in extremo Iouis oratio, qui fuerit, ignoratur. de his certe, qui extant, nullus est, in quo Iupiter loquatur. crediderim, fuisse poema. nam, inducere Iouem loquentem, poeticum quiddam est, non oratorium. ac forte intelligendum est de uersibus illis, quibus acta consulatus sui persecutus est. mihi enim uenit in mentem cogitanti, Iouis in personam optime conuenire tres illos uer

sus,

sus, qui sunt in ad Atticum epistola III libri II.
,, Interea cursus, quos prima à parte iuuentæ,
,, Quosq; adeo consul uirtute animoq; petisti,
,, Hos retine, atque auge famam, laudesq; bonorũ.
idq; uidetur illa oratio confirmare, quæ Salustii nomine in Ciceronem inscribitur. Quid ego, inquit, plura de tua insolentia commemorem? quem Minerua omnes artes docuit, Iupiter optimus maximus in concilio deorum admisit. ut Ciceronem Iupiter, admissum in concilium deorum, illa fortasse oratione, qua de nunc ad fratrem scribit, sit allocutus. DE NON curantia] rara uox, & fortasse singularis, Curantia. itaque uidetur mihi, ceteris, opinor, item, duriuscule posita: tametsi, quæ pariter desinant, aliarum uocum exempla non desunt, ut uigilantia, iactantia, arrogantia, atque etiam negantia. sed si, quia similia in usu multa sint, eam tueri uolumus: cuius tamen teretes aures, rotundæq; sint, is, non uideo, qui ferre possit negantem illam particulam, quæ antecedit. dixit quidem alibi Cicero, non corpus, cum exprimere uellet ἀσώματον: ut eadem forte licentia non curantiam pro ἀμέλεια dixerit. MIHI magis] ut meæ uitæ rationem ad eius orationis, quam Iupiter habet, quasi normam instituerem.
SED tamen] ita loquimur interdum, cum, omisso, qui erat institutus, sermone, nouam aggredimur narrationem. non enim est hic, Sed tamen, ea sententia usurpatum, ut indicet contrarium aliquid iis, quæ iam dixit. POSTRIDIE quàm tu es profectus] redierat Quintus è Sardinia superiore anno paulo post idus Maias, ut est su-

pra in epiſtola, O literas: hoc eſt, anno iam peracto. nam hæc epiſtola ſcripta eſt poſt III. id. Maias: cum in extrema de ſenatuſconſulto III. id. Mai. facto mentionem fieri uideamus. rurſus igitur Quintus Roma diſceſſerat. VIBVLLIO] Rufo, Pompeii ſtudioſiſsimo, eiuſdemq; præfecto fabrum. epiſtola longa ad Lentulum, ad Atticum ſæpe, & Cæſar libro I. de bello ciuili. OPERIBVS] uidetur eiuſmodi res fuiſſe, quæ fieri ſine publica conſenſione non poſſet. itaque dabat operam Cicero, ne Clodius aduerſaretur, & ut Pompeio, Craſſoq; adiutoribus uteretur. opera uero ipſa, atque inſcriptiones, de quibus laborabat Quintus, crediderim ſignificari in epiſtola I. libri III. 323: ubi mentio de Telluris æde fit. nam ad eam ædem fieri quiddam, atque inſcribi, ſuo uidelicet nomine, Quintus uolebat. id curauit Cicero, ut ſcribit ipſe in eo loco, diligenter: ſtatuam etiam fratris locauit. PER Pompeium] cum quo in gratiam anno proximo redierat, concionemq, acerbiſsimam in Marcellinum conſulem, Pompeii Craſſiq; conatibus obſiſtentem, habuerat. Dio lib. XXXIX. P. CRASSVS] Marci conſulis filius, eloquentiæ cumprimis deditus; qui, lege Clodia promulgata, cum Romanæ iuuentutis uiginti fere millibus ueſtitum Ciceronis cauſa mutauerat. Plutarchus. LEGATIO libera] hac utebantur, qui ſui negocii cauſa, ut exigendæ pecuniæ, uiſitandi templa deorum, abeſſe diutius uolebant. alioqui ſenatoribus per leges non licebat. erat autem ex hoc genere uotiua legatio. nam ad Atticum 33: Libera, inquit, legatio uoti cauſa datur.

tur. harum legationum definitum fuiſſe tempus, lege à C. Cæſare lata, oſtenditur his uerbis in epiſtola ad Atticum 245: Et habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia; nec facile addi poteſt. ante legem Iuliam annuum fuiſſe tempus lege ea, quam hic noſter tulit in conſulatu, ipſe declarat libro III. de legibus. Hoc, inquit, genus legationis ego conſul, niſi mihi leuiſsimus tribunus pl. interceſſiſſet, ſuſtuliſſem: tamen minui tempus, &, quod erat infinitum, annuum feci. ita turpitudo manet, diuturnitate ſublata. quo in loco liberas legationes, quaſi turpes, nec ſatis aut ordine ſenatorio, aut repulica dignas, multis uerbis exagitat. Nomen autem liberæ legationis inde ortum uidetur, quòd, introire in urbem, & rurſus exire, liberam legationem habentibus liceret. quod in ea ipſa, quam proxime nominaui, ad Atticum epiſtola declaratur. ceteri porro honores, qui extra urbem gererentur, ingredientibus in urbem deponebantur. PER populum] dandarum legationum ius ad ſenatum pertinebat. Clodius, ſi per ſenatum non poſſet, confugere ad populum cogitabat. id homines populares facere ſolitos eſſe, ut Cæſarem de prouincia, Vatinium de legatione, animaduerti. BYZANTIVM, aut Brogitarum] ut à Byzantiis, quòd eos tribunus pl. ab exilio ſua lege reſtituerat; à Brogitaro autem, quòd eum Matris Magnæ templo præfecerat, promiſſam pecuniam exigeret. ideo ſubiungit Cicero, Plena res nummorum. hac utraque de re ſatis aperte in oratione pro Sextio. Lege, inquit, tribunicia Matris Magnæ Peſsinuntius ille ſacerdos expulſus, &

ſpoliatus ſacerdotio eſt; fanumq́; ſanctiſſimarum atque antiquiſſimarum religionum uenditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione, preſertim cum eam ſibi ille non colendi, ſed uiolandi cauſa appetiſſet: reducti exules Byzantium, condemnati tum, cum indemnati ciues è ciuitate eiiciebantur. et pro domo ſua: Idem tu una lege tuliſti, ut Cyprius rex cum bonis omnibus ſub præcone ſubiiceretur, & exules Byzantium reducerentur. in ea uero de aruſpicum reſponſis, Quid ego, inquit, id admiror, qui, accepta pecunia, Peſſinuntem ipſum, ſedem domiciliumq́; matris deorum, uaſtaris, & Brogitaro Gallogræco, impuro homini, ac nefario, totum illum locum, fanumq́; uendideris? Et, quod ad Byzantios exules attinet, negocium illud, tradit Plutarchus, M. Catoni à Clodio eſſe commiſſum, ut eo diutius, dum eos lege Clodia, hoc eſt iuſſu populi reſtitueret, ab urbe abeſſet: quo ſcilicet ipſe magis ad libidinem ſuam, Cicerone expulſo, Catone amandato, remp. uexare poſſet. exeundi igitur Clodio cauſa erat, ut ſyngraphas perſequeretur ſuas. unde in ea de aruſpicum reſponſis, Deiotarus, inquit, eſt rex iudicio ſenatus, per nos: Brogitarum putabo regem, ſi habuerit, unde tibi ſoluat, quod ei per ſyngrapham crediditi. Quod autem legitur, Aut Brogitarum, uix puto Latine dictum, cum hominis nomen ſit, non loci: ideoq́; particula, ad, uidetur addenda. AVT utrunque] uel, Vtroque, ut ad legationem referatur, malim legere: uel, ſi, Vtrunque, retinemus, ad uerbum, cupit, accommodetur.

QVOD

QVOD uolo] de operibus, & inscriptionib us. AD NOSTRVM Iouem] ut ea, quæ Iupiter in extremo illo libro præcipit, obseruemus. AD III. id. Maii] quàm multa peccauit incuria librariorum. hoc & quæ usque ad extremam epistolam sequuntur, recte nunc atque ordine sunt impressa in nostris libris, iis, quos proxime edidimus. ceteris in omnibus, quotquot ad eam diem exierant, cum aliæ partes erant præpostere collocatæ, tum hæc ipsa, quæ nunc tractamus, quæ Pompeio & Crasso cos. scripta esse facile cognoscitur, coniuncta legebantur cum ea epistola, cuius initium est, Dederam ad te: quam eo scriptam anno, quo Marcellinus & Philippus consulatum gesserunt, satis iam, cum eam exponeremus, probauimus: ut una epistola duobus annis perscripta uideretur. hoc uitium cum hactenus nemo animaduertisset, deprehendi statim, nec ita magno negocio, cum ad hunc locum interpretando peruenissem. uetus enim hoc nostrum est in exponendo, ut, cum aliquid, quod ad historiam pertineat, occurrit, illico reuocemus id ad temporum rationem; ne quid de nostro tantum sensu literis temere mandemus. temporum autem ratio certissima est, annorum per consules consideratio. quæ mihi sæpe res, incredibile est, quantas ad uidendam ueritatem fenestras aperuerit, quantosq; eadem patefecerit aliorum errores, qui, genus hoc diligentiæ aut, tanquam nimis laboriosum, refugientes, aut, quasi leue, contemnentes, ea suos in libros retulerunt, quæ satis magnam reprehendendi studiosis hominibus materiam præbeant. DE AMBITV] eorum

magiſtratuum cauſa, quos proxime creari oportebat. ii prætores erant. nam conſules ex interregno creati iam erant Pompeius, & Craſſus. qui cum id ſpectarent, quod etiam conſecuti ſunt, ut, petentibus præturam M. Catone, & P. Vatinio, Catoni Vatinius, integerrimo ciui omnium nequiſſimus, anteferretur; neque id ſe poſſe obtinere ſine ambitu ſperarent; cauere ſibi à legibus uoluerunt, ſenatuſconſulto facto, ne, qui præturam per ambitum cepiſſet, ei propterea fraudi eſſet. nimis hoc improbum atque iniquum uidetur, ſed patet ex Plutarcho in Catone Vticenſi his uerbis: οἱ δὲ καὶ τοῦτο δείσαντες, ὡς τῆς στρατηγίας ἀξιομάχου διὰ κάτωνα πρὸς τὴν ὑπάτειαν γενησομένης, πρῶτον μὲν ἐξαίφνης, καὶ τῶν πολλῶν ἀγνοούντων, βουλὴν συναγαγόντες, ἐψηφίσαντο, τοὺς αἱρεθέντας στρατηγοὺς εὐθὺς ἄρχειν, καὶ μὴ διαλιπόντας τὸν νόμιμον χρόνον: ἔπειτα διὰ τοῦ ψηφίσματος τὸ διδόναι δίκας ἀνεπίυθυνον κατασκευάσαντες, ὑπηρέτας αὐτῶν, καὶ φίλους ἐπὶ τὴν στρατηγίαν προσῆγον, αὐτοὶ μὲν δόντες ἀργύριον, αὐτοὶ δὲ ταῖς ψήφοις φερομέναις ἐφεστῶτες. & in Pompeio: τὸν κάτωνα τοῦ δήμου στρατηγὸν αἱρουμένου, καὶ τὴν ψῆφον ἐπιφέροντος, πομπήϊος ἔλυσε τὴν ἐκκλησίαν οἰωνοὺς αἰτιόμενος, αἰτίαν δὲ, καὶ βατίνιον ἀνηγόρευσαν, ἀργυρίῳ τὰς φυλὰς διαφθείραντες. eſt igitur hoc ſenatuſconſultum non, ut alia, contra ambitum, ſed pro ambitu. quod etiam inde fit apertius, quia factum eſt in Afranii ſententiam. is enim nihil ad uoluntatem Pompeii non adminiſtrabat, utpote qui conſulatum & eius opera adeptus eſſet, & eiuſdem arbitratu geſsiſſet, ut eſt in epiſtolis ad Atticum, 13. & 20: addo illud, quòd cum epiſtolam ita Cicero concluſerit, Quid multa? tenent omnia; indicat, nihil, contra quàm uellent, eſſe

esse factum. QVAM ego dixeram] non, quam
ego dixeram in senatu. non enim eò turpitudinis
Cicero uenisset, ut, cum antea consul legem con-
tra ambitum tulisset, idem sententiam in senatu di-
ceret de impunitate iis danda, qui per ambitum de-
liquissent. expono igitur, Quam dixeram, de qua
tecum locutus eram. CONSVLES] Pom-
peius, & Crassus. NON sunt persecuti] no-
luerunt, inquit, discessionem fieri à senatu, quo
posset intelligi, probarentur nec ne eorum senten-
tiæ, qui Afranio &c. id est enim, persequi senten-
tias, non, singulas omnium sententias rogare.
AFRANIO cum essent assensi] hos necesse est
non optime animatos in remp. fuisse, qui Afranii
sententiam pro ambitu dictam secuti sint. id tamen
argumentum uidetur mentis non omnino pessimæ,
quòd addiderunt, ut prætores ita crearentur, ut
dies LX priuati essent; eo nimirum consilio, ut ac-
cusare uolentibus eos, qui per ambitum prætores
creati essent, spatium daretur. nam, si præturam
protinus iniissent, accusandi locus non fuisset. non
enim eos, qui essent in magistratu, licebat postula-
re. sed consules hoc non latuit: itaque persequi sen
tentias eorum noluerunt. scriptumq; est illud in se
natusconsulto, quod supra posuimus, τοὺς αἱρεθέν-
τας στρατηγοὺς εὐθὺς ἄρχειν. neque uero quisquam mi-
retur, mense Feb. de creandis prætoribus agi, qui
mense Quinctili, post ue designari soliti essent.
nam ita producta comitia erant, ut, anni parte iam
exacta, quo anno geri præturam oportuisset, præ-
tores tamen creati nondum essent: itaque dicit,
Crearentur; cum designandi tempus abiisset.

DIES LX.] ſi recte atque ordine ageretur, non LX. tantum dies, ſed menſes quinque, eoq; amplius, priuatos eſſe oportebat. Quinctili enim fere menſe deſignabantur magiſtratus. REPVDIARVNT] Conſules Pompeius & Craſſus. nullam enim eius uidentur habuiſſe rationem, cum ſenatuſconſultum pro ambitu fecerunt. uel potius, quia nomen eius, præturam petentis, recipere noluiſſent: primum, quòd uir optimus Cato, hoc eſt Pompeii Craſſiq; improbis conatibus aduerſarius: deinde, quòd L. Domitio Ahenobarbo affinitate arctiſſime coniunctus. eius enim ſororem, quod ex Plutarcho liquet, Domitius habebat in matrimonio. Domitium porro conſulatu deiecerant, cũ legitimus eius eſſet annus, Pompeius & Craſſus.

EX EPISTOLA IX.

315.

Iiſdem conſulibus.

I NISTO] ſcripſerat Quintus ad Marcum, ideo ſe non exiſſe cum ipſo, ne quando eum interpellaret. Marcus ita: Si in iſto eſſem, quod tu ſcribis, ut tu me poſſes interpellare, ut mihi occupato tuus interuentus ullo modo moleſtus eſſet: ſane, ut hac afficerer moleſtia, nunquam accideret. tu enim, qui, quid ſit interpellare, optime noſti; nihil aliud, inquam eſſe, quàm intempeſtiue aliorum occupationibus interuenire; nunquam

ad

ad me, nisi tempestiuus, accederes: ne, quod esse uitium scis in hoc genere, in illud incurreres. deinde uolo tibi hoc licere apud me, ut, nulla temporis, aut occupationis meæ ratione habita, cum libet, & quoties libet, appelles me, interpelles, obloquare, colloquare. AN TE ATEIVS] ita mihi nunquam esse molestus potes, quemadmodum nec tibi Ateius. An te Ateius, inquit, interpellat? aut interpellare potest? minime. itidem nec tu me: quandoquidem, ut ille, ita tu scis, quid sit interpellare; & importuni nunquam estis.

ISTIVS generis] genus enim quoddam est humanitatis, cum ad eos, quos amamus, arbitratu nostro, qua uolumus hora, libere accedimus. quod, inquit, tu cum faceres, humanitatem docere quodam modo uidebaris. nunc autem, quando tibi uenit in mentem timere, ne me interpelles, hac humanitate te magistro non utor, sed quòd ea mihi, uel sine tuo exemplo, nota est, & placet ipsa per sese. TV VERO] dixerat, primum: subiungendum erat, deinde. id, ut interdum solet, omittit; sed iis uerbis utitur, quæ, si sententiam spectes, idem præstant. Primum, inquit, si huius uerbi, interpellare, uim attendimus, tu me nunquam potes interpellare. quod enim uitium interpellatio significat, id tu, cui notum est, uitares, cum ad me nunquam ires, nisi opportune. deinde, etiam si tu, quid esset interpellare, non teneres, me tamen uellem, qui meus est in te amor, & appellares, & interpellares, magis, cum tua uoluntas ita ferret, quàm cum mea postularet occupatio. μουσοπάτακτος] subito musarum furore percitus: cuiusmodi homi-

nes fundunt illi quidem, pede in uno ſtantes, multas uerſuum centurias, eas tamen, quas, animo ſedatiore qui ſunt, ne ſemel quidem poſsint perlegere; ipſi tamen ſua poemata, preſertim illico poſtquam ediderunt, immoderate ac ſtulte nimis amãt. INVISA] quam ego nunc odi, cum eius cauſa factum intelligam, ut te, ab urbe diſcedens, non aſportauerim, eadem ſcilicet, qua uectus ego ſum, lectica; tibiq́;, qui antea huius generis humanitatem colebas, occaſionem dederim de interpellatione metuendi. Mouet me, quòd ueteres libri pro, inuiſa, habent, infuſa. qua ego in dictione ut me diu torſerim, &, ut ille inquit, labrum ſæpe momorderim, aſſequi tamen ingenio nihil potui, quod probarem. non enim, quæ huic uocabulo, infuſa, ſubiecta res eſt, ea certe (aut ego prorſus fallor) in hac ſententia locum habet. inuiſa uero neque longe diſtat ab, infuſa, & cum ſententia uidetur optime congruere. ἀντίεκτον] placet, quod uideo ſcriptum eſſe in Beſſarionis libro, αὐτέσακτον, hoc eſt, adductam contra uoluntatem meam. ita, cum habemus ex antiquo libro, quod ſententiam ſatis aptam continet, coniecturis meliora quærere non debemus. CICERONIS noſtri] filij tui. ITERVM ceteri omnes] Iterum cum excuſares te, quia mecum non ires, hoc attuliſti, quòd domeſticorum omnium cauſa tibi manendum eſſet. SVSPICATVS ero] non modo ſi tu dixeris, te uereri, ne mihi moleſtus ſis; ſed etiam, ſi, hoc te animo eſſe, ſuſpicione aſſequi potuero: nihil equidem propterea dicam; te tamen pari ulciſcar uia. uerebor enim, &c. SIC FIT] ſic ulciſcor eos,

à quibus

à quibus laceſſor immerito. οὐδ' ἐν αἴᾳ ἔζησας] exemplo græcæ ſententiæ cum utitur Cicero, fere aut prima tantum attingit uerba, reliqua, tanquam nota, prætermittit; aut ita totum recitat, ut aliqua tamen mutatione ad id, quod ſibi propoſitum eſt, accommodet. utriuſque generis plenæ ſunt epiſtolæ. hic ſingula uerba quid ualeant, nemo eſt, qui non uideat. quid omnia ſimul ſpectent, mihi quidem obſcurum eſt. quòd ſi, quonam ex poeta (certe enim hæc à poeta aliquo uidetur Cicero mutuatus) ſumpta eſſent, tenerem; facile, opinor, eſſet, ſibi quid uellent, aſſequi. nunc, quia locum ignoramus, uel quòd non extet, uel quòd, aliquando cognitus, memoriam noſtram effugerit; affirmare de ſententia certe nihil licet. nec placet inani coniectura nubes & inania captare. MARIVM autem noſtrum] eum, ad quem ſcribit libro VII epiſtolarum, ut uulgo appellant, familiarium, hominem incommoda ualetudine, literarum ſtudio deditum. Scripſerat Quintus, libenter Marium quoque fuiſſe exiturum cum Marco, ſi eſſet inuitatus. cauſam, cur eum proficiſcens non ſuſtulerit, confert Cicero tum in ipſius infirmã ualetudinem, tum etiam in uillam apertam, ac ne rudem quidem. CONIECISSEM] uerbi tralatio quiddam habet ad ſuam fruendi Marii cupiditatem indicandam. REGIS Ptolemæi] quam Ptolemæus, Aegypti rex, qui à ſuis ciuibus eiectus, Romæ aliquandiu fuit, Anicio dono dederat, uni fortaſſe de ſuis creditoribus. OCTOPHORO] quem octo ſerui geſtarent. quod ipſum riegiam potius, quàm priuati hominis lecticam argu t fuiſſe. ANI-

CIANO]

CIANO] de quo mihi Anicius commodauerat. et eſt is, de quo paulo poſt. MACHAEROPHORIS] machæra uidetur fuiſſe, quam nunc ſpatham appellant. certe uagina condi ſolitam, iocus apud Plautum paulo obſcœnior demonſtrat. CENTVM] non puto, Ciceronem huiuſmodi comitatu eſſe uſum. uix hoc Milonis, aut Clodii inſaniæ tuliſſent. ac, ſi Ciceronem ſecuti eſſent, non extimuiſſet Marius, quaſi ad aſpectum nouæ rei. crediderim igitur, caſu contigiſſe, ut eadem uia poſt octophorum Anicianum ſequerentur illi machæro phori, quibus uiſis, Marium, qui non animo minus, quàm ualetudine, eſſet infirmus, hominum & machærarum ſubita ſpecie perterritum, pene corruiſſe. TVNC] forte uerius, hunc: de quo ſcilicet locuti ſumus. facit enim hoc Cicero, cum de aliquo aggreſſus dicere, de eodem aliquid à re tamen propoſita ſeiunctum, interponit: ut ſupra, cum de C. Catone tribuno pl. orſus eſſet dicere, deinde interpoſuiſſet quiddam de familia uendita, rurſus ad id, quod cœperat, reuerſus, hoc utitur loquendi modo: Hunc igitur Catonem Lentulus à legibus remouit. SVBTILITATEM] acumen. VETERIS urbanitatis] ueterum ſales magna ex parte amiſſos eſſe, alibi quoque Ciro conqueritur. HOC uero mihi peculiare &c.] Peculiaria noſtra ſunt, quæ à nobis proprie poſſidentur, ſic, ut ad neminem præterea neque poſſeſſio, neque fructus pertineat. HOC uero] quòd ſi, inquit, Marius tecum uenturus eſt, ut ſignificas; mea erit hæc propria ſuauitas, mihi nullo cum homine communis, ut homine ingenioſiſsimo, atque humaniſsimo

humaniſsimo Mario ubique fruar, non modo in illis prædiis, quorum ille, mihi uicinus, quaſi lumen eſt, uerum etiam hic, ubi nunc ædifico. ISTO] qui tecum uenturus uidetur, Mario. ILLORVM] quæ tibi nota ſunt, in agro Pompeiano: ubi uillam Marij fuiſſe, patet ex epiſtola ad ipſum, fam. 98. LVMEN] luminis loco; æque gratum, ac lumen ipſum. nam, quæ lumine carent, loca, iucunditatis habent minus, quàm quæ ſol illuſtrat. PARATVM ſit] Marii cauſa; ut ſit, ubi homo infirmus commode excipiatur. nam ego ita ſum philologus, hoc eſt, ita literarum ſtudioſus, ut mollis tamen minime ſim: quales fere ſunt, quos librorum conſuetudo tenet. poſſum, inquit, uel cum fabris habitare. non enim mea philoſophia luxum, & uoluptatem, & mollitiam ſequitur. ea me, non oblectauit in Hymetto, monte Atticæ amœniſsimo, ſed in area cum ſeruis Syris, qui ædificant, duriter exercuit. Iocatur, cum ſe philoſophari in area, hoc eſt, ſuum ſtudiũ in fabris exercendis ponere ſignificat. AREA Syra] in qua ſerui Syri opus faciunt. DE interpellatione] ad epiſtolæ partem reſpondet, in qua ſcripſerat Quintus, futurum, ut ipſe & Marius eum, quàm minime poſſent, interpellarent. DE REP.] hoc uidetur dicere. Philoctetes, ille Herculis comes, accepta à ſuis ciuibus, hoc eſt, à Græcis, iniuria, cum in Lemno inſula deſtitutus eſt, execrabatur eos, à quibus eam iniuriam immerito tuliſſet. tu contra; cum eos ciues, qui nos indigniſsimis & iniquiſsimis modis uexarunt, doles tamen non optimo in ſtatu eſſe, mutuis diſcordiis agitari. hoc animo te eſſe, mihi, inquit,

moleſtum

molestum est. uellem, Philoctetem imitareris. De Philoctete, in Lemno à Græcis Troiam proficiscentibus derelicto extat, Sophoclis tragœdia.

ILLA spectacula] calamitates, & miserias suorum ciuium grauissimas. CONSOLABOR] quasi præsens remedium manu teneat, ita pollicetur: credo, quia significet, facile esse, rationibus Quinto ostendere, quàm sine causa doleat. HORTVS domi est] Ruri uicinitas horti requiritur maxime: ut sit, non modo quo opsonia condiamus ad suauitatem, uerum etiam quo languentem stomachum quarundam herbarum acrimonia excitemus. Hortensia, inquit, non longe petemus.

EPISTOLA X.

316.

NON puto hanc epistolam scriptum esse Appio & Ahenobarbo cos. quia, proxima quæ sequitur, Ianuario mense scriptam esse constat. aut, suo loco minime collocata. quòd si, Pompeio & Crasso, scripta est: ne sic quidem suum locum obtinebit. nam eam, quæ ante proximam legitur, post IIII id. Mai. scriptam uidemus: hæc porro ante pridie id. Apr. Quare siue Pompeio & Crasso, siue Appio & Ahenobarbo cos. est data; non est ad ordinis rationem constituta. crediderim tamen scriptam esse potius anno Pompeii & Crassi: quia, si anno Appii & Ahenobarbi scripta esset, absque dubio de itione Quinti ad Cæsarem mentionem

aliquam fecisset; cum ad paucos dies ad eum Quintus profecturus esset? nam Arimini Quintum fuisse mense Maio, hoc est, in Cæsaris prouincia, legimus infra. CONVICIO] acriter: quasi conuiciantum morem referrent, cum literarum officium, diutius iam desideratum, Ciceroni exprobrarent. sic in epistola, quæ sequitur proxima, conuicio, dixit, pro querela satis libera, minime tamen pro conuicio. CODICILLI] scriptorum genus in ceratis tabulis, quo ueteres utebantur, ubi properanter aliquid, ac breuiter, quod instar epistolæ non esset, exarare cogitarent: ut apud amicum in cena, foris, in itinere, uel naui, si charta præsto non esset. dabant deinde amanuensi, ut descriptæ inde literæ mitterentur. interdum etiam ipsos mittebant cōdicillos. quod hæc ipsa ad Quintum epistola perspicue probat. non missos uerba illa ad Papirium demonstrant: Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaraui. NAM res quidem ipsæ] ideo commisi, ut tu me de scribendo urgeres, quia neque res ipsa, de qua scire aliquid uelles, neque omnino ulla de re dies is, quo tu es profectus, argumenti quidquam dabat. DEESSE non solet] cum res tamen certa, de qua sermo sit, nobis deest. ALVCINARI] certa re non proposita loqui, huc illuc errantium more ferri. est enim alucinari, aberrare, non consistere, ut ait Nonius: & ab ἀλύειν deductum, scripsit Cloatius Verres. propterea sine aspiratione, unico l, scribi debet: & in hoc antiquus item Bessarionis liber consentit. TENEORVM] petitum est à legatis

ex insula Tenedo missis, ut Tenedii suis legibus uiuerent. negatum. potius enim censuit senatus, ut eadem conditione, qua ceteri in prouincia populi Romani, tenerētur, hoc est, ut legibus à populo Romano aut à prouinciali magistratu datis uterentur. SECVRI Tenedia] ictu uehementi; cum uniuersus fere senatus contra Tenediorum libertatem consentiret. et, securi Tenedia, cum dixit, quasi quodam ioco allusit ad ueterem illam siue fabulam, siue historiam de Tenne rege, à quo insula nomen accepit; qui lege sanxit, si quis adulterum deprehendisset, ut eum securi interficeret: idq; seruauit ita diligenter, ut etiam de filio suo deprehenso interrogatus, quid fieri oporteret, respondisse dicatur; id fieret, quod lex iuberet. inde datus locus prouerbio de Tenedia securi, in iis rebus, quæ præciduntur. Heraclides ἐν τῷ περὶ πολιτειῶν.
BIBVLVM] Marcum, C. Cæsaris in consulatu collegam. CALIDIVM] Marcum, oratorem dulcem potius, quàm uehementem; qui prætor in Cicerone restituendo diligenter operam nauauit. in Bruto, & oratione post reditum in senatu. FAVONIVM] Marcum, Catonis amicum, & æmulum in tuenda libertate, atque insectanda paucorum potentia. interfectum post obitum Cæsaris triumuirorum iussu, Suetonius tradit. Et ordine Bibulus, Calidius, Fauonius, habita dignitatis gestorumq; magistratuum ratione, nominantur. nam Bibulus consularis, Calidius prætorius, Fauonius necdum ædilicius. quod in Catone scriptum est apud Plutarchum. DE TE] quia Tenedum & Sipylum Quintus, cum esset in Asia pro prætore,

re,

re, triennio ante rexerat. Sipyli autem legati potius, quàm Tenedi, Quintum in ſenatu laudarant. VNVM] in eo conſilio, ubi de Sextii poſtulatione deliberatum eſt. PANSAE] poſtulantis aliquid, opinor, pro publicanis contra Aſiaticos, quod ei concedi, ius non eſſet. nam inter prouinciales & publicanos uectigalium cauſa nunquam defuit contentio. NEQVE tibi, neque Pomponio deero] forte, ut communem utriuſque rem in aliqua cauſa defenderet. POEMATA] ſi de iis, qui nunc extant, Lucretii uerſibus intelligit; non uidetur, poemata, ſatis proprie dixiſſe. poeticam enim, definit Ariſtoteles, imitationem eſſe. at in opere ſuo (de eo, quod in manibus eſt, loquor) non imitatur Lucretius, ſed ipſam rem, ut eſt, ita docet. eadem ratione Empedoclem, qui uerſibus de rerum natura ſcripſit, Ariſtoteles idem eſſe poetam negat. uerum alia præterea, quæ fortaſſe poemata recte poſſent appellari, ſcripſit Lucretius: quod ex Varrone, Chariſio, aliis colligitur. aut puta Ciceronem, etiam ſi definitionem Ariſtotelis teneret, uoluiſſe tamen cum populo, quod è uerſibus conſtaret, id poema nominare; item ut tribunatum pl. & ipſe & Liuius magiſtratum appellant; quem tamen non eſſe magiſtratum, Plutarchus ἐν τῷ τῶν προβλημάτων multis probat argumentis. etiam in Oratore, non ſe rationem, ſed conſuetudinem in loquendo ſequi, tradidit his uerbis: Vſum dicendi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui. VT ſcribis, ita ſunt,] eiuſmodi ſunt, qualia tu ſcribis eſſe, multis illa quidem ingenii luminibus, multis tamen etiam artis. quibus

uerbis plus in Lucretio declarat ingenii, quàm artis, esse. quod sane hi quoque ipsi, qui ad nostram ætatem peruenerunt, sex illius libri satis indicant. HOMINEM non putabo] forte scripserat Quintus, rediturum se esse in urbem, cum legisset ea, quæ Salustius Empedocleo more uersibus tractauerat. eam morandi causam M. Cicero reprehendit. Virũ, inquit, te putabo, cum ueneris: si Salustii Empedoclea legeris, hominem non pùtabo. Laudis enim est, uirum uocari; hominem, non item. quia, etiã in quibus nihil laudes, homines tamen sunt; qui uero de hominibus ipsis excellunt, uiros cum laude nominamus. itaque in Bruto, Vidi, inquit, Mitylenis uirum, & uidi plane uirum. et ad Att. 62: O uirum, o ciuem Memmium. et apud Terentiũ in Hæcyra: Tu uirum me, aut hominẽ deputas adeo esse?

EX EPISTOLA XI.

316.

Ap. Claudio Pulchro, L. Domitio Ahenobarbo, COS.

PRIDIE idus] Ianuarii, an Februarii? Februarii. nam pridie idus Ianuarii senatus haberi non poterat. erat enim dies comitialis, ut uetus Romanum calendarium significat. pridie autem idus Ianuarii nefastus erat: quo dierum genere senatus habebatur. scripsit autem hanc epistolam idibus, mane: posteaq, quod idibus est actum, scripsit postridie idus: &, quod postridie idus, Lupercalibus. patet ex epistola sequenti.

quenti. POPVLI] stantis ante fores curiæ in Græcostasi, & gradibus. itaque in epistola 1. huius libri, Eius, inquit, operæ repente à Græcostasi, & gradibus clamorem satis magnum sustulerunt. CONVICIO] an Appio consuli populus conuicium diceret? nihil ne metueret illos fasces, quos in manibus lictorum, ante curiæ fores consuli præstolantium, uideret? quid igitur est, Conuicio? clamore, & querela paulo liberiore. sic in proxima, quæ antecedit, epistola: Epistolam hanc conuicio efflagitarunt codicilli tui. COMMAGENO] Commagenes rege. cuius regni caput Samosata fuit, in Asia, citra montem Taurum. REM] petierat, opinor, ut ei regni possessio senatusconsulto confirmaretur. idq; uidentur indicare quæ proxime sequuntur uerba, de oppidulo extorto. DISCVSSERAM] abieceram: ita contra eum locutus eram in senatu, ut tota res ad nihilum recideret. discusserat autem, non pridie idus, sed ante. nam pridie idus nihil actum in senatu uidetur. coactus enim consul populi conuicio senatum statim dimittere. BLANDITVR] metu: ne itidem exteris legatis, aut regibus, aliquid à senatu petentibus, obsistam. quod ideo Appius nolle uidebatur, quia, cum aliquid eorum causa senatus decreuisset, munera mercedis loco, aut etiam pactam mercedem consuli, qui ad senatum retulisset, dare consuessent. id significant illa uerba, quæ sequuntur: Videt, hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum. HOC genere dicendi] quo facile consequi possum, ut ea, quæ petuntur, senatus minime concedat. FEBRVA-

RIVM] reliquos Februarii dies. nam epiſtola ſcripta eſt poſt idus Februarii. ET Zeugmate] affirmo, Et Zeugmate, Ciceronis non eſſe: &, ut olim in iure ſolebant, ſic ego ſponſionem facerem, ni gloſſema ſit. oppidum enim in Commagene, poſitum in Euphrate, nullum fuit, præter Zeugma: de quo Plinius libro naturalis hiſtoriæ V. ſic: Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma, CLXXV. M. P. & ibidem infra: Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphratem uocantur: item Zeugma, LXXII. M. P. à Samoſatis, tranſitu Euphratis nobile. in libro Beſſarionis eſt, in Euphrate & Zeugmate. CAESARE conſule.] aut, quia conſulatum Cæſar ſolus geſsit, Bibulo collega domi incluſo: aut, quia Cæſar ad ſenatum retulit de honore togæ prætextæ Commageno regi impertiendo. QVOD uult] hoc totum quid ſibi uelit, non aſſequor: nec pudebit unquã fateri neſcire, quod neſciam: etiam, ſi cuius me ex his tenebris eduxerit induſtria, æque lætabor, ac ſi, quod nunc quæro, meo ipſius ingenio nactus eſſem. DECERNENDVM nihil cenſeo] ex ſententia petentis Commageni. erat autem hæc in ſententiis ſenatoriis, ubi nihil nouari placeret, uſitata concluſio: Decernendum nihil cenſeo. Sic & Liuius lib. XLI. Ego, inquit, nihil noui cenſeo decernendum. BVSRHENVM] regis barbari nomen; qui tamen paulo, quàm Commagenus, erat nobilior. ei quoque permiſerat ſenatus, ut prætexta, itidem ut magiſtratus Romani, poſſet uti; cum nobiles inique ferrent, eo barbaros honore impertiri, qui magiſtratuum Romanorum

norum proprius esse deberet. GENVS, & locum] salsum genus : locum, materiam eiusmodi, in qua dicta dicere facillimum sit. RELIQVA discutere] ita contra reliquas legationes dicere, nihil ut omnino à senatu obtineant. quod si fiat, eripietur Appio pecunia, quam cupiditate iam ac spe deuorauit. IOVIS hospitalis] cum, hospitibus meis, Græcis hominibus, intercedentibus, in gratiam cum eo redierim. FVGERAT] hactenus in mentem non uenerat, superiora scribenti. OPTANDVM, quàm sperandum] uidetur Balbus ad Cæsarem scripsisse, itemq;, ut opinor, Cæsar ipse; si uellet, Quintum ad eum iturum, ut operam in bello nauaret. suam eius rei cupiditatem Cæsar indicat, cum respondit, optandum magis, quàm sperandum. NE sis aspernatus] ita iocus est, ut serio tamen dictum uideri possit. Scripserat Cæsar tale quid : argentum sibi non esse, unde Quintum ditare posset : studium & beneuolentiam, quæq; in sua potestate essent, ei non defutura. ARCAE nostræ] iocus ioco relatus. si tu, inquit, eges; nos non abundamus. itaque arcæ nostræ noli confidere. nam si decoxeris, ego te meis nummis tuo ære alieno non expediam. Et est hic, conturbare, pro, decoquere. quo sensu dixit Martialis :

Conturbabit Atlas; & non erit uncia tota,
  Decidat tecum qua pater ipse deum.

SINGVLORVM dierum] ita uidetur fecisse. nam hanc epistolam scripsit, ut dixi, idibus, sequentem postridie idus, aliam, quæ non extat, Lupercalibus. alibi aliud significat, ut ostendimus in com-

mentariis ad Atticum. Vere autem iocus ille Cæsaris fuit de sua egestate. uictis enim sæpe Gallis, ex eorum spoliis, & urbium direptione uim pecuniæ maximam coegerat; ut qui, belli ciuilis initio, uni Paullo consuli talentorum M D dono dederit. FERE CVM tuo reditu iungentur] idest, eo fere tempore perferentur ad te, quo tu reditum ad nos adornabis. SVAE ædes urerentur] quòd in domo consulis, quò salutandi ac deducendi causa quamplurimi conuenirent, caminum esse oporteret, sæuiente frigore, luculentissimum.

EX EPISTOLA XII.

317:

Iisdem consulibus.

RISI niuem atram] de qua scripsisti. Anaxagoræ fuit opinio, niuem atram esse, quòd ex aqua fieret, quæ nigra esset: inepto ac falso argumento. sed hoc nihil ad hunc locum. scripserat forte Quintus iocose, niuem se atram inuenisse, illam inquam, Anaxagoræ; quasi tristem minimeq; iucundam; quia scilicet ei per niues incommodissimo itinere eundum, ac forte etiam in ipsis niuibus cum hoste, non sine summo uitæ discrimine, pugnandum foret. DE Pompeio] non debere nos unius Pompeii amicitia niti: Cæsarem simul esse complectendum, ut amicum Pompeio firmiorem.

rem. CANTO] in ore frequenter habeo prædico. Terentius: – Qui harum mores cantabat mihi. IN sinu est, neque discingor] faueo, neque fauere unquam desinam. ductum à rebus carissimis, quas in sinu gestamus; quæ ne excidant, non discingimur. IDVS] Februarii. scripsit autem hanc epistolam postridie idus mane. quod extrema epistolæ uerba declarant. DECIMVS erat Cœlio dies] is dies, quo reus M. Cœlius causam de ui dicere prætoris edicto debebat. sic enim erat in consuetudine positum. nam & Pedianus in commentario Cornelianæ, Reum, inquit, Cornelium duo fratres Cominii lege Cornelia de maiestate fecerunt. et cum L. Cassius prætor decimo die, ut mos est, adesse iussisset; eoq; die ipse non affuisset: circumuenti sunt ante tribunal eius accusatores à notis operarum ducibus. Eos iurisconsulti iustos dies uocant. COELIO] M. Cœlio Rufo, qui tribunatum pl. gessit, Cn. Pompeio Magno III. consule; ædilitatem curulem, L. Aemilio Paullo, C. Claudio Marcello; præturam, C. Cæsare, P. Seruilio cos. anno uno post ædilitatem, quod equidem miror: cum prætura biennio ab ædilitate distet. DOMITIVS] Cn. Domitius prætor. Nolo quenquam in prænominibus errare. duo eodem tempore Cn. Domitii fuerunt: uterque præturam gessit: ad utrunque Cicero dixit. horum alter est Cn. Domitius Caluinus, qui tribunus pl. fuerat Cæsare & Bibulo cos. ut indicant oratio pro Sextio, interrogatio in Vatinium: & post biennium (ædilitatem enim omisit, ut multi) præturam gessit,

Marcellino

Marcellino & Philippo cos. ut eædem duæ oratio & interrogatio docent. in prætura de ambitu quæsiuit, & apud eum Cicero Bestiam defendit, ut in hoc ipso libro supra cognoscitur. anno, qui post annum, quo scripta est hæc epistola, sequitur proximus, consulatum gessit cum M. Messalla. itaque satis patet, non esse hunc, qui de Cœlio quæstionem exercuit: cum & inter præturam consulatumq; biennium intercedat; &, præturam ab illo, non hoc anno, hoc est Appio Ahenobarbo cos. gestam, sed Marcellino & Philippo cos. iam ostenderim. Alter est Cn. Domitius hic, qui de ui cognouit in causa Cœlii, quem in ipsa oratione Cicero appellat. consulatum nunquam gessit. AD NVMERVM iudices non habuit] cum eo die, quo causam dici ex edicto oporteret, iudices eo, quo opus erat, numero non affuissent; irrita fiebat accusatio; ut integrum tamen esset, si quis eam præterea uellet instituere: quod in hac Cœlii causa timet Cicero, cum ait: Vereor, ne homo teter & ferus Pola Seruius ad accusationem ueniat. atque etiam renouatam esse accusationem M. Cœlii, ipsa declarat Ciceronis oratio, initio mensis Aprilis habita, ludis festisq; publicis, satis longo post idus Februarias, qui decimus erat Cælio dies, interuallo. Posuimus causam unam accusationis, quæ instituta esset, omittendæ. altera fuit, cum accusatores, quo die reus adesset, ad agendum non uenissent. hoc ex Pediani uerbis animaduerto. inquit enim sic, in eo, quo de proxime memini, commentario. Postero die, cum P. Cassius prætor assedisset, & citati accusatores non adessent, exemptum est nomen

men de reis Cornelii. Ergo, cum in causis quatuor interueniant, prætor, iudices, accusator, reus; ex numero iudicum, & ex accusatoris absentia fieri poterat, ut reus, quod quidem ad ceptam accusationem pertineret, dimitteretur. de reo autem dubium non est, quin, si ad diem dictam non adesset, condemnaretur. prætoris diuersa ratio fuit. nam etsi, quo die reum adesse iussisset, ipse non affuisset, deinde tamen peragere quæstionem poterat. idq; L. Cassii prætoris exemplo cognoscitur, de quo idem Pedianus in eodem loco. Quod ad iudicum numerum attinet, non eundem uideo fuisse in omnibus causis. in causa Milonis, quæ & ipsa de ui fuit, unum & quinquaginta reperio. is fuerit ne legitimus & ordinarius numerus in omnibus causis de ui, an tum primum noua Pompeii lege de ui institutus, satis est à nobis accurate consideratum in libro de iudiciis. POLA Seruius] nouum est, ut pronomen post cognomen ponatur. Liuius tamen semel, quod meminerim, ita locutus; cum Manlium Cneum appellat. Polam hunc aut de gente Clodia, plebeia tamen, aut certe gentis Clodiæ studiosissimum opinor fuisse. nam in epistola M. Cœlii ad Ciceronem, eius opera, uideo, Ap. Pulchrum, P. Clodii fratrem, in accusando Cœlio uti cogitasse. et puto Seruium istum accusationes factitasse, primum, quia ferum hominem hic appellat Cicero; deinde, quòd in ea Cœlii epistola ita scriptum est: Non destitit accersere Polam Seruium accusatorem, inire cum Domitio consilia. VENIAT] non uenit tamen. nam accusauit Cœlium Atratinus Sempronius adolescens, ut in oratione

tione patet. NOSTER] primum, quia equitis R. filius, itidem ut Cicero: deinde, quia Ciceronis amantissimus: quod utriusque indicant epistolæ: cui etiam curam collocandæ filiæ Cicero dedit, cum iret in prouinciam. A GENTE Clodia] quia Clodia P. Clodii soror, quæ Q. Metelli Celeris uxor fuerat, suas omnes ad oppugnandum Cœlium opes contulerat; ut oratio demonstrat. EODEM igitur die] & hinc, & ex aliis locis apparet, fastis diebus senatum haberi licuisse. nihil enim obstabat, quo minus iidem possent & in iudiciis adesse, & in senatum tempori conuenire; cum iudiciorum tractatio non ultra nonam horam duceretur. TYRIIS] legationibus Tyro missis, ut de publicanis quererentur. nam inter prouinciales & publicanos, ob nimis acerbam uectigalium exactionem, aut nimis lentam solutionem, nunquam fere negocium non fuit. SYRIACI] quia Tyrus in Phœnicia: quæ Syriæ pars fuit. VEXATVS] à publicanis, in quos iniquissimus fuerat: quod indicant illa uerba in oratione de prouinciis: Iam uero publicanos miseros tradidit in seruitutem Iudæis, & Syris, nationibus natis seruituti. & quæ sequuntur. et Dio libro XXXIX. et hic in epist. II. lib. III. GABINIVS] qui Syriæ imperio proconsulari præfuerat, & hoc anno Romam decessit; ut infra 324: DOMITIO] Ahenobarbo, cos. PROSECVTI] cur enim ei nunc in senatu male dicerent, quem iam essent cum equis prosecuti? prosecuti autem quò? an, cum è prouincia decederet? non puto. nimium enim multo post Gabinius ad ur

bem

bem peruenit: ut simile ueri uix esse uideatur, tot ab eo menses in itinere esse consumptos. malo, cum iret in prouinciam. NOSTER Lamia] Veteres libri, C. noster Lamia. mallem, L. noster Lamia: ut intelligatur Lucius ille Aelius Lamia, princeps equestris ordinis, Ciceronis studiosissimus: de quo sic in epistola ad Brutum: Clodianis temporibus, cum equestris ordinis princeps esset, proq; mea salute acerrime propugnaret, à Gabinio consule relegatus est. et in oratione pro Sextio, & ubi non? Addo illud, Noster, dici, ob eandem, qua M. Cœlius, causam, quòd, sicuti Cicero, equestri loco natus. EQVITES Romani] horum in numero Lamiam, qui respondit Domitio, fuisse constat. quòd si eques Lamia; quo iure in senatum uenit? nam qui senatorium ordinem est adeptus; retinet ille quidem equestria ornamenta, annulum, equum publicum; eques tamen, & equestris ordinis neque est, neque dicitur, sed senator, & ordinis senatorii. itaque legitur apud ueteres, Pompeium, cum eques Romanus adhuc esset, triumphasse: quia scilicet nondum lectus esset in senatum. quo facto, desiit esse eques Romanus. ergo, si eques Lamia; quod satis apparet; non ideo in senatu, quia senator esset; sed quia cum publicanis, qui erant omnes equites, quasi dux eorum ac princeps introierat. nam & in epistola, cuius proxime uerba recitaui, princeps equestris ordinis dicitur fuisse Pisone & Gabinio cos. hic postea gessit ædilitatem curulem, ut in eadem est epistola: deindeq; in senatum aditum habuit, non modo iure gesti magistratus, (hoc enim soli curules magistratus iuris

habebant, ut in libro de senatu docuimus) uerum etiam quia proximis à censoribus, Appio & Pisone, lectum esse in senatu, uerisimile est. DISSOLVTE enim iudicatis] qui si uere iudicaretis, condemnarentur ij, quibus, improbe agendo, simillimum se Vatinius præbet. sperat enim, impune sibi fore, quia dissolute iudicatis. Diximus iam, hoc tempore lege Aurelia tres ordines iudicasse, senatores, equites, tribunos ærarios. LAVDATIS] reos: quos si absoluimus, quid reprehenditis, cum eosdem uos laudetis? Mos erat, ut auctoritate præditi uiri reos in iudicio, antequam sententiæ ferrentur, laudarent. pleni exemplorum libri. NOX diremit] senatus haberi de nocte non poterat. ideoq; reprehendit Cicero in Philippicis quædam senatusconsulta uespertina, quæ fecerat Antonius. testatur idem & Gellius. COMITIALIBVS] qui nulli dum fuerant. nam toto mense Feb. comitiales qui fuerunt, omnes post Quirinalia, nec plures quàm sex fuisse constat. comitiales autem erant de numero fastorum. sed eodem tempore & lege, & cum populo non agebatur: si lege, non cum populo: si cum populo, non lege. itaque licebat utrunque: sed eodem tempore utrunque non fiebat. senatus autem per eos dies non habebatur. contraq; qui dies fasti non erant comitiales, iis & lege agi, & haberi senatum, idq; eo die, confectis iudiciis, licebat: factumq; animaduertimus. INTERPRETATVR] Hinc, opinor, suam Appius hauriebat interpretationem. Vetabat Pupia lex, haberi senatum à XVIII. cal. Febr. usque ad cal. Febr. tametsi

dies essent duo, fastus unus, alter nefastus, ille IIII, hic III. cal. Febr. quibus, nisi Pupia lege contra sancitum esset, senatus haberi potuisset. Cautum erat præterea eadem lege, ne, nisi perfectis, aut reiectis legationibus, aliis de rebus senatus haberetur. sic igitur suam opinionem, aut uoluntatem potius tueri Appius poterat. Quid uetat Pupia lex? id scilicet, haberi senatum mense Febr. nisi perfectis aut reiectis legationibus. ego legi pareo: senatum alia de re, præterquam perficiendarum legationum causa, non habeo. ea quidem me non impedit, quo minus audiendis legationibus senatum dem. nihil enim in ea tale scriptum est, sed hoc tantum, ne senatus habeatur, nisi perfectis aut reiectis legationibus. Cogi autem se Gabinia lege, contendebat Appius: quia, cum in lege scriptum esset, ut quotidie senatus legationibus daretur mense Februario; uerbum, quotidie, uolebat omnes Februarii dies comprehendere, siue comitiales, quibus haberi senatus non poterat, siue non comitiales. Gabinius autem, quotidie, dixerat, non de omnibus plane diebus, sed de omnibus iis, qui quidem comitiales non essent; quia scilicet haberi senatum eo mense nulla omnino de re, nisi legationum causa, uolebat. nec dubito, quin leges hæ tribuniciæ fuerint: siquidem senatum quibusdam quasi conditionibus coercent. de Pupiæ sententia locus extat in epistola ad P. Lentulum.

ITA putantur] non dixit: detruduntur comitia; sed putantur detrudi: quia certum non erat, an Appius, id quod affirmabat, habiturus esset senatum per omnes reliquos Februarii dies, etiam comitiales.

les. nam si, ut solebat, non habuisset senatum Appius comitialibus Febr. diebus; habere comitia potuisset. COMITIA] quid hoc? an comitiorum tempus adest ante Quinctilem mensem? nunquam sane, si ordine res agatur: sed extra ordinem interdum. nam, cum Appius ipse & Ahenobarbus consules essent creati ex interregno, creandorum prætorum cura ad eos pertinebat, qui proximo superiore anno designati non fuerant: eaq; comitia consules in hoc usque tēpus duxerant: sicuti Pompeius & Crassus anno proximo, cum ipsi creati essent consules ex interregno, comitia tamen rogandis prætoribus non ante mensem Maium habuerunt: quod supra ostendimus. his porro comitiis prætorem creatum M. Catonem, historiæ demonstrant; qui superiore anno iniquissimam, prælato homine improbo P. Vatinio, repulsam tulerat. Plutarchus, & alij. HIS comitialibus] sex Februarii mensis diebus comitialibus, quibus habere senatum Appius constituerat. TRIBVNI pl.] maxime C. Memmius, qui eum de repetundis postulauit. 323. DE GABINIO] ut ei, Syriam prouinciam contra leges & iura sociorum administranti, imperium abrogetur. ACTVROS] rogationem, ut puto, promulgaturos; sicuti biennio ante C. Cato tribunus pl. rogationem de abrogando Lentulo Spintheri imperio promulgauerat. 310: CALLISTHENEM, & Philistum] quorum uterque scripserat historiam, Callisthenes Olinthius de rebus gestis Alexandri, Siculus Philistus cum aliis de rebus, tum de Dionysio Siciliæ tyranno. REDEO] uidetur accipiendum,

piendum, pro, uenio. nam neque in hac epiſtola, neque in ſuperiore, pridie ſcripta, uerbum ullum de Calliſthene & Philiſto. aut, Redeo, quia cum cœpiſſem tuis literis reſpondere; iamq; de niue atra, & de Pompeio ſcripſiſſem; interpoſui non nulla de rebus urbanis. redeo igitur ad tuas literas, quibus cœperam reſpondere. VOLVTATVM] aſſidue uerſatum. nota tralatio.
VVLGARE & notum negocium] locutus eſt in hiſtoria ſua Calliſthenes, non exquiſite, quod ad ſententias attinet, ſed quo modo homines uulgo loquuntur, itidem ut aliquot Græci ſuis in libris. CAPITALIS] grauis, capita rerum attingens. DE DIONYSIO] ubi de ſeniore Dionyſio ſcribit, à quo in exilium miſſus eſt. nam de iuniore uix potuit, magnis diſtrictus negociis: de ſeniore ſpatium ei non defuit ad ſcribendum, cum circa Adriam ocioſus exularet. PVSILLVS Thucydides] eſt enim denſus, & breuis, & ſemper inſtans ſibi Thucydides: quibus eum uerbis deſignauit Quinctilianus. puſillus autem, quia non ita multa ſcripſerat, ut Thucydides. IPSE etenim ueterator] delectat me Philiſtus non tam, quia capitalis, creber, acutus, quàm quòd ipſe Dionyſius, de quo ſcribit, aſtutus in primis ac uafer eſt: quæ tum, narrante Philiſto, tum ipſa per ſeſe delectant. PERFAMILIARIS] loquitur enim Philiſtus de familiariſsimo ſuo, & ea tractat, quæ ipſe nouit optime omnium. AD HISTORIAM] ſcribendam; cum ueteres iam legiſſet hiſtoricos. LVPERCALIBVS] cras. nam hæc epiſtola ſcripta eſt poſtridie idus,

P mane.

mane. et Lupercalibus item mane ſcribere cogitabat ea, quæ poſtridie idus eſſent acta. QVAM BELLISSIME] quàm potes iucundiſsime. bellum enim non ad pulchritudinem, ſed ad iucunditatem & commoditatem quandam refertur: ut bella puella, non quæ forma, ſed quæ elegantia, & quadam quaſi gratia intuentium oculos tenet. ſic epiſtolam bellam uocat ad Atticum lib. IIII. 58: quam ſcripſerat ad Lucceium; quod eſſet hiſtoriarum pigmentis haud paulo, quàm ceteræ epiſtolæ, nitidior, atque ornatior.

EPISTOLA XIII.

317:

Iiſdem conſulibus.

DISCESSV noſtro] ſtatim poſtquam à te diſceſſi. ARIMINO] primo prouinciæ Cæſaris oppido: cum ad Cæſarem Quintus proficiſceretur. CETERVM] alioqui, ceteroqui. DIXERAM] non quæ dixeram me ſcribere, ſed quæ me eſſe ſcripturum oſtenderam. libros enim de republica, quos intelligit, aggreſſus eſt ſcribere in Cumano, 327: quos libros, magno literarum detrimento, temporum extinxit iniuria, uno Scipionis excepto ſomnio; quod, quaſi ſcalmum ex naufragio, fortuna ſeruauit. SPISSVM] difficile. nota ſignificatio. ADIVNGENDIS] ad amicitiam: ut in poſterum non modo reip. uerum etiam ipſe mihi conſulam,

lam, salutis pariter & dignitatis habita ratione. quod antea minus à me factum, nunc, meo malo doctus, te mandante corrigam. DISCAT] Tyrannione docente. 312: OCIO] quo in urbe egebat, iudiciis reiq; publicæ procuratione dis trictus. MINORE] scio, recte dictum Minore; ut à maiore, Quinti filio, distinguatur; quo modo & Africanus maior, Africanus minor; Cato maior, Cato minor: moueor tamen suspicione non nulla, ne glossema fuerit, additum ad illud, Nostro. cur enim, cum ad fratrem scribat, adiungat, minore? non ne satis filium suum ab illius filio distinxit, cum de suo dixit, Nostro; de illo, Tuum? DIGERAS, persequare, conficias.] digerere, prudentiæ est; persequi, diligentiæ; conficere, constantiæ: quibus tribus uirtutibus officium eius, cui aliquid mandatum est, omne continetur. SPLENDIDVM] refertur ad diuitias. nec desunt exempla. LIBERALITATE] officiis, humanitate. TRIBVNVS mil.] tribunorum mil. duo genera Pedianus facit, Rufulos, in exercitu creatos; & comitiatos, Romæ.

EPISTOLA XIIII.
318.

Iisdem consulibus.

LANDENONAE] mendosum locum
B existimo, & cur, existimem, causas tres habeo, sententiam, geographiam, ueteres libros: sententiam, quia, cum dicat Cicero,

Deinde alteras, dictio, Deinde, satis indicat non eum eodem die accepisse literas & Placentiæ datas & Blandenonæ. itaque in, Blandenonæ, dies, quo accepit eas literas, uidetur inesse, sed mendo perturbata latet. geographia me monet; quia loci huius mentionem, ut geographos omnes euoluerim, nullam tamen inueni. suspicionem augent libri ueteres, quia dissentiunt ab impressis. nam in eo, qui Bessarionis fuit, uideo scriptum, Blandenonue. quibus iisdem adducor causis, ut hominis egregie docti, &, quod hodie perquam rarum est, in iudicio literarum elegantissimi, Caroli Sigonii coniecturam sequar, mirificeq; laudem. is, cum inter nos, ut fere pro nostra coniunctione & familiaritate quotidie solemus, hoc de loco satis multis uerbis collocuti essemus; rediit ad me postridie, quasi thesauro inuento, lætissimus, dixitq; se non magna mutatione excogitasse quiddam, quod à me probatum iri existimaret. quid, inquam? tum ille, hoc: pro, Blandenonæ, reponendum puto, Laude, nonis. ut duas se dicat Cicero epistolas accepisse, unam IIII. non. Iun. Placentiæ datam; alteram nonis, cum Cæsaris literis, Laude. quod oppidum adhuc esse, Placentiæ proximũ, quà transeundum erat Quinto in Galliam proficiscenti, nemo nescit. gratulatus homini amicissimo, properaui ad scribendum; cum eius sententiam, ut ceteri quoque iudicare possint, qui tamen haud sane dubito quin mecum sentientes eam probent, notam ac testatam esse uellem. ISTA] honores, quos, ut scribis, à me expectare Cæsar uult. VIM MAGNAM] magnopere ualent ad gloriam: eiusmodi

modi sunt, ut ornare me summa gloria, summaq; dignitate possint. QVEM nosti] quem scis mentiri non solere. VETERIS amoris] Clodianis temporibus interrupti: cum Cæsar, nimia Ciceronis libertate commotus, quia in defensione C. Antonii quædam aduersus potentes iniecerat, P. Clodium statim ad plebem traduxit. NOSTRVM poema] de quo infra epist. I. libri III. QVADRIGIS poeticis] dicturus uidebatur, tum equis, tum uelis: sed per iocum, pro uelis, intulit, quadrigis: quæ & ipsæ ad celeritatem faciunt. addidit autem, poeticis; ut cum aliis rebus, tum uero scriptis uersibus, gratiam se à Cæsare initurum ostenderet. ita nec ab instituta tralatione discessit: nam tum equis, tum quadrigis curritur: &, quid in Cæsare colendo sui consilii esset, aperuit. ARDENTI quidem studio] faciam quod me mones: mea studia in Cæsarem omnia conferam. sic ad Trebatium in Topicis: Verecunde tu quidem, sed ut te ardere studio cernerem. & in epistola ad Lucceium: Ardeo cupiditate. Voluntatis enim augetur significatio, cum &, studium, dicimus; & ad, studium, epithetum adiungimus; & epitheto ipso utimur tralato, & ab eiusmodi re tralato, quæ maxime omnium rerum nota sit, maximamq; omnium uim habeat: cuiusmodi est ignis. BRITANIAM] res, quas in Britania geretis. iam enim, ut opinor, erant in itinere, Britaniam cogitantes. nam in epistola ad Atticum, mense Quinctili data, suspicari se dicit, Quintum esse in Britania. COLORIBVS tuis] ornamentis. ut Britania sit poematis materia, ornamenta Quin

ti, ars Marci. ſatis enim bonus poeta Quintus: aut, ſi minus, hoc tamen illi à fratre tribuitur. PENICILLO meo] ut, ornamentis, quibus quaſi coloribus rem illuſtrare poſſem, à te ſumptis, eum deinde ordinem, quem probauero, ipſe adhibeam. ISTE] Cæſar: ut eius abſentis dignitatem, cum res poſtulet, Romæ tuear, atque augeam. TVVS amor] tua cauſa, qui legati locum apud Cæſarem obtines, fortaſſe uel in ſummis occupationibus poema, de rebus à Cæſare geſtis in Britannia, conficiam. MISERIM] commendatum iis literis, quæ epiſt. fam. lib. VII. leguntur. VADIMONIVM concipere] certa erat uerborum formula, qua ſeſe inuicem uadarentur; quibus uerbis cum eſſent uſi, conceptum uadimonium dicebatur. Iocus Cæſaris in eo fuit: Opportune Ciceronem feciſſe, qui Trebatium iuriſconſultum ad ſe miſiſſet: nam antea in uniuerſa prætoria cohorte, totoq; comitatu ſuo neminem fuiſſe, qui, cum litigare uellet, quibus uerbis uadaretur teneret: itaque eſſe, cur ea de re Ciceroni plurimum deberet. erat enim Cæſaris prouincia, ut aliæ quoque, nõ imperii ſolum, uerum etiam iuriſdictionis. et quoniam in munere iuriſconſulti hoc erat minimum, & leuiſſimum, docere quibus inter ſe litigantes uadari uerbis, alter alterum, deberent, ne in concipiendo uadimonio peccantes irritam uadationem facerent: ſcripſerat Cæſar, ſe Ciceroni gratias agere: cum tamen, qua de re gratias agat, eſſe minimam ſignificet. CVRTIO] quem rogatione ac teſtimonio Quincti diligebat. 322: DOMITIVS] Ahenobarbus, cos. ROGA-

TVS] ut ad Cæsarem scriberet de tribunatu mil. Curtio mandando. quod si fecissem, derideri se pu tasset; qui peterem ab eo, ut inimicissimo suo Cur tii honorem commendaret. Dissidebat autem capi- tali odio cum Cæsare Domitius. nam & prætor in senatu retulerat, ut, quæ Cæsar anno proximo consul egisset, cognoscerentur; & biennio post, consulatus candidatus cum palam minaretur, con- sulem se effecturum, quod prætor nequisset, adem- pturumq; ei exercitus, coitione Cæsaris, Pompeii, & Crassi deiectus erat consulatu. NE TRI- BVNVM mil. quidem] nedum legatos; qui tri- bunis mil. in castris honore præstabant. FA- CERE] non, Romæ, comitiis; quibus, credibi le non est, non potuisse studio consulis tribunatum mil. fieri; sed in exercitu Cæsaris, commendatio- ne sua; quia scilicet neminem omnino ei, ullius ho noris causa, commendaret. Aut, FACERE, omni- no non facere: cum tamen consul esset. consulum enim & dictatorum primis reip. temporibus hæc fuerant beneficia. postea tribunatus mil. dari per populum cœptus est: postremo alios in exercitu imperator, alios Romæ populus creauit. Liuius, Pedianus. ISSE] non, in consulatu. nimis enim præter dignitatem, atque omnino absurdum, consulem, maximarum rerum procuratione distri ctum, discedere paulo longius ab urbe, ut tribu- natum mil. peteret à pro consule. intelligo igitur de itione illa, de qua 314. Lentulo & Philippo cos. ante annum. AVRICVLA infima] neque acrem in tuenda rep. neque acerbum in per- sequendis inimicis, sed in utroque ita remissum, ac

ſenem, ut,quod dici ſolet, mollior auricula infima uideri poſſim. Monuerat Quintus, ut ex illo doctus rationem haberet aliquando etiam ſalutis.hinc illud 317: Tua mandata perſequar &c. COMITIORVM] quæ tamen hoc anno habita non ſunt. nam Caluinus & Meſſalla, qui ſequenti anno conſulatum geſſerunt, ex interregno creati. SVSPICIO] poſtea non ſuſpicio, uerum etiam ſermo fuit multus. nam ad Atticum 65: Res, inquit, fluit ad interregnum; & eſt non nullus odor dictaturæ, ſermo quidem multus, qui etiam Gabiniũ apud timidos iudices adiuuit. Quibus uerbis, de Pompeii dictatura hoc tempore homines loqui, ſignificat. quod in commentario diximus. OCIVM forenſe] infrequens à iudiciis forum: iudicia frigent. SENESCENTIS] non quia deſit, quod homines in foro agant: ſed omnium rerum tædio ciuitas languet. Videtur hoc dicere: Cum publicis in rebus male agatur, ſerpit idem morbus etiam ad priuatas, & omnino nihil curatur. QVA'M noſmet ipſi] quia, ne offendam eos, qui principes in republica ſunt, quorum à uoluntate neque tu diſſentire me uis, neque meorum temporum acerba recordatio patitur; cogor de recto illo meæ mentis curſu paululum deflectere. atque hoc ipſum tamen ita facio, ut me boni uiri,tanquam patriæ parum amantem ciuem, reprehendere non poſſint. iis igitur ſatisfacio: mihi non item: quia ſummum illud ius, ſimplex, inquam, illa, mihi antea propoſita,tuendæ reip. ratio, temporis cauſa non plane in meis ſententiis defenditur.

„ Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται]
„ Miſeranda belli talia conditio efficit.
ſenarius Euripidis, in tragœdia, οἰκέτηδες. Hæc, inquit, facimus ærumnarum metu. nimis enim magna mercede didicimus, quàm, potentibus aduerſari, non ſit tutum. CALAMO] quatuor fit argumentis, ut hoc putem eſſe principium epiſtolæ: primum, quod fortaſſe paulo infirmius uidebitur; ut homines diuerſa ſentiunt; quòd hæc uerba initium potius epiſtolæ, quàm epiſtolæ partis, redolent: deinde, quòd apparet, reſpondiſſe iam Ciceronem duabus Quincti epiſtolis, Placentiæ & Blandenone datis: nunc autem uni reſpondet breui epiſtolæ, quam poſt illas accepit. præterea, ſi una eſſet epiſtola, bis ageret de rebus Romanis. nam & dixit iam: Res Romanæ ſic ſe habebant. Erat non nulla ſpes comitiorum, &c. infra uero rurſus: Ambitus redit immanis. itaque, eadem eſſe repetita, credibile non eſt. poſtremo, quòd hanc ſcriptam eſſe conſtat poſt idus Quinctiles; cum inferat: Idibus Quinctilibus fœnus fuit Z Z ex Z. at ſuperiora paulo poſt IIII. nonas Iunias: ut ipſe in prima epiſtolæ parte ſignificat. TEMPERATO] ita concinnato, ut ad pingendas literas aptiſſimum ſit. DENTATA] apri, aut etiam equi dente læuata. quod item nunc, ubi quid ſcribimus accuratius, facere ſolemus, ad inæqualitatem chartæ complanandam; quo calamus quaſi currat expeditius. Nec uero mirari ſatis poſſum, quid Eraſmo uenerit in mentem hoc in loco interpretari, charta dentata, pro acerba, & iracunde ſcripta: cum de literis agi, quæ bono calamo, temperato atramento

to, leui ac polita charta commodius formantur, illa uerba demonſtrent: Scribis, te meas literas ſuperiores uix legere potuiſſe: & illa: Hoc facio ſemper, ut, quicunque calamus in manus uenerit, eo ſic utar, tanquam bono. Verum hoc, itemq; alia, tum in adagiis, tum alibi non ſatis recte aut explanata, aut de græcis conuerſa, homini erudito, ac de literis, quantum præſtare potuit, bene merito, largiamur. NIHIL eorum] non ob eas, quas tu ſuſpicaris, cauſas, parum perſpicue ſcripſi. πραγματικῶς] more hominis in uſu rerum uerſati: qui te non ſegniter, ſed ſine ulla mora, ſi res exigat, ad me uolaturum confirmes. GENVINE] Vere, ſine arte, eo quo natura genuit modo. inde enim uidetur, genuine, ductum. IDEST, utrum uoles] mendi labes ſatis manifeſta: nec eluere conabor; cum ab impreſſis libris minimum diſſentiant manuſcripti. tantũ enim pro, commorere, Beſſarionis liber habet, commoneres. quòd ſi pro, dixerimus, legeretur, dixerim, an: nihil, opinor, ſupereſſet uitii, hoc ordine: Ideſt, utrum uoles, (ut dixerim) an, ad expediendum te, ſi cauſa ſit, commorere. nec eſſet obſcura ſententia. nam, uoles, μεταφορικῶς uſurpatum, pro, celeriter uenias, &, commorere, opponuntur. ſed minus audeo, propter incertas maximeq; fallaces coniecturæ uias. DOMVS] à multis celebrata. 314: et ad Atticum 37. FORVM] in quo, cauſis agendis, amicitias, & clientelas mihi comparo. THEATRI] malis ciuibus, theatrum ingredientibus, plauſum aut nullum, aut clamore & ſibilis diſſonum populus

lus dabat; bonis, & in republica præstantibus, magnum, & æquabilem. ergo, quàm quisque aut inuisus, aut carus esset populo, theatrum significabat. ad Atticum 34. 62: NEQVE LABORANT] hic alii fortasse uiderint acutius: ego plane τυφλόττω. obscuratur enim mendo sententia: neque est, ut aut ex antiquo libro, aut ex ingenio meo locum illustrare possim. tantum, pro, Neque, Nec habet liber Bessarionis. AMENTIS] P. Clodii. ILLVD malo] quod scribis: ut istic, si causa sit, commorere. QVOD putas] putas enim è re tua esse, te istic commorari. MAGIS etiam illa] uolo equidem te istic manere tua causa, sed mea etiam magis; qui, quod ad me pertinet, magni faciam. malo enim ἀμφιλαφίαν illam tuam, & expectationem debitorum tuorum, quàm aduentum tuum. Nec uero dubitandum est, quin hæ duæ dictiones, ἀμφιλαφίαν, & expectationem, Ciceronis rem utraque significet; cum dixerit proxime: Etenim magni æstimo me. ἀμφιλαφίαν expono, cautionem utroque spectantem, ad dignitatem, & salutem: cuius magnam partem in eo positam intelligo, si diutius apud Cæsarem sis, eumq; tibi tuis officiis ac studiis quammaxime deuincias. ILLAM TVAM] quo tu uocabulo cautionem significare, duabus rebus utilem, consuesti. erat enim hæc Quinto familiaris dictio. itaque supra, 313. ἀμφιλαφίαν, inquit, illam tuam, quam tu soles dicere, bono modo desidero. EXPECTATIONEM] expectabo, ut, quæ mihi debes, ea persol uas, ut, quæ te facturum pollicitus es, re præstes. quæ

quæ uero hæc? ut Quintus Cæſarem ipſum, primum ſcilicet, deinde ut alios quoque & de cohorte & de exercitu Cæſaris, qui Romæ aliquid poſſent, Marco fratri beneuolentia coniungeret: quo præſidiis firmioribus cõtra Clodii furorem in urbe muniretur. id autem Quintus fratri mandanti ac roganti promiſerat. huc enim ſpectare illud puto, quod ſupra dixit, 318. Mea mandata digeras, perſequare, conficias. Nec, in caſtris quid aliud nauare Quintus pro fratre poſſet, intelligo. EXPEDITIS] à moleſtia: niſi quid eueniat, quod impedimento ſit: ſi per inimicos atque inuidos licebit. itaque, præſidii cauſa, de retinenda, atque adeo augenda Cæſaris gratia plurimum laborare debemus. quod cum ita ſit; potius tibi de manſione, quàm de diſceſſu, uides eſſe cogitandum.

QVO', noſtris quidem moribus] & parua ſunt, nec tamen nobis admodum curanda. quò enim? cum moribus noſtris, temperatis ſcilicet, & ad frugalitatem compoſitis, ſatis ea ſint, quæ iam habemus. ualeamus modo, & liceat nobis eſſe expeditis.

AMBITVS redit] redibat enim ſingulis annis ambitus comitiorũ tempore, ſed immanis, ut hoc anno, nunquam. Ardet ambitus, hac de re dixit in epiſt. ad Att. 62: FOENVS fuit ZZ ex Z] duplicatum fœnoris quæſtum ſignificat; idq́; ipſum ſcribit ad Atticum 62: his uerbis: Fœnus ex triente idibus Quinctilibus factum erat beſsibus; hoc eſt, ut, centenis acceptis, octoni pro menſtruo fœnore penderentur: quæ fit in anno uniuerſa fœnoris ſumma, nonageni ſeni. atque his notis, ZZ, duos trientes, qui bes eſt, ſignificari oportet: ut hic

locus

locus cum illo ad Atticum, iam recitato, congruat; & hoc dicatur, ex uno triente fœnus esse factum duobus, hoc est, ex triente bessibus. quod idem est. nam bes duo trientes fuit. Bessarionis liber habet, Fuit & ex, pro, Fuit Z Z ex Z. utrunque suspicor esse mẽdosum. et forte sincerũ hoc: Fuit -S-S- ex S. aut hoc: Fuit ʒ ʒ ex ʒ. nam hac nota, ʒ, triẽs indicabatur, qui bessis dimidiũ est: item hac S. ut, siue S-S reponas, quibus notis besſem significari Demetrius tradit; siue ʒ ʒ, quas Demetrius idem uidetur probare; siquidem unam ʒ pro triente ponit; ab antiqua numerorum ratione nihil recedas. quia tamen in hac emendandi ratione eas maxime coniecturas approbo, quæ quamminimum à deprauatis ueræ scripturæ uestigiis recedere uidentur; fit ut in hanc libentius inclinem, Fuit ʒ ex ʒ, quàm in illam, Fuit S ex -S-S-. quàm enim facile ex ʒ ʒ fieri potuerit Z Z, idest è duabus minusculis literis eædem maiusculæ, omnes, ut opinor, intelligunt.
COITIONE MEMMII] hac, ut ipse & suus competitor Domitius Caluinus H-S. quadringena consulibus darent, si essent ipsi consules facti; nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non esset; & duos consulares, qui se dicerent in ornandis prouinciis consularibus scribendo affuisse, cum omnino ne senatus quidem fuisset. ad Att. 67. QVO cum Domitio] forte, cum Cn. Domitio. SCAVRVS] M. Aemilius, eius filius, qui princeps senatus fuit, Syllæ dictatoris uitricus: pro quo extat mutilata Ciceronis oratio. VNVM uincere] malim, Enunciare; ut subaudiatur, coitionem: & sit,

ſit, Enunciare, pro enunciabat. MESSALLA] conſularis candidatus. quatuor nominantur in epiſtola ad Atticum, Memmius, Domitius, Scaurus, Meſſalla. FLACCET] languet, ob conſulum coitionem, & Pompeii ſtudium in Scaurum. ad Att. 62: ὑπερβολάς] quæ ſupra ueritatem ſint. H-S CENTIES] aureorum ſcutatorum noſtratis pecuniæ ducenta quinquaginta millia: ut ſcutatus ex decem argenteis marcellis conficiatur; marcellus idem ſit, quod denarius, quatuor ſcilicet ſeſtertii nummi. IN prærogatiua] ea centuria, quæ prima de conſulatu mandando ſuffragium ferret; inde dicta, quòd prima rogaretur quos uellet conſules fieri. eodemq́; nomine prima quoque tribus appellabatur. ac poſſit hic, prærogatiua, non tam ad centuriam, quàm ad tribum, referri: ſiquidem binis comitiis, centuriatis, & tributis, conſules creabantur. qua tota de re in libro de comitiis. PRONVNCIARE] polliceri ſe daturos, ſi eam tulerint, eiuſq́; ſuffragiis conſules fuerint deſignati. uerbum in hoc genere proprium. itaque ad Att. 13. Qui nummos in tribu pronunciauerit. quo loco, cum de comitiis conſularibus agatur, tribu tamen dixit, non centuria. ut hic fortaſſe, prærogatiua, de tribu dictum ſit, non de centuria. RES ardet inuidia] hac ipſa de re, Conſules flagrant inuidia, dixit in epiſt. ad Atticum 57. H-S QVINGENIS] quingenis millibus, quæ efficiunt monetæ noſtratis aureorum ſcutatorum quatuordecim millia, ſeptingentos & ſex, ſedecim marculis minus, Plutarchus in Catone. CATONEM] qui prætor

tor tunc erat. EIVS arbitratu] quo modo il le uoluisset, sine fuco uidelicet, ac fallaciis, more maiorum. fuit enim Cato, quod omnes historiæ clamant, bonarum legum, omnisq; iuris acerrimus obseruator. CONTRA fecisset] tribunatum pl. contra præscriptum illius petiisset. CONDEMNARETVR] amitteret quod apud illum pe cuniæ deposuisset: idq; aliis, qui sine arte mala petiissent, tribueretur. et condemnatum ex iis nescio quem ab ipso Catone, legimus apud Plutarchum in eius uita. GRATVITA] non corrupta nummis, recte atque ordine habita. ad Atticum lib. IIII. 63. LEGES] quia Cato unus eos ad ueterem petendi consuetudinem, & tanquam intra girum rationis reuocauerit. quod neque legum, neque iudicum metus solet efficere.

EPISTOLA XV.

319:

Iisdem consulibus.

NE PAVLVM ocii] uidetur quibusdam tanquam integumentis uelata sen tentia; sed ostendetur hoc modo: Cum à me librarii manu literas acceperis, ne quidquam ocii me habuisse iudicato; cum autem mea, ne nullum. cum utor, inquit, librarii manu, prorsus ocii nihil habeo; cum autem mea, non nihil. hoc significari, demonstratur infra, initio II. epistolæ libri III. sic enim ibi est: Occupationum mearum signum tibi sit librarii

manus

manus. causamq; subscribit occupationis hanc: Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Hanc igitur epistolam librarii manu scripsit Cicero: nam infert hic quoque: Sic habeto, nunquam me à causis & iudiciis districtiorem fuisse. In epistola etiam ad Atticum 63. signum ait esse occupationum librarii manum. NVLLVM] subaudi, ne: quod proxime antecedit: ut sit: Ne nullum ocium. GRAVISSIMO] cum à morbis timendum est maxime. PRAESCRIBIS] ut amicorum, clientumq; copia muniamur. similia sunt 317: 319. SPEI, aut cogitationi] putatis enim uos ea, quæ speratis, aut cogitatis, facilius posse consequi, si ego in forensi labore pergam. nihil enim ad cõparandas amicitias, hominumq; studia colligenda magis accommodatum. VESTRAE] tui, & Cæsaris, qui me hunc laborem etiam sua causa sustinere uult. Supra dixit, se rogatum à Cæsare, ut Romæ maneret. quod facit ad hanc sententiam. 318: PRESERTIM] eo libentius operam dabo, ut aut spei, aut cogitationi uestræ defuisse ne uidear; quòd simul ipse mihi, hoc labore perferendo, optime consulam. multum enim gratiæ, multum inde colligam dignitatis. DIFFICILIVS] hæc ferre. fuerit, inquit, id cum aliqua difficultate: præmii tamen hoc erit, magna gratia, magna dignitas. Videbitur, quod subiungam, fortasse humilius: sed, hæc humilia non contemnendo, ueteres illi Romani summam eloquentiæ laudem sunt adepti. Nomina quædam sunt, quæ secundæ comparationis appellant grammatici: quæ cum ideo fuerint inuenta, ut augerent;

augerent; minus tamen ſignificant, quàm ea, quæ iidem poſitiua dicunt. itaque illud Virgilianum,
„ Triſtior, & lacrymis oculos ſuffuſa rubenteis,
exponit Seruius hoc modo: Triſtior, minus eſt, quàm triſtis. exempla ſunt cum apud hunc noſtrum, tum apud alios eiuſdem ſcriptores ætatis innumerabilia. non igitur adductus feci nulla cauſa, quòd, Difficilius, expoſui, cum aliqua difficultate. AB IIS ipſis] L. Domitio Ahenobarbo, huius anni conſule; M. Porcio Catone, prætore; M. Calpurnio Bibulo conſulari. hos enim maxime deſignat, acerrimos Cæſaris inimicos. AB æquis] quorum æquus in utranque partem animus eſt, neque ſtudio in Cæſarem affectus, neque odio. itaque nos cum Cæſare coniunctos neque dolent, neque lætantur. PROPENSIS in hanc partem] Cæſaris cauſa cupientibus. tria nominauit hominum genera; qui Cæſarem oderant; qui nec oderant, nec amabant; qui amabant.
EXCOLAMVR] nuſquam hac ſententia uſurpatum, quod meminerim, hoc uerbum inueni. uenit in mentem, cum ſequatur, ET amemur, ſcriptum forte à Cicerone, ET colamur, & amemur. NON fui] cum quidem hæc ſcripſit. poſtea uero fuit: quod ipſe ad Atticum ſcribit, 64: PRAESIDIO] niſi plures uideam eſſe, qui mecum ſentiant, quàm qui contra: ut, ſi quem offenderit mea ſententia, ſocios atque adiutores, ubi tempus ferat, multos habeam. DRVSVS] Liuiæ gentis, plebeiæ; accuſatus à Lucretio. ad Att. lib. IIII. 64. PRAEVARICATIONE] præuaricatur, qui ſuſceptam cauſam bona fide non agit.

Q TRIBVNIS

TRIBVNIS ærariis] dixi iam, de ttibus ordinibus iudicantibus unum fuiſſe tribunos ærarios.
IN ſumma] ergo, quod ante poſui, omnium ordinum ſententiæ numerabantur, & ex maiore parte uel abſoluebatur, uel condemnabatur reus. ordinum ipſorum ratio non habebatur. poterat enim uſu uenire, ut à duobus ordinibus condemnatus, ex uniuerſo tamen ſententiarum numero abſolueretur. EGO eodem die] miram diligentiam, mirum amorem erga fratrem. abſoluto Druſo, quem ipſe defenderat, reuerſus domum hæc ſcripſit, rediturus poſt meridiem in forum ad agendam Vatinii cauſam. dictio tamen, Ego, non à Cicerone defenſum Druſum, ſed ab alio patrono, uidetur indicare. ac fieri poteſt, ut bis accuſatus fuerit Druſus, & eum Cicero de uno crimine, de altero, de præuaricatione ſcilicet, alter defenderit. locus certe ad Atticum ille, *63*. Deinde me expedio ad Druſum, inde ad Scaurum; actas à Cicerone tum Druſi, tum Scauri cauſas demonſtrat.
POST MERIDIEM] bis igitur in die iudicia, ante meridiem, & poſt. de ijs, qui ante meridiem, non puto opus eſſe, ut probetur exemplis. patet ipſa per ſe res. poſt meridiem, uocari poſſit in dubium: ſed illud in Verrem dubitandi cauſam aufert. Nonæ ſunt hodie Sextiles: hora nona conuenire cœpiſtis. et illud in epiſt. Cœlii. Cauſas agit, ſed raro poſt meridiem. VATINIVM] defendit eum, cum accuſaſſet antea, Cicero Cæſaris cauſa: cuius amicitiam quanti æſtimet, hæ ad fratrem epiſtolæ declarant. nam Vatinius Cæſare conſule tribunatum pl. geſſerat, legesq; pro Cæſaris potentia

tia multas, inuito senatu, collegis etiam suis de cœlo seruantibus, pertulerat. itaque magnis sibi Cæsarem beneficiis obstrinxerat. nec Cæsar ei, nec Cæsari Cicero, cuius in exercitu legatus erat Quinctus, poterat opem suam denegare. Est etiam illud in epistola ad Marium, ad hanc quasi leuitatem in hominibus iisdem & accusandis & defendendis excusandam: Cogor non nunquam homines non optime de me meritos, rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Huius defensionis meminit Pedianus in commentarii procemio pro Scauro, & ipse Vatinius in epistola. FACILIS] non deest quod pro illo dicam. Fore significat ut defensionem facile sequatur absolutio. REIECTA] non tamen futura. usque enim eò producta res est, ut consules, non habitis comitiis, magistratu abierint. SCAVRI] de repetundis accusati. Asconius. STATIM] falso putat. non enim statim, sed aliquot post diebus acta Scauri causa est, IIII. nonas Sept. ut Pedianus docet. hanc autẽ epistolam ante Septembrem esse datam, inde coniicio, quòd proxime dixit: Comitia in mensem Septembrem reiecta sunt. EXERCEBITVR] apud M. Catonem prætorem. is enim de repetundis quæsiuit. Asconius, & hic 329: NON deerimus] ita non defuit, ut Scaurus, eo defendente, sit absolutus. συνδείπνους σοφοκλέους] uidetur Quinctus in parte epistolæ narrasse, quid sibi contigerit in quodam conuiuio, perquam simili cœnæ in Sophoclis fabula descriptæ. nam si, conuersam in latinum à Quincto Sophoclis fabulam, quæ σύνδειπνοι inscriberetur, significaret; nunquam, opinor, fratris ingenium

tam rustice notasset, ut diceret, quod subiungit, Nullo modo probaui. ACTVM] in eo conuiuio tu quidem egisti, quod eam fabellam repræsentaret: ego tamen nullo modo probaui. DE Britannia] de aduentu uestro in Britanniam. RELIQVA] de bello, quod in ea geretis. EXPECTATIONE] de successu belli nihil timeo: futurum auguror, quod opto; eaq; me solicitat expectatio. ADIVVABO] in Britannica historia componenda. QVOS rogas,] rogabat Quinctus fratrem, ut uersus, quibus ipse ad opus Britannicum pro suis uteretur, scriberet. id infra satis patet 322: ex illis uerbis: Tibi, quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. et 327. ex illis: De uersibus, quos tibi à me scribi uis. γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας] cum ipse uersus optime facias. Infra dixit, eadē sententia: Quoniam ipsi fontes iam sitiunt. prouerbium ijs de rebus usurpatū, quas ad eos, qui abundant, mittimus. noctua enim suos nummos Athenienses signabant. PRIMVM librum] forte intelligit tres libros; quos à se de suis temporibus conscriptos, in epistola memorat ad P. Lentulum: aut tres de consulatu; de quibus ad Atticum 24: aut poema illud, de quo ad eundem 56: ῥαθυμότερα] minus accurata, scripta indiligentius, uideri sibi aiebat. AVT res, aut χαρακτὴρ] aut argumentum, aut meum scribendi genus. quod uno uerbo se non posse satis exprimere significat, quia, χαρακτὴρ, dicit. QVOD uereare:] si uerum dixeris. ego enim nihilo me, quàm antea, minoris æstimabo. φιλαλήθως] cum studio ueritatis, uere, & ex animo.

PAVLI

PAVLI MANVTII commentarius in librum III. Ciceronis epistolarum ad Quinctum fratrem.

EPISTOLA I.

120:

L. Domitio Ahenobarbo, Ap. Claudio Pulchro, COS.

A MOENITATE fluminis] de Fibreno flumine intelligit: quo nihil amœnius, nihil frigidius: ut in libro II. de legibus 170. REFECI] recreaui, collegi, caloribus debilitatum, atque afflictum. LVDORVM] Romanorum: qui pridie nonas Sept. commissi, per nouem continuos dies in Palatio, ante matris magnæ templum ab ædilibus cur. fiebant: rursusq;, biduo intermissi, per quinque dies in circo. hoc & calendarium uetus Romanum, & alia ueterum monimenta declarant. TRIBVLIBVS commendatis] ut eis meo nomine ad spectandos ludos locum daret. moris enim erat, ut amicis & tribulibus & in circo & in foro locus ad spectandum daretur. ad Atticum 22. et pro Murena. Tribules autem intellige non

eos tantum, qui Romæ domicilium haberent, uerum & municipes, & si qui præterea ciues in Italia habitarent: quos interdum ad urbem uenisse ludorum spectandorum causa, simile ueri est. ARCANO] Quincti prædio: de quo 326. & 331. MESSIDIVM cum Philoxeno] redemptores erant aquæ deducendæ. quod in hac ipsa epistola, infra, uidetur posse coniici. HERVM] uillicum in Arcano, ut Nicephorum in Laterio, quem infra nominat. MANLIANO] fundo, in quo uillam Diphilus architectus ædificabat Quincto. Nec dubito, quin & Manlianum, & Fufidianum, & Bouilianum prædia fuerint in Arcano, non ab Arcano seiuncta. nam in epistola huius libri III. cum argumentum huius epistolæ breuiter attingit, Arcanum, & Laterium duntaxat nominat, omissis Manliano, Fufidiano, Bouiliano, quasi Arcano comprehensis. DIPHILO] se ipso: erat enim natura tardus. Diphilus, inquit, se ipsum tarditate superauit. AVIARIVM] locum in uilla, ubi aues alerentur, aliæ oblectationis, aliæ cibi causa. PAVIMENTATA porticus] pulcherrimo strata pauimento. erant autem apud ueteres & ex marmore magnifica in primis pauimenta, & ex emblemate uermiculato, hoc est ex opere tessellato: cuiusmodi non nulla hodieq; uisuntur in templis, aspectu perquam iucunda. TOTA patet] quòd antea, dum ædificaretur, instrumentis fabrilibus impedita, tota non pateret. COLVMNAE] circa porticum: quæ rudes & impolitæ dum erant, speciem aut dignitatem habere nullam poterant. TOTVM in eo est] tanti

est,

eſt, ut in eo ſint omnia. ſic locutus eſt ad Att. lib. v. 80. CONTINVVM] ne incruſtatio rimas agat, ne uitium faciat. EIVSMODI membra] quæ atriolum niſi habeat quaſi membra corpori adiuncta, non belle poſitum uidebitur.
VEL honeſtate teſtudinis] ego mehercule huic loco, tanquam ulceri corrupto, manus admouere uix audeo: indicabo tamen, quæ potuerit ſententia Ciceronis eſſe: quo diligentius attendatur, ſi quid, quod ad eam uideatur accedere, in antiquis libris aliquando reperietur. una enim me literula, in magna perturbatione errãtem, ſæpe ad correctionem, quaſi uia demonſtrata, perduxit. hoc igitur fortaſſe Cicero ſenſit. Nunc hoc uel, in æſtate, teſtudinis, uel, hyeme, æſtiuum locum obtinebit. ut hoc dicat. Verum (nam ſæpe, Nunc, pro uerum, Cicero uſurpat: quod item Græci faciunt) hoc, id eſt, quo modo porticus nunc eſt, in æſtate loco teſtudinis erit; hyeme uero, quod habent æſtiua loca, id obtinebit. optamus autem in æſtate algorem, hyeme teporem. et algorem quærentes, fornicatis cameris, quæ uocantur teſtudines, libenter utimur: quod æſtate fit. teporem uero quia non habent niſi, quæ ſol aduerſus diu ſpectat, loca, ea nos per hyemẽ tenent. porticus igitur, ut eſt nunc, id habebit commodi, quod in æſtate teſtudines, hyeme æſtiua loca. ASSA] uidentur hic aſſa pro hypocauſtro, qui locus in balneariis ad ſudandum fuit, uſurpari. APODYTERII] ubi ueſtes inituri balnea deponebant. ἀπὸ τῦ ἀπολύειν.
SVB TECTVM cubiculi] Antiqui libri, quos uiderim, Subiectum cubiculi. placeret, Subiectum

cubiculis. inferior enim eorum cubiculorum, quæ erant in uilla Quincti, contignatio uapore petebatur: quod incendii causam præbere potuit. HIBERNVM] ædificãtur in amplis ædibus quædam ad æstiua anni tempora, quædam ad hiberna. PROBAVI] sicuti tu fieri mandaras. PERPENDICVLO, & linea] perpendiculo, ut rectas, linea, ut è regione collocet. è regione autem columnæ sunt, cum altera alteri ex aduerso respondet. CAESIVS] uillicus Quincti, aut certe procurator. PROXIMIS nunciis] quem tibi à me emptum, proximis nunciis significaueram. H-S CCCIↃↃↃ ∞] tria millia (ut ad nostratis pecuniæ rationem numeremus) aureorum scutatorum: ut in singulis scutatis asses sint CXXXII, & unus triens, uel (si Romanam monetam spectemus) decem Iulii denarii, Iulio II. pontifice percussi. QVOD melius intelligo] nam de irrigatione, qui huius generis non intelligens magnopere sim, haud ita affirmarim. SALIENTIBVS] aquis, quæ sua sponte saliant: quam permultis locis aquam profluentem, & eam uberem, proxime appellauit; in ultima uero huius libri epistola Nilum, ut puto, à similitudine fluminis hinc inde in mare profluentis, nominauit. distinguuntur autem salientes ab iis, quæ oriendo cadunt, non saliunt: ut planis in locis saliant, de præcipitibus cadant. ADDITIS] ad suauitatem uillæ accedet ea, quam piscina, salientes, palæstra, silua conferent. VIRIDICATA] nouum, & forte, in iis quidem, qui extant, ueterum libris, singulare uerbum. quasi, uirente. qua ratione

ratione & albico, nigrico usurpantur. BOVILIANVM] non est à familia, ut Fufidianus, quem proxime nominauit, fundus, (nulla enim Romæ Bouilia familia) sed ab ignobili loco nomen ductum. Sunt quibus placeat, Bouilianum, à Bouillis, ubi Clodius est interfectus: quos refellit geographiæ ratio. Bouillæ enim inter Ariciam & Romam, fundus autem hic in Arpinati fuit. AQVA dempta] excepta in uenditione fundi: ut, alienato fundo, aqua tamen iuris tui sit: quam ad irrigandos finitimos fundos illorum dominis locare posses. IVRE constituto] dicit hoc; si ius aquæ constituatur, hoc est, si ius aquæ Quincto seruetur, seruitutem fundo impositum iri illius aquæ, neque tamen fore, ut minoris, quàm quanti cum aqua, uendi fundus possit. quam igitur aquam Messidius per tuos fundos deducendam redemit; (hoc enim proxime dicet) eam nolo te cum fundo Bouiliano alienare: sed, ius ei aquæ suadeo constituas, hoc est in tuo iure retineas: ut ex duobus mancipiis, fundo, & aqua, unum emptoris fiat, alterum esse tuum pergat; ius, inquam, fundi migret ad emptorem, ius aquæ penes te remaneat. SERVITVTE fundo illi imposita] quia fundus aquæ seruiet, cum ea cogetur uti. unde enim irrigetur, aliunde non erit. ita, si fundum uendes, qui eius futurus dominus est, is tibi aliquid pendet, si fundo suo consultum uolet. MESSIDIVM] redemptorem deducendæ aquæ: qui singulos in pedes aluei faciẽdi ternis nummis transegerat. supra de Messidio dixit, quod hanc sententiam confirmet: Vberiorem aquam sese collecturos dicebant. TERNIS nummis] sestertiis.

ſtertiis. duodecim igitur aſsibus, hoc eſt marculis in pedem. nam ſeſtertius eſt duodecim trientes, hoc eſt aſſes quatuor: & quatuor ſeſtertii denarius, hoc eſt aſſes XVI: & denarii ſeptem in argenti uncia, dragmæ autem octo: ſi Celſo & Plinio credimus. tanti enim Romæ fuiſſe denarios à ſecundo Punico bello ad Plinii tempora, ipſius Plinii teſtimonio cognoſcitur. CCCC ∞] abſurda menſura. ſunt enim paſſuum quadringenta millia. ita plus, quàm dimidium Italiæ longitudinis, occupaſſet hæc aqua. malim igitur, ordine præpoſtero, ∞ CCCC: ut ſint mille quadringenti paſſus, hoc eſt pedum ſeptem millia. quæ ſumma ad DCXXX ſcutatos aureos noſtratis pecuniæ perueniet. NVSQVAM melius] quàm in aqua deducenda. DISCIPVLOS] quos fabricandi & architectandi artem Chilo docebat. LATERIO] Quincti fundo in Arpinati. ad Att. 59. 154: AD Furinæ] templum. antiqua locutio, è græcis fontibus deriuata. Furinalia dies feſtus eius deæ, VIII. cal. Sext. Varro, Feſtus, uetus calendarium. SATRICVM: oppidum in Latio. MVTABITVR] iniicietur glarea, ſublato puluere. ACCLIVIS] quam ego malim planam fuiſſe. DVCI] uiam. ſic aquam ducere, ſupra. LOCVSTAE] fundum. græca locutio. VELVINVS] Varro. nam de iiſdem loquitur proxime nominatis. MVNIERAT] uiam. et hoc ſignificat. cum tu id ius haberes, ut uiam ducere per Locuſtæ, perq; Varronis fundum poſſes; neque tamen, quæ tua fuit modeſtia, feceris: illi, ut quaſi tibi gratiam referrent, eam uiæ partem, quæ ante fundos eorum

eſt,

est, munire debuerunt: quod Varro propemodum effecit: Locusta nondum attigit. PROBAVI] satis officio suo facere mihi uisus est. CONDVCTOREM] uillam habebat Quinctus in Laterio, frugaliter extructam. ad eam cum addere quandam ædificatiunculam decreuisset, uillicus conduxit opus illud H-S X M, hoc est aureis scutatis CCC. sed cum multo plura, quàm conuenerat, adiungere Quinctus uellet, ad pretium autem nihil; uillicus eam ædificatiunculam omisit. QVAE nunc est] admodum frugalis, & parca, ualde infra earum, quæ nunc fiunt, insaniam. TOPIARIVM] opus ex hedera. BASIM] inferiorem uillæ partem. basis enim quasi pes est ad sustentandum. INTERCOLVMNIA] spatium inter columnas. PALLIATI] marmorea hominum simulacra, secundum columnas utrinque astantia. TOPIARIAM facere] qui topiariam faciunt, herbam, aut fruticem ad speciem aulæi, aut columnæ, aut fontis, alterius ue rei conformant. palliati igitur hi, inter columnas constituti, topiariam facere, aut hederam, qua intercolumnium uestitur, uendere uidentur. ALSIVS] alsum & alsiosum est subfrigidum, ab algeo. MVSCOSIVS] non quia muscum habeat, sed quòd æque, ac muscus in humidis locis, oblectet. EXPOLITIONEM] Iam pene prorsus ædificauerant utriusque domum redemptores. expolitio restabat, perfectio scilicet ædium urbanarum. expolitur enim quod factum quidem est, nondum tamen plane perfectum. Infra epistola III. Expolitiones utriusque nostrum

sunt

ſunt in manibus. PHILOTIMVS, & Cincius] ille Marci, hic Quincti nomine. Philotimus enim Terentiæ libertus, Cincius Attici procurator; cuius Pomponia ſoror, Quincti uxor erat. FACILE factu] quia domus utriuſque cohærebant, ſimulq; ædificabantur. patet ſupra, & infra. CICERONE] Quincti filio. IGNOSCO] quia non facis quod te decet, cum fratrem tui amantiſſimum tam ſæpe rogas: quaſi mea tibi uolun tas, aut amor in dubium ueniat. IGNOSCAS] ſi dixero, non plus illum à te amari, quàm à me. CLAMORES] mirabilia. dictio de magnis rebus atque admirabilibus uſurpata: ubi clamores excitantur. ad Atticum 9. OCIOSVM] refertur ad utriusque ocium. ocioſum igitur, ut poſſet me per ocium audire: quod in urbe non poteſt, propter meam occupationem. TANTA mercede] qua? quam diuinare, cum epiſtola Quincti non extet, nemo poteſt. mercedem tamen non pecuniæ, non fundi, ſed amoris puto fuiſſe. forte enim ita ſcripſerat Quinctus: SI Ciceronem meum erudieris; ego te plus amabo. uide 326: IN TVIS] ad te ſcriptis à me. IN CAESARIS] ad Cæſarem ſcriptis ab Oppio. OPPIVS] Cæſaris in urbe procurator, is, qui ſcripſit librum VIII. de bello Gallico. FOVEBIS] cuſtodies, conſeruabis. QVOD mones] forte, ut eum coleret, atque obſeruaret. erat enim hoc tempore ſumma inter Cæſarem & Pompeium, ſocerum uidelicet ac generum, neceſſitudo. poſtea, Iulia mortua, ſocietas, quæ non admodum, ex inuidia Pompeii, hærebat, prorſus

diſſoluta

diſſoluta. DOLORE] quòd à me abſis. GAVDEO] quòd iſtic uideo te libenter eſſe. HIPPODAMIS] qui equos domant. de uno autem intelligit hippodamo: etſi de pluribus cum contemptu & ſtomacho loquitur. uide 324. EXPECTET] ſi ad te uenerint. QVÒD iſto admiſceas] ſcripſerat, puto, Quinctus, operam ſe daturum, ut illi, quos arceſſierat, atque etiam Trebatius, liberaliter ab ipſo tractarentur. hoc, inquit Cicero, nihil opus eſt. ego enim illum non ad te, ſed ad Cæſarem miſi: qui mihi iam ſatisfecit; quoniam quidem eum, mea commendatione adductus, accepit humaniſſime. SI IPSI minus,] quòd ei fortaſſe non admodum ſe familiariter præbeat, aut quòd eum ad negocia nondum adhibuerit. PRAESTARE nihil debeo] quod amicitia, quæ mihi cum Trebatio eſt, poſtulabat, id feci, ut eum Cæſari ſtudioſiſſime commendarem: reliqua præſtare non debeo. ABEO uindico] nolo te Trebatii cauſa laborare. libero te iſta cura. ſatis amicitiæ factum eſt, cum illum Cæſari literis accurate ſcriptis commendaui. quæ extat epiſt. fam. lib. VII. BALBVM] L. Cornelium Balbum, Cæſaris amiciſſimum, Gaditanum, urbe donatum: pro quo extat Ciceronis oratio. IN OCVLIS fero.] unice diligo. nota locutio. TREBONIVM] Caium. legatus erat hoc tempore in exercitu Cæſaris: anno proximo tribunus pl. rogationem tulerat, ut Cæſari Galliarum adminiſtratio in alterum quinquennium prorogaretur: præturam geſſit C. Cæſare II. P. Seruilio Vatia cos. conſulatum cum Q. Fabio

Maximo

Maximo: postremo, cum Cæsarem, quem ciuili bello secutus erat, cum aliis coniuratis occidisset, Smyrnæ à Dolabella primus eorum, qui Cæsari mortem attulerant, est interfectus. CVRTIO] de quo 318: SALVTEM nostram] quo tempore nostra salus agebatur; cum eiectus sum, cum restitutus. QVONIAM illi] Quoniam illis negare non possum; neget ipse mihi, quod eorum causa peto. ipsi, negari sibi à me, non facile patiuntur: ego, mihi à Cæsare, facile patiar. MOLESTI sunt] in petendo. METVAMVS] belli causa. GAVDEAMVS] ob prædam tenuem. alibi: Argenti audio in illa insula scrupulum non esse. VENIAM non dedit] cum tu peteres per amicitiam, ut ad P. Clodium rescriberet; (quia nolles Cæsarem nostra causa facere, ut respondendi officium omitteret) satisfacere tibi noluit. id enim significat, Tibi ueniam non dedit. itaq; locutus est in epistola ad Atticum 83. Dedi ueniam homini impudenter petenti: idest, concessi, satisfeci in eo, quod impudenter petebat. CALVENTI Marii] L. Pisonem, cuius maternus auus, ut apud Pedianum legimus, Caluentius est appellatus, uidetur intelligere. Caluentum cur potius, quàm Caluentium, cur item Marium nominet, haud facile dixerim. nisi si inter Quinctum & Marcum iam conuenerat, ut eum fictis nominibus, Cæsaris maxime causa, qui Pisonis erat gener, appellarent. ORATIONE] quam in urbem reuersus in Ciceronem habuit; cuius è sententia senatus illum de prouincia reuocauerat. MEAM] de prouinciis consularibus,

laribus, hoc est de Pisone Gabinioq; reuocandis. LIBROS meos] de republica. epistola XIII. libri II. HIS diebus] uel, His diebus, quibus me à scribendo auocant iudicia: uel, quia opus ipsum esset eiusmodi, ut iis diebus confici non posset, ac spatii plus omnino postularet. PRO SCAVRO, & pro Plancio] illa de repetundis, hæc de ambitu. utraque extat, sed pro Scauro mutilata. INCIDI] quia mihi non probaretur. Hoc poema non esse idem, atque illud, de quo in epistola XIIII. libri II. ostendimus infra in epistola ultima huius libri. FONTES iam sitiunt] mirum est sitire fontes, unde aqua peti solet. itidem miror, uelle te, uersus tibi, optimo poetæ, à me componi. Supra idem alio modo significauit: γλαῦκα, inquit, εἰς ἀθήνας. epistola ultima lib. II. et epist. IIII. et VI. huiusce libri. BENE comitatum] cum multis pecuniis. ioco enim usus erat Quinctus. AMBITIONEM] ut nullum studium prætermittam, dignitatis augendæ causa. VIVEMVS?] uita fruemur? sic alibi. ERIGONAM] tragœdiam: quam se scripsisse, & ad Oppium misisse, significauerat. amissam in itinere, ultima demonstrat huius libri epistola. Erigone soror Penelopes occisum à rusticis ebriis patrem ita doluit, ut ipsa se suspenderit. miseratione deorum in cœleste signum conuersam, poetæ fabulantur. PLAVSV] à populo Miloni dato. NOBIS] cum illi ideo detur plausus, quia consulem Lentulum Spintherem, legem comitiis centuriatis de meo reditu ferentem, enixe admodum iuuit. DE AEDE Telluris] de operibus,

operibus, puto, loquitur, & inſcriptionibus illis, de quibus epiſt. VIII. lib. II. DE PORTICV Catuli] non dubito, quin, quæ ad ædem Telluris, eadem, aut ſimilia fieri ad porticum Catuli Quinctus uellet. quod ex iis coniicio uerbis, ad Telluris quidem. quaſi, Hoc amplius ad ædem Telluris, quàm ad Catuli porticum, quòd ibi etiam tuam ſtatuam locaui. ADMONES] ut emam. DOMVS] pecunia publica ædificata: quod ipſe in Piſonē, aliiq; docent. pecuniæ uero ſumma H-S uicies fuit, hoc eſt ſcutatorum LII. M. DCCCCXLI, paulo plus. ita porro magnifice, atque eleganter facta uidetur fuiſſe, ut neque uillas, neque hortos Cicero deſideraret. nam & in epiſtola ad Leptam, Domus, inquit, eſt, quæ nulli uillarum mearum cedat. MVLTORVM faſtigiorum] tectum conclauia tegebat. id nolebat Quinctus deſcendere pluribus angulis, & lateribus, (ſic enim multa faſtigia habuiſſet) ſed uno tantum faſtigio uergere in tectum inferioris porticus. quod factum Cicero ſignificat. HONESTE] decenter, ſpecioſe, minime turpiter. VERGIT] quia eſt unius faſtigii, ideo uergit molli cliuo. non uergeret autem, inæquale ſi eſſet, lateribus lenem accliuitatem interrumpentibus. IN TECTVM] duo igitur tecta, quod ſupra conclauia, & quod ſupra porticum. CETERA eius] eruditionem ſignificat. SVSCIPIO] ita promitto, ut uelim me, niſi is erit, quem tu eſſe uis, quaſi prædem appelles. GABINIVM] è Syria reuerſum. TRES] una de maieſtate, L. Lentulus; duæ de repetundis, Ti. Nero, & C. Memmius. acceſſit

accessit postea, item de repetundis, quarta factio, C. & L. Antonii; ut in epistola, quæ sequitur: etiam quinta, de ambitu, P. Sylla; ut infra, & ad Atticum 65: est autem absolutus Gabinius de maiestate, damnatus de repetundis. infra, & ad Atticum 65. & Dio lib. XXXIX. ADHVC] quasi aliæ præterea possint existere, sicuti, ut dixi, extiterunt quarta, & quincta. POSTVLANT] nondum postulauerant, sed postulaturi uidebantur. unus enim L. Lentulus postulauerat: quod proxima uerba declarant. LENTVLVS] quem, absoluto Gabinio, præuaricatum multi credidere. ad Atticum 65. FLAMINIS filius] ut distinguatur à L. Lentulo Crure. sic ad Atticum 38: IAM postulauit] propterea de maiestate prius, quàm de repetundis, Gabinius causam dixit. infra, & ad Atticum 65. DE MAIESTATE] apud C. Alfium prætorem; quòd prouinciæ finibus excessisset, dum regem Ptolemæum in Aegyptum reducit. TI. NERO] hic, opinor, is est, qui Tulliam Ciceronis filiam uxorem cupiuit, ut legimus ad Atticum 95: et Liuiam postea duxit, ex qua Tiberium imperatorem genuit. Velleius. C. MEMMIVS] alius fuit C. Memmius, qui præturam gessit Pisone & Gabinio cos. & hoc anno cum consulibus de sequentis anni consulatu coiit. ad Atticum 67. CAPITONE] subscriptore. fuit autem Capito gentis Ateiæ, plebeius; Memmius, plebeius; Nero Claudiæ, patricius; (nam & Claudii Marcelli fuere, plebeii) Lentulus Corneliæ, patricius. fuere & Cornelii plebeii, non tamen Lentuli.

R CATO]

CATO] M. Cato prætor; qui de repetundis hoc anno quæsiuit. eo ægrotante, postulari Gabinius de repetundis non poterat. Sed cur tot annis prætor Cato post tribunatum pl. quem gessit Silano & Murena cos.? quia, qui fuit ei legitimus annus petendæ præturæ, Pisone & Gabinio cos. eo anno in Cyprum Clodia rogatione ante comitiorum tempus emissus est: nec rediit, nisi biennio post, Marcellino & Philippo cos. quo anno habita comitia non sunt: & ex interregno consules facti Pompeius & Crassus: quibus comitia prætorum habentibus, cum prætorem Catonem populus faceret, Pompeius, in Vatinium propensior, auspicia mentitus, comitia dissoluit. ita in annum sequentem reiecta Catonis petitio est: quo anno, Domitio & Appio cos. ex interregno creatis, præturam obtinuit, & gessit. POMPEIVS] quo contendente, Gabinius de maiestate est absolutus. ad Atticum 65. NEC proficiet] immo profecit: ut etiam Gabinium, quem paulo ante accusauerat, mox rogatu Pompeii, non sine aliqua leuitatis nota, Cicero defenderit. Dio, & epist. fam. 95: COITIONE] de qua iam diximus. ad Att. 67. MESSALLA] quem maxime Cicero diligebat. itaque, Noster, de eo dicit & infra: Enitemur, inquit, ut Messalla noster saluus sit. et in epistola ultima: Messallam nostrum, reliquosq; molestia liberatos, uehementer gaudeo. & ad Atticum 64. Messalla noster liberalis in populo ualde fuit. EXCLVDERETVR] coire enim turpi pactione noluit. ergo uir bonus. iam enim dixit Cicero: Eiusmodi pactiones in ea coitione factæ, ut nemo bonus

bonus interesse debuerit. SATISFACIO] efficio, ne quas in me amoris aut officii partes desideret: quod attinet ad illius petitionem consulatus. MEMMIO] qui poterat duobus Cicero competitoribus satisfacere? quia neuter neutri oberat. Messalla enim patricius, Memmius plebeius. ita nihil obstabat, quin uterque simul consul creari posset. DOMITIO] Caluino, consulari candidato; qui consul fuit anno proximo cum Messalla. IPSI] non modo reliquis tribus, sed ipsi Domitio, qui non ea, qua illi, mihi est amicitia coniunctus. SCAVRVM] ultimum nominauit de consularibus candidatis. quatuor enim omnes fuerunt, Messalla, Memmius, Domitius, Scaurus. defendit eum de repetundis accusatum, apud M. Catonem prætorem. VALDE obligaui] est enim absolutus. ad Atticum 64: et Pedianus. QVANDO comitia, & qui consules] dixi iam, comitia hoc anno habita non esse; consules uero, anno sequenti, Messallam & Caluinum ex interregno fuisse. SEPT.] aut hoc tollerem, aut, OCT. reponerem. qui enim potest epistolam complicare XI. cal. Sept. cum meminerit iam in ipsa epistola de XII. cal. Oct. seq; dixerit Romam uenisse XIII. cal. Oct.? SVAVISSIMIS] refertis humanitate, atque amore. ILLE casus] quem mihi Cæsar literis significat. at qui casus? de interitu Iuliæ filiæ, dicet aliquis: alius, de legatis, & legione cum cohortibus cæsa. ego neutrum. nam de filia, quæ Romæ obiit, satis ipse sine Cæsaris literis norat. nec diceret, Ille, ut de re longinqua:

neque, Casus; sed, Luctus: de legatis autem, & legione ratio temporum non patitur intelligi. cladem enim illam nondum Cæsar acceperat. hyeme sequenti id euenit. quod libro V. commentariorum ipsius exponitur. itaque & Cicero ipse in epistola huius libri ultima, quam scripsit in extremo anno, calamitatem eam significat, cum Cæsaris in summo dolore uirtutem & grauitatem commemorat. de filiæ uero obitu in epistolæ clausula significat, ubi Cæsaris luctum nominat: quæ in mortem proprie dictio conuenit. Casum igitur puto dici, naufragium multarum nauium in Oceano: de quo libro IIII. commentariorum de bello Gallico mentio fit. tres enim aduersi, maximeq; tristes Cæsaris euentus tribus in locis attinguntur, naufragium, interitus filiæ, cædes legatorum. CVM Publilio] locutum. qua de re, incertum est. INTERIORE epistola] loca sunt in antiquorum scriptis, quæ cum legimus, quasi plana præterimus: deinde, quid ea sibi uelint, ubi quis interroget, hæremus, incerti quid respondeamus; ac tum denique nostram siue inscitiam, siue negligentiam, non sine aliquo pudore, agnoscimus. hoc, Interiore epistola, ecquis est, qui satis accurate perpendat? natura enim, ac ratione quoque ipsa comparatum est, ut ea, quæ narranda proponuntur, paulo minus diligenter, quàm eádem, cum narrantur, attendamus. quoniam igitur hic proponitur, non narratur res; (narratur autem in eo, Me Pompeio legatum iri) ideo fit, ut neque oculus in legendo, neque animus in considerando, pro eo, quantum opus sit, insistat. oculus præteruoluat; quasi

quasi res, quæ studiose spectetur, parum digna sit: animum ad ea, quæ proponuntur, cognoscenda cupiditas ducit. ita, quæ duo uerba, (hæc dico, Interiore epistola) uel diligenter considerata, minime tamen à multis, ut opinor, intelliguntur, ea ne considerantur quidem. de quibus ego sic existimo: interiorem epistolam uocari, non eam epistolæ partem, quæ à principio & à fine pari distet interuallo, sed eam, quæ ab extremo propius absit, quàm à principio. id adeo cognoscetur, si, quod apud antiquos epistolæ claudendæ genus esset, ostendemus. non enim tunc, eo, quo nunc solemus, modo, complicabantur, sed in orbem inuoluebantur epistolæ, ita, ut, quæ ultima scripta in pagina pars erat, inuolueretur prima; quæ prima, ultima. itaque proprie uolumen una epistola & erat, & dicebatur. idq; Ciceronis testimonio comprobatur; qui ad Appium scripsit his uerbis: Volumen à te plenum querelæ iniquissimæ reddiderunt. et infert: Eadem epistola petebas. morem eundem uideo teneri ab iis, qui scriptum pretio faciunt: quos uulgo notarios nominant, scribas antiqui appellabant. quod enim hœdinis uitulinis ue scripserunt in pellibus, id ita contrahunt, & quibusdam quasi spiris ipsum in sese conuertunt, ut inuolucrum efficiant; ne ve sua sponte laxetur, circunducto eiusdem pellis quasi uinculo astringunt. eadem erat olim forma literarum. hoc amplius: ne à tabellariis aperiri possent impresso suo quisque signo cauebat. inde literarum fasciculus nomen sumpsit: quòd, ut coniunctæ constrictæq; uirgæ fascis est, item literæ à tabellariis in unũ, quasi

uirgæ in fascem, coniectæ, colligatæq;, quodam modo fascis exigui formam præseferrent. proprie igitur uolumen de re in orbem collecta, ut de epistola, de fascia: improprie de re non orbiculata, ut de libro. tametsi olim, apud priscos illos, de libris quoque proprie. scribebantur enim in libris, unde nomen sumpserunt, hoc est in codicibus arborum: iiq;, quo essent ferentibus commodiores, conuoluebantur. Quod autem Cicero dixit, Altera iam pagella procedit, in epistola ad D. Brutum, fam. 179. non de ipsa epistola, quam postea misit, sed de exemplo, quod in codicillis tunc exarabat, intellexit: in quibus unam iam pagellam totam, alteram non totam, sed magnam partem scribendo impleuerat. non enim, cum ita dixit, scripsisse eum in charta uerisimile est: cum illius epistolæ breuitas ea sit, quæ nec unius, quantumuis angustæ, paginæ locum, si de charta cogitemus, nedum unius & alterius, tenere potuerit. at in codicillorum pagellas, quæ contractæ admodum erant, optime conueniet. Quòd si cui fieri posse uideatur, ut ipsos ad Brutum codicillos Cicero miserit: negabo. nam codicilli ad eos tantum, qui iisdem, aut certe mini me longinquis in locis essent, mittebantur: quod exempla declarant, ut in proximo libro, & ep. fam. 56. ad Brutum uero, tam longe remotum, Celticam Galliam pro consule administrantem, codicillos dare, cuius ineptiæ fuisset? nam ne ad Papirium quidem, qui neque prouinciæ præerat, ut Brutus, & multo, quàm ille, propius aberat, hominem sibi familiarissimum, codicillos tamen Cicero mittendos putauit, sed epistolam è codicillis descriptam.

fam. 142: Neque uero mirandum est, in literis, quas inuolui solitas dixi, paginas interdum nominari: quod ab orbiculata inuolucri forma satis alienum uideri potest. nihilo enim minus inuoluebantur, quæ pluribus paginis literæ, quàm quæ una tantum pagina scriptæ fuerant. cumq; omnes eodem modo inuoluerentur; ideoq;, si forma spectaretur, itidem omnes uolumina possent appellari: usitatius tamen erat, ut longioribus de literis, quæ plures haberent paginas, uoluminis uocabulum usurparetur. idq; satis patet ab exemplis. POMPEIO] in Hispanias pro consule ituro. sic enim putabatur. uerum non iuit; easq; per tres legatos, Afranium, Petreium, Varronem, administrauit. decreta est ei lege Trebonia, Crasso uero collegæ Syria, utrique in secundo consulatu. Plutarchus, alii. NON audiui] quo modo hoc? cum ipse ad Cæsarem aliquot mensibus ante de hac legatione scripserit. extat, quæ hoc significat, epistola lib. VII. fam. in qua Trebatium commendat. loquitur igitur de recenti rumore: de quo se negat audisse. falsum tamen non fuisse, ex eo discitur, quod ad Atticum in extrema epistola lib. IIII. scriptum est. Sed heus tu, inquit, scripseram ne tibi, me esse legatum Pompeio, & extra urbem quidem fore ex idibus Ian.? SCRIPSI'QVE ad Cæsarem, Vibullium Cæsaris mandata] erit, cui non placeat iteratum Cæsaris nomen. sed si, cum, Cæsaris, legimus, animo spectabimus, non Cæsarem, ad quem Cicero se scripsisse narrat, sed Quinctum, qui hæc leget; feremus. DE MEA mansione] quam Cæsar cupiebat; ut eius ope, atque au

ctoritate, quibus in rebus opus eſſet, uti poſſet. Supra, quod hoc declaret, illud eſt: Quod mihi ocium, Romæ preſertim, ut iſte me rogat, manenti? 318: NEC AD Oppium.] qui cum Cæſaris in urbe omnia negocia procuraret, ad eum quoque Cæſaris mandata perferre Vibullius debuit, ut is ageret cum Pompeio, ne me, ſi Cæſaris cauſa uellet, ab urbe remoueret. QVO conſilio?] fecit hoc Vibullius? non enim hoc ad Cæſarem placet referri: ne uideatur in eo conſilium requirere. QVANQVAM Oppium ego tenui] quanquam non hoc ideo dico, quia noluerim Oppium Vibullii uerbis, cognita Cæſaris uoluntate, adduci, ut ageret cum Pompeio de mea manſione. quin ego illum, ſua ſponte ſatis incitatum, tenui. rectius enim duxi, Vibullium primo, cui Cæſar præſens præſenti mandauerat, deinde Oppium, cui ſcripſerat, agere cum Pompeio. BIBVLI] quid Bibulo cum Cæſare? parum ne notæ ſunt quæ inter eos omnium acerbiſſimæ fuerunt inimicitiæ? ego, & minima mutatione, & ſententia poſtulante, libenter, pro Bibuli, repoſuerim, Vibullii. nam & ad Att. 119. pro Vibullii, & Vibullius, libri ſunt ueteres, qui, male omnino, tamen habeant, Bibuli, & Bibulus. tota res perpendatur: male omnino ſenſiſſe non uidebimur. PRIORES partes] ut is prior ageret cum Pompeio. NVLLAS δευτέρας φροντίδας] Cum ſæpe literis Marcus Quincto ſignificaſſet, uelle ſe, quantum in ipſo eſſet, Cæſaris amicitiam tueri, eiusq; abſentis dignitati quammaxime ſtudere, neque in unius Pompeii beneuolentia omnia ponere;

(id

(id indicant illa uerba lib. II. in epiſtola, Riſi: De Pompeio, aſſentior Cæſari, uel tu potius mihi. nam, ut ſcis, iampridem iſtum canto Cæſarem: mihi crede, in ſinu eſt, neque diſcingor: et illa, in epiſtola, Ad IIII. non. eodem in libro infra: Quoniam in hoc homine colendo tam indormiui diu, curſu corrigam tarditatem) Quinctus, qui iam audiſſet, fratrem Pompeio legatum iri, ſuſpicatus eſt conſilium ab eo mutatum, quippe qui, ſi cum Pompeio legatus iret in Hiſpaniam, de Cæſaris rebus, quas Romæ curari oporteret, minimum laborare uideretur. cupiebat enim Cæſar Marcum ſua cauſa Romæ manere. quod ex eo ſatis patet, in epiſtola proxime nominata: Quod mihi tempus, Romæ preſertim, ut iſte me rogat, manenti, uacuum oſtenditur? ideo Quinctus, ea, qua dixi, ſuſpicione commotus, his fere uerbis ſcripſerat: Fortaſſe tibi δευτέραι φροντίδες σοφώτεραι uidentur: hoc eſt, fortaſſe conſilium de Cæſare mutaſti, qui cogites in Hiſpaniam: fortaſſe poſterius aliquid cogitaſti; idq; magis probas, quàm quod antea conſtitueras. cui reſpondens Marcus, Ego uero, inquit, meas priores cogitationes, mea de Cæſare colendo conſilia nihil muto; poſteriores in Cæſaris rebus curas & cogitationes habere nullas poſſum. attigerat enim, & fortaſſe integrum recitauerat Quinctus ſenarium illum Euripidis in Hippolyto:

„ Αἱ δευτέραι πως φροντίδες σοφώτεραι:

ut qui Euripidis lectione mirum in modum teneretur. quod ipſius epiſtola ad Tironem fam. lib. XVI. 259. teſtatur: in qua ſunt hæc: Euripidi quantum credas, neſcio: ego certe ſingulos eius uerſus ſingula

gula testimonia puto. Quod autem, Ego uero, dicit; uis quædam animi significatur, moleste ferentis quod à Quincto scriptum erat de secundis curis. quo loco quasi punctus exiliit, &, ut de re molesta, Ego uero, inquit, &c. atque hic, ut alibi sæpe in exponendo Cicerone, Erasmi, eruditi hominis, ingenium requiro: qui, cum in suis adagiis hunc locum interpretatur, prorsus aberrat à sententia. hoc ego ita iudico: si quis tamen contra, cedam meliora ostendenti. PENE PAR] secundum te, & liberos nostros, nihil mihi est Cæsare carius. pene etiam æque, ac tu, liberiq; nostri, mihi carus est. IAM] quia sibi nos sua iam liberalitate obstrinxit. DEBEO] alios enim amamus, nec debemus, uoluntate quadam, & animi tanquam impetu compulsi: alios, quia nos id, quod facimus, recte & cum ratione facere iudicamus. Cæsarem, inquit, eodem pene, quo te, & liberos nostros, loco habeo, quia debeo, summis illius in nos officiis, summa humanitate adductus: ueruntamen, ut hæc non essent, quæ sunt maxima, amore coactus idem facerem. ita prudenter admodum hanc partem attingit Cicero. nam in amando Cæsare neque iudicium à uoluntate seiungit; ne uideatur id facere, quia debeat, potius, quàm quia uelit: neque uoluntatem à iudicio; ne significet id se uelle, quod fortasse non debeat. ergo & facit iure, & libenter facit. quæ duo simul in amore optanda sunt maxime. sed ò, si quis omnes Ciceronis sententias, quæ curiosis oculis non patent, aut hac, aut etiam multo maiore diligentia (quantulum enim id est, quod ego quidem

præstare

præstare possum?) aperiret: quàm multa manarent ad inuentionem præclara. ex una mehercule re, tribus aut quatuor uerbis à Cicerone explicata, sæpe intellexi, cum ad cogitandum me dedi, res propemodum innumerabiles eiusdem generis, eiusdem elici sententiæ posse. Verum hæc non ita nostri propositi tractatio est. terminis enim quasi quibusdam interpretis officium definitur: quibus egredi nullo modo licet. quòd si contigisset, id quod equidem maxime uellem, ut obsequi patriæ meæ roganti, eiq; meam industriam, sæpe iam, primum Egnatio ætate confecto, deinde Bonamico mortuo, denegatam, de loco superiore probare possem: à quo me munere, magno sane cum animi mei dolore, ualetudinis infirmitas exclusit: locus ille fuisset ad aperiendos ueteris eloquentiæ fontes uehementer aptus. quæ est una nobilibus in gymnasijs docendi ratio præstantissima: ad quam se suaq; studia honesto loco nati non adolescentes modo, uerum etiam uiri libenter adiungunt. enimuero latent in Cicerone quidem nostro pene innumerabiles, in Græcis, Demosthene, & Isocrate, bene multæ uirtutes eiusmodi; quæ si ad artem ita redigantur, ut eas non oculis intueri modo, uerum etiam mente & cogitatione liceat complecti; facile uideo futurum, ut eleganter & cum laude scribere cupientibus egregiam facultatem, ualdeq; splendidam ac lautam orationis Latinæ supellectilem biennii pariat exercitatio. hoc nimirum est, quod ego ab eo doctore, qui artem profiteatur, aut unum tradi, aut præcipuum certe uelim. nam, inani uel earum historiarum, quæ à libris peti facile possunt, recitatione,

tatione, uel figurarum, quas Demosthenes, aut Ci cero ne somniando quidem unquàm uidit, comme moratione, tempus conterere; hominis est aut e-ius, qui suæ potius ambitioni, quàm aliorum utili tati, consultum uelit; aut eius, qui eam uiam, quæ ad ueram solidamq; gloriam ducit, penitus igno-ret. AB Aristophaneo modo] sincerum il-lud puto, Ab Aristophane: corruptum, O modo. emendatio quidem à me nulla. quòd si particula, Ab, tollatur; de qua tollenda quid statuam, non habeo, cum ea non nullis à ueteribus libris absit, Bessarionis tamen in libro sit: minima distinctione sententia patefiet; nec iam suspicio mendi residebit ulla. distinguetur autem sic: Quam paulo ante ac-ceperat, Aristophaneo modo: ut, Aristophaneo modo epistola dicatur, quæ Aristophanis ad simili tudinem accedat: puta, quia comicum quiddam in sententiis, ex Aristophanis genere, præseferat. ET suauem, & grauem] quales patris ad filium puerum esse literas decet: suaues, ob ætatem filii; cuius habenda ratio est: graues, ut pater patrio quodam tum naturali tum legitimo iure seuerita-tem retineat. AFFIXVM, tanquam magi-stro.] hærebant enim magistris pueri, donec præ-texta utebantur. prætexta deposita, & uirili toga sumpta, adibant fere ad iurisconsultos, ut ius ciui le, causis agendis maxime necessarium, cognosce-rent. ANNALI] Villiæ gentis, plebeiæ, na-tum cognomen ab eo, qui legem de petendis magi stratibus annalem in tribunatu pl. tulit. Liuius li-bro, opinor, XL. ET tamen] cum, de il-lo diligenter curare, satis esset; ea tamen cura non

contentus,

contentus, etiam consilium addidisti. SERVILIVS] Isauricum dici, manifestum est. SIGNIFICABAT] ergo non erat Romæ. nam, significare, absentis est. NON possum scribere] quia mirandum non est, sordidi hominem artificii humanitatem ignorare. de hoc supra, 322. SALVIO] is ad Quinctum profectus est VI. id. Oct. 325. LABEONI] Seguliæ gentis, plebeiæ. RESERVABAM.] ut iis darem eas literas, quas in alienas manus incidere minime uelim. NE NVM quidem, quid uellem,] cum iret ad te, qui mihi frater es, debuit (alia mitto) hoc saltem, num quid uellem, rogare. T. PINARIVS] Lucii fortasse frater, quem C. Cæsar, nepotem sororis suæ, heredem cum Q. Pedio, & C. Octauio reliquit. de quo Suetonius his uerbis: Nouissimo testamento tres instituit heredes, sororum nepotes, C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cera. FRATER eius] Lucius fortasse; quem dixi unum fuisse de Cæsaris coheredibus. ADOLESCENTEM.] adolescentes interdum appellabantur annos etiam plures, quàm triginta, nati. itaque in epistola ad M. Cœlium, Hominem, inquit, adolescentem non tam allicere uolui, quàm alienare nolui. cum loquatur de C. Cœlio: qui iam quæstor fuerat; & quæstura non ante annum XXXI. lege annali gerebatur. etiam in oratore modo adolescentem, modo uirum appellat Isocratem. etsi, uirum, dignitatis causa dictum in eo loco, item ut alibi, posit aliquis existimare. nunc adolescentis nomen de ætate solum usurpatur ea, quæ anno incipit XIII. desinit XX. ALIAM in senten-

tiam]

tiam] cum ſignifices, minime te de ſuburbano e-mendo cogitare. DE SE] ſi loqueretur ex Anitii perſona, hoc modo; Miratur Anitius, nihil te recordari de ſe: uſitatum eſſet. nunc, ex perſona ſua cum dicat; Soleo admirari, nihil te recordari de ſe: quàm proprie, ſe; pro eo, poſitum ſit, grammatici uiderint. eiuſmodi notauimus exemplum in oratione pro comœdo: Societatis, inquit, non ſuas, lites redemit, cum fundum à Flauio Roſcius accepit. quid ita ſatis non dedit, amplius à ſe neminem petiturum? non enim dixit, A ſe, pro, à ſe ipſo, ſed pro, ab ipſo Flauio; à quo fundum acceperat. EPICHARMI] Siculi, poetæ comici: quem Plautus imitandum ſibi propoſuiſſe putabatur: unde Horatii uerſus:

Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi.

γνῶθι] cognoſce, quo modo alio uſus eſt. Prius, quàm credas, aiebat Epicharmus, cognoſce quemadmodum is, cui crediturus es, alio ſit uſus: ut, ſi ſe erga alium recte & optima fide geſſerit, ei te tuto committas; ſin minus, exemplo doctus caueas. apparet Anitium non bona fide fuiſſe: itaque non facere Quinctum ſatis prudenter, qui eius opera in emendo ſuburbano cogitaret uti. SERMONEM eius.] ſubaudi, narraſti, cum eſſemus una in Tuſculano eius. QVEMADMODVM conicio,] Imperfecta ſententia: ſed, opinor, hoc ſignificat: Quemadmodum coniicio, quaſi minime illum noris, ita res illi tuas committis. incipit autem, fraterno amore adductus, hoc dicere: mox, ne fratrem uideatur nimis multis uerbis ut imprudentem monere, extremam ſententiæ partem

tem omittit. QVID uelis] cogites ne de emendo, ut Anitius dicit, an secus, ut in tuis ad me literis significas. NE quid ille turbet,] ne quid misceat; ne sincera fide non agat; ne te implicet in eo negocio, sic, ut expedire te nisi cum damno non queas. QVID praeterea? Quid? etiam.] genus in epistolis, presertim iis, quae ad familiares mittuntur, in extremo usitatum. uarias enim res cum scripsimus, nec iam memoria quidquam suppeditat; quasi nos haec per literas collocutio delectet, ipsi nos interrogamus, num quid praeterea scribendum supersit? deinde, alterum, Quid, est illud quidem ipsum quoque cum interrogatione positum: sed responsio tamen ad priorem interrogationem quaedam uidetur. nam cum rogauit, quid praeterea est quod scribam? respondet, quid scribam? quasi dicat: nunc quidem nihil uideo, quod praeterea possim scribere. mox, inuenta re, subiungit: Etiam. etiam, inquit, praeter superiora aliquid est. Tale illud ad Atticum 8. Noui tibi quidnam scribam? quid? etiam. et 26: Aliud quid? etiam. et 34: Quid aliud? quid? hoc, opinor. AD IIII. cal. Oct.] fuerat igitur ad urbem per septem dies. accessit enim XII. cal. Oct. quod supra scriptum est in hac ipsa epistola 323. NOCTV] quia conspici puderet. redibat enim, senatusconsulto de prouincia reuocatus: & eum tres factiones, una de maiestate, duae de repetundis postulabant. turpissimus igitur Gabinius, qui noctu introiret; cum ceteri imperatores & interdiu omnes, & plerique triumphantes. HORA octaua,] quae, quo modo nunc horis diem distinguimus,

ſtinguimus, uigeſima fere nobis eſſet. diem enim ſemper ueteres in horas duodecim tribuebãt: quæ, pro dierum inæqualitate, modo breuiores erant, modo longiores. EDICTO] edictorum duo genera, unum, quod, inito magiſtratu, publice proponebat prætor urbanus, ex quo toto anno ius diceret; alterum, quod ad ſingulas cauſas pro re nata accommodaretur: quale eſt Alfii prætoris, quo Gabinium maieſtatis reum adeſſe ad decimum diem iubet. hoc poſterius commune eſt prætori urbano cum reliquis prætoribus, qui de criminibus quærebant: illud prætoris urbani proprium. ſed hæc libro de iudiciis reſeruemus: qui doctrinam, ut ſperamus, non omnino iuriſconſultis inutilem complectetur. ALFII] prætoris, de maieſtate quærentis. in epiſtola, quæ ſequitur proxima, Quæſitor, inquit, grauis, & firmus Alfius. ADESSE] in iudicio, decimo, ut opinor, poſt nominis delationem die. nam Pedianus in commentario Cornelianæ, cum de Cornelio, qui & ipſe de maieſtate accuſatus erat, loquitur, his utitur uerbis: Cum L. Caſſius prætor decimo die, ut mos eſt, adeſſe iuſſiſſet. et apud hunc, ſupra, lib. II. epiſtola, Riſi: Decimus erat Cœlio dies. atque hic decimus Gabinio dies, non dubito, quin fuerit, III. cal. Oct. poſt eum, quo in urbem introiuit, proximus: quo ipſo die Cicero hanc epiſtolæ partem ſcripſit. cadit igitur, diebus decem numeratis, nominis delatio in XII. cal. Oct. hoc eſt in eum ipſum diem, quo ad urbem acceſſit: ut ei, poſt aduentum, nihil omnino ſpatii dederit Lentulus accuſator. AFFLICTVS eſt.] cum

iret

iret ad iudicium. PROXIMVS] turpitudine: cum utrunque senatus de prouincia reuocasset, utrique ciuitas, memoria maxime Ciceronis eiecti, esset infensa. ἐμβόλιον] partem quandam ab argumento proposito seiunctam, interpositionem. MEORVM librorum] an de republica, quos in manibus habebat, quosq; & supra suos, in hac ipsa epistola, nominauit? uix opinor: non enim illos in libros, quorum esset ὑπόθεσις omnium grauissima, inducerentur huiusmodi fabulæ. de poemate malim intelligere, non eo, quod ab ipso quæsierat Quinctus, (quibus enim libris Quinctus pro suis usurus esset, de iis non, opinor, dixisset Marcus, Meorum librorum) sed eo, cuius primum iam librum à Cæsare lectum, & magnopere probatum, dixit in epistola libri II. ultima, in extremo. REDITVS] ex prouincia. redierat autem Piso anno proximo, Pompeio & Crasso cos. ALTER exercitum perdidisset, alter uendidisset] perdidit Piso, uendidit Gabinius: ille, cum commisit, ut cæderetur: hic, cum Ptolemæum pretio conductus restituit. in oratione de prouinciis consularibus, in Pisonem, in historia. SATIS commodas] satis prospera significantes de Britannico bello, satis ex nostra uoluntate. AD mare] te relicto in interiore Britannia. GRATVLANDI] quòd rem satis feliciter in Britannia gessisset. LVCTVM] ob interitum filiæ: qui proprie luctus est.

EPISTOLA II.

325.

Iiſdem conſulibus.

D POPVLVM] quæro, nec tamen inuenio, quo de crimine Gabinii populus iudicauerit. nam de maieſtate, deq; repetundis non populus, ſed prætores cum conſilio quærebant. nec ullum præterea Gabinio facinus obiectum reperio. fieri tamen poteſt, ut Memmius, cum tribunus pl. eſſet, pro poteſtate populum coegerit, ut de Gabinio ſuffragium ferret, uel de maieſtate, uel de repetundis: ſed, de repetundis, potius crediderim: quo crimine item ad prætorem conſtitui accuſator, Ti. Nerone pari ſtudio contendente, cupiebat. quod & ſupra in proxima epiſtola, & hic proxime planum fit. quem porro in iudicio populi Gabinius exitum habuerit, quo facilius intelligatur, ipſa Valerii Maximi, quæ ſunt in octauo libro, uerba ſubſcribemus. A. Gabinius, in maximo infamiæ ſuæ ardore, ſuffragiis populi, Memmio accuſatore, ſubiectus, abruptæ eſſe ſpei uidebatur: quoniam & accuſatio partes ſuas plene exhibebat; & defenſionis præſidia inualida fide nitebantur; & qui iudicabant, ira perciti pœnam hominis cupide expetebant. igitur lictor & carcer ante oculos obuerſabantur: cum interim omnia iſta, propitiæ fortunæ interuentu, depulſa ſunt. filius nanque Gabinii Siſenna, conſternationis impulſu, ad pedes ſe Memmii

A

ſupplex

supplex prostrauit, inde aliquod fomentum procellæ petens, unde totus impetus tempestatis eruperat. quem truci uultu à se uictor insolens repulsum, excusso è manu annulo, humi iacere aliquandiu passus est. quod spectaculum fecit, ut Lælius tribunus pl. approbantibus cunctis Gabinium dimitti iuberet. LVCVLENTE calefecerat] non frigide accusauerat, sed ita uehementer, ut Gabinius calesceret. tralatio. agitati enim non modo corporis, uerum etiam animi motu, calescimus. sic M. Cœlius in epistola: Si Parthi uos nihil calfaciunt. NON licuerit] clamore, conuicioq; populi. CALIDIO] M. Calidio; quem fuisse oratorem dulcem potius, quàm uehementem, in libro de claris oratoribus ostenditur. CATONEM] prætorem, de repetundis cognoscentem. ergo, cuius futura de reo quæstio erat, is & de accusatore deligendo ante cognoscebat.
DIVINATIO] contentio, quis deberet accusare. causam nominis Pedianus exponit, quia non de facto quæreretur, sed de futuro, quæ est diuinatio, uter deberet accusare. C. ET L. Antonios] tres igitur factiones Gabinium de repetundis postulabant, Memmius, Nero, Antonii: quos in epistola proxima non nominauit: nondum enim extiterant: itaque ibi, quasi futurum diuinaret, non dixit, Tres factiones Gabinium postulant, sed, Tres adhuc factiones. nam postea quarta factio, Antonii postularunt, deinde & quinta P. Sylla, ut est in epistola ad Atticum 65: Fratres fuerunt M. Antonii, postea triumuiri; filii Marci, eiùs, qui, gratia Cottæ consulis, & Cethegi factione in sena-

 tu,

tu, curationem infinitam nactus totius oræ maritimæ, Siciliam & prouincias omnes depopulatus est; ad postremum, inferens Cretensibus bellum, morbo interiit. huius igitur filii Caius, & Lucius, nepotes uero Marci, clarissimi oratoris. M. F.] sic antiqui scribebant: nonnulli postea sic, M F.os inde natus error apud antiquitatis imperitos, ut, Meos, non M. F.os legendum putarent, ob similitudinem F. & E. quod ideo dictum à me uolui, quia uideo in aliquos etiam impressos libros hanc mendam irrepsisse. idq; ut monerem, operæpretium existimaui. NEGOCIVM inuertit] res Gabinii perditas restituit. hoc non sine causa Cicero timebat. opes enim Pompeii maximæ; qui etiam suo studio, ut Gabinius de maiestate absolueretur, obtinuerit. infra, &ad Atticum 65. DELECTARE] odio senatus in Gabinium, amore in me. SVBITOQVE] cum hoc uerbum Cicero posuit, proxima spectauit, quod supra, quod infra; supra, quod dixerat, Triumphum se postulare dixisset; infra, quod infert, Bonus imperator noctu in urbem hostium inuasisset. altero enim Gabinii leuitas, & inconstantia coarguitur; qui, cum de triumpho ubique iactitasset, subito, abiecta triumphi postulatione, in urbem introisset: altero, eiusdem turpitudo, & improbitatis conscientia notatur; qui non interdiu sit ausus introire; cum intelligeret ita se de ciuitate ac de republica esse meritum, ut, si luce ingrederetur, ab occurrente populo non salutationes honorificas, non ullas laudes, sed omnia probra, omnes contumelias merito posset expectare. SVBITO autem non

ita restricte dictum, ut subito post aduentum Gabinii ad urbem intelligi debeat: mansit enim ad urbem per nouem dies, cum accessisset XII cal. Oct. introisset IIII cal. sed, SVBITO, præter expectationem: cum ex eo rumore, quem ipse passim dissipauerat, triumphans potius ingressurus esse uideretur. BONVS imperator] ex ambiguo ludit. nam periti imperatores plerunque noctu irrumpunt in urbes hostium. iste uero, nequam imperator, cum se odio esse ciuitati sentiret, sic, ut eum hostis loco haberet, noctu introiuit, conuicia ueritus, & contumelias, si interdiu ingrederetur. HOSTIVM plane] ciues enim hostes ei plane sunt. INVASISSET] dicendum erat, Introisset: maluit, Inuasisset; ut in tralatione persisteret. noctu enim Gabinius, præter expectationem, bonorum imperatorum exemplo, cum urbes hostium inuadunt, introierat. ita tribus uerbis à Cicerone, eleganter sane, & apte de introitu Gabinii, comprehensa tralatio est, his inquam, imperator, hostium, inuasisset. NON committebat] ut odiosa de re dixit proprie, committebat. timebat enim senatum: oderat eum, eiq; pariter odio erat, iam inde à consulatu. dixerat enim in concione consul, hoc est is, qui tueri senatus auctoritatem deberet; Errare homines, si senatum aliquid in republica posse arbitrarentur. pro Sextio. IPSO] distulit, quoad potuit: ipso demum die decimo, ultra quem differre non poterat, in senatum uenit. DECIMO] ab introitu in urbem. ergo nonis Oct. nam introiuit IIII cal. OPORTEBAT] iubente lege; aut; mo

re maiorum. HOSTIVM] lege cautum erat, quod Valerius libro III. narrat, et Dio libro XXXVII. ſignificat, ne quis triumpharet, niſi qui quinque millia hoſtium una acie cecidiſſet. hic, non dubito, quin aliud agatur. non enim triumphauerat Gabinius, aut, cum in urbem iam eſſet ingreſſus, de triumpho poterat cogitare. quare crediderim, non iis modo, qui triumphaſſent, aut triumphaturi eſſent, ſed omnibus plane imperatoribus, è prouincia reuerſis, uſitatum hoc fuiſſe, ut cæſorum non tam hoſtium, quàm militum numerum in ſenatu exponerent. Beſſarionis liber habet, Hoſtiarum. et in epiſtola M. Cœlii, ubi legitur in impreſsis, Cum de hoſtibus ageretur, in manuſcriptis aliquot uidimus, Hoſtiis. quo tamen in loco ſequi maluimus eos, qui habent, hoſtibus, adducti Valerii Maximi auctoritate, qui legem illam de cæſorum hoſtium & militum numero commemorat. IN RE hæſit] magis placet, quod aliis item uideo, Inrepſit: cum eo tamen placet, ſi ueteres libri conſentiunt. nam Beſſarionis liber, In re hæſit, habet: quod eſt, in recitando, implicitus ignoratione rei. Inrepſit, uero ualet hoc, uenisſe Gabinium in ſenatum & inuitum, & latenter, more animalium repentium. curſu enim uoluntas maior declaratur. INFREQVENTIA] cum è prouincia reuerſos, quo primum die ad ſenatum adeunt, propinqui, familiares, clientes comitatu maximo ſoleant honeſtare. EXIRE] hoſtium & militum numero recitato: quaſi, præterea quod ageret in ſenatu, nihil ei reſtaret. A CONSVLIBVS] Appio, & Domitio: quorum Domi-

tius

tius Pompeii cauſa, inimiciſſimi ſui, Gabinium oderat; Appius, quia miſſum in Syriam legatum, ut in Dione legimus, recipere noluerat: qui etiam illum eo die accuſauit maieſtatis: quod in hac ipſa ſcriptum eſt epiſtola. PVBLICANI] Syriani, Gabinio infenſi. queſtum enim ſua damna ad ſenatum uenerant: quòd, cum Gabinius, finibus prouinciæ ſuæ contra leges egreſſus, Alexandriam ad reſtituendum Ptolemæum cum exercitu profectus eſſet; prædones per eius abſentiam maritima Syriæ loca uaſtarunt. quo facto, publicanis ea, quæ de publico redemerant, exigere non licuit. Dio lib. XXXIX. ET CVM à me] poteſt non abundare, etſi uidetur, particula, ET. nam eſt, cum uulneraretur, & à me maxime. poteſt etiam abundare: quòd eam addiderit imperitus; qui cum uideret, A' tuis, (ſic enim eſt in libris aliquot manuſcriptis, non, ut poſtremo impreſſis, Actus) copulam neceſſariam duxerit: ut ad uerbum, Vulneraretur, utrunque referretur, hoc modo: Cum à tuis, & à me maxime uulneraretur. VVLNERARETVR] accuſaretur. à uenatione tralatio. feræ enim undique actæ uulnerantur. ideo intulit, Vulneraretur; cum, Actus, iam dixiſſet. NON tulit] ſuſtinere tacitus non potuit. ſic in III. de orat. Cum homini & uehementi, & diſerto, & in primis forti ad reſiſtẽdum Philippo quaſi quaſdam uerborum faces admouiſſet, non tulit ille, & grauiter exarſit. TREMENTIS] ut hominis ira commoti. EXVLEM] quia lege Clodia, ipſo conſule Gabinio, pulſus, per ſexdecim menſes urbe caruerat. huiuſce nominis contumeliam,

etiam à P. Clodio ſibi obiectam, diluit ac purgat in paradoxo multis uerbis. IMPETV] impetum ſignificauit ſenatus, cum dixit, Vt ad corpus eius accederet. PVBLICANI.] Gabinio, propter damna & iniurias ab illo acceptas, infenſi; Ciceroni, conſulatus beneficio, coniuncti. ut omittam, quòd Cicero patre natus erat equite Romano, & publicani omnes equeſtris ordinis. quo uidebatur quiddam inter eos neceſsitudinis intercedere. FORIS] paſsim, non ſolum in ſenatu, ſed apud ceteros etiam. ſic locutus eſt in epiſtola longa ad Lentulum: Cum ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tuliſſet. et ad Quinctum fratrem: Foris ualde plauditur. In uulgus, alibi dixit, eadem ſententia. CLARIVS] hac, quam ſenatus dedit, ſignificatione uoluntatis erga me. TENEO] antique, pro teneo me. Tenuit ſe Cicero ab accuſando Gabinio, quod infra quoque confirmat, in cauſa maieſtatis: de repetundis uero non modo non accuſauit, uerum etiam rogatu Pompeii defendit: quod & Dio lib. XXXIX. narrat, & ipſe in epiſtola ad Marium, fam. 95: ſignificat. Illud mirari non ſatis poſſum, quod ab eodem Dione traditum uideo; Gabinium à Cicerone de maieſtate grauiſſime accuſatum. quod aperte falſum oſtendit ipſe Cicero & hic, & apertius etiam infra in epiſtola, Gabinius. niſi ſi, ut à teſte Cicerone, non ut ab accuſatore, Gabinium accuſatum intelligas. acerbe enim teſtimonium in illum dixit: quod infra in ultima ſcribit epiſtola: Teſtis, inquit, uehemens fui, præterea quieui. CVM Pompeio] qui Gabinii patrocinium ideo ſuſcipiet,

suscipiet, quòd ipse Gabinium, ut Ptolemæum in regnũ reduceret, scriptis literis impulerat. Dio lib. XXXIX. QVOD instat] in quo uereor ne Pompeii animum offendam. ille enim fauebit Guttæ, ego Miloni, de me optime merito. infra, in ultima epistola. VEL quòd iudices nullos] etiam in ad Atticum epistola lib. IIII. causam absoluti Gabinii confert in Pompeii contentionem, iudicum sordes. item hic, infra. Quod autem est in impressis libris, Vel quòd; mendosum existimo. nam Bessarionis liber habet, id quòd. unde factum suspicor, uel quòd, eorum temeritate, quorum aures imperitæ antiquam, non tamen satis usu peruulgatam, loquendi rationem ferrent. est enim, id quòd, pro ideo quòd. sic locutus est is, qui mihi est post Ciceronem familiarissimus, Terentius in Heautontimorumeno: Id quòd est consimilis moribus, con uinces facile ex te natum. Et in Hecyra: Illico lætæ exclamant, Venit, id quòd me repente aspexerant. sic & Liuius libro XLI. Id quòd erat uetusta coniunctio cum Macedonibus. Animaduerti autem eos, qui thesaurum latinæ linguæ congesserunt, quasi de industria, prætermisisse præclara quædam: quæ ego nisi separatim ad usum meum iam notassem, hærerem sæpe, ueterum testimonio destitutus. nam si, aut, Id quòd, in eo libro quæras; aut, Foris; quod proxime exposuimus; aut huiusmodi; quæ non ita statim intelliguntur: prorsus nihil inuenies. nimirum pro thesauro carbones, ut in adagio. sed ad propositum. Ego totum hunc locum ita legerem, ac distinguerem: Teneo ab accusando, uix mehercule, sed tamen teneo, id quòd

quòd nolo cum Pompeio pugnare : (ſatis eſt, quod inſtat de Milone) id quòd iudices nullos habemus: ἀπότευγμα formido. quemadmodum enim, ubi eſt in impreſſis, Vel quòd iudices, mendoſum eſſe Beſſarionis liber oſtendit : ſic illud, Vel quòd nolo, non ſincerum eſſe, facile poſſum ſuſpicari : cum eadem utrunque potuerit cauſa deprauare. ἀπότευγμα] abſolutionem Gabinii, propter iudicum ſordes, formido. timeo, inquit, ne non aſſequar, quod uelim. nam ἀποτυγχάνω, ſpe fruſtror, non obtineo. MALEVOLENTIAM] in ipſum, an in Gabinium ? in ipſum : nam cauſas colligit, cur ab accuſando ſe teneat. hæ ſunt, Pompeius, iudices, hominum maleuolentia. ſuos enim ipſe quoque maleuolos habebat. ALIQVID accidat.] contra quàm accideret me non accuſante. timeo, ne abſoluatur. nam, qui me oderunt, fortaſſe illum, me accuſante, ſubleuarent. NEC deſpero] nam, ne ſperem omnino, Pompeius, & iudicum infirmitas facit. NON NIHIL per me] qui ut non accuſem, aliis tamen accuſantibus opem aliquam ſumminiſtrabo. et, Non nihil, 'ne, ſi uehementer, Pompeium à ſe abalienet : cum quo pugnare nolebat. CONFICI] ut iudicio condemnetur. A' MEMMIO Domitius] candidatus à candidato. abſolutum conſtat, quia conſul fuit anno proximo cum Meſſalla : nec Domitium modo, ſed omnes plane candidatos. nam in ultima epiſtola, Meſſallam, inquit, iam noſtrum, reliquosq; moleſtia leuatos, uehementer gaudeo. aut igitur is, qui exulauit Athenis, ad quem ſcribuntur à Cicerone epiſtolæ lib.fam. XIII.

alius

alius Memmius est; (meminimus autem supra quoque de duobus Memmiis, quorum utrique prænomen fuerit Caio) aut, si hic est, postea in alio iudicio condemnatus. A Q. CVRTIO] hunc ignoro prorsus. Magnuli liber, ad manuscripti exemplum emendatus, Acutio, mendose, fortasse tamen cum uestigio ueritatis. Q. POMPEIO] Rufo, ut ad Atticum 64: Syllæ dictatoris ex filia nepote, ut apud Pedianum. hic biennio post tribunus pl. occiso Clodio, sæpe atque acriter in Milonem, ac Ciceronem etiam ipsum concionatus est. Pedianus. exulem significat Cœlius in epistola I. libri VIII. fam. TRIARIO] adolescente, qui eum paulo ante de repetundis accusauerat. paratum fuisse ad dicendum, & notæ industriæ, Pedianus tradit. filius fortasse fuit eius, cuius orationem Cicero plenam literatæ senectutis appellat in Bruto. AVT hominum, aut legum] aut candidatorum, si condemnantur; aut legum, si absoluuntur. leges enim uidentur interire, cum nocentes absoluuntur rei. culpam significat candidatorũ, ut supra, cum dixit: Ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum. et ad Att. 64: Tres candidati fore rei putabantur. quid poteris, inquies, pro iis dicere? ne uiuam, si scio. INTERITVS] calamitas, exilium. mortis enim supplicium Sempronia lex à ciuibus R. amouebat. sic infra, Periturus reliquis iudiciis, de Gabinio dixit, cum damnationem intelligeret. VT IVDICIA ne fiant.] aliquo tribuno pl. intercedente. etiam edicto consulis iudicia sublata animaduerti, ut cum de ui Clodium accusauit Milo, Lentulo & Nepote

te cos. pro Sextio, Conſul, inquit, prætor, tribunus pl. noua noui generis edicta proponunt: ne reus adſit, ne citetur: ne quæratur: ne mentionem omnino cuiquam iudicum, aut iudiciorum facere liceat. idemq; in epiſt. fam. 13. his uerbis: Cum tribunus pl. pœnas à ſeditioſo ciue per bonos uiros iudicio perſequi uellet, exemplum præclariſſimum in poſterum uindicandæ ſeditionis de rep. ſuſtulerunt. confirmat Dio libro, opinor, XXXIX. INTERREGNVM.] quò deducta eſt. quod autem hic, Res uidetur ſpectare ad interregnum, ad Atticum 65: dixit, Res fluit ad interregnum. REI NOLVNT] itaque obnunciationibus dies comitiorum ſuſtulerunt. quod in epiſtola proxima oſtendetur. et ad Atticum 64: Nolebant autem ideo haberi comitia candidati conſulares, quo plus haberent ſpatii ad hominum ſtudia colligenda. MAXIME Memmius] cuius etiam cauſa fore putaretur aliquis tribunus pl. qui comitia in aduentum Cæſaris detruderet. ad Atticum 66. CAESARIS aduentu] in urbem? minime: quia cum imperio Cæſar erat: nemo autem cum imperio urbem introibat, exceptis qui triumphabant: quorum ipſo triumphi die finiebatur imperium. Ad urbem? ne id quidem: præfectis enim prouinciarum egredi prouinciæ terminis non licebat: & prouinciæ Galliæ, quam Cæſar adminiſtrabat, Rubico flumen erat finis. Quò igitur? in Galliam Togatam, Cæſaris prouinciæ partem, quæ ad ſuffragia ueniebat. his igitur ad comitia uenientibus fore ſperabat Memmius ut à Cæſare commendaretur: ſimul illud, ut, cum peragendorum conuentuum cauſa

Cæſar

Cæsar in Italiam uenisset, de suis militibus Romam mitteret, qui Memmium in petitione consulatus adiuuarent. itaque ad Atticum 66. Memmius, inquit, Cæsaris commendetur militibus. et hic, in epistola ultima. IACET] minime futurus consul putatur. infra de eodem, Friget, dixit: supra de Messalla, Flaccet: & ad Atticum de eodem 62: Languet. hæc ad copiam latinæ linguæ. VIDEBATVR] & fuit, plebeius cum patricio. populum enim liberalitate deleniuerunt. ad Atticum 64. Messalla noster, inquit, & eius competitor Domitius liberalis in populo ualde fuit. nihil gratius. certi erant consules. REFRIXERAT] desertus à Pompeio. nam in postrema epistola, Scaurum, inquit, iampridem Pompeius abiecit. de quo etiam suspicio quædam fuerat. nota enim erat Pompeii simulatio. itaque ad Atticum 62: Pompeius Scauro studet, sed, utrum fronte, an mente, dubitatur. Refrixerat: desierat consul putari. amisso enim Pompeii studio, simul opinionem consulatus amiserat. SINE lege curiata] Aliquem, opinor, tribunum pl. cum ferretur curiata lex, timebat intercessorem. ideo etiam cum C. Memmio & Cn. Domitio Caluino turpissima pactione coiit, de qua ad Atticum 67. ut ambo H-S CCCC consulibus darent, si essent ipsi consules facti, nisi tres augures dedissent, qui se affuisse dicerent, cum lex curiata ferretur, quæ lata non esset. quo patefit summa in Appio prouinciæ cupiditas. Imperium dabat populus lege curiata, senatus lege Cornelia. qui lege curiata, sumptu publico, qui Cornelia, suo ibant in prouinciam. ideo in episto-

la

la, ad Atticum 65: Appius, inquit, ſine lege, ſuo ſumptu in Ciliciam cogitat. et fam. 17. LENTVLO noſtro] Spintheri, Ciliciam adminiſtranti, qui Ciceronem conſul ab exilio reſtituerat.
ILLO die] de quo dixit iam, Ipſo decimo die: cum Gabinius in ſenatu actus & uexatus undique eſt. ACCVSAVIT] non ad prætorem in foro, ſed in ſenatu. DATA] prolata, eorum qui participes aut conſcii fuerant maieſtatis imminutæ: quibus teſtibus conuinci Gabinius poſſet.
IPSA domus] quod ſcilicet reliquum erat, expolitio. iam enim ædificatam magna ex parte crediderim; cum in proxima ſuperiore epiſtola dixerit, Vrbanam expolitionem urget Philotimus. et in ea, quæ ſequitur proxima, Expolitiones utriuſque noſtrum ſunt in manibus. Nec unius Quincti, ſed utriuſque domum intelligo, cum ſequatur, A redemptoribus. ſuum enim uterque redemptorem habebat. itaque epiſtola IIII. libri II. Redemptori, inquit, tuo dimidium pecuniæ curaui. quo item in loco de utriuſque coniuncta domo cognoſcitur. ergo cum dixit, Domi recte, de utriuſque pariter domeſticis rebus intellexit. TRACTATVR non indiligenter] ſatis curatur ſtrenue, urgentibus Philotimo & Cincio, ipſo etiam Cicerone crebro interuiſente. ſupra in epiſtola proxima. Et quod hic μεταφορικῶς dixit, Tractatur; in proxima epiſtola, eadem tralatione uſus, In manibus ſunt.

EPISTOLA

EPISTOLA III.

325:

Iiſdem conſulibus.

QVIDQVID conficio, aut cogito,] quidquid ſcribo, quidquid, quod deinde ſcribatur, cogito. NEGOCIA noſtra] quæ ad me pertinent, ea quo modo ſe habeant, oſtendi, cum dixi: Diem ſcito eſſe nullum &c. EXPOLITIONES] ædium noſtrarum. epiſtola I. huius libri. SVNT in manibus,] tractantur, curantur. epiſtola, quæ antecedit, proxima, in extremo. IAM res ruſtica] ſiue ſic, ut eſt in manuſcripto Beſſarionis libro, legas; ſiue, ut in impreſſis omnibus, præter hunc noſtrum poſtremo editum, Iam res eſt ruſtica; utroque modo, ſubeſſe mendum, intelligetur. mihi Beſſarionis librum, cuius habeo iam ſatis perſpectam bonitatem, ſequi placuit: ad eumq; uolo, quaſi minus remotum à ueritate, meam correctionem accommodare. opinor enim, nec fortaſſe non recte, legendum ſic: Iam, res ruſticas; ut Ruſticas, dictum accuſandi caſu, uerbum, Perſcriberem, infra poſitum ſpectet. nam & in ea ipſa, quam ſignificat, epiſtola, cum de Arcano & Laterio plene ſcripſiſſet, concluſit eam partem his uerbis: Habes fere de rebus ruſticis. deinde ſubiunxit de urbanarum ædium expolitione. ARCANI, & Laterii] dixi iam, loca fuiſſe in Arpinati, quæ

Quinctus possidebat. quid aliud? etiam. nam mihi sæpe, quæ difficultatis habere nihil uidentur, in iis mea scrupulum iniecit cogitatio. Hic sine dubio quasi retractat Cicero breuiter ea, quæ scripsit multis uerbis in epistola I. huius libri. dubitare igitur aliquis iure possit, cur hic Arcanum & Laterium modo nominet, cum in ea epistola de Manliano præterea, de Fufidiano, deq; Bouiliano fundis mentionem fecerit. Ad hanc dubitationem id, de quo quidem mihi dubitatio nulla est, respondebo: Manlianum, Fufidianum, Bouilianum non ab Arcano loca separata, sed ipsius Arcani partes fuisse: ut Arcanum loci generale nomen esset, quo multi fundi continerentur. PRAETEREA] ergo, cum dixit, Res rustica Arcani, & Laterii, non de tota rustica re, sed de uillis tantum intellexit; cum adiungat, De aqua, de uia. ENVCLEATE] diligenter, & plane. hoc enim uocabulum Nonius exponit, purgate, exquisite, sine asperitate, aut duritia. ductum à nucleis nucum. EX ISTIS locis] ex Britannia. MARE istuc, & terra] maritimæ tempestates, terrestres pugnæ. TOLLVNTVR] sublatos ad usque pridie cal. Oct. constat ex epistola ad Atticum 64: OBNVNCIATIONIBVS] per Q. Mucium Scæuolam tribunum pl. interpositis, opera candidatorum consularium; qui produci comitia uolebant, quo possent, numinis interea distributis, populi uoluntatem sibi adiungere. significauit iam hoc in epistola proxima, dixit ad Atticum 64: Obnunciare quid sit, notum satis est. BONORVM] qui comitia haberi eo anno à

consulibus

consulibus nolebant, ne præmia consequerentur pacta à Memmio & Caluino, consularibus candidatis. SVSPICIONEM] nondum enim pactionem illam Memmius in senatu recitauerat. ad Atticum 67. PRAEMIORVM] H-S quadringena, hoc est scutatos aureos Venetos 11838, marculos triginta duos. QVATVOR] manifestum est significari duos patricios, Messallam, & Scaurum; duos plebeios, Caluinum, & Memmium. REI] de ambitu postulati. epistola quæ huic antecedit. DIFFICILES] quæ non facile defendi possint. quorum enim ita progressa licentia est, ut nummos contra leges, palam, tributim, uno loco diuiserint, pro iis quid est quod quisquam possit dicere? ad Atticum 64. 66. ENITEMVR,] studio, & precibus, non patrocinio. non enim puto defensum à Cicerone Messallam. nam etsi in epistola ad Atticum 64: cum dixit, Quid poteris, inquies, pro iis dicere? ne uiuam, si scio: fore, uidetur significare, ut eorum causas suscipiat: tamen, id ut existimem non esse factum, adducor iis uerbis, quæ sunt infra in ultima epistola: Messallam iam nostrum, reliquosq;, molestia leuatos, uehementer gaudeo. non enim de suo patrocinio tacuisset. CVM reliquorum salute] Messallæ enim absolutio reliquorum candidatorum causas præiudicio subleuabit. Ergo Messallæ iudicium uidet Cicero primo loco factum iri, deinde reliquorum. P. SYLLA] is, qui de ambitu, accusante L. Torquato competitore, damnatus est, postea de ui à Cicerone defensus: quæ extat oratio. dextrum in exercitu Cæsaris cornu

rexit in acie Pharsalica. ipsi enim Cæsari, de se ipso scribenti, fidem habeo potius, quàm Plutarcho, qui dextro cornu Cæsarem, sinistro Antonium præfuisse tradit, de P. Sylla uerbum facit nullum. hunc opinor significari in epistola ad Dolabellam, fam. 131: & in duabus epistolis, Ciceronis, & Cassii fam. 253: & 254: & de officiis lib. II. Sed inquiro ipse in me, ne quid in historia peccem, nominum similitudine deceptus. quam esse lubricam admodum rationem, ideoq; labi in ea permultos animaduerto. Nam cum statuissem iam, ut omnino nihil dubitans, hunc esse P. Syllam, qui consul cum P. Autronio Pæto designatus est, de ambituq; L. Torquato accusante damnatus: orta mihi suspicio est, cum hic Sylla Gabinium Romæ reum faciat, non esse eum, qui iudicio de ambitu conuictus est. nam de ambitu damnatos exilii pœna sequebatur. quod in oratione pro Plancio declaratur his uerbis: Nunc postulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus sit, iudicium populi reprehendatis. idq; in eadem infra confirmatur: Agitur, inquit, Plancii salus, patria, fortunæ. Sane mihi hæc aliquandiu molesta dubitatio fuit. postea quasi nodum soluit obseruatio. reperi enim in oratione pro Sylla id ipsum, quod quia suspicatus iam eram, attenta lectione quærebam; hoc uidelicet: quo anno Sylla est damnatus, nondum ambitus pœnam exilium fuisse. sic enim in ea de Sylla, ambitus antea condemnato, Cicero loquitur: Abfuit ab oculis uestris, &, cum lege retineretur, ipse se exilio pene multauit. Ergo, quo anno habita est oratio pro Plancio, exulabant de ambitu damnati;

tì; quo damnatus eſt Sylla, non exulabant. Placuit etiam quærere, quo anno lex, quæ exilium irrogabat, lata ſit. comperi. lata eſt ab ipſo Cicerone conſule, triennio poſt Syllam damnatum. docet hoc duobus in locis oratio pro Murena. hoc amplius ex Dione cognoſcitur, exilium illud per decem annos fuiſſe. FRATRE] uterino, cum ſit Cæciliæ gentis: nam Sylla Cornelius. SYLLA filio] quem in ea, quam nominaui proxime, Caſſius epiſtola ſignificat, cum ait: Sectorem Cæſar non deſiderabit, cum filium uiderit. CONTRADIXIT] in diuinationis iudicio: accuſator enim, Sylla reiecto, deligi uolebat. ad Atticum 65: Gabinium, inquit, P. Sylla, non dubitans quin foris eſſet, poſtularat, contradicente, & nihil obtinente Torquato. TORQVATVS] is, qui hunc Syllam de ui accuſauit, filius eius, qui eundem de ambitu accuſauerat, & damnauerat: ut æternas cum P. Sylla gerere inimicitias uiderentur. LIBENTIBVS] nimium enim infeſti Syllæ Torquati uidebantur. damnauerant ambitus: conſulatum eripuerant: de ui accuſauerant: an etiam alterius accuſandi locum, ipſo repulſo, obtinerent? nimia hæc quidem arrogantia. itaque propenſiores in Syllam homines, quàm in Torquatum, qui uetere inimici calamitate contentus non eſſet. OMNIVM generum] ut uniuerſus pene populus ad iudicium concurrerit; parumq; abfuerit, quin eum diſcerperet. Dio lib. XXXIX. CAEDITVR] accuſatur, affligitur. ductum à pugnantibus. ACCVSATORIBVS] L. Lentulum, eiusq; ſubſcriptores intelligit. epiſtola proxima, & ad

Atticum 65. CONSILIVM uarium] iudices non omnes boni, non omnes improbi. QVAESITOR] qui de maiestate quærebat, qui quæstioni præerat, prætor Alfius. quæsitor est quicunque de aliquo quærit crimine, etiam si prætor non sit. itaque C. Iunium, qui de Oppianici ueneficio, accusante Cluentio, quæsierat, Pedianus quæsitorem appellat: cum tamen is prætor non esset, ut pro Cluentio declarat oratio. prætor igitur omnis quæsitor est, præter urbanum, qui nunquam quærit, sed tantum ius dicit: quæsitor autem non omnis est prætor. quod in libro de legibus Romanis demonstratum est. GRAVIS, & firmus] quem nihil moueat, nihil flectat. LOCVM tamen] etiam si de maiestate absoluatur; fore tamen uideo, ut aut de repetundis, aut de ambitu damnetur. itaque omnino locum in ciuitate non habebit: ibit in exilium. MODERATVM] non nimis cupidum. testis enim fuit, præterea quieuit. epistola ultima. LENISSIMVM] quod euenerit, æquo animo feram. θετικώτερον,] subtilius, philosophicis quæstionibus magis refertum. DECLAMATORIO] in quo illum rhetor Pæonius exercet: quod potius in quadam uerborum copia, quàm in sententiarum acumine, consistit. MERCES] amoris augendi erga me tui. epistola huius libri prima. SPE] tui ditandi, uel ex præda bellica, uel è Cæsaris liberalitate.

EPISTOLA

EPISTOLA IIII.

326:

Iisdem consulibus.

A BSOLVTVS] de maiestate. SORDIDIVS] improbius. sic ad Atticum 65. de iisdem, Iudicum sordes, dixit. DICTATVRAE] quam Pompeio delatum iri, omnes uidebant, principi ciuitatis. hic igitur iudices timor commouit. quod in ad Atticum epistola confirmatur his uerbis: Est non nullus odor dictaturæ, sermo quidem multus, qui etiam Gabinium apud timidos iudices adiuuit. XXXII.] in antiquis libris, XXII. ego, XXXII. ex epistola ad Atticum 65. LXX] in oratione in Pisonem LXXV. commemorat. RELIQVIS iudiciis] de repetundis, de ambitu. supra. PERITVRVS] quod euenit. damnatum enim Dio scribit libro XXXIX. SEDERVNT] de iudicibus proprie. passim exempla in Ciceronis orationibus. Et, iudicasse prætorios, ne miremur: cum uniuersa iudicum sortitio de tribus ordinibus à quæstoribus urbanis fieret, altera deinde sortitio à singulis prætoribus. ita non modo prætorii, uerum etiam consulares interdum, una cum iis, qui nullos gesserant magistratus, iudicabant. APERTE] ergo prætorius homo & improbus, qui Gabinium, manifestæ culpæ reum, absolueret; & impudenter im-

probus, qui sic absolueret, ut omnes uiderent: cum ceteri sententias tecte ferrent. ex quo, quæ tum fuerit forma reipublicæ, quàm inquinata uitiis, quàm non similis antiquæ, licet existimare: cum Caluinus, qui cum consulibus turpissima pactione coierat, quam C. Memmius, eiusdem pactionis particeps, in senatu recitauit; qui Gabinium, cuius crimina luce clarius patebant, aperte absoluerat; consul tamen fuerit anno sequenti. CATO] non is, qui postea Vticensis dictus est. erat enim hoc anno prætor, ut in prima huius libri epistola demonstratum est. prætores autem in aliorum prætorum consilio iudices sedisse, non est ut credi posit. Accedit illa ratio, quòd, uir omnium optimus, & constantissimus cum esset, nunquam, adulandi gratia, Gabinium absolutum primus Pompeio nunciasset. est igitur alius Cato, uel Porcius, uel Hostilius; qui sua sententia Gabinium uidetur absoluisse. de C. Catone, qui tribunus pl. fuit Marcellino & Philippo cos. non licet intelligi. non enim uno tantum anno post tribunatum gerere præturam potuit. DIRVPTIS] malim, diribitis, pro, discretis, dinumeratis: ut, quæ absoluissent, quæ damnassent, cognosceretur. non enim discessit Cato, nisi postea quàm, tabellis dinumeratis, Gabinium uidit absolutum. eademq; coniectura ductus, legendum crediderim in oratione in Pisonem, tabellæ diribeantur, non, ut est in impresis libris, diripiantur. et pro Plancio, diribitio pro diremptio. itidem accipiendum est illud de diribitis suffragiis apud Varronem lib. III. de re rustica. CIRCVLO] ubi iudices, circa

prætoris

prætoris tribunal sedentes, sententias tulerant. POMPEIO] extra urbem. nam erat cum imperio. id confirmant illa, quæ paulo post sequuntur, uerba: In urbem introisset. et Dio lib. XXXIX. non affuisse Pompeium tradit: cum enim ad hoc iudicium uenire uoluisset, pauloq; tardior fuisset, ad urbem iudicii exitum expectasse. NVNCIAVIT] cupiens cupienti. COMMITTEREM?] causam. QVID essem,] quàm apud homines turpis? ELAPSVS?] non hic tantum, sed alibi sæpe hoc uerbum pro, absolutus, usurpatum. DE sua dignitate] quasi ego uellem experiri, uter plus ualeret, ipse ad absolutionem, ego ad condemnationem Gabinii. INTROISSET] quòd, me accusante, plus impendere periculi Gabinio uideret, quàm accusante L. Lentulo. nunc enim in urbem non introiuit: me accusante introisset, sicuti ante introierat, ut laudaret P. Sextium. cuius rei mentio fit epist. fam. II. impetrabant hoc, opinor, à senatu, qui erãt ad urbem cum imperio. CVM Aesernino] insigne par gladiatorum inductum uideretur, ut Pacideianus cum Aesernino pugnaturus: de quibus Lucilius poeta. uide libellum de optimo genere oratorum. AVRICVLAM] quod inter pugnantes, ubi ad complexum uentum est, quandoque contigit. non discedit à similitudine gladiatorum. CLODIO] inimico suo, ut constat ex epistola III. libri II. MEVM consilium] quòd Gabinium eam ob causam maxime non accusauerim, ne Pompeium offenderem. SINGVLARIBVS] cum & prætor Maniliam rogationem, de committenda

Pompeio belli Mithridatici cura, luculenta, quæ extat, oratione suaserit: & consul, Mithridatico bello confecto, supplicationem ei dierum duodecim decreuerit. epist. fam. 12. & in oratione de prouinciis. DISSENTIENTEM] cum Ciceró pro republica loqueretur; contra, Pompeius, Cæsar, Crassus ad suam potentiam omnia referrent. NON tulit] offensus enim ob eam causam, eiici me, contra quàm promiserat, in exilium à Clodio passus est. NON dicam grauius] Non dicam, quod uere possem, prodidit. eius enim in me perfidiam leuiter notatam uolo. MINVS potens] nam postea, discessu Cæsaris, & Crassi, potentia Pompeii ad summum peruenit. ALTERVTRVM] si Pompeii causa, Salustius aiebat, Gabinium accusare noluisti: at eiusdem causa defendisses. DEFENDISSES] elegans & antiqua locutio, pro eo, quod uulgo dicunt, defendere debebas. sic libro III in Verrem 98. Voconia lex te uidelicet delectabat: imitatus esses illum ipsum C. Voconium. et de officiis III. Male Curio, cum causam transpadanorum æquam esse dicebat; semper autem addebat, Vincat utilitas. potius diceret; non esse æquam, quia non esset utilis reipublicæ, quàm, cum æquam esse diceret, non esse utilem fateretur. CONTENDENTI] uehementer oranti: ut se ipse proxime sequentibus uerbis exponit. INIMICITIAS] cum Pompeio, si Gabinium accusarem. INFAMIAM] si defenderem. HAC mediocritate] cum neque accusauerim, neque defenderim, sed mediam quasi uiam tenuerim, citra periculum, & infamiam.

am. Infra, in ultima epistola, Illum, inquit, neque ursi, neque leuaui: testis uehemens fui: praeterea quieui. GRAVISSIME] uehementer. nam infra, Testis, inquit, uehemens fui. IN ciuitate] si absolutus esset. damnati enim de maiestate exulabant. SATISFACTVRVM] gratiam relaturum, quòd eum non accusassem, testimonio contentus. NEQVE me interrogauit] hoc faciebant rei, quo testes in mendacio deprehenderent. sic apud Pedianum, interrogatos à reo Milone testes, quos accusator produxerat, legimus. fuit igitur honorificum Ciceroni, à reo nihil interrogari: quasi nihil, nisi secundum fidem & religionem, dixisset. COMMVTANDIS] quia uel mendose, uel non belle scripti. TIBI scribi] quibus uteris, ut tuis. supra in epistola ultima libri II. in extremo, & prima libri III. OPERA] operam in hac re ponere non possum. ἐνθουσιασμὸς] furor ille, qui poetis diuinitus inspiratur. quod in epistola sequenti dixit, Non satis commoueor animo ad ea, quae uis, cauenda. SINE cura] timebat omnino, ne praetor esset anno sequenti P. Clodius id enim erat ei legitimus annus, cum aedilis fuisset Marcellino & Philippo cos. CHRYSIPPO] & hic, & Tyrannio serui erant literati, Tyrannio etiam Quincti filii magister. supra, & ad Atticum. FISCO] aerario. hac de re in extrema epistola sequenti his uerbis: Ab aerario puto confectum esse, dum absum. quaerere praeterea, quid plane rei sit, inepti hominis esset, uereq;, quod aiunt, nodum in syrpo quaerentis. DE Ascanione] seruo fortasse manumittendo. quod

quod Cicero non uidetur probare, sicuti nec de Statio probauerat. DE suburbano] emendo. de quo scripserat Quinctus ad Anitium. epistola huius libri I. VIII cal. Nou.] forte, VI. nam in uetere Romano calendario primum uideo ludorum Victoriæ diem VI. cal. Nou. COMMITTEBANTVR] committi ludos, pro incipi, ignorat, opinor, nemo. QVAM uellem] non placet hæc loquendi ratio, Non longius, quàm uellem. perpendatur sententia: inesse quiddam, quod teretes aures offendat, sentietur. forte abundat, Quàm uellem. PONTINIO] C. Pontinio, de Allobrogibus triumphaturo. præturam gessit Cicerone consule. eiusdem in Cilicia legatus fuit. III. NON.] in ad Atticum epistola 65. est, IIII. Non. SERVILIVS] Isaurici filius. SECVM habebit] uide nostrum commentarium. quo in loco illud exposuimus, Erit cum Pontinio Appius consul, 65: ἄρη πνέων] Martem spirans. dictum de iis, qui terribile quiddam uultu præseferunt. sic in ad Atticum 244: Hoc loco, fortibus sane oculis, Cassius, (Martem spirare diceres) se in Siciliam non iturum. ἄρη βλέπων, dixit Aristophanes. SCAEVOLA] tribunus pl. ad Atticum 65:

EPISTOLA V.

327:

Iiſdem conſulibus.

D E ILLIS libris] de republica. libro II. epiſtola, Duas. NOVENDIALIBVS] nouem dierum, ut proxime patebit. AFRICANI] minoris, ut ex Macrobio colligitur. LAELII] duo C. Lælii fuere, alter maioris Africani, alter minoris amiciſſimus, hic cum Q. Seruilio Cœpione, ille cum L. Cornelio Aſiatico conſul. nunc de poſteriore fit mentio. PHILI] P. Furii Phili, qui conſul fuit cum Sex. Atilio Serano. MANILII] M'. Manilii, qui cum L. Marcio Cenſorino conſul fuit. TVBERONIS,] Q. Aelii Tuberonis; qui minoris Africani ſorore, L. Aemilii Paulli filia, natus eſt. in oratione pro Murena, & alibi. FANNII, & Scæuolæ] quos in libro de amicitia cum ſocero colloquentes facit. Rutilium hic non nominat; de quo mentionem facit ad Atticum 63: NOVEM dies] feriarum. ideo nouendiales dicti. LIBROS] quos tamen in ſex poſtea contulit. SALVSTIO] de quo in epiſtola proxima ſuperiore. SI IPSE loquerer] ut Ariſtoteles in politicis, omiſſo dialogo. HERACLIDES Ponticus] mollis philoſophus, ut pro, Ponticus, Pompicus uocaretur. Laertius.

ertius. CONSVLARIS] quem oratio de ſtatu ciuitatis optimo, deq; optimo item ciue decere uideretur. dignitas enim perſonæ pondus affert orationi. NOSTRIS libris] tribus de oratore. BELLE] cum cauſa: ne uiderer mihi perfectam dicendi rationem arrogare. VIDISSEM] uidit enim Cicero, ac ſæpe dicentes audiuit, Craſſum, Antonium, Scæuolam, Catulum, Cæſarem, Cottam, Sulpicium; quibus tribuit ſermonem de ratione dicendi: at uero Africanum, Lælium, Philum, Manilium, Tuberonem non uidit: unum Scæuolam puer cognouit: ut eſt in libro de amicitia. DE REP. & præſtante uiro] ſcribit enim in ſuis, qui extant, politicis libris Ariſtoteles & de optima rep. & de optimo ciue. quales erant, qui perierunt, & Ciceronis libri. itaque dixit proxime, De optimo ſtatu ciuitatis, & de optimo ciue. COMMOVIT me] ſuum tamen inſtitutum Cicero perſecutus eſt. loquitur enim in ſomnio Scipionis Scipio ipſe, Lælio reſpondens, querenti nullas Naſicæ, qui Ti. Gracchum, pernicioſe de republica cogitantem, occiderat, ſtatuas in publico locatas. OFFENDEREM quempiam] cum attingerem maximos motus noſtræ ciuitatis. ID VITABO] ne quempiam offendam. LOQVAR ipſe tecum] te & me de rep. loquentes inducam. quod tamen, ut proxime oſtendi, non fecit. QVAE inſtitueram] duos libros, quos iam nominauit. ROMAM] ſcripſit igitur epiſtolam in aliqua uillarum ſuarum. STOMACHO] quòd ingenii ſui quaſi partum non libenter imperfectum abiiceret. RELI-

CTOS] omissos; cum me Salustii sermo commouisset. IN EA ambitione] nullam enim ex iis rebus, unde parantur honores, prætermitto; cum de honoribus tamen ipsis, quos mihi Cæsar promittit, non laborem. epistola huius libri ante ultimam. VERSIBVS] quos edas pro tuis. epistola, quæ antecedit proxima. COMMOVEOR animo] abest ἐνθȣσιασμὸς. sic enim dixit in proxima. CANENDA.] aptius, quàm scribenda: quòd poetarum, qui animo commoueantur, quibus scilicet ἐνθουσιασμὸς ille adsit, canere proprium est. ὑποθέσεις] poematis argumentum: res, de quibus scribatur. EA] hoc non ad ὑπόθεσιν, sed ad uersuum elegantiam spectat, quod indicant proxima uerba: Tu, qui omnes &c. IPSE ego] cum mea causa conor: nedum consequi pro te possim. NE cogitando quidem] tu autem ita hæc à me petis, quasi uel sine cogitatione possim præstare. ISTO] uersibus faciendis. ANIMI alacritate] tria iam, quæ ad poema requirantur, attigit, ἐνθȣσιασμὸν, ocium, animi alacritatem. TEMPORA] quia uideo, nullam esse remp. nulla iudicia. AVCTORITATE] ob magistratus administratos, maximasq; res pro republica gestas. SENATORIA] æquum enim erat, ut homo hoc ætatis, iis honoribus, iis rebus gestis, ea tantum, quæ in senatu grauiter agenda sunt, curarem. FORENSI labore] agendis in foro causis. IACTARI] quod eum, qui summos honores gesserit, summa in remp. merita contulerit, decere non admodum uidetur. iactari, enim grauitatem non habet.

DOME-

DOMESTICIS] quibus domi operam do. SVSTENTARI] malis reip. fractum. hoc enim eò uerbum ſpectat. αἰὲν ἀριστεύειν] uerſus Homericus in Iliadis Z, à Glauco pronunciatus. ſed integra duobus uerſibus ſententia cõprehenditur.

„ πέμπε δέ μ' ἐς τροίην, καί μοι μάλα πόλλ' ἐπέτελλεν,
„ αἰὲν ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

miſit autem me ad Troiam, & mihi ualde multa mandauit, ſemper ſtrenue fortiterq; agere, & aliis præſtare. TOTVM occidiſſe] nullo prorſus modo fieri. cur? quia, cum inimicos ſuos partim non oppugnarit, ut Gabinium Pompeii cauſa, partim etiam defenderit, ut Vatinium propter Cæſarem; quod utrunque in his epiſtolis iam demonſtratum eſt; nimirum plane illud amiſit, αἰὲν ἀριστεύειν. NON modo animum,] non modo, inquit, libere ſentire non poſſum, ſed nec odiſſe quos debeo; ne ſcilicet eorum, qui nunc principes in rep. ſunt, animos offendam. QVI uellet] quaſi unus Cæſar non alicuius commodi ſpe, ſed uere, atque ex animo, planeq; ſua ſponte amaret; alii ſimulate, & aſtute. quod de Pompeio creditum eſt: (ideo dixit, ſicut alii putant) qui Ciceronẽ, quem, contra datam fidem, pelli paſſus erat, ideo reuocauit ab exilio, ut eius opera cum ſenatu rediret in gratiam. Plutarchus. MVLTA conſolatione] domeſticis literis. quod proxime dixit. et hic, eodem ſpectans, intulit, Quotidie. quotidiana enim tractatio literarum. PANSA] C. Vibius Panſa, qui conſul cum Hirtio fuit, anno poſt Cæſaris necem proximo. is, opinor, in exercitu Cæſaris cum Quincto locutus erat de Gabinio defendendo

dendo. scripsit Quinctus: respondet Marcus; & rationem affert, cur eum non defenderit. CONCIDISSEM] collectam multis præclare factis gratiam bonorum, hac una re profudissem, ac perdidissem. TOTI ordines] non modo omnes ordines, (hi tres erant, senatorius, equester, plebeius) sed omnium ordinum omnes homines. PROPTER quem oderunt,] me quoque ipsum, propter quem Gabinium oderunt, odisse cœpissent: qui me simul cum rep. crudelissime ab illo consule uexatum recordantur. TENVI me] progressus neque in hanc partem sum, neque in illam: non accusaui, non defendi. VIDERENT] dixi in illum, quæ nota erant: præterea quieui. IN omni summa] quidquid ago, ocium meum specto: inimicitias contentionesq; fugio. DE libris] de bibliotheca græca supplenda, libris commutandis, latinis comparandis. supra. IN summo studio] quod ipse in curanda mihi bibliotheca pono. CREBRIVS] malo sic, quàm, ut in impressis libris, Cerbrius: primum, quia Bessarionis librum, quem sequar, habeo: deinde, quia conuenit à creber ita deductum Crebrius, ut à ruber Rubrius. QVI omnia adiurant] qui cogunt sibi credi, iureiurando ad asseuerationem adiuncto. RENVNCIANT] mihi, dum in uillis meis sum. nam infert, dum absum. forte à Quincto Crebrius hic beneficia acceperat in Gallia. mouet enim me illud, Romæ est. AB ærario] quod supra dixit in proxima, De fisco quid egerit Scipio.

EPISTOLA

EPISTOLA VI.

329.

Iisdem consulibus.

BALIO] à me scilicet: quem de uersibus tibi scribendis sæpe rogas. supra quatuor in locis. κλέος quæris?] laudem aliunde quæris; cum in te ipso sit, unde illam pares?

A

ISTAS] Electram, & Troadem. ERIGONAM] quam, à Quincto ante missam, quod ex huius libri epistola I. liquet, tabellarius amiserat: quod epistola ultima declarat. PROXIMAS] hanc breuem, & proximam superiorem, utranque in eundem fasciculum coniectas. nam cum illam scripsisset, atque obsignasset; alteram hanc, literis à Quincto acceptis, illico scripsit, breuiorem omnino, quàm ut uideri possit ad fratrem trans alpes usque missa: uerum, si, cum proxima simul missam, intelligamus, tollitur admiratio. Aut dicamus epistolam falso putari: particulam enim potius epistolæ superioris esse. quod eo etiam uerisimilius uidetur, quia, cum dixit, Epistolas proximas, epistolam non appellaret sex aut septem uersus. quod si ita est; epistolas proximas uocabit, duas superiores, quia simul utranque miserit. Ac uereor, ne item ea, quæ sequitur, epistola cum hac sit coniungenda: ut eam de se ipso scripserit Marcus, superiora omnia ad Quincti literas respōderit.

EPISTOLA

EPISTOLA VII.

329.

Iiſdem conſulibus.

APPIA, ad Martis] Appia uia, ad ædem Martis. et Appia uia, ad portam Capenam, extra urbem. ea ducebat uſque Brunduſium, omnium uiarum celeberrima, ab Ap. Claudio cenſore munita. Martis autem templum, quod in Appia uia fuit, ſignificat. nam de altero etiam intra urbem legimus. PISCINAM publicam] eam P. Victor collocat in regione XII. VIGET illud Homeri] accidit plane, quod in illis uerſibus, Iliados π, dixit Homerus: Iouem magnos imbres fundere, cum eſt hominibus, iuſtitiam non colentibus, iratus. uidetur enim ideo proluuiem hanc immiſiſſe, quia Gabinium contra leges abſolutum inique ferat. HAEC] quæ fiunt in rep. non recte. DE dictatura] ad quam res uidetur ſpectare. diſcordiis enim ciuium comitia producuntur: quas dictatoris poteſtas ſedabit. ſupra, & infra, & ad Att. 65: LABIENVM] T. Atium Labienum, Cæſaris in Gallia legatum, qui poſtea ciuili bello ad Pompeii partes tranſiit. tribunus pl. legem tulerat, auctore Cæſare, ut ſacerdotia, collegiis erepta, populus mandaret. LIGVRIVM] A. Ligurium, Cæſaris familiarem: de quo ad Atticum 176. et epiſt. fam. 263: DABO]

uidetur hoc Quinctus à Marco petiisse; ut eorum, quos maxime Cæsar diligeret, amicitiam literis tueretur. LYCHNVCHVM] quo lucerna sustinetur. SAMI] cum, Asiam pro prætore administrans, Samum uenisses. fuit enim Samus in prouincia Quincti. epistola I. libri I.

EPISTOLA VIII.

329:

Iisdem consulibus.

SVPERIORI epistolæ] tres Quinctus ad Marcum epistolas dederat, primam Labieno, qui nondum uenerat; alteram, quam Marcus ante primam accepit; tertiam; quæ ultima Marco est reddita. STOMACHI, & quelerarum] ex militiæ laboribus, ex urbis desiderio. adde, ex periculo illo maximo, in quo his temporibus, Ambiorigis fraude, uersatus est. Cæsar comm. lib. v. MOLESTIIS, & laboribus] molestiis animi, laboribus corporis. DESIDERIIS] urbis, & tuorum. DISCESSV nostro] ut alter ab altero disiungeremur. PLVRA ponuntur in spe] plus in spe constituitur emolumenti, & præsidii, quàm in pecuniis: quas in hac legatione potes colligere. RELIQVA] præter spem: aut, præter ea, quæ iam habemus, à nobis ipsis parta. quæcunque, inquit, struas, ad iacturam struentur; id est, eiusmodi erunt, ut aliquid ex iis quotidie pos-

sis amittere. at Cæsaris præsidium erit firmissimũ: idq; petiimus ad omnem statum nostræ dignitatis. CVM uoles] arbitratu enim tuo in urbem redire tibi licebit. PROLATVM] diuulgatum. forte non nihil in superiore illa epistola scripserat Quinctus, quod Cæsar si nosset, non æquo animo ferre potuerit: ut, se non ea, quæ sperauerat, à Cæsare commoda obtinere. quod etiam illa uerba uidentur significare: Non enim commoda quædam sequebamur parua, ac mediocria. et illa: Plura ponuntur in spe, quàm in pecuniis. LABIENO] uidetur Labienus aliquandiu Romæ fuisse mansurus; cum loquatur Cicero de multis epistolis, quas ad Quinctum deinde daturus erat. NERVII] ubi nunc hibernas cum legione. Cæsar comm. lib. v. IN summo dolore] ob legatos cum legione & cohortibus cæsos. comm. lib. v. POEMA] non illud, de quo in epistola huius libri prima. dixit enim se incidisse, iam compositum & confectum. at hoc habere se scribit; neque compositum, sed institutum appellat. neque uero illud alterum poema significat, de quo in epistola ultima libri II. in extremo. nam ad Cæsarem id non uidetur esse missum. sed illud, de quo in eiusdem libri epistola, Ad IIII. non. in qua sunt hæc uerba: Quoniam scribis poema ab eo nostrum probari. quod non esse id, de quo in extrema eius libri epistola fit mentio, inde patet: quia in ea, quæ incipit, Ad IIII. non. indicat se cognouisse ex literis Quincti, poema suum à Cæsare probari: in ea uero, quæ ultimum in eo libro locum obtinet, rogat fratrem, ut iudicium Cæsaris de suis uersibus

 perscribat:

perſcribat: nihilq; omnino ea de re à Quincto ſignificat ante ſe accepiſſe, quòd ait: Sed heus tu, celari uideor à te. ſunt igitur tria Ciceronis poemata, quæ in his ad fratrem epiſtolis nominantur; unum ad Cæſarem, de quo non abſoluto, ſed inſtituto legitur in epiſtola, Ad IIII. non. lib. II. et in hac huius ultimi libri ultima: alterum, de quo in extrema eius epiſtolæ parte, quæ librum II. concludit: quod non eſſe ad Cæſarem miſſum, probauimus: tertium, & ipſum ad Cæſarem: quod cum abſoluiſſet, incidit. de quo in epiſtola huius libri prima. CVM opera, tum animo] ſupra, non iiſdem uerbis, idem dixit: Deeſt mihi opera, quæ non modo tempus, ſed etiam animum uacuum ab omni cura deſiderat. SVPPLICATIONVM] quas Cæſari fortaſſe ob Ambiorigem profligatum ſenatus decreuerat. OCIOSIS] per dies enim ſupplicationum lege non agebatur. ita ocium illi à forenſi labore futurum erat. ne cum populo quidem tum potuiſſe agi, indicat illud in epiſtola, Dederam ad te, lib. II. Lentulus dies comitiales exemit omnes. nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes. RELIQVOSQVE] candidatos. MOLESTIA leuatos] ambitus iudicio abſolutos. id fore diuinauit in epiſtola ad Atticum 65: inquit enim: Candidati conſulares omnes rei ambitus. accedit etiam Gabinius. ſed omnes abſoluentur. cum tamen nocentes iudicaret, ut in eadem ad eundem 64: et hic in epiſtola huius libri II. poſtea tamen Memmius & Meſſalla damnati. ad Atticum 89. Appianus lib. II. ep. fam. 113: PRAESTABO.] efficiam, ſi erit conſul, ne quid

quid agat in magistratu contra Cæsaris uoluntatem. ADVENTV] hoc iam exposuimus in epistola 11. huius libri. PVTO errare] forte, quia Cæsar consulem nolet eum, quem sibi fuisse inimicum in prætura meminerit. Suetonius. etiam Dio lib. XXXVIII. tradidit, hoc ingenio Cæsarem fuisse, ut, quos accepta iniuria odisset, eos tamen illico non ulcisceretur. itaque fieri potest, ut Memmius eum, deleta superioris temporis memoria, sibi amicum fore crediderit in consulatu petendo. ABIECIT] quem adiuuandum susceperat. ad Atticum 62: RES prolatæ] negocia dilata. ita loquebantur, cum illud tempus, quo feriari hominibus licebat, intelligerent. iterare eadem non placet. diximus hac de re satis in commentario nostro in ep. ad Att. ubi rerum prolatio nominatur, 109: ADDVCTA] affirmat id Cicero, quod etsi pro certo habere non potest, (nam post id tempus, quo prolatæ res dicebantur, dies præterea multi supererant comitiales, quibus haberi comitia liceret) omnino tamen ob ciuium discordias futurum uidet. LOQVVNTVR] boni: de nimia Pompeii potentia, cui etiam dictatura deferretur. HIRRVS] Lucceiæ gentis, plebeiæ. AVCTOR] opinor, quia designatus tribunus pl. quod eo quoque, infra quod sequitur, uidetur cōfirmari: Hirro agente nolle se non probabit. ut omittam, quòd magistratuum ordo consentit. petiit enim ædilitatem cur. triennio post: & ædilitas cur. post tribunatum pl. petebatur. epist. fam. 112: 117: FORE] cum inierit magistratum: cuius erat primus dies IIII. id. Dec. ut iam diximus. SE IPSE amans]

qui etiam cum Cicerone, homine consulari, nondum ipse ædilicius auguratum biennio post, Pompeio III. cos. petere sit ausus. CRASSVM Iunianum] quæ sit hic mea coniectura, dicam: ea probari debeat, nec ne, iudicium aliorum esto. libenter legerem, Crassum Licinianum: ut, cum esset Licinius Crassus, in aliam postea familiam, adoptionis iure, transierit. at quam familiam? opinor, Cœliam. placet enim, hunc esse Cœlium illum, qui in M. Cœlii epistola ad Ciceronem, fam. 114. Cœlius Vicinianus male nominatur: cum, Licinianus, uideatur esse reponendum. et congruit hic de dictatura locus cum illo. nam hic uerbum, deterruit, significat, eum, quod instituerat de dictatura, omisisse: in epistola uero M. Cœlii, promulgatam ab eo de dictatore legem, scriptum est. Eundemq; crediderim esse Cœlium illum, qui lib. IIII. de bello ciuili Vincianus uocatur, mendose, pro Licinianus. Præterea, tribunum pl. hunc eodem anno cum C. Hirro fuisse, ideo credibile est, quia eodem etiam anno ædilitatē simul biennio post petierunt. quod ex ea, quam nominaui, M. Cœlii epistola constat. Vt omittam, quòd hunc ipsum, qui de dictatore Pompeio egit, Lucilium uideo apud Plutarchum nominari. ut Liciniani nomen in Vicinianum, Vincianum, Lucilium, ob similitudinem facile uideatur abiisse. Neque uero quidquam obstat, cur, etsi Cœlius ex Licinio sit factus, prioris tamen familiæ nominibus Crassus Iunianus appellari non possit. nam & Scipio potius, quàm Metellus, uocatur is, qui Magni Pompeii socer fuit; cum quidem uno cognomine nominatur: qui tamen Cæcilius, adoptante

ptante

ptante Metello Pio, factus erat: & Lucullus, frater L. Luculli, cum Terentius Varro per adoptionem factus eſſet, quod ſupra probauimus, Lucullus tamen, nunquam Varro, nominatur, nouo cognomine omiſſo, uetere conſeruato. PER me deterruit] mea opera effecit, ut captum de dictatura conſilium abiecerit. Hoc enim, & quæ ſequuntur, ad Pompeium, non ad Hirrum, conuenit referri: ſi tamē is eſt, de quo Plutarchus, qui inito tribunatu egit de dictatore Pompeio. VELIT nolit,] quia Pompeius aliud ſentire, & loqui ſolebat. ad Att. 60. 62: fam. 112. AGENTE] ad populum, ubi magiſtratum inierit. in epiſtola, quæ ſequitur, Hirrus, inquit, parat. NON probabit,] non perſuadebit hominibus, cum per eius amicum agatur. ſecutus eſt autem Hirrus Pompeium ciuili bello contra Cæſarem. comm. lib. 1. quo in loco, Vlcillem Hirrum, mendoſe legitur: cum potius, Lucceium Hirrum, legendum uideatur. Lucceiæ enim gentis cognomen Hirrus fuit. epiſt. fam. 117: SERANI.] gentis Atiliæ. DOMESTICI] cognomen aut Serani ipſius, aut filii. SCRIPTO meo] cum orationem, ei à me ſcriptam de laudibus filii, legeret. NIHIL tribuit,] minime illi, anno ſequenti conſulatum petituro, ſtudet, maxime uero Guttæ. petiit anno ſequenti conſulatum Milo. etſi non habita, propter diſſenſiones candidatorum, comitia, uel ex Pediano cognoſcitur. uideo autem eum, interuerſa prætura, conſulatum petiiſſe: qui Lentulo & Metello cos. tribunatum pl. Pompeio & Craſſo ædilitatem geſſerit; Caluino autem & Meſſalla conſulatum petierit.

GVTTAE] non habeo certum, quis hic sit Gutta, competitor Milonis in consulatu anno proximo futurus. Pedianus candidatos consulares tres duntaxat nominat, omnes plebeios, T. Annium Milonem, P. Plautium Hypsæum, Q. Cæcilium Metellum Scipionem, Pompeii Magni socerum. ILLO] Gutta ad consulatum efferendo. DIFFIDIT] se posse consulatum adipisci. INTERCESSOREM] tribunum pl. tribuno, rogationem de dictatore dicendo ferenti, intercedentem. multi autem intercessuri uidebantur. epistola, quæ sequitur. PER uim] spreta intercessione: quod ante, quo anno C. Cæsar, quo Pompeius consul fuit, euenerat. quòd si uim ui repellet Milo, ualebit intercessio. LVDOS] ut eum honoraret mortuum, cuius legatam sibi testamento hereditatem creuerat. cui & munus dederat. SVMPTVOSIORES] scribit Pedianus, Milonem in scenicorum ludorum, & gladiatorii muneris impensas, effusasq; largitiones tria patrimonia effudisse. idq; Cicero tum in oratione pro ipso, tum in epistola ad Curionem significat his uerbis: Studium habemus uulgi, ac multitudinis, propter magnificentiam munerum, liberalitatemq; naturæ. TERQVE] ut fortasse trinos in ludos tria illa patrimonia, in singulos singula, profuderit. NON postulatus] à populo. solebat enim ludos interdum populus postulare. famil. 129: MVNVS] gladiatorium. FACVLTATES non erant] binis iam ludis, & in gladiatoribus consumptæ. MAGISTER] hereditatis curandæ inter coheredes. Dicit, opi-

nor,

nor, hoc. magiſtratum non gerit Milo: ut eum ad impenſas huiuſmodi uideatur dignitas impuliſſe. tantum eſt magiſter, uile ſcilicet miniſterium. NON ædilem] uidetur hoc ſignificare. ludos dare, magiſtrorum non eſt, ſed ædilium. debuit igitur Milo, cum magiſter, non ædilis, eſſet, ludis abſtinere. Hæc mihi non omnino probatur interpretatio. nam ſi hoc Cicero ſignificaret, idem diceret, quod proximis uerbis: Vel quia magiſter. dicit autem diuerſum quiddam, & hoc forte, cum is, cui mortuo ludos dat, ædilis fuerit hoc ipſo anno: putat Milo, ſe, qui magnam bonorum eius partem teſtamento acceperit, quodammodo in eius locum ſucceſſiſſe, ludoſq; dare pro ædili debere. uerum potuerat ſe magiſtrum putare, ſicut eſt, non ædilem, qui re uera non ſit.

EPISTOLA IX.

330:

Iiſdem conſulibus, in extremo anno.

NIHIL iſtorum] ſine dubio ſcripſerat Quinctus, debuiſſe Marcum & Pompeii & Cæſaris cauſa reo Gabinio de maieſtate adeſſe. atque hoc facile mihi perſuadent illa, quæ proxime ſequuntur, græca uerba: τότε μοι χάνοι: hoc eſt, tunc mihi dehiſcat lata terra: cum hoc ſcilicet flagi

tii

tii commiſero . integrum enim eſt hemiſtichium apud Homerum, duobus in libris Iliadis, Δ, Θ, τότε μοι χάνοι εὐρεῖα χθών. NEQVE urſi, neque leuaui.] neque accuſaui, neque defendi. NVNC denique redundat] hoc bonum, quo antea nimium indigebam, (bonum appellat, animi ſiue patientiam, ſiue fortitudinem quandam in malis reip. leuiter ferendis) mihi nunc denique ſatis ſuperq; eſt. CVR ſtomacher,] ſi quid accidit iniquius: cum reſpublica iam plane deſperata tota ſit. ANGIT] conſulatus cauſa: quem petet aduerſante, ut uidetur, Pompeio: cum ego utrique ſumme debeam. FINEM] ſolicitudinis meæ. uelim, inquit, poſt conſulatum, qui eſt honorum ſummus, nihil accidat præterea, quod illius cauſa me angat. ENITAR] quàm eniſus ſit, intelliget, qui epiſtolam ad Curionem libro II. fam. legerit. ISTINC,] ut Cæſaris amicis in petitione Milonis utamur. DE QVO] de conſulatu, niſi ui res agatur, ſpero fore quod uolumus. TIMEO] ne ſuſtinere tantos ſumptus non poſſit, ne ad inopiam redigatur. μαίνεται &c.] recte, & proprie, quod modum ſuperat, inſania uocatur. unde illud, de emptione, ad Atticum 216: Nec tamen inſaniturum puto. et, de ſumptu, in oratione pro Milone: Inſanas illas P. Clodii ſubſtructiones. recte igitur & hic, de Milone nimiam pecuniam in ludos erogante, ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς: quod eſt: Hic autem inſanit ſic, ut ferri amplius non poſſit. finis exametri uerſus apud Homerum, Iliadis I. 78. quod enim ille de Ciclope Polyphemo, σὺ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς; Cicero de Milone, paululum

lulum quiddam ſententiæ cauſa, ut ſolet, immutans, ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' αἰεικτῶς. H-S ccc] ſcutatis aureis decem millibus, & centum ſeptuaginta ſex, marculis, ut appellant, qui olim aſſes erant, ſexaginta quatuor. CONSIDERANTIAM] immo contra: cum in ſumptibus inſaniat. malim igitur, Inconſiderantiam, uocabulo inuſitato, ſed tamen ab, Inconſiderante, uſitato. et referetur ad μαίνεται. SVSTINEBO] et ego feram hoc in homine amiciſſimo uitium: & animi tui uires eæ ſunt, ut ipſe quoque ferre poſſis. VENIENTIS anni] de quo ad te ſcripſeram. SI PER interregem, ſine iudicio] quem hic locum habet iudicii mentio; cum in proxima epiſtola iam dixerit, illum eſſe abſolutum? intellige de altero, quod impendebat, de ambitu iudicio. nam & poſt conſulatum de ambitu accuſatus. id ego locis obſeruatis cognoui, ad Atticum 74: fam. 112: 113: ſi conſul, inquit, habitis ab interrege comitiis creabitur; iudicium uitabit: ſtatim enim conſulatum inibit: & accuſari magiſtratus non licet. ſin à dictatore: fieri omnino poteſt, ut dictator pro ea, quam habet ſummam, poteſtate nolit eum inire antea conſulatum, quàm iudicium fiat: ſed tamen, quin abſoluatur, mihi dubium non eſt. uideo enim, qui illum oderit, eſſe neminem. Et, quod ait, Si per interregem, ſine iudicio; uere dicit. nam, Meſſalla per interregem conſule creato, iudicium de eo factum non eſt: peracto autem conſulatu, bis accuſatus de ambitu eſt, primo abſolutus, deinde condemnatus. epiſt. fam. 112: 113: HORTENSII] fratris eius uterini: quod ex Plutarcho in

Sylla

Sylla coniicitur. CALOR] pro abſolutione contentio. defenſum ab eo Meſſallam, & abſolutum, ſignificat M. Cœlius in duabus epiſtolis II. & III. libri VIII. fam. LEX impunitatis] quaſi lata lex uidetur, ut, qui peccauerint, iis impune ſit. his uerbis nocentem Meſſallam ſignificat. fore tamen, ut abſoluatur, tribus cauſis, dixit: quòd odii nihil habet: quòd pro eo contendet Hortenſius: quòd, abſoluto Gabinio, nemo iam uidetur ita nefarius, qui abſolui non poſſit. innocentiam Meſſallæ ad has cauſas non admiſcet. ſatis enim conſtabat, & ipſum, & reliquos candidatos pecuniam contra leges populo dediſſe. quo nomine poſt conſulatum damnatus eſt, ut proxime dixi. ἐν παρέργῳ] narrationem de rep. duas in partes tribuit; quarum ad Meſſallam una pertinet, ad dictaturã altera. atque hanc poſteriorem ἐν παρέργῳ, hoc eſt, breuiter, & uelut in curſu, exequi ſe uelle ſignificat. TAMEN] quamuis iam ante rumor fuerit. epiſtola, quæ antecedit. ABEST] erat omnino Pompeius extra urbem, quia cum imperio, iturus, ut uidebatur, in Hiſpanias: ſed non diceret Cicero, Abeſt, de eo, qui ad urbem eſſet. longius, opinor, diſceſſerat, nimirum rei frumentariæ cauſa: quod legimus apud Dionem lib. XXXIX. in extremo. APPIVS miſcet:] notat hominis ingenium, miſcentis potius, quàm agentis. Miſcet autem, non quia dictatorem, ſed quia comitia uellet. nam in epiſtola huius libri II. Conſules, inquit, comitia habere cupiunt. quam uideo ſcriptam poſt rumorem de dictatura natum. nam in ea conſulares ait candidatos de ambitu poſtulatos: & ad Atticum 65: ubi

eosdem reos memorat, odorem esse non nullum dictaturæ dicit. Atque hoc ideo dictum uolui, ne quis Appium dictaturæ, quam Pompeio delatum iri credebatur, existimet fauere, quia filiam suam Pompeii filio collocasset, ut est in fam. 42. PARAT] ut legem ferat de dictatura, cum scilicet tribunus pl. erit. nunc enim designatus erat. quod in epistola proxima significatum est in eo: Auctor fore uidetur. Quòd si quis obiiciat, designatum esse non potuisse, cum Cicero comitia nondum habita significet: is, consularia quidem comitia hoc anno habita non esse, tribunicia uero esse habita, ab historia discat. nam Plutarchus, Catone prætore, idest hoc anno, habita, perspicue demonstrat. et hic noster ad Att. 63. cum dixisset de consularibus comitiis: Comitia puto fore ut ducantur: de tribuniciis intulit: Hæc ego pridie scribebam, quàm comitia fore putabantur. NVMERANTVR] quòd certo iam sciretur, qui ferenti legem Hirro de dictatura intercessuri uiderentur. NON curat] siue lex feratur, siue non feratur. PRINCIPES] uidetur eos significare, quos in epistola proxima bonos nominauit. QVIESCO.] te monente; ut calamitate iam doctus inimicitias uitem. supra: In omni summa, ut mones, ualde me ad ocium pacemq; conuerto. MANCIPIIS] ad me mittendis, Gallico, aut Britannico bello captis. INFREQVENS] cum paucis admodum mancipiis. quo magis te amo; quia, quod mihi opus est, id polliceris. FACVLTATE] nihil ut mea causa cures, nisi quod facillime possis.
ISTA odia] de quibus ad me scribis. quia Vatinius,

nius, literis Roma ad Cæſarem miſſis, quæcunque diceret ageret ue Cicero, tanquam explorator ſignificabat. ex quo Quinctus, literis iis inſpectis, de odio illius in Marcum coniecit. CONCOQVAM] prorſus minimi faciam, facile feram. ſic, deuorare moleſtiam, oratione VI. in Antonium: deuorare hominum ineptias, in Bruto. ἔπος] poema: de quo in epiſtola proxima. LOCVPLETEM] cui meum ἔπος bene credatur. iocus: quia miſſa à Quincto Erigona tragœdia perierat in itinere, tabellarii culpa. ideo dixit in epiſtola, Quatuor, Erigonam mihi uelim mittas: cum tamen, eam aliquanto ante miſſam eſſe, iam ſignificauerit in epiſtola huius libri prima. CAESARE] qui omnia multis uictoriis tuta reddidit. QVID, ſi cæmentum] minime placet hæc ab ἔπος ad ædificium ſubita tranſitio. nec dubito, quin huius partis, in qua de Quincti agitur uilla, fortaſſe in Laterio, initium deſideretur. itaque uiſum eſt, ut hac nota *, quaſi lacunam loci ſignificaret, à ſuperioribus inferiora diſiungerem. ARCANO] Quincti fundo: de quo in epiſtola huius libri prima. CAESARIS opus] maximum uidelicet. magnifica enim Cæſaris monimenta: qui forum uſque ad atrium libertatis explicare, deinde in campo Martio ſepta & tecta marmorea facere cogitauerit: ut eſt ad Atticum 66: legimus etiam apud Tranquillum, Italiæ, Galliarum, Hiſpaniarum, Aſiæ quoque, & Græciæ potentiſſimas urbes, eius munificentia, præcipuis operibus exornatas. IMAGINIS] quas in Arcani uilla conſtitui Quinctus mandauerat. NILVS] ut opinor, plures riuulos

riuulos, è salientibus aquis in piscinam diuersis partibus confluentes, appellat Nilum: quòd, ut hoc flumen ostiis septem profluit in mare, sic salientes illæ in piscinam riuulis multis, quasi paruus Nilus, perueniant. hanc ego coniecturam duco ex huius libri epist. I. in qua, cum de uilla, quæ erat in agro Fufidiano, hoc est in Arcano, meminit; (iam enim, fundum Fufidianũ in Arcano fuisse, ostendimus) piscinas, & salientes, & palæstram simul nominat. Nili etiam mentionẽ facit lib. II. de legib. in proœmio. PHILOTIMORVM est, non Diphilorum] diligentiam Philotimi, negligentiam Diphili significat. hoc, inquit, Diphili negocium non est, sed Philotimi; neque uero unius Philotimi, sed multorum. Diphili tarditatem notauit iam illis uerbis: In Manliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem. is in Arcano Quincti uillas curabat: Philotimus autem urbanam expolitionem urgebat. quod utrunque in eadem I. epistola. IN unciis] assis nomine tota significatur hereditas. as, qui & libra, duodecim in partes, quæ dicuntur unciæ, diuiditur. duodecim igitur partes bonorum suorum, postea quàm esset mortuus, fieri Felix uolebat. sed, ut in propinqua morte, mente perturbatus, Sicuræ etiam serui imprudentia, tabulas de unciis non obsignauit: alteras, aliam in sententiam, à se antea scriptas, obsignauit. ratæ autem erant tabulæ testamenti, quæ non essent eius, qui testamentum fecerat, annulo obsignatæ. FIRMISSIMVM tenuerat] consilium illud de bonis suis in duodecim partes inter coheredes diuidendis mutare noluerat. ἀλλ' οἰμωζέτω] iubent Græci

οἰμώζειν

οἰμώζειν eos, quibus male precantur. Ariſtophanes, ἐγὼ μὲν οἰμώζειν λέγω σοι. uidetur autem eſſe finis ſenarii ex aliqua uetere comœdia. nec uero dubium eſt, quin de mortuo loquatur. nam uiuens teſtamentum mutaſſet, erroremq; ſuum correxiſſet. VALEAMVS] & hoc ad mortuum pertinere, ἀλλ' οἰμωζέτω, ſignificat. illi mortuo male ſit, qui tam male ſuis conſuluerit: nos ualeamus. DIMITTO] patior eum ire cum matre; cum antea mecum habitaret. ſupra dixit, Tyrannio docet apud me. MAGISTRIS] duobus, Tyrannione grammatico, Pæonio rhetore. quo de utroque iam facta mentio eſt. PVERI] annum XIII. Quinctus filius, cum hæc ſcripta eſt epiſtola, hoc eſt Appio & Ahenobarbo cos. nondum impleuerat. id ex eo coniicio, quia togam puram ſumpſit Paullo & Marcello: quam non niſi anno ætatis XVI. finito ſumi ſolitam, ſatis conſtat. ad Att. 80: 86: SVMVS una tamen] ergo non exierat urbe Pomponia, ſed ex illa domo, quam Ciceronis cum domo iunctam fuiſſe iam diximus, in aliam Quincti domum tranſierat.

Epiſtolam ad Octauium, ultimo loco impreſſam, & quia ſatis aperta, & multo etiam magis, quia, Ciceronis non eſſe, ἐκ τοῦ χαρακτῆρος intelligo, non placuit interpretari.

FINIS.

